Secolul 20

PREZENTAREA ARTISTICĂ:
GETA BRĂTESCU

Coperta:

VALEA FRUMOASEI

Foto: DAN ER. GRIGORESCU

Secolul 20

Revistă de literatură universală

editată de Uniunea Scriitorilor
din Republica Socialistă România

Comitetul de redacţie:

ACAD. AL. PHILIPPIDE, ION BRAD, OV. S. CROHMĂLNICEANU, ZOE DUMITRESCU-BUŞULENGA, MIHNEA GHEORGHIU, DAN HĂULICĂ REDACTOR-ŞEF, GEORGETA HORODINCĂ REDACTOR-ŞEF ADJUNCT, TATIANA NICOLESCU, FLORIAN POTRA SECRETAR GENERAL DE REDACŢIE

7

1968

SUMAR

LITERATURĂ POLIŢISTĂ

ANTICIPAŢII ŞI CONFLUENŢE

JEAN RICHEPIN: *Deshoulières* — schiţă, în româneşte de Constantin Olariu • 6

MAX JACOB: *Roman foileton; Fantomas; Tot Fantomas* — poeme în proză, în româneşte de Taşcu Gheorghiu • 10

JEAN GENET: *Notre-Dame-des-Fleurs*, în româneşte, cu o notă de Georgeta Horodincă • 12

REPERE ÎN NEPREVĂZUT

G. K CHESTERTON: *Despre nuvela detectivă* • 29

KAREL ČAPEK: *Holmesiana*, • 31

ANTONIO GRAMSCI: *Taylorismul sau «Muşchetarii»?* • 33

BERTOLT BRECHT: *Experiența intelectuală a catastrofei*, • 36
VAN DINE: *Cele 20 de reguli ale romanului polițist* • 40
ROGER CAILLOIS: *Romanul polițist: jocul și drama*, în românește de Georgeta Horodincă • 43

CAMI: Detectivism în cheie absurdă; *O femeie teribilă*, secvență, în românește de Constantin Olariu • 57

G. K. CHESTERTON: *Crucea albastră*, în românește de Simona Drăghici • 60

JORGE LUIS BORGES: *Așteptarea; Omul din prag*, în românește de Cristina Isbășescu • 77
JORGE LUIS BORGES și ADOLFO BIOY CASARES: *Lunga așteptare a lui Tai-an*, în românește de Cristina Isbășescu • 85
GRAHAM GREENE: *Micul cinematograf din Edgware Road*, în românește de Constantin Olariu • 101

DASHIEL HAMMETT

CHEIA DE STICLĂ

roman, în românește de Elena Stamatescu • 107

GLOSE PE MARGINEA ROMANULUI POLIȚIST

MIRCEA IVĂNESCU: *Manierism și creație*; IORDAN CHIMET: *... Și detectivul trebuie să fie poet*; OV. S. CROHMĂLNICEANU: *Nu Poe este adevăratul strămoș al romanului polițist, ci Dostoievski*; DINU PILLAT: *Cum se deschide la noi gustul pentru romanul senzațional* • 143

ITALO SVEVO

SENILITATE

roman (II), în românește de Florian Potra și Ștefan Delureanu • 167

SCRIITORI ROMÂNI ÎN PERSPECTIVĂ UNIVERSALĂ

EDGAR PAPU: *Anthologie de la poésie roumaine* • 186

Expoziția lui Ion Nicodim la Roma, de Dragoș Vrânceanu • 190
VALEA FRUMOASEI, *fotografii* de Dan Er. Grigorescu

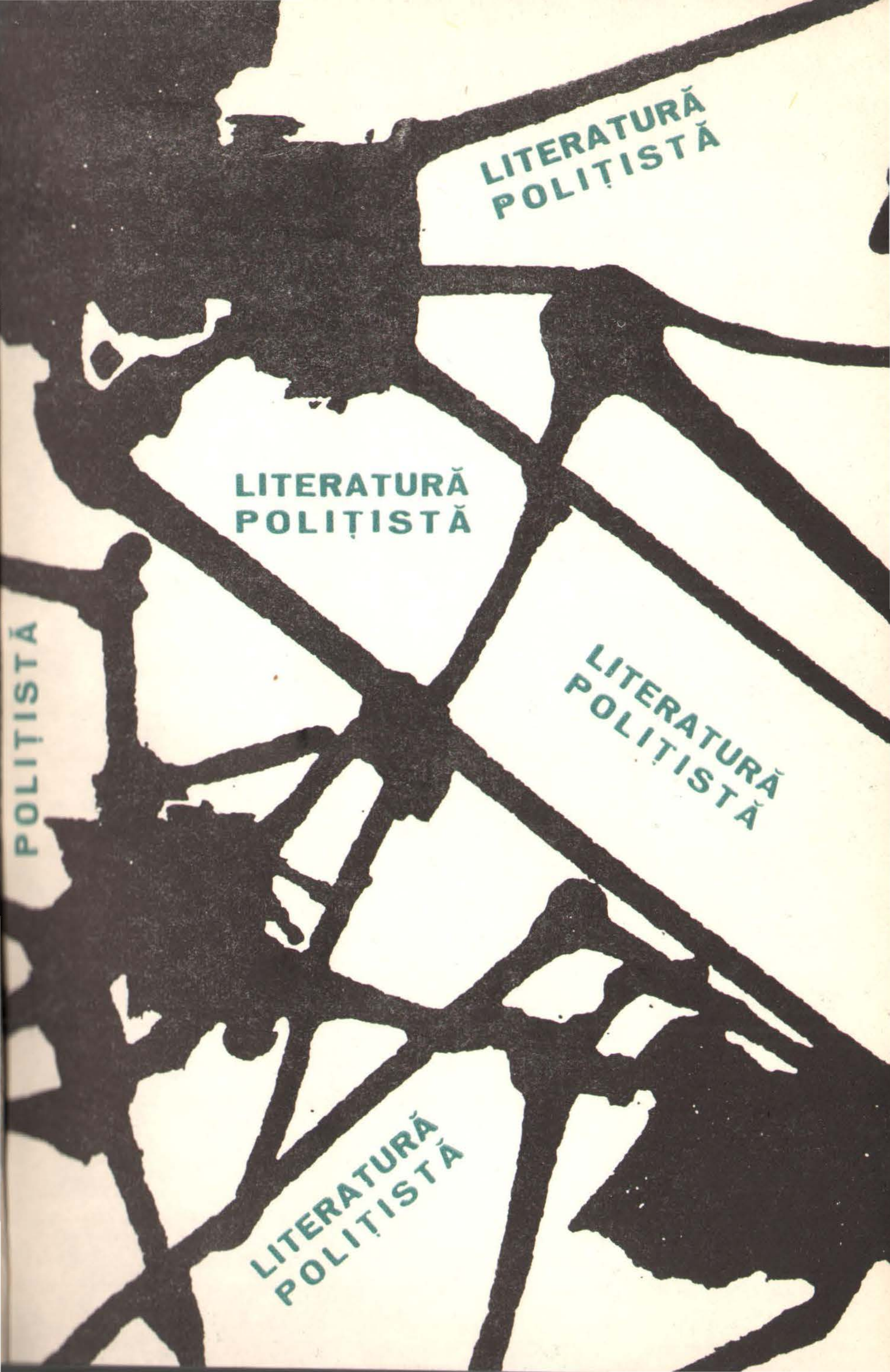
LITERATURĂ
POLIȚISTĂ
LITERATURĂ
POLIȚISTĂ
LITERATURĂ
POLIȚISTĂ
LITERATURĂ
POLIȚISTĂ
POLIȚISTĂ

«Lumea e plină de lucruri limpezi pe care nimeni nu le observă.»

(Sherlock Holmes)

«Fiţi siguri că sînt hotărît să descopăr adevărul. Acesta, oricît de urît ar fi în el însuşi, are totdeauna un farmec pentru cel ce-l caută».

(Hercule Poirot)

«Sînt destul de nebun pentru a crede că viaţa trebuie să fie un roman. Sînt scîrbit să trăiesc în secolul nostru mizerabil în care scriitorii fac tot ce pot pentru a compune cărţi care nu spun nimic. Toţi cred că au ceva de spus, că sînt purtătorii unui «mesaj». Nu există alt mesaj decît mesajul vieţii. Viaţa de care erau mulţumiţi părinţii noştri, simplă, directă, eroică: luptele, moartea neaşteptată şi eroică... «Aceasta nu corespunde realităţii!» se va spune. Se prea poate, dar ar trebui să-i corespundă.»

(Sfîntul)

«Un roman poliţist este totdeauna o lectură reconfortantă, stenică şi pură. Înainte de toate o lectură pură; acolo toţi criminalii sfîrşesc prin a fi prinşi, excrocii se sinucid iar detectivul se logodeşte.»

(Mircea Eliade)

«Ceea ce entuziasmează pe cititor este spectacolul raţiunii la lucru. Logica atrage la sine miraculosul şi se impregnează de el, devine un lucru care încetează de a fi abstract... ceea ce detectivul aduce publicului, este siguranţa, liniştea şi fericita poesiune a lumii.»

(Th. Navcejac)

«Înseamnă să calomniezi romanul poliţist dacă îi doreşti să nu alunece în roman de analiză? Ce importanţă mai are psihologia falsă sau arbitrară, dacă ne-a intrigat, ne-a cutremurat şi ne-a ţinut încordaţi pînă la cap? Nu-i rolul său să sondeze tenebrele sufletului ci acela de a acţiona marioneta după un desăvîrşit mecanism de ceasornicărie.»

(Paul Morand)

«De la primele lui romane, celebra atmosferă simenoniană impunea un sentiment de straniu care anunţa, cu zece ani mai înainte, climatul absurdului».

(Pierre de Boisdeffre despre Simenon)

anticipații și confluențe

JEAN RICHEPIN

Deshoulières

«Neprevăzutul nu e exclus: e o carte mereu prezentă în joc.»
Contele de BELVÉZE

Se numea Deshoulières, și regreta. Dar n-avea de ce, deși, fără îndoială, prin pasiunea sa neobișnuită pentru originalitate, Deshoulières plătea tribut nu numai acestui nume ci și banalităților pe care le sugera. Dar, ca original, era desăvîrșit și unic.

După ce a gustat cîte puțin din toate, din arte, cărți și plăceri, a ajuns să-și facă și un ideal, care consta în a căuta, în orice, *neprevăzutul*. La prima vedere, faptul nu părea cîtuși de puțin bizar, teoria sa trădînd cel mult un spirit curios, refractar banalităților, însetat după noutăți, caracteristic adevăraților creatori. Dar bizareria își avea sursa tocmai în faptul că Deshoulières făcuse din teoria lui o adevărată regulă de conduită zilnică, pe care o practica în relațiile sale cu lumea, unde o extinsese pînă la ultimele limite ale excentricului.

Ajunsese un Dandy al *neprevăzutului*.

Astfel, găsind că originalitatea nu se poate realiza decît prin intermediul unor schimbări, formulase axioma că niciodată nu trebuie să semeni cu tine însuți, și mai ales ca aspect fizic. Iată cum se explică extraordinara variație a costumației, a comportărilor, a vocii și chiar a fizionomiei sale. Grație unor artificii și a machiajului, izbutea să-și compună în fiecare zi o altă față, și să trăiască aidoma unui Proteu.

Spiritul său era tot atît de mobil ca un caleidoscop, și vehicula, ca pe niște sticle colorate, cele mai neverosimile paradoxuri, amestecate cu cele mai monstruoase locuri comune, ceea ce dădea naștere de fapt la un talmeș-balmeș de cuvinte, idei, imagini și raționamente în stare să-i orbească pe cei ce ar fi încercat să înțeleagă această inteligență fantasmagorică.

Altminteri, era o ființă admirabil înzestrată.

Robust, bine legat, întrecea cam cu două capete pe jalnicul său omonim și sub înfățișările lui de împrumut se putea ghici o frumusețe modernă. Excelentele sale calități îl ajutară să-și însușească fără eforturi toate virtuțiile ca și toate viciile, toate științele ca și toate artele. Se făcuse cunoscut prin cîteva acte de eroism și de lașitate, prin demonstrații de curaj și prin retrageri rușinoase, prin incomparabile fragmente de poezie și de proză, prin frînturi de cîntece inedite, prin mici mostre care trădau pe viitorul maestru. Stăpînea, în germene, întreg geniul uman. Dar nu pătrundea niciodată în esență, sub pretext că esența e banală. Se mulțumea să declare că ar putea fi foarte bine un om mare, un mare poet, mare muzician, mare artist, dar că renunțase din dezgust la aceste onoruri prea vulgare pentru el.

— Toate acestea, zicea el, sînt tocite ca străzile. Nu găsesc nimic nou în a fi un dumnezeu al secolului meu, din moment ce le cunosc. Ah ! da, dacă aș fi o brută, m-ar amuza să fiu un astfel de dumnezeu ! Repet : sînt lucruri fumate !

Trecea, în general, drept un trăsnit. Cîțiva îl considerau însă un fel de Anticrist.

Dar acest Anticrist era prea subtil de excentric pentru a crede în el însuși.

— Dacă ar exista Dumnezeu, declară el într-o zi, și dacă acesta aș fi eu, n-aș putea fi atît de dobitoc încît să nu-mi pot demonstra că nu exist.

Evident, cu astfel de teorii, Deshoulières nu putea trăi decît în Parisul zilelor noastre; și fără îndoială ar fi trăit în liniște mulți ani, îngrijorîndu-i numai pe cîțiva prieteni, distrînd mulțimea, nici mai mult, nici mai puțin ca un simplu fenomen dacă n-ar fi fost într-adevăr omul de geniu care era.

Un original de rînd n-ar fi avut, prin urmare, ideea de a săvîrşi acea supremă faptă excentrică care i-a retezat viaţa.

Îşi puse în gînd să-şi ucidă iubita, s-o îmbălsămeze şi să continue a fi amantul ei.

Săvîrşi crima atît de discret, cu precauţii atît de *originale*, încît nimeni nu află de ea.

Secretul acestei montruozităţi sadice fu exact ceea ce lui Deshoulières i se părea a fi banal. Găsea că nu e deosebit de original să fii monstru şi să scapi de justiţie. Se denunţă, aşadar, el însuşi, fără nici o părere de rău, fapt prin excelenţă *neprevăzut*.

Un strigăt de groază străbătu întreg Parisul, şi toţi ochii se fixară îndată pe Deshoulières.

Era momentul hotărîtor de a nu fi banal, şi se zbătu îndată să găsească ceva *neprevăzut* în mijlocul vulgarităţilor închisorii, a Curţii cu juri, a ghilotinei.

Deshoulières nu dădu greş în ceea ce îşi propusese.

La Mazas [1], nu se îngriji nici de apărarea sa, nici de popularitatea sa neliniştitoare, ci doar să reducă la un obiect de doctrină tainele magnetismului animal, transformînd acest tratat de filozofie prăpăstioasă în sonete monosilabice. La sfîrşitul celui de al treilea sonet, renunţă, după ce se convinse că operaţia era *posibilă*.

În faţa tribunalului fu uluitor.

Apărătorul său, unul din cei mai iluştri avocaţi, atras în joc datorită dificultăţii cauzei şi indiferenţei clientului, se dovedi a fi un apărător fără pereche, care cuceri inimile juriului şi răsturnă argumentele procurorului. Prezentă atît de convigător probele, avu un asemenea talent de a cîştiga compasiunea, o elocinţă atît de formidabilă, încît nevinovăţia lui Deshoulières fu demonstrată în faţa tuturor şi achitarea lui asigurată.

Cînd îl întrebă pe acuzat dacă mai are de adus vreun argument în sprijinul apărării sale, preşedintele avea lacrimi în ochi.

— Domnilor, rosti Deshoulières, aş dori înainte de toate să-i adresez cele mai sincere complimente apărătorului meu, care a binevoit să desfăşoare o adevărată capodoperă de elocinţă judiciară franceză. Nu am a-i reproşa decît un singur pasaj din admirabilul său discurs.

Şi, după ce reaminti pe scurt argumentele aduse de avocat, scoţînd în evidenţă alte şi alte calităţi strălucitoare, Deshoulières sfîrşi prin a cuceri simpatia auditoriului.

---

[1] Vestită închisoare din Paris.

— Din păcate, însă, continuă el, n-am cum să aduc elogii și domnului procuror al Republicii, care mi s-a părut depășit de sarcina extraordinară pe care i-a încredințat-o societatea.

Tribunalul avu un freamăt de surpriză, procurorul o tresărire de indignare, iar juriul începu să nu mai înțeleagă nimic.

Dar situația se schimbă radical cînd Deshoulières, după ce expuse toate raționamentele șubrede ale procurorului, se apucă să refacă de la cap la coadă tot rechizitoriul. Şi cu cîtă patimă ! cu ce vervă ! cu cîtă pricepere ! Reconstitui în adevărata lumină toată hidoșenia crimei sale, distruse piesă cu piesă tot eșafodajul apărării, și sfîrși prin a-și demonstra vinovăția atît de magistral, încît nu mai lăsă nici un dubiu asupra ei. Azvîrli certitudinile ca pe niște mănuși vechi, și obținu ceea ce dorea : rezultatul *neprevăzut* de a se condamna el însuși la moarte.

Ultimele clipe ale vieții și le petrecu inventînd un nou pas de dans și un sos pentru stridii.

Cînd veni preotul pentru a-l spovedi înainte de clipa solemnă, Deshoulières pretinse ca mai întîi să i se spovedească preotul; și, pretenția o dată îndeplinită, nu se mai spovedi de loc, în schimb se simți dator să-i spună duhovnicului :

— În obișnuita dumitale cuvîntare, ai citat o frază din Sfîntul Augustin. De fapt, fraza îi aparține lui Tertulian, paragraful nouă din al său *De cultu Foeminarum*. Pleacă cu Dumnezeu, fiule, și nu mai umbla cu citate !

În ciuda apucăturilor sale trăsnite și a tăriei de caracter, cînd văzu ghilotina, Deshoulières fu neliniștit. Nu pentru că i-ar fi fost teamă ! Ci pentru că îl îngrozea acest sfîrșit banal, după o viață atît de excentrică. Gîndul că va fi decapitat ca un anonim, ca un oarecare, îl scîrbea profund. Căută prin urmare să afle cum ar putea fi ghilotinat într-un chip *neprevăzut*.

Şi fără îndoială descoperi, pentru că fața sa, în timp ce urca treptele eșafodului, era luminată de un surîs fericit.

Astfel se lăsă el dus, fără a se opune, pe sinistrul eșafod.

Dar în momentul cînd ghilotina începu să se balanseze, făcu un efort teribil, rupse funiile cu forța sa herculeană și se aruncă înapoi în așa fel încît capul nu-i mai fu îmbucat pînă la gît în furca mașinii.

Resortul era declanșat, cuțitul nu mai putea fi oprit și craniul lui Deshoulires fu despicat în două, ca un ou în coaja lui.

Găsise *neprevăzutul* ghilotinei.

Şi-a retezat capul în chipul cel mai rafinat.

În românește de CONSTANTIN OLARIU

Roman foileton

Aşadar, un automobil se opri în fața hotelului din Chartres. A şti cine era în acest automobil, în fața acestui hotel, dacă era Toto, dacă era Totel, iată ce-ați voi să ştiți, dar n-o veți afla niciodată. . . niciodată. . . Vizitele parizienilor au făcut mult bine hotelierilor din Chartres, dar vizitele hotelierilor din Chartres au făcut mult rău parizienilor din anume pricini. Un londonier luă cizmele proprietarului maşinii şi le lustrui: aceste cizme fură prost văcsuite, căci mulțimea automobilelor în hoteluri împiedică pe servitori să ia dispozițiunile necesare pentru un bun văcsuit de cizme; din fericire, aceeaşi mulțime împiedică pe eroul nostru să-şi dea seama cît de prost îi erau văcsuite cizmele. Ce căuta eroul nostru în bătrînul oraş Chartres, care era atît de cunoscut ? El căuta un doctor, fiindcă pentru multele boli pe care le avea, la Paris nu erau destui.

Fantomas

Pe ciocănelul porții în argint înnegrit, murdărit de vreme, murdărit de pulberea vremii, un fel de Buda cizelat cu fruntea prea înaltă, cu urechile pleoştite, cu un aer de marinar sau de gorilă: era Fantomas. El trăgea de două sfori ca să facă să ajungă sus nu ştiu ce. Piciorul îi alunecă; viața depinde de asta; trebuie să atingă măciulia de apel, măciulia de cauciuc înaintea şoarecelui care o va găuri. Or, totul nu-i decît argint cizelat pentru un ciocănel de poartă.

Tot Fantomas

Erau tot atît de scîrbiți pe cît erau de scrobiți, domnul şi doamna. Întîia oară cînd şeful-bucătar veni, cu o scufie în mînă, să le spună: « Iertați-mă, Domnul şi Doamna sînt mulțumiți ? » i se răspunse: « Ți-o vom aduce la cunoştință prin maître d'hôtel *! » A doua oară, nu răspunseră. A treia oară, se gîndiră să-l dea afară, dar nu se putură hotărî, pentru că era un şef fără pereche. A patra oară (doamne, locuiau la porțile Parisului, erau veşnic singuri, li-era aşa urît !), a patra oară, începură: « Sosul de capere e grozav, dar canapeul potîrnichii e cam tare. » Ajunseră să vorbească de sport, de politică, de religie. E ceea ce dorea şeful-bucătar, care nu era altul decît Fantomas.*

Tot roman foileton

Robert se rătăceşte în acest parc; îi întîlneşte pe castelani: el va primi amabila lor invitaţie, dar e aşteptat în altă parte; în altă parte, nu-i aşteptat, în realitate. E uimit să-şi regăsească tatăl printre locuitorii din Chartres.

Robert se numea mai curînd Hippolyte. El ar fi fost îmbrăcat după ultima modă, dacă-ar fi existat o ultimă modă, dar nu există ultimă modă; aşa că era îmbrăcat ca toată lumea, adică prost. Robert ar fi fost în stare să facă opt sute de kilometri cu maşina ca să se ducă să-i spună prietenului prietenilor lui: « Am să-ţi transmit bună ziua din partea d-lui Cutare », căci Robert era bun, dar nu avea prieteni.

Robert se aşează la masă şi mîncă aşa cum nu mîncase de mult, adică mîncă puţin, căci el mînca întotdeauna mult. Am spus că a mîncat bine ? Or, el mînca de cele mai multe ori mediocru, dar asta îi era indiferent. Robert nu făcea nimic ca să nu-şi piardă vremea muncind: o pierdea poate altfel. Dacă-ar fi avut vre-o sarcină, n-ar fi ştiut s-o ducă la capăt, aşa că nu-şi lua nici una. Robert nu făcea nimic, ceea ce preţuieşte mai mult decît de a face rău, ceea ce nu-l împiedica să facă prost. Dar să-l lăsăm pe Robert la Chartres.

În româneşte de TAŞCU GHEORGHIU

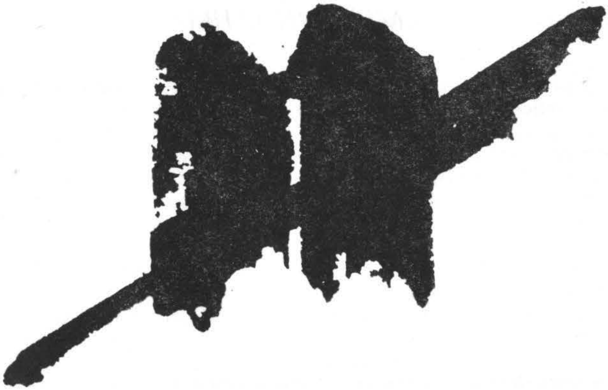

Notre-Dame-des-Fleurs

Tot ceea ce vă voi povesti de la un capăt la altul, a aflat Mignon fragmentar, cu ajutorul cuvintelor strecurate îndărătul unei mîini desfăcute în evantai, în cursul mai multor vizite. În viaţa lui uluitoare, Mignon, în curent cu toate, nu va şti niciodată nimic. Aşa după cum va ignora întotdeauna că Notre-Dame este fiul lui, nu va şti din această istorie pe care băiatul i-o povesteşte, că Pierrot-le-Corse este Notre-Dame sub o poreclă pe care şi-o lua ca să facă trafic cu stupefiante. Deci, Notre-Dame se afla la băiatul care va vorbi, cînd ascensorul imobilului se opri la palier. Zgomotul opririi arătă clipa începînd de cînd inevitabilul trebuie să fie asumat. Un ascensor care se opreşte face să bată inima care îl aude, ca zgomotul în depărtare al cuielor care sînt bătute. El face viaţa friabilă ca un pahar. Cineva sună. Zgomotul soneriei era mai puţin fatal decît cel al ascensorului, aduse puţină certitudine, puţină familiaritate. Dacă, după zgomotul ascensorului, ei n-ar mai fi auzit nimic, băiatul şi Notre-Dame ar fi murit de frică. Uşa o deschise băiatul.

— Poliţia ! spune unul din cei doi indivizi, întorcîndu-şi, cu gestul pe care-l cunoaşteţi, reverul hainei.

CAZUL JEAN GENET

Jean Genet pe care Sartre l-a ţintuit într-o formulă definitivă prin titlul unei cărţi celebre — « comediant şi martir » — are, într-adevăr faţă de subiectul său preferat, viciul şi crima, o ambiguitate plină de surprinzătoare consecinţe. El se scufundă cu plăcere în atmosfera sufocantă, suprasaturată de abjecţie a mediilor lumpenproletare dar exasperarea deliciilor sale trădează o formă refulată de ostilitate faţă de onorabilitatea ipocrită a burghezului « bien-pensant ». Sinceritatea cu care se complace în viciu este o replică dată de de-andoaselea prefăcătoriei, iar aura de poezie în care îi drapează pe eroii faptelor diverse, hoţii, spărgătorii, asasinii, într-un cuvînt elementele asociale şi amorale, anarhiştii care nu se pot nicidecum încadra în normele unei vieţi colective, care nu respectă nici cele mai elementare reguli ale vieţii sociale, nu este altceva decît tot un protest inversat împotriva societăţii constituite, ca societate prost constituită.

Engels denunţă în existenţa hoţilor şi a furtului evidenţa nedreptăţii care stă la originea proprietăţii private. Jean Genet are în chip spontan şi consanguin o simpatie nelimitată

Acum, imaginea fatalității este reprezentată pentru mine de triunghiul pe care-l formează cei trei oameni cu înfățișare prea banală ca să nu fie primejdioasă. Să ne închipuim că urc o stradă. Ei sînt toți trei pe trotuarul din stînga, unde încă nu i-am zărit. Dar ei m-au văzut: unul trece pe trotuarul din dreapta, al doilea rămîne în stînga și ultimul încetinește puțin mersul și formează vîrful triunghiului în care eu mă voi închide: e Poliția.

— Poliția.

Băiatul înainta în anticameră. Pardoseala era acoperită de un covor. Pentru a consimți să amesteci în viața de toate zilele — viața pantofilor ale căror șirete trebuiesc legate, a nasturilor care trebuiesc recusuți, a punctelor negre care trebuiesc scoase — aventuri de roman polițist, trebuie să ai tu însuți sufletul puțin fermecat. Polițiștii înaintau ținînd mîna pe revolverele încărcate, în buzunarul hainei. În capătul garsonierei băiatului, deasupra căminului, se afla o imensă oglindă cu ramă din bucățele de cristal cu fațete complicate; cîteva fotolii tapisate cu mătase galbenă erau răspîndite prin cameră. Perdelele erau trase. Lumina artificială venea de la o lampă mică suspendată în tavan: era ora prînzului. Polițiștii miroseau crima, și aveau dreptate, deoarece garsoniera reproducea atmosfera înăbușitoare a camerei în care Notre-Dame gîfîind, cu gesturi prinse într-o formă rigidă de constringere și teamă, îl gîtuise pe bătrîn. Erau trandafiri și rodul-pămîntului pe cămin, în fața lor. Ca și la bătrîn, mobilele lustruite nu-și arătau decît curburile de pe care lumina părea să țîșnească, nu să se așeze, ca pe boabele de struguri. Polițiștii înaintau, și Notre-Dame îi privea apropiindu-se

---

față de acești îngeri ai infernului care sînt delicvenții de drept comun deoarece vede în ei victimele unui rău mai puțin aparent dar mai profund și mai revoltător: existența rentierilor onorabili produce adolescenți asasini. Această idee poate fi extrasă din opera lui Genet numai în urma unui șir de deducții logice, care la un moment dat însă părăsesc terenul estetic al cărților. Menținîndu-ne strict în granițele universului său înnăbușitor — nefastă planetă a imundității, uneori de o dogoritoare poezie infernală, de multe ori dezgustătoare prin abjecția și sordidul pe care le exală cu o ostentativă lipsă de măsură — trebuie să recunoaștem în demiurgul lui, în Jean Genet însuși, așa cum a arătat Sartre, o natură dublă, de « martir » și de « comediant ». Biografia sa ni-l arată ca o victimă a unei societăți pe care o detestă, martirul unor condiții sociale și familiale vitrege. Colectivitățile, umilindu-l și respingîndu-l cu ideea preconcepută că este, prin situația lui inferioară, incapabil de orice elevație spirituală, l-au silit să devină ceea ce aprioric era suspectat a fi: un individ asocial, primejdios pentru orice forme de conviețuire pașnică și liber consimțită. Martirajul lui este efectul neliniștii perpetui pe care o resimt posedanții, integrații unui sistem economic și social față de elementele disparate, rămase pe dinafară și reprezentînd ipso facto o primejdie posibilă. Dintr-un delicvent virtual Genet s-a transformat, printr-o exacerbată supralicitare, într-unul real. Cărțile lui sînt istoria

într-o tăcere înspăimîntătoare, ca tăcerea eternă a spațiilor necunoscute. Înaintau ca și el însuși atunci, în eternitate.

Veneau la timp. În mijlocul camerei, pe o masă mare, chiar pe catifeaua roșie, se afla întins un trup gol. Notre-Dame-des-Fleurs, lîngă masă, în picioare, atent, privea polițiștii care se apropiau. În timp ce ideea grea a unui asasinat le umbla prin creier, ideea că acest asasinat era postiș distrugea asasinatul; plictiseala unei asemenea propuneri, plictiseala absurdității ei și a posibilității ei: un asasinat postiș îi stingherea pe polițiști. Era foarte clar că nu se puteau afla în fața unui om sau a unei femei asasinate și tăiate în bucăți. Polițiștii aveau inele de aur adevărat și noduri de cravată autentice. Cînd ajunseseră și chiar înainte de a ajunge lîngă masă, văzură că, de fapt, cadavrul era un manechin de ceară folosit de croitori. Totuși, ideea crimei tulbura datele simple ale problemei. « Ai o mutră de bandit tu ». Cel mai vîrstnic dintre polițiști îi spuse asta lui Notre-Dame pentru că figura lui Notre-Dame-des-Fleurs este un chip atît de radios pur încît imediat și oricui îi venea ideea că era fals, că acest înger trebuia să fie dublu, flăcări și fum, deoarece fiecare, cel puțin o dată în viață, a avut ocazia să spună: « i l-ai fi dat pe Dumnezeu fără spovedanie » și vrea să fie mai șmecher decît destinul.

Un asasinat postiș domina deci scena. Cei doi polițiști nu căutau decît cocaina pe care unul din copoii lor o descoperise la băiat.

— Dați-mi drogul, repede.

— N-avem coco, șefule.

---

delictelor săvîrșite de el personal sau ale tovarășilor săi de închisoare, sînt impresiile, jurnalul și suferința unui deținut de drept comun. Martirul a început însă la un moment dat să-și îndrăgească supliciul. În orice artist zace un comediant și, uneori, chiar un cabotin. Propriile sale suferințe ca și cele ale tovarășilor săi întru delicvență l-au îndemnat nu numai la răzbunare împotriva unei societăți care prin alcătuirea ei inechitabilă se înconjoară inevitabil de o scursoare umană amorfă, de un brîu de viciu (deși este de reținut faptul că, din spirit de opoziție, se nasc, în asemenea medii imunde, norme și relații inter-umane care, sau reproduc exact pe dos morala curentă, sau împing în prim plan valorile cele mai elementare și, în mod tacit, cele mai disprețuite de sistemele morale constituite: sinceritatea, loialitatea, prietenia etc.) ci a devenit, în același timp, și un prilej de exhibiție. Genet își exteriorizează condiția de delicvent nu în starea ei reală, de victimă care caută să se răzbune prin mijloace nepermise, ci într-o formă disimulată, de trufie a rușinii, purtîndu-și nimbul de întuneric cu o imperială majestate. Jucîndu-și personajul de împrumut, impus de mediul burghez în care a crescut și care a văzut în el un apostol predestinat al răului, Genet se preface cu o artă de comediant versat că și l-a însușit într-o măsură care depășește cu mult chiar imaginația dezlănțuită a răuvoitorilor lui inventatori.

— Hai, repede, copii; altfel vă luăm și facem o percheziție. Asta nu vă duce prea departe.

Băiatul ezită o secundă, trei secunde. Cunoștea metoda polițiștilor și se știa prins. Se hotărî.

— Poftiți, n-avem decît atît.

Îi întinse un pachețel foarte mic, îndoit ca pliculețele de droguri farmaceutice pe care-l scoase din cutia ceasului său de mînă. Polițistul îl băgă în buzunar, în buzunarul vestei.

— Și el?

— N-are. Sigur, șefule, puteți căuta.

— Și asta de unde o ai?

Manechinul. Trebuie să recunoaștem poate aici, influența Divinei. Ea e pretutindeni unde apare inexplicabilul. Seamăna, Nebuna, în urma ei, curse, trape viclene, temnițe, cu riscul de a se prinde ea însăși în ele, dacă își schimbă radical poziția și din cauza ei, spiritul lui Mignon, a lui Notre-Dame și al amicilor lor este zburlit de gesturi absurde. Cu nasul mirosind în vînt, dau lovituri care-i încredințează celor mai îngrozitoare destine. Băiatul, prieten cu Notre-Dame, făcea și el hoții, și într-o mașină oprită, împreună cu Notre-Dame furaseră într-o noapte o cutie de carton pe care deschizînd-o o găsiră umplută cu bucățile sinistre ale unui manechin de ceară demontat.

Curcanii își îmbrăcau pardesiile. Nu răspunseră. Trandafirii de pe cămin erau frumoși, grei și excesiv de parfumați. Polițiștii se simțeau din pricina asta și mai nesiguri. Crima era falsă sau neterminată. Veniseră să caute co-

---

Exasperarea lui Genet în săvîrșirea răului este revoltă dar și complicitate. Comedianul joacă pentru public o comedie care s-ar putea intitula: « Cum vă place ». O comedie în care poezia învăluie un amestec curios, o mezalianță de omenesc și bestialitate. De culpă omenească și de bestialitate inocentă. Notre-Dame-des-Fleurs, asasinul de optsprezece ani, cu chipul de arhanghel este întruchiparea cea mai îndrăgită de scriitor și mai reușită a unei poezii care a izvorît din efluviile impure ale unui mediu de corupție și crimă. În adolescentul asasin care poartă porecla Concepției Imaculate, Notre-Dame-des-Fleurs, Genet a dat imaginea sfîșietoare a vinovatului inocent, rătăcit între bine și rău, între noblețe și abjecție, într-o lume în care ordinea și dezordinea se confundă, în care dreptatea și nedreptatea nu se pot desprinde una de alta, în care apărătorii legii (și legea însăși) sînt tot atît de ambiguu angajați într-o cauză dreaptă pe cît sînt cei care o încalcă. Juriul, președintele, procurorul, avocatul, amatorii de senzațional, toată lumea plutește într-o infuzie tulbure, incertitudinea este iremediabilă, delictul confundîndu-se cu legea și acuzarea cu apărarea.

Literatura lui Jean Genet este flora fastuoasă, demențial dezvoltată a unui sol fermentat de putreziciune.

GEORGETA HORODINCĂ

caina... Cocaina... Laboratoare instalate în camerele de serviciu... și care săreau în aer... pagube... E deci ceva periculos, cocaina? Îi luară pe cei doi tineri la poliție și, în aceeași seară, împreună cu comisarul, se întoarseră să facă o percheziție care le aduse trei sute de grame de cocaină. Nu-i lăsară de aceea pe băiat și pe Notre-Dame în pace. Polițiștii făcură tot ce putură ca să scoată de la ei cît mai multe informații. Se grăbeau, scormoneau această noapte ca să descurce cîteva fire ducînd la alte capturi. Îi supuseră la tortura modernă: lovituri în pîntece; palme, rigle în coaste și diverse alte jocuri, de la unul la altul.

— Mărturisește! urlau ei.

În sfîrșit, Notre-Dame se rostogoli sub masă. Rătăcit de furie, un polițist se năpusti asupra lui, dar altul îl trase de braț, murmurînd ceva și zicînd apoi cu glasul tare:

— Lasă, hai, Gambert. N-a comis totuși o crimă.

— Ăsta, cu mutrișoara lui de păpușă? Ar fi în stare.

Tremurînd de frică, Notre-Dame ieși de sub masă. Îi spuseră să se așeze pe un scaun. La urma urmelor, nu era vorba decît de cocaină și, în camera vecină, celălalt băiat era mai puțin maltratat. Brigadierul care oprise tortura rămase singur cu Notre-Dame. Se așeză și-i întinse o țigară.

— Spune-mi ce știi. Nu e cine știe ce delict. Puțină coco, nu riști să fii ghilotinat.

Mi-ar fi greu să explic exact și să descriu în amănunt ceea ce se petrecu în Notre-Dame-des-Fleurs. Nu e nicidecum posibil să vorbești, în legătură cu aceasta, de recunoștință față de polițistul cu glas mai blînd. Destinderea pe care o simți Notre-Dame ca efect al frazei: « Nu e cine știe ce delict », nu e încă asta. Polițistul spuse:

— Manechinul vostru l-a înfuriat.

Rîse și trase un fum. Se înveseli. Notre-Dame se temea el de o pedeapsă mai mică? Mai întîi îi veni de la ficat, pînă în dinți, mărturisirea că l-a ucis pe bătrîn. Nu făcu mărturisirea. Dar ea urca, urca. Dacă deschidea gura, da drumul la tot. Se simți pierdut. Deodată îl apucă amețeala. Se vede cocoțat pe frontispiciul unui templu nu prea înalt. « Am optsprezece ani. Pot fi condamnat la moarte » gîndește el repede. Dacă descleștează degetele, cade. Hai, își revine. Nu, nu va spune nimic. Ar fi grozav să spună, ar fi glorios. Nu, nu, nu! Dumnezeule, nu!

Ah! e salvat. Mărturisirea se retrage, se retrage fără să fi trecut pragul.

— Am ucis un bătrîn.

Notre-Dame a căzut de pe frontispiciul templului și, instantaneu, disperarea descătușată îl adoarme. E odihnit. Polițistul nu s-a mișcat.

— Cine, ce bătrîn?

Notre-Dame se trezește. Rîde.

— Nu, glumesc, am glumit.

Cu o viteză ameţitoare, combină acest alibi: un asasin mărturiseşte spontan şi într-un fel stupid, cu detalii imposibile, crima, ca să se creadă că e nebun şi să îndepărteze de la el bănuielile. Trudă zadarnică. Notre-Dame e supus din nou la tortură. Degeaba strigă el că voia să se joace, poliţiştii vor să ştie. Notre-Dame ştie că vor şti, şi fiindcă e tînăr se zbate. E un înecat care luptă împotriva gesturilor sale şi în care totuşi pacea — ştiţi, pacea înecaţilor — coboară încet. Poliţiştii spun acum numele tuturor asasinaţilor de cinci sau zece ani al căror asasin n-a fost prins. Lista se lungeşte. Notre-Dame are inutila revelaţie a ignoranţei extraordinare în care se află poliţia. Morţile violente defilează prin faţa ochilor săi. Poliţiştii spun nume, nume şi lovesc. Se pregătesc să spună în sfîrşit lui Notre-Dame: « Poate nu ştii ce nume avea? » Încă nu. Spun nume şi observă atent obrazul roşu al băiatului. E un joc. Jocul ghicitorilor. Oare ard? Ragon?. . . Chipul îi este prea tulburat pentru a mai putea exprima ceva comprehensibil. Totul e în dezordine.

Notre-Dame urlă:

— Da, da, el e. Lăsaţi-mă.

Părul i-a căzut în ochi, îl ridică scuturînd capul, şi acest gest simplu, care era rara lui cochetărie, îi aminteşte vanitatea lumii. Abia îşi şterge balele care-i curg din gură. Totul devine atît de calm încît nimeni nu mai ştie ce să facă.

De pe o zi pe alta, numele lui Notre-Dame-des-Fleurs a fost cunoscut de Franţa întreagă, şi Franţa e obişnuită cu confuziile. Cei care nu fac decît să parcurgă ziarele nu se opriră la Notre-Dame-des-Fleurs. Cei care aprofundează articolele, simţeau insolitul şi descoperindu-l scoteau deodată la lumină o recoltă miraculoasă: aceşti cititori erau şcolarii şi bătrînicile care au rămas, în fundul lor de provincie, asemeni Ernestinei, bătrînă de cînd s-a născut, asemeni copiilor evrei, care au, la patru ani, chipul şi gesturile pe care le vor avea la cincizeci. Pentru ea, ca să-i farmece apusul, omorîse Notre-Dame un bătrîn. Dintotdeauna de cînd povestea poveşti fatale sau istorii plate şi banale, dar în care unele cuvinte explozive sfîşiau pînza, arătînd prin aceste agăţări, dacă se poate spune aşa, ceva din culise, înţelegeai cu mirare de ce vorbise astfel. Avea gura plină de poveşti, şi te întrebi cum puteau să se nască din ea, care nu citea în fiecare seară decît un ziar fad: poveştile se năşteau din ziar, ca ale mele din romanele populare. Aştepta factorul, la pîndă, după ferestre. O nerăbdare din ce în ce mai tulburătoare o agita pe măsură ce se apropia ceasul poştei, şi cînd, în sfîrşit, apuca paginile cenuşii, poroase, pline de sîngele dramelor (sîngele al cărui miros îl confunda cu acela al cernelii şi al hîrtiei), pe care le desfăcea ca pe un şervet de masă pe genunchi, se prăbuşea, epuizată, sfîrşită, în fundul vechiului ei fotoliu roşu.

Preotul unui sat, auzind în jurul lui numele de Notre-Dame-des-Fleurs, fără să fi primit dezlegare de la arhiepiscop, într-o duminică porunci din

amvon rugăciuni şi recomandă acest nou cult devoţiunii speciale a credincioşilor. Credincioşii, în băncile lor, tulburaţi, nu suflară un cuvînt, nu gîndiră un gînd.

Într-un cătun, numele florii care se numeşte « regina pajiştelor » o făcu pe o fetiţă care se gîndea la Notre-Dame-des-Fleurs să întrebe:

— Spune mamă, a fost o minune?

Au fost alte minuni, pe care nu am timp să le povestesc.

Călătorul taciturn şi febril care ajunge într-un oraş se duce ţintă la odăiţe, cartiere speciale, bordele. Este orientat de un simţ misterios care-l informează de chemarea dragostei ascunse; sau, poate, de înfăţişarea, de direcţia pe care o iau anumiţi obişnuiţi pe care-i recunoaşte după semnalmente simpatice, după parole schimbate de subconştientul lor şi pe care-i urmează cu încredere. Tot aşa merge Ernestina drept la minusculele rînduri ale faptelor diverse, care sînt crimele, furtunile, violurile, agresiunile înarmate. Visa la ele. Violenţa lor concisă, precizia lor nu lăsa visului timpul nici locul ca să se infiltreze: o doborau. Îi apăreau brutali, în culori vii, sonore: mîini roşii puse pe faţa unei dansatoare, feţe verzi, pleoape vinete. Cînd acest val puternic dispărea, citea toate titlurile bucăţilor muzicale de la rubrica de radio, dar n-ar fi îngăduit niciodată ca o arie muzicală să pătrundă în camera ei pînă într-atît melodia cea mai inofensivă face să ruginească gîndirea. Astfel, ziarele fură neliniştitoare, ca şi cum ar fi fost pline de coloanele faptelor diverse, coloane sîngeroase şi mutilate ca nişte stîlpi de tortură. Şi, deşi procesului pe care-l vom citi mîine, presa nu i-a acordat, în mod parcimonios, decît zece rînduri destul de dinstaţate pentru a lăsa aerul să circule între cuvintele prea violente, aceste zece rînduri — mai hipnoptice decît prohodul unui spînzurat, decît cuvîntul « cravată de cînepă » — aceste zece rînduri făcură să bată toate inimile femeilor bătrîne şi ale copiilor geloşi. Parisul nu doarme. Spera ca mîine, Notre-Dame să fie condamnat la moarte; dorea acest lucru.

Dimineaţa, măturătorii, inaccesibili la dulcile şi tristele absenţe ale condamnaţilor la moarte, morţi sau nu, cărora Curtea cu Juraţi le dă azil, răscoliră praful acru, stropiră parchetul, sculpară, blestemară, rîseră cu aprozii care rînduiau dosarele. Audienţa nu va începe decît la ora unu fără un sfert precis, dar de la prînz, portarul deschise larg porţile.

Sala nu e majestuoasă dar e foarte înaltă, aşa încît liniile verticale, ca liniile unei ploi liniştite, o domină. Intrînd, vezi pe perete un tablou mare cu o justiţie, care e o femeie îmbrăcată în mari draperii roşii. Se sprijină cu toată greutatea pe o sabie numită aici « paloş », care nu se îndoaie. Deasupra, se află estrada şi masa la care juraţii şi Preşedintele, în hermină şi robă roşie, vor veni să se aşeze ca să judece copilul. Preşedintele se numeşte « D. Preşedinte Vase de Sainte-Marie ». Încă o dată, ca să-şi atingă scopurile, destinul întrebuinţează o metodă josnică. Cei doisprezece juraţi sînt doispre-

zece oameni cumsecade deveniţi deodată judecători suverani. Deci, sala, încă de la prînz, era plină. O sală de festin. Masa era pusă. Aş vrea să vorbesc cu simpatie de această mulţime a Curţii cu juraţi, nu pentru că nu era ostilă — asta-mi era egal — ci pentru că ea scînteiează din mii de gesturi poetice. E foşnitoare ca o tafta. Notre-Dame dansează, pe marginea unei prăpăstii zburlite de baionete, un dans periculos. Mulţimea nu e veselă, în sufletul ei este o tristeţe de moarte. Se înghesuie pe bănci, îşi strînse genunchii, bucile, îşi şterse nasul, făcu în fine toate cele o sută de nevoi de mulţime a Curţii cu juraţi pe care atîtea majestăţi o vor pleoşti. Publicul nu vine aici decît în măsura în care un cuvînt poate provoca tăierea unui cap şi ca să se întoracă, asemeni sfîntului Denis, purtîndu-şi capul tăiat în mîini .Se spune uneori că moartea pluteşte deasupra unui popor. . . Aici, moartea nu e decît o aripă neagră fără trup, o aripă făcută din mai multe cupoane de etamină, neagră, susţinută de o subţire carcasă din balene de umbrelă, un stindard de piraţi, fără băţ. Această aripă de etamină plutea asupra Palatului pe care nu-l veţi confunda cu nici unul deoarece este Palatul de Justiţie. Îl învăluia în faldurile ei şi, în sală, detaşase pentru a O reprezenta o cravată de crep de China verde. Pe masa Preşedintelui, cravata era singurul corp delict. Moartea, vizibilă aici, era o cravată, şi-mi place că-i aşa: era o Moarte uşoară.

Mulţimea era ruşinată că nu e ea asasinul. Avocaţii negri purtau dosare sub braţ şi se interpelau zîmbind. Se apropiau uneori foarte aproape şi foarte semeţ de Mica Moarte. Avocatele erau femei. Ziariştii erau cu avocaţii. Delegaţii patronajului adolescenţilor vorbeau încet între ei. Îşi disputau un suflet. Trebuiau să-l joace la zaruri ca să-l trimită în Vosgi? Avocaţii, care nu au, în ciuda robei lor lungi şi mătăsoase, întorsătura atît de blîndă şi grăbită către moarte a eclesiasticilor, formau şi destrămau grupuri. Erau foarte aproape de estradă, şi mulţumea îi auzea acordîndu-şi instrumentele pentru marşul funebru. Mulţimea era ruşinată că ea nu moare. Aceasta era religia ceasului, de a aştepta şi de a invidia un asasin. Asasinul intră. Fură văzuţi doar voinicii din garda republicană. Băiatul apăru dindărătul unuia dintre ei, şi celălalt îi scoase lanţul cătuşelor. Ziariştii au descris mişcările mulţimii la apariţia unui criminal celebru; la articolele lor îi voi trimite pe cititori, cu voia lor, rolul şi arta mea nefiind acela de a descrie mari mişcări ale mulţimii. Totuşi, voi îndrăzni să spun, au putut să citească, gravate în aura lui Notre-Dame-des-Fleurs, aceste cuvinte: «Sînt Imaculata Concepţie». Lipsa de lumină şi de aer, din celula sa, nu-l făcuse nici mai palid, nici mai umflat; desenul gurei lui închise era desenul unui surîs grav; ochii lui albaştri ignorau Infernul; tot chipul său (dar poate el era asemeni închisorii care, la trecerea acestei femei cîntînd în noapte, a rămas pentru ea un zid rău, în timp ce toate celulele îşi luau în mod secret zborul, ridicate de mîinile care băteau ca nişte aripi ale deţinuţilor tulburaţi de acest cîntec), imaginea şi gesturile lui liberau

demonii captivi sau încuiau învîrtind de cîteva ori cheia în broască, îngerii de lumină. Era îmbrăcat într-un costum de flanelă cenuşie foarte tineresc şi gulerul cămăşii albastre era răsfrînt. Părul blond se înverşuna să-i cadă în ochi, ştiţi cu ce scuturare din cap îl alunga. Cînd avu deci pe toată lumea în faţa lui, Notre-Dame, asasinul, care în curînd va fi mort, asasinat la rîndul lui, scutură uşurel, clipind din ochi, capul, ceea ce făcu să se îndrepte şuviţa rebelă care-i cădea la rădăcina nasului. Această scenă simplă ne transportă, asta vrea să spună că ea înalţă clipa aşa cum dispariţia lui pentru lume ridică fachirul şi-l ţine suspendat în aer. Clipa nu mai ţinea de pămînt ci de cer. Totul te făcea să te temi ca audienţa să nu fie cumva ciopîrţită de aceste clipe pline de cruzime care ar deschide trape sub picioarele judecătorilor, avocaţilor, ale lui Notre-Dame, ale gărzilor şi, timp de o eternitate, i-ar lăsa suspendaţi ca pe nişte fachiri, pînă cînd o respiraţie ceva mai puternică le-ar reda viaţa suspendată.

Plutonul de onoare (soldaţii din armata colonială) intră cu mare tapaj de bocanci cu ţinte şi zgomot de baionete. Notre-Dame crezu că e plutonul de execuţie.

Am spus oare? Publicul era compus mai ales din bărbaţi; dar toţi aceşti bărbaţi îmbrăcaţi în culori închise, cu umbrele pe braţ sau ziare în buzunar, erau mai înfioraţi decît o alee de glicină, decît perdeaua de dantelă a unui leagăn. Notre-Dame-des-Fleurs era de vină că, invadată de o mulţime grotescă şi în haine sărbătoreşti, sala Curţii cu juraţi părea un gard viu în luna mai. Asasinul şedea pe banca acuzaţilor. Eliberarea din lanţuri îi dădea voie să-şi ţină mîinile în adîncul buzunarelor; astfel, părea că se află oriunde, mai degrabă în sala de aşteptare a unui birou de plasare, pe banca unei grădini publice, privind de departe într-un chioşc la o polişinelă sau poate în biserică, la catehismul de joi. Jur că aştepta orice altceva. La un moment dat, scoase o mînă din buzunar, şi, ca adineaori, aruncă, înapoi, aşa cum în acelaşi timp îşi scutura căpşorul drăguţ, şuviţa blondă şi buclată. Îşi încheie gestul netezindu-şi părul spre spate, pînă la ceafă, şi aflu prin el o impresie stranie: cînd, la un personaj, dezumanizat de glorie, observi un gest familiar, o trăsătură vulgară (vedeţi bine: a alunga cu o mişcare bruscă a capului, o şuviţă de păr), care mănîncă mîncarea uscată, prin fenta adorabilă ca un surîs sau o eroare, zăreşti un colţ de cer. . .

Notre-Dame-des-Fleurs. Gura îi era uşor întredeschisă. Uneori îşi pleca privirea în jos, la picioarele, pe care mulţimea şi le închipuia încălţate cu ghetuţe de copil. Pentru un da sau un nu, te aşteptai să-l vezi făcînd un gest de dansator. Aprozii nu mai terminau să încurce dosarele. Pe masă, mica Moarte suplă era inertă şi părea moartă de-a binelea. Baionetele şi pintenii luciră.

— Curtea!

Curtea intră pe o uşiţă ascunsă, tăiată în tapiseria peretelui, îndărătul mesei juraţilor. Or, Notre-Dame, dat fiind că auzise în închisoare de fastul Curţii, îşi închipuia că astăzi, printr-un soi de greşeală grandioasă, ea va intra pe poarta mare a publicului, larg deschisă, aşa cum în duminica Floriilor, clerul, care de obicei iese din altar pe o uşă practicată pe una din laturile corului, îl surprinde pe credincioşi, apărînd în spatele lor. Curtea intră, cu familiara maiestate a principilor, pe uşa de serviciu. Notre-Dame presimţi că toată şedinţa va fi trucată şi că, la sfîrşitul seratei, va avea capul tăiat cu ajutorul unui joc de oglinzi. Unul din soldaţii de gardă îi scutură braţul şi spuse:

— Ridică-te.

Voise să spună: «Ridicaţi-vă», dar nu îndrăzni. Sala era în picioare, tăcută. Se aşeză din nou cu zgomot. Domnul Vase de Sainte-Marie purta monoclu. Strecură pe furiş o privire spre cravată, şi cu amîndouă mîinile, răscoli un dosar. Dosarul era burduşit de detalii aşa cum era burduşit de dosare cabinetul judecătorului de instrucţie. În faţa lui Notre-Dame, procurorul nu se lăsa înşelat. Simţea că un cuvînt al lui, un gest prea cotidian l-ar transforma într-un avocat al diavolului şi ar legitima canonizarea asasinului. Era un moment greu de trecut; îşi risca reputaţia. Notre-Dame se aşezase. O mică mişcare a mîinii fine a Domnului Vase de Sainte-Marie îl făcu să se ridice.

Interogatoriul începu:

— Vă numiţi Adrien Baillon?

— Da, domnule.

— Sînteţi născut la 19 decembrie 1920?

— Da, domnule.

— La...?

— La Paris.

— Da. Ce arondisment?

— Optsprezece, domnule.

— Da... Mediul în care trăiţi v-a dat o poreclă... (Ezită, apoi:)

— Vreţi s-o spuneţi Curţii.

Asasinul nu răspunse nimic, dar numele, fără să fie pronunţat, ieşi întreg, înaripat, prin fruntea creierului mulţimii. Pluti prin sală, invizibil, parfumat, secret, misterios.

Preşedintele răspunse cu voce tare:

— Da, ăsta e într-adevăr. Şi sînteţi fiul lui...?

— Lucie Baillon.

— Din tată necunoscut. Da. Acuzarea... (Aici juraţii — erau doisprezece luară o poziţie confortabilă, care, convenindu-le fiecăruia în particular pentru că favoriza anumite înclinaţii, le îngăduia tuturor să fie demni. Notre-Dame era tot în picioare, cu braţele spînzurîndu-i de-a lungul trupului, ca

acelea ale unui regişor plictisit şi încîntat care, de pe treptele scării palatului regal, asistă la o paradă militară.)

Preşedintele continuă:

— . . .în noaptea de 7 spre 8 iulie 1937, intrat, fără să lase urme de efracţie, în apartamentul şase de la etajul patru al imobilului situat la numărul 12 din strada Vaugirard şi ocupat de domnul Ragon Paul, în vîrstă de şaptezeci şi şapte de ani.

Înalţă capul şi se uită la Notre-Dame.

— Recunoaşteţi faptele?

— Da, domnule.

— Ancheta precizează că domnul Ragon însuşi ţi-ar fi deschis uşa. Cel puţin aşa aţi declarat fără să puteţi dovedi. Menţineţi declaraţia?

— Da, domnule.

— Apoi, domnul Ragon care vă cunoştea, ar fi părut bucuros de vizita dumneavoastră şi v-ar fi oferit nişte lichior. Apoi fără să se aştepte la aşa ceva, cu ajutorul. . . (ezită). . . acestei cravate, l-aţi strangulat.

Preşedintele luă în mînă cravata.

— Recunoaşte-ţi această cravată ca aparţinîndu-vă şi ca fiind arma crimei?

— Da, domnule.

Preşedintele avea această cravată moale între degete, o cravată ca o ectoplasmă, o cravată pe care trebuia să o priveşti cît mai era vreme, deoarece ea putea să dispară dintr-o clipă într-alta sau să se ridice ţeapănă în mîna uscată a Preşedintelui, care simţi că, dacă înţepenirea sau dispariţia ei s-ar produce, s-ar acoperi de ridicol. Se grăbi deci să treacă arma crimei primului jurist, care o dădu vecinului, şi aşa mai departe, fără ca nimeni să încerce să întîrzie pentru a o recunoaşte, deoarece părea să rişte jocul de a se vedea transformat sub proprii săi ochi în dansatoare spaniolă. Dar precauţiile lor, a acestor domni, fură zadarnice, şi, dacă nu băgară de seamă, ei fură totuşi cu totul schimbaţi. Gesturile ferite ale juraţilor părînd de conivenţă cu destinul care prezida asasinatul bătrînului, asasinul imobil ca un mediu pe care-l întrebi, şi graţie unei asemenea imobilităţi absent, şi locul acestei absenţe, întunecau sala, în care ochii mulţimii vroiau să vadă limpede. Preşedintele vorbea, vorbea. Ajunsese aici:

— Şi cine v-a dat ideea să folosiţi un asemenea mijloc de a ucide?

— El.

Lumea întreagă înţelese că El era bătrînul mort, care juca iar un rol acum, el cel, îngropat, mîncat de viermi şi de larve.

— Asasinatul!

Preşedintele scoase un ţipăt îngrozitor:

— Chiar cel asasinat v-a arătat cum trebuie făcut pentru a-l suprima? Hai, hai, explicaţi-vă.

Notre-Dame păru stînjenit. O pudoare tandră îl împiedica să vorbească. Timiditatea de asemeni.

— Da. . . E. . . spuse el. . . D. Ragon avea o cravată care-l strîngea. Era foarte roșu la față. Atunci și-a scos-o.

Și asasinul, încetișor, ca și cum ar fi acceptat un tîrg rușinos sau o acțiune caritabilă, mărturisi:

— Atunci, m-am gîndit că, dacă aș strînge eu, ar fi mai rău.

Și încă și mai încet, exact atît cît să audă soldații și Președintele (dar mulțimea nu auzi):

— Fiindcă am brațe tari.

Președintele lăsă capul în jos copleșit:

— Nenorocitule ! spuse el. Și de ce?

— Eram într-o lefterealã fabuloasă.

Deoarece se întrebuințează cuvîntul « fabulos » pentru a califica o avere, nu părea imposibil să-l aplici mizeriei. Această lefterealã fabuloasă îi făcu lui Notre-Dame un piedestal de nori: fu tot atît de miraculos încununat de glorie ca trupul lui Christos înălțîndu-se, ca să rămînă acolo singur, fix, în cerul însorit de amiază. Președintele își frîngea mîinile lui frumoase. Mulțimea își schimonosea obrazul. Grefierii mototoleau indigourile. Avocații aveau deodată ochiul unor găini extralucide. Soldații de pază oficiau. Poezia își lucra propria sa materie. Singur, Notre-Dame era singur și-și păstra demnitatea, ceea ce înseamnă că aparținea încă unei mitologii primitive și-și ignora divinitatea și divinizarea. Restul lumii nu știa ce să creadă și făcea eforturi supraomenești ca să nu se lase ridicată de la mal. Mîinile cu unghii dezrădăcinate se agățau și de un fir de pai; să-și încrucișeze sau să nu-și încrucișeze picioarele, să privească țintă la o pată de pe haină, să se gîndească la familia omului gîtuit, să se scobească în dinți.

— Atunci, explicați Curții cum ați procedat.

Era atroce. Trebuia ca Notre-Dame să explice. Polițiștii ceruseră amănunte, judecătorul de la instrucție de asemeni, era rîndul Curții. Lui Notre-Dame i se făcu rușine nu de fapta lui (era imposibil), ci de a mesteca prea mult aceeași poveste. Îi veni ideea îndrăzneață de a da o nouă versiune, atît de mult îl obosea să-și încheie povestirea cu aceste cuvinte: « Pînă să nu mai poată ». Se hotărî să povestească altceva. Totuși, în același timp povestea, această poveste pe care o spusese cu aceleași cuvinte polițiștilor, judecătorului, avocatului, psihiatrilor. Deoarece, pentru Notre-Dame, un gest e ca un poem și nu poate să se exprime decît cu ajutorul unui simbol, întotdeauna același. Și, din faptele lui vechi de doi ani, nu-i mai rămînea decît expresia nudă. Își recitea crima așa cum se recitește o cronică, dar într-adevăr nu de crimă vorbea el. În acest timp, pendula agățată de peretele din fața lui acționa

metodic, dar timpul se dereglase aşa că ea scanda, la fiecare secundă, perioade lungi şi perioade scurte.

Din cei doisprezece cinstiţi bătrîni ai juriului, patru purtau ochelari. Aceştia erau rupţi de comuniunea cu sala prin această sticlă, prost conductor, izolant, ei urmăreau separat alte peripeţii. De fapt, nici unul din ei nu părea să se intereseze de această afacere de asasinat. Unul din bătrîni îşi netezea fără încetare barba; era singurul care părea atent, dar, uitîndu-ne mai bine, vedem că ochii lui sînt goi ca aceia ai statuilor. Altul era făcut din stofă. Altul desena pe postavul verde al mesei cercuri şi stele; în viaţa de toate zilele era pictor şi umorul său îl făcea uneori să coloreze vrăbiile şmechere cocoţate pe sperietoarea de ciori din grădină. Altul îşi scuipa dinţii într-o batistă de un albastru pal — albastru de Franţa. Se ridicară şi-l urmară pe Preşedinte îndărătul uşii ascunse. Deliberarea este tot atît de secretă ca alegerea unui şef de bandiţi mascaţi, ca execuţia unui trădător în sînul unei confrerii. Mulţimea se uşura căscînd, întinzîndu-se, rîgîind. Avocatul lui Notre-Dame se sculă de pe bancă şi se apropie de clientul său:

— Curaj, băiete, curaj! spuse el strîngîndu-i mîinile. Ai răspuns bine, ai fost sincer, cred că juriul e de partea noastră.

În timp ce vorbea îi strîngea lui Notre-Dame mîinile, îl reţinea sau se ţinea de el. Notre-Dame avu un zîmbet care putea să-i arunce în focurile iadului pe judecătorii lui. Un surîs atît de azurat încît chiar soldaţii avură intuiţia existenţei lui Dumnezeu şi ale marilor principii de geometrie. Gîndiţi-vă la clinchetul clar de lună al broaştei ţestoase; e atît de pur, noaptea, încît vagabondul se opreşte pe drum şi nu o porneşte iar decît după ce l-a auzit din nou.

— Se împiedică juraţii? spuse el făcînd cu ochiul.

— Da, da, nu-i nimic, zise avocatul.

Plutonul de onoare prezentă armele, şi Curtea cu glugile lăsate ieşi din perete. Domnul Vase de Sainte-Marie se aşeză în tăcere, apoi toată lumea se aşeză cu zgomot. Preşedintele îşi luă capul în mîinile lui frumoase şi spuse:

— Vom trece la audierea martorilor. Ah! mai întîi să vedem raportul poliţiei. Inspectorii sînt aici?

E nemaipomenit ca un Preşedinte al Curţii cu Juraţi să fie atît de distrat încît să uite un lucru atît de grav. Eroarea lui îl şocă pe Notre-Dame aşa cum l-ar fi şocat o greşeală de ortografie (dacă ar fi fost ortografie) în regulamentul închisorii. Un aprod introduse pe cei doi poliţişti care-l arestaseră pe Notre-Dame. Cel care făcuse odinioară ancheta, veche de doi ani, murise. Făcură un raport succint al faptelor: poveste uluitoare în care o falsă crimă făcea să se descopere una adevărată. Această descoperire e imposibilă. Visez. « Pentru un fleac ! » Dar, pe scurt, admit mai uşor această descoperire hazlie, care duce la moarte, de cînd supraveghetorul mi-a luat manuscrisul pe care-l purtam cu mine în timpul plimbării. Am sentimentul catastrofei, apoi nu îndrăznesc să cred că o asemenea catastrofă poate să fie scurgerea logică a unei imprudenţe atît de mici. Apoi mă gîndesc că criminalii îşi pleacă capul din cauza unei imprudenţe atît de mici, atît de mici încît ar trebui să aibă dreptul de a o îndrepta, întorcîndu-se înapoi, ca cerîndu-i acest lucru judecătorului, el să accepte, atît e de benignă, şi că nu se poate. În ciuda formaţiei lor pe care o consideră carteziană, cînd, după cîteva ceasuri, îl vor condamna la moarte pe Notre-Dame, degeaba vor face juraţii acest lucru, nu vor fi

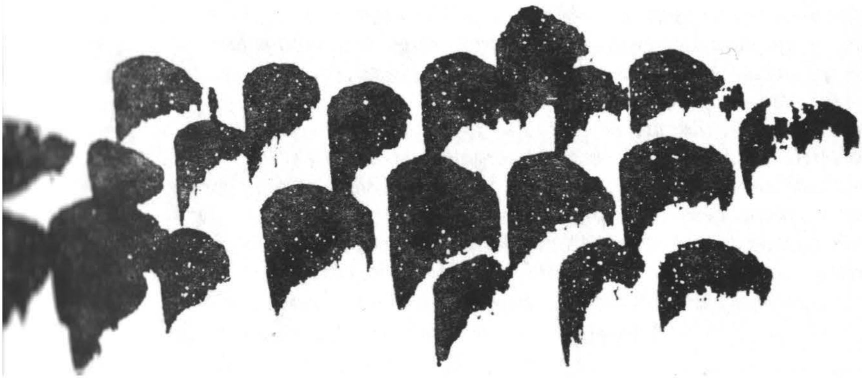

siguri dacă o fac din pricină că a gîtuit o păpuşă sau pentru că a tăiat în bucăţi un bătrînel. Poliţiştii, făuritori de anarhism, se retraseră făcîndu-i Preşedintelui o drăguţă plecăciune. Afară cădea zăpada. Se ghicea după mişcarea mîinilor în sală, ridicînd gulerul paltoanelor. Cerul era acoperit. Moartea se apropia cu paşi uşori pe zăpadă.

. . . .

În sfîrşit, Preşedintele chemă pe expertul alienist. El răsări într-adevăr dintr-o trapă invizibilă, ca dintr-o cutie invizibilă. Se aşezase în rîndul publicului, care nici nu băniua. Se ridică şi veni la bară. Citi juraţilor raportul său. Din acest raport înaripat cădeau jos cuvinte ca acestea: « Dezechilibrul . . psihopatie. . . fabulaţie. . . sistem splanchic. . . schizofrenie. . . dezechilibru, dezechilibru, dezechilibru, dezechilibru. . . echilibrist » şi deodată, sfîşietor, sîngerînd: « Marele simpatic ». Nu se opri: « . . .Dezechilibru. . . semi-responsabilitate. . . secreţie. . . Freud. . . Jung. . . Adler. . . secreţie ». Dar vocea perfidă mîngîia anumite silabe, şi gesturile omului luptau împotriva unor duşmani: « Părinte, stai la stînga, la dreapta »; unele cuvinte pe vocea perfidă ricoşau în cele din urmă (ca în aceste cuvinte din javaneză în care, la mijlocul silabelor, trebuie să distingi alte cuvinte naive sau josnice). Se înţelegea acest lucru: « Ce este un răufăcător? O cravată care dansează sub clar de lună, un covor epileptic, o scară care urcă pe brînci, un pumnal în mers de la începutul lumii, o fiolă de otravă înnebunită, mîini înmănuşate în noapte, gulerul albastru al unui marinar, o succesiune deschisă, o suită de gesturi simple şi benigne, un drug de fier tăcut. » Marele psihiatru citi în sfîrşit concluziile « Că el (Notre-Dame-des-Fleurs) este un dezechilibrat psihic, inafectiv, amoral. Totuşi, că în orice act criminal, ca în orice act, există o parte voluntară şi care nu se datorează complicităţii iritante a lucrurilor. În sfîrşit, Baillon este responsabil în parte de crima lui ».

Ningea. Totul, în jurul sălii, era tăcere. Camera juraţilor era părăsită în spaţiu, singură. Nu se mai supunea legilor terestre. Printre stele şi planete, fugea repede ca vîntul. Era, în aer, casa de piatră a Sfintei Fecioare. Călătorii nu mai aşteptau nici un ajutor din afară. Otgoanele erau tăiate. În acest moment, partea speriată a sălii (mulţimea, juraţii, avocaţii, soldaţii) trebuia să se aşeze în genunchi şi să intoneze cîntări, în timp ce partea cealaltă (Notre-Dame), liberată de greutatea operelor carnale (trimiterea la moarte e o operă carnală), trebuia să se organizeze într-o pereche pentru a cînta: «Viaţa e un vis. . . un vis frumos. . .» Dar mulţimea nu are simţul grandoarei. Ea nu ascultă de această poruncă dramatică şi nimic nu fu mai puţin serios decît ce ea ce urmă. Notre-Dame el însuşi îşi simţi orgoliul muindu-se. Se uită pentru prima oară cu ochi de om la Preşedintele Vase de Sainte-Marie. E atît de plăcut să iubeşti, încît nu s-a putut împiedica să nu se dizolve într-o dulce, încrezătoare tandreţe pentru Preşedinte. « Poate nu-i chiar aşa de idiot! »

se gîndi. Pe dată dulcea lui insensibilitate se topi și ușurarea care i-o produse semăna cu aceea a urinei liberate după o noapte de continență. Notre-Dame își iubi călăul, primul său călău. Era de acum un fel de iertare plutitoare, prematură, pe care o acorda monoclului înghețat, cu pete de metal, cu gura terestră, judecății viitoare enunțate conform unor înspăimîntătoare Biblii. Ce este de fapt un călău? Un copil care se înveștmîntează ca o Parcă, un inocent pe care-l izolează splendoarea zorzoanelor purpurii, un om sărman, un om umil. Fură aprinse lustrele și aplicele. Ministerul Public luă cuvîntul. Împotriva adolescentului asasin tăiat într-un bloc de apă limpede, nu spuse decît lucruri juste, pe măsura Președintelui și a juraților. Anume că trebuiau ocrotiți rentierii care locuiau uneori foarte sus sub culmi, și să trimitem la moarte copiii care-i sugrumau. . . Era drept, spus pe un ton foarte fin și uneori foarte nobil. Întovărășit de un gest cu capul:

— . . .E regretabil (pe un ton minor, apoi reia în major). . . e regretabil. . .

. . . .

Avocatul își dădea toată osteneala. Vorbea despre abundență, frazele lui nu mai luau sfîrșit. Se simțea că, născute dintr-un fulger, trebuiau să se dilueze în cozi de cometă. El amesteca ceea ce spunea că sînt amintirile sale din copilărie (din propria sa copilărie, în care ar fi fost el însuși ispitit de Diavol) cu noțiuni de drept pur. În ciuda unui asemenea contact, dreptul pur rămînea pur și, în balele cenușii, își păstra strălucirea de cristal dur. Avocatul spunea mai întîi educația răului, exemplul străzii, foamea, setea și mai zicea tentația aproape carnală a gîtului, care pare făcut ca să-l strîngi. Pe scurt, nu mai era în temă. Notre-Dame aprecie această elocvență. Încă nu credea ceea ce spunea avocatul, dar era gata să întreprindă tot, să-și asume totul. Totuși, un sentiment de jenă, al cărui sens nu-l putu pricepe decît mai tîrziu, îi semnala prin mijloace obscure, că avocatul îl pierdea. Curtea blestema un avocat atît de mediocru, care nu-i acorda nici măcar satisfacția de a-și învinge mila pe care în mod normal trebuia să o încerce ascultînd pledoaria. Ce joc juca deci acest avocat imbecil? Să spună un cuvînt, un cuvințel sau un cuvînt mare să facă cel puțin ca în spațiul și timpul unei ochiade asasine, jurații să se îndrăgostească de un cadavru adolescent și, răzbunînd astfel bătrînul sugrumat, să-și simtă și ei un suflet de asasin, liniștiți, stînd jos, la căldură. Fără riscuri, abia mica Eternă Damnațiune. Liniștea lor dispărea. Or trebuie deci achitat numai fiindcă avocatul e un idiot? Dar s-a gîndit cineva ce putea fi suprema șmecherie a unui avocat poet? Napoleon a pierdut bătălia de la Waterloo deoarece Wellington a făcut o boroboață, se zice. Curtea simți că trebuie sanctificat acest tînăr. Avocatului îi curgeau bale. Vorbea în acest moment de o reeducare posibilă — atunci, în stalul care le era rezervat, cei patru reprezentanți ai patronajului Copilăriei și Adolescenței fixară la pocker soarta sufletului lui Notre-Dame-des-Fleurs. Avocatul cerea achitarea. Implora.

Nu-l mai auzeau. În sfîrşit, cum cu o promptitudine vizibilă dintr-o mie clipa cuvîntului capital, se apropia, Notre-Dame, încetişor, ca întotdeauna, făcu o mutră amărîtă şi spuse fără să gîndească:

— Ah ! Corida, nu, nu e nevoie, prefer să crăp imediat.

Avocatul rămase uluit apoi repede, cu un plescăit de limbă îşi adună gîndurile împrăştiate şi bîigui:

— Copile, hai, copile ! Lasă-mă să te apăr. Domnilor, spuse el Curţii (ar fi putut fără nici o pagubă, ca unei regine, să-i spună Doamnă), e un copil.

În timp ce Preşedintele îi spunea lui Notre-Dame:

— Hai, hai, ce spuneţi? Să nu anticipăm.

Cruzimea cuvintelor despuie judecătorii şi-i lăsă fără altă robă decît splendoarea lor. Mulţimea îşi drese glasul. Preşedintele nu ştia că în argou, Corida este casa de corecţie. Aşezat, demn, masiv, imobil pe banca de lemn, între soldaţii încinşi cu curele galbene, cu bocanci şi cu cască, Notre-Dame-des-Fleurs se simţea dansînd o uşoară gigă. Disperarea îl străpunse ca o săgeată, ca un clovn hîrtia de mătase a unui cerc, disperarea îl depăşise şi nu-i mai rămînea decît această sfîşiere care-l rupea în zdrenţe albe. Dacă nu era intact, se ţinea totuşi bine. Lumea nu mai era în această sală. Se sfîrşise. Trebuia ca totul să se sfîrşească. Curtea reveni. Zgomotul paturilor de armă ale plutonului de onoare dădu alarma. În picioare, cu capul gol, monoclul citi verdictul. Pronunţă pentru prima dată, după numele de Baillon: « Zis Notre-Dame-des-Fleurs. » Notre-Dame era condamnat la pedeapsa capitală. Juriul se afla în picioare. Era apoteoza. S-a sfîrşit. Notre-Dame-des-Fleurs, cînd fu predat pe urmă paznicilor, li se păru investit cu un caracter sacru, vecin celui pe care-l aveau altădată victimele expiatorii, fie că erau ţap, bou, copil, şi pe care-l mai au şi azi regii şi evreii. Paznicii îi vorbeau şi-l slujeau, ca şi cînd ştiindu-l încărcat de povara păcatelor lumii, ar fi vrut să atragă asupra lor binecuvîntarea Mîntuitorului. După patruzeci de zile, într-o noapte de primăvară fu înălţată maşina în curtea închisorii. În zori, era pregătită să taie. Lui Notre-Dame-des-Fleurs i se tăie capul cu un adevărat cuţit. Şi nimic nu se petrecu. La ce bun? Nu trebuie ca vălul templului să se destrame de jos în sus pentru că un zeu îşi dă sufletul. Asta nu poate decît să dovedească proasta calitate a stofei şi vechimea ei. Deşi indiferenţa e de rigoare, aş mai accepta ca un ticălos obraznic să o găurească dînd în ea cu piciorul şi să fugă strigînd că s-a petrecut o minune. Este o strălucire falsă şi foarte bună ca să slujească de armătură Legendei.

În româneşte de GEORGETA HORODINCĂ

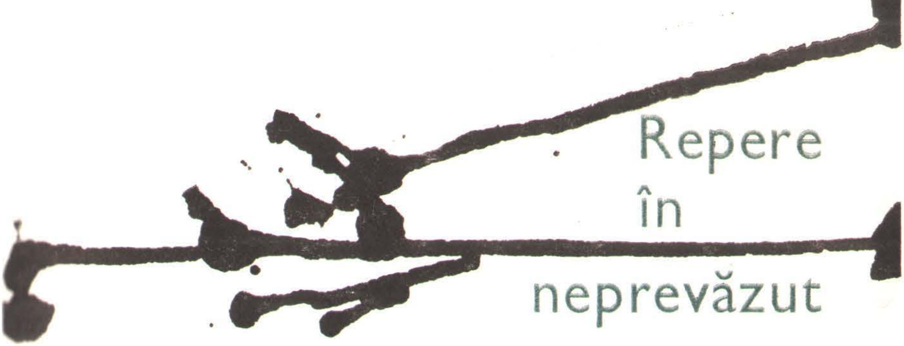

Repere în neprevăzut

G. K. CHESTERTON

Despre nuvela detectivă

Sper că îmi va apare cu desăvîrşire limpede intenţia de a păstra îndatoririle elementare de politeţe faţă de toţi colegii mei din arta de a scrie povestiri poliţiste dacă voi spune că noi, scriitorii acestui gen, putem fi divizaţi în două categorii, corespunzînd exact celor din viaţa reală care se ocupă cu tăierea gîtului victimei sau cu otrăvirea ei. Dintre noi, cei care taie gîtul sînt tocmai cei care, înţelegînd că o povestire criminală trebuie să pună brusc capăt vieţii victimei, se decid să termine şi povestirea cît mai grabnic. Din mîndria lor de artişti face parte faptul de a opera cu cuţitul sau pumnalul; şi ei caută să-l surprindă pe cititor cu tăişul unei povestiri cît mai abrupte. Pe de altă parte, dintre cei din meseria noastră care preferă viaţa mai erudită şi mai laborioasă a otrăvitorului se numără scriitorii care prelungesc agonia anticipării sau perplexităţii în inima cititorului printr-o lungă serie de capitole, lăsîndu-l să se chinuiască pe patul de suferinţă al curiozităţii nesatisfăcute, unde ar putea fi reţinut pentru perioade de timp care pot părea săptămîni de zile. Aceşti scriitori se mîndresc pe bună dreptate cu gradaţia delicată, cu calmul ştiinţific şi progresul lent, însă subtil, cu care distilează detaliu după detaliu, asemenea picăturii care urmează picăturii din sticla de medicamente necorespunzătoare, pînă cînd, în cele din urmă cititorul în suferinţă să-şi găsească liniştea... Această a doua metodă, care procedează cu o ştiinţă amănunţită şi bine stăpînită, atît a crimei cît şi a detecţiei, nu poate fi utilizată în toate meritele sale decît în cadrele mai largi ale unui roman de dimensiuni mari şi necesită de asemenea multe dintre calităţile

specifice ale unui romancier serios. Eu însumi, numărîndu-mă printre mai puţin satisfăcuţii asasini plătiţi, înarmat doar cu un vulgar pumnal, nu pot decît să admir şi să gust asasinatele îndelung pregătite şi pe îndelete înfăptuite cu otrava sau cu siringa; pe de altă parte, nici nu pot pretinde că am cunoştiinţele ştiinţifice necesare pentru a-mi omorî victimele în asemenea chipuri. Doar faptul că am scris un număr surprinzător de mare de povestiri şocante scurte — şi nici una lungă — constituie scuza mea pentru a scrie aceste rînduri.

Ciclul de povestiri care se ocupă de crime şi detecţie îşi are un adevărat pivot în Poe. El a fost şi o origine şi un om foarte original; a fost aproape cel mai vechi şi, într-un alt fel, cel mai modern dintre scriitorii din această categorie. Preeminenţa specială a lui Poe şi a detectivului său amator Dupin a fost oarecum întunecată de popularitatea gigantică a lui Sherlock Holmes. Nu cred să existe cineva care, avînd încă vie recunoştiinţa pentru sute de ceasuri fericite din copilărie încoace, să ajungă vreodată să subaprecieze legenda lui Sherlock Holmes. El este singura legendă reală a vremii noastre, şi continuă să trăiască încă, atît sub forma unor comentarii laborioase cît şi a parodiilor la fel de fascinante ca şi modelul lor. Însă superioritatea modelului stabilit de Poe, chiar în comparaţie cu celelalte, este evidentă atît în ce priveşte valoarea artistică cît şi capacitatea logicii abstracte utilizate. Însă Poe este important şi într-un alt fel — care deschide noi posibilităţi argumentative — şi anume, în ce priveşte faza mai tîrzie şi într-o anumită măsură mai filosofică a acestui gen de povestiri.

Avantajele şi dezavantajele povestirii scurte criminale în comparaţie cu romanul lung al acestui gen sînt limpezi. O povestire lungă este poate mai eficientă într-o privinţă deloc lipsită de importanţă: şi anume, ea permite să constaţi că un om este viu înainte de a afla că e mort. E greu să resimţi acel şoc particular de jale faţă de moartea unui semen atunci cînd îţi este prezentat în modul cel mai convenţional cadavrul unei persoane total necunoscute; apoi, în cazul povestirii intriga se desfăşoară atît de rapid încît chiar personajele în viaţă par la sfîrşit un fel de cadavre convenţionale. Pe de altă parte, chiar dacă romanul poliţist lung poate fi folosit pentru dezvoltarea mai amănunţită a caracterelor, constatăm că nu întotdeauna oamenii de acolo sînt umpluţi cu viaţă, ci mai degrabă împăiaţi cu alte substanţe. Avantajele unei povestiri scurte constau în schimb în faptul că orice enigmă de acest fel trebuie să se învîrtească în jurul unei singure idei; iar într-o povestire scurtă putem realiza cu mai multă pregnanţă că e vorba de o idee nouă sau unică. Uneori în mod necesar e vorba de o idee tehnică, un truc; şi atunci e mult mai bine ca un asemenea truc să fie executat şi explicat repede. Să presupunem că ar fi posibil (pentru noi, vizionarii care visăm zi şi noapte la diferitele modalităţi de a ne asasina semenii, dar care sîntem lipsiţi de spiritul practic îndrăzneţ al profesionistului) să găsim un mijloc de a asasina pe cineva cu un aspirator de praf, aspirîndu-i respiraţia sau chiar aspirîndu-l pe el în întregime de pe covor, ca într-o povestire fantastică de Wells. Dacă o expunem într-o povestire scurtă, ideea ar putea apare în toată frumuseţea şi adevărul ei simplu. Într-o povestire lungă, sau un roman, sîntem prea adesea împinşi pe urme greşite; victima poate să fi fost ucisă cu un laso, sau un bumerang australian sau cu cine mai ştie ce; iar rezultatul s-ar putea întîmpla să pară incoerent şi neverosimil. Laso-ul poate duce la vreun cow-boy care l-ar fi lansat, bumerangul poate fi considerat că se întoarce în braţele cine mai ştie cărui plicticos australian, şi detectivul ar putea fi obligat să se transporte pînă în Australia pentru ca de abia să constate că e vorba de o urmă falsă. Ca şi laso-ul, asemenea episoade pot constitui simple bucle în raţionamentul direct al procesului de deducţie, iar bumerangul — un adevărat bumerang care se întoarce de unde a plecat. După asemenea complicaţii, adevărul poate apărea uneori dezamăgitor la capătul unei povestiri lungi; în vreme ce, dacă ar fi fost vorba de o poveste scurtă, ar fi apărut neaşteptat şi scînteietor. Şi aici Poe este în mod sigur un model... Scrisoarea furată *are o unitate artistică desăvîrşită. Ea este o surpriză, însă nu o disonanţă şi în mod cert nu o dezamăgire.*

KAREL ČAPEK

Holmesiana

Nopţi de-a rîndul n-am dormit ca să pot scrie acest articol: nu din pricină că m-aş fi cufundat în adînci meditaţii, ci prins fiind de lectura captivantă a unuia sau altuia dintre teribil de misterioasele cazuri de criminalistică, uluit, zăpăcit, pierzîndu-mi capul de nerăbdare; din fericire însă în lecturile mele am întîlnit capete mai solide ca de pildă papa Tabaret şi isteţul Lecoq, Ebenezer Gryce şi Sherlock Holmes şi inspectorul Ganimard sau inspectorul Beale şi Mackenzie. . . cu toţi nişte inşi în stare să descurce iţele oricărei afaceri, fie ele cît de încurcate. Am sacrificat multe nopţi liniştite pentru a le urmări activitatea şi veghea mi-a fost răsplătită; cunosc acum toate metodele poliţiste, crimele, şiretlicurile, procedeele tehnice, travestiurile, tertipurile şi fărădelegile pe care le poate comite pînă şi cel mai şmecher făptaş. Avertizez cu toată seriozitatea pe oricine ar avea vreun gînd rău cu mine că aş putea să-l dau gata în mii de chipuri, dintre cele mai ingenioase.

Îmi îngădui să-mi prezint şi cartea mea de vizită specială: şi eu am încercat cîndva să scriu un volum de povestiri poliţiste; şi deşi eram absolut serios în intenţiile mele, am zămislit în cele din urmă volumul « Troiţa ». Din păcate nimeni n-a băgat de seamă că e vorba de proză poliţistă. Se vede treaba că n-am izbutit în suficientă măsură.

Povestirea sau romanul poliţist (mă refer la forma lor *pură* şi nu la diversele lor specii hibride, la contaminări cu romanul pasional grevat şi de ambiţii literare) este un fenomen literar la fel de simplu ca şi poezia epică sau basmul pentru copii. Dar pentru că tocmai cele mai simple, mai trainice şi mai izbutite lucruri au origini extrem de ramificate ne vom vedea siliţi a purcede în căutarea lor în mai multe direcţii. Cu riscul de a fi considerat pedant voi enumera cam o duzină de teme ce se cuprind chiar şi în cea mai simplă proză poliţistă.

Tema crimei. Tema cea mai de efect din punct de vedere psihologic. Lecturile despre crime procură oamenilor o formidabilă plăcere. Poate pentru că le simt nevoia. De aceea citesc povestiri poliţiste şi rubrica « Sălile tribunalelor ». Desfiinţaţi-le şi veţi vedea îndată că oamenii vor începe să se adune seara pe la porţi sau la gura sobei şi să-şi povestească una după alta crimele săvîrşite în ultimii cincizeci de ani pe tot cuprinsul judeţului: cum şi-a omorît morarul nevasta; cum într-o bună zi o să şi ucidă cizmarul nevasta; cum fură primarul. Crima, trebuie s-o recunoaştem, are în ea ceva esenţialmente captivant.

Unii susţin că ar fi vorba de nevoia de senzaţional, de plăcerea pe care o procură răscolirea nervilor şi frica. Dar nu cred că asta e totul. Oamenii nu-şi spun unul altuia poveşti cu strigoi numai pentru că aceasta le furnizează emoţii poetice, ci de fapt pentru că întru cîtva ei cred în realitatea lor; nu manifestă interes pentru crime numai pentru valoarea lor literară, ci şi pentru că, în general, sînt posibile. Îi tulbură perspectiva plină de groază că fapta criminală este realizabilă. Îi captivează revelaţia înfricoşătoare a anumitor virtualităţi. Pe omul incapabil de crimă îl impresionează crima tot atît de puţin ca parfumul trandafirilor pe cel bolnav de guturai.

Un psihanalist ar zice că întîmplările criminale ne captivează deoarece acestea reprezintă singura posibilitate deschisă de a studia criminalitatea refulată. Poate ar numi fenomenul o obiectivare a înclinaţiilor criminale latente sau într-altfel tot

atît de savant. În ceea ce mă priveşte nu pot să nu fiu de acord ; dar mai cred că lecturile poliţiste, în afară de înclinaţia noastră latentă spre crimă, obiectivează şi înclinaţiile noastre latente şi înverşunate spre dreptate: răscolesc nu numai pe criminalul din noi ci şi pe Sfînta Fehme[1]. Iară tu, cititorule de povestiri poliţiste, iei parte la crimă dar, totodată, o şi osîndeşti ; se ridică în sufletul tău Cain, dar şi un glas care îţi strigă : « Ce ai săvîrşit? Fi-vei blestemat ».

De unde nu rezultă că plăcerea lecturilor poliţiste este înălţătoare din punct de vedere moral sau invers, ci pur şi simplu că această plăcere este dublă şi deci tot pe atît de tulburătoare.

•

Se cuvine a mă abate aci puţin pentru a arăta deosebirea esenţială dintre păcat şi crimă. Povestirea poliţistă nu are nimic comun cu păcatul. Păcatul este o anume stare urîtă a sufletului, pe cînd crima este un anume curs urît al lucrurilor. Există păcate grele care nu constituie crime grele şi invers. În clipa în care scriitorul începe să se ocupe de sufletul criminalului, el părăseşte terenul povestirii poliţiste. Iată de ce aici nu va fi pomenit numele lui Dostoievski.

•

Motivul dreptăţii. Tema propriu-zisă a povestirii poliţiste este duelul dintre crimă şi justiţie. În unele povestiri sîngeroase se întîlneşte în luptă cu fapta criminală o ordine superioară şi oarecum misterioasă care în cele din urmă împarte răsplata şi pedepsele. În povestirea poliţistă această ordine superioară nu există ; izbînda finală este exclusiv rodul inteligenţii şi metodei de factură absolut omenească.

Pasiunea pentru întîmplările în care se pune problema dreptăţii este veche de cînd lumea. Aşa de pildă felul în care Solomon împacă pe cele două negustorese constituie o frumoasă demonstraţie de ingeniozitate poliţienească ; am mai putea cita cazuri asemănătoare şi din povestirile indice, arabe etc. La toate popoarele s-au păstrat istorioare despre judecători înţelepţi care au izbutit să descopere pe făptaşi în cel mai uimitor chip şi numai datorită agerimii lor. Acestea constituie o prea frumoasă tradiţie a ingeniozităţii, raţionalismului, experienţei practice şi observaţiei umane, excluzînd orice amestec metafizic.

Cu alte cuvinte, în timp ce tema crimei răspunde nevoii primitive, generale şi ascunse de a comite crime, tema dreptăţii răspunde nevoii la fel de primare şi de pătimaşe de a da curs justiţiei ; dar în povestirea poliţistă ambele preocupări se mărginesc la saturarea intelectuală a curiozităţii umane fără o participare pasională.

Motivul enigmei. Am să vă spun însă acum că nici crima şi nici justiţia nu reprezintă motivele cele mai importante şi mai profunde ale prozei poliţiste. La început de tot stă un alt motiv, mai vechi : Sfinxul care pune întrebări-ghicitoare ; plăcerea sălbatică, emoţionantă a creierului de a descuia uşile ferecate ale problemelor.

În cea mai îndepărtată vîrstă a culturii trecutului veţi găsi din belşug dovezi literare ale acestui teribil imbold intelectual : Oedip răspunzînd Sfinxului care stă gata să-l înghită (fiindcă orice enigmă îl înghite pe om) ; ghicitorile chinezeşti, Turandot, ghicitorile indice, malaeze, persane şi arabe şi mai ştiu eu care, pînă la şaradele copiilor. . .

Proza poliţistă nu se preocupă deloc de violuri, incendii, paricide şi de cine ştie ce alte fapte oribile, ci de situaţii extrem de încurcate şi misterioase în faţa cărora se opreşte mintea cu dramul ei de posibilităţi, raţionamente, experienţă şi presupuneri. În proza poliţistă trebuie să se creeze situaţii la fel de paradoxale, imposibile, absurde

[1] Tribunal popular conspirativ în Westfalia medievală, care apăra pe asupriţi şi sancţiona pe asupritori.

şi inimaginabile ca în ghicitori ; şi atunci apare Oedip, vreau să spun detectivul, care descoperă dintr-o dată ambiguitatea şi eroarea anumitor date, le redă sensul lor autentic şi gata. Detectivul este omul pe care nu-l sperie şiretlicurile intelectuale şi răpune sfinxul nemilos.

Motivul acţiunii. Am spus că povestirea poliţistă reprezintă o soluţionare a unei enigme ; acum declar că povestirea poliţistă este de fapt o compoziţie epică şi că tema ei o constituie o acţiune individuală neobişnuită. Criminalul este un fel de erou ; e învăluit de romantism, e un proscris, un răzvrătit ; fiindcă duce de nas pe zbiri, pe judecători, legea ; el se bucură de simpatia complice a poporului. . . Criminalul (în romane) este inevitabil un reprezentant al individualismului orgolios şi extrem. Fiecare erou epic este un exclusivist şi un solitar, fie că acţionează singur, fie că este şeful altora, ceea ce nu-i decît o altă formă a solitudinii individualiste.

Pe de altă parte, crima este epică şi aventuroasă şi pentru că făptaşul ei este hăituit ca un elefant sălbatic, ca un tigru sau ca un urs. Cele mai vechi instincte omeneşti sînt cele vînătoreşti ; este cert că în afară de pictură omul preistoric din Cro-Magnon şi Altamira a născocit poezia epică atunci cînd, sugînd măduva dintr-un os, povestea în ce chip grozav a prins bizonul şi cum a dat de urmele unei cirezi de mamuţi. Povestirea poliţistă reprezintă literatura cea mai veche ; povestirea poliţistă este documentul preistoric din epoca primară cel mai bine păstrat. Arta vînătorii este mai veche decît arta scrisului.

Detectivul este un astfel de om primar, un vînător, un hăitaş. Dar totodată detectivul este şi un individualist de factură epică, întocmai ca şi criminalul, prada sa. De regulă el are un dispreţ total pentru aparatul poliţienesc şi investighează pe cont propriu ; între el şi poliţie, care este instrumentul societăţii organizate, există o animozitate de netăgăduit, dacă nu chiar o luptă. Totdeauna face cu totul altceva decît poliţia ; e un geniu solitar, adesea un tip ciudat şi posac. Riscul constituie plăcerea lui de sportiv şi de erou.

În româneşte de C. BARBORICĂ

ANTONIO GRAMSCI

Taylorismul sau «Muşchetarii»?

Romanul poliţist s-a născut la marginea literaturii despre « cazurile celebre ». De o asemenea literatură, de altfel, e legat şi romanul de tipul Contele de Montecristo *; nu e oare vorba, şi aici, de « cazuri celebre » romanţate, colorate cu ideologia populară, în jurul administrării justiţiei, mai ales dacă aceasta se împleteşte cu pasiunea politică ? Oare Rodin din* Jidovul rătăcitor *nu e un tip al organizatorului de « intrigi scelerate », care nu se dă în lături de la nici o crimă sau delict, iar prinţul Rudolf nu e, dimpotrivă, « prietenul poporului» , care zădărniceşte alte crime şi delicte ? Trecerea de la un asemenea tip de roman la cele de pură aventură e marcată de un proces de schematizare a*

întrigii pure, curăţită de orice element de ideologie democrată şi mic burgheză: nu mai avem de-a face cu lupta între poporul bun, simplu şi generos, şi forţele obscure ale tiraniei (iezuiţi, poliţie secretă legată de raţiuni de stat sau de ambiţia cîte unui principe etc.), ci doar cu lupta între delicvenţa profesionistă sau specializată şi forţele ordinii legale, particulare sau publice, pe temeiul legior scrise.

Colecţia « cazurilor celebre » din celebra serie franceză şi-a avut corespondentul în alte ţări; a fost tradusă în limba italiană, cel puţin în parte, reflectînd procesele de răsunet european, ca acela al lui Fualdès, asasinarea curierului de Lyon etc.

Activitatea « judiciară » a stîrnit întotdeauna interes şi continuă să stîrnească; atitudinea sentimentului public faţă de aparatul justiţiei (mereu discreditat în favoarea poliţistului particular sau amator) şi faţă de criminali a fost mereu schimbătoare sau, cel puţin, s-a colorat în moduri diferite. Marele criminal a fost adeseori prezentat ca fiind superior aparatului judiciar sau de-a dreptul ca reprezentant al « adevăratei » justiţii: influenţă a Romantismului, Hoţii *lui Schiller; povestirile lui Hoffmann, Anna Radcliffe, Vautrin al lui Balzac.*

Tipul lui Javert din Mizerabilii *e interesant din punctul de vedere al psihologiei populare: Javert e vinovat din unghiul « adevăratei justiţii », dar Hugo îl înfăţişează într-un mod simpatic, ca pe un « om de caracter », curat faţă de datoria « abstractă » etc.; de la Javert pleacă, poate, o tradiţie după care şi poliţistul poate fi « respectabil ».*

Rocambole de Poison du Terrail. Gaboriau continuă reabilitarea poliţistului prin « monsieur Lecocq », care deschide drum lui Sherlock Holmes. Nu e adevărat că englezii, în romanul « judiciar », reprezintă « apărarea legii », în timp ce francezii reprezintă exaltarea criminalului. E vorba de o trecere « culturală » datorată faptului că această literatură se răspîndeşte şi în păturile culte. Să ne amintim că Sue, foarte citit de democraţii claselor mijlocii, a excogitat un întreg sistem de represiune a criminalităţii profesioniste.

În această literatură poliţistă au existat întotdeauna două curente: una mecanică, de intrigă, cealaltă artistică. Chesterton este astăzi cel mai mare reprezentant al aspectului « artistic », aşa cum odinioară a fost Poe: Balzac cu Vautrin, se ocupă de figura criminalului, dar nu e, din punct de vedere « tehnic », un scriitor de romane poliţiste.

De văzut cartea lui Henri Jagot, Vidocq, *ed. Berger-Levrault, Paris 1930. Vidocq a inspirat Vautrinul lui Balzac şi pe Alexandre Dumas (îl reîntîlnim întrucîtva în Jean Valjean al lui Hugo şi mai ales în Rocambole). Vidocq a fost condamnat la opt ani ca falsificator de monede, dintr-o imprudenţă a sa; douăzeci de evadări etc. În 1812 intră în poliţia lui Napoleon şi timp de cincisprezece ani comandă o echipă de agenţi creată anume pentru el: devine faimos prin arestări senzaţionale. Concediat de Louis-Philippe, întemeiază o agenţie particulară de* detectives, *dar fără succes: era în stare să lucreze numai în rîndurile poliţiei de stat. Mort în 1857. A lăsat o carte de* Memorii, *care n-au fost scrise de el singur şi care conţin multe exagerări şi laude de sine.*

De văzut articolul lui Aldo Sorani, Conan Doyle şi destinul romanului poliţist, *în revistă « Pegaso » din august 1930: remarcabil prin analiza acestui gen de literatură şi prin diferitele specificări obţinute pînă acum. Vorbind de Chesterton şi de seria de nuvele cu părintele Brown, Sorani nu ţine seama de două elemente culturale ce par, totuşi, esenţiale: a) nu se referă la atmosfera caricaturală manifestată îndeosrbi în volumul* Nevinovăţia părintelui Brown *şi la faptul că elementul artistic e cel care ridică valoarea nuvelei poliţiste a lui Chesterton, atunci cînd nu întotdeauna expresia e perfect reuşită;* b) *nu se referă la faptul că nuvelele cu părintele Brown sînt « apologetice » la adresa catolicismului şi clerului roman, educat în a cunoaşte toate tainiţele sufletului omenesc prin exerciţiul spovedaniei şi al funcţiei de călăuză spirituală şi de intermediar între om şi divinitate, împotriva « scientismului »* şi *psihologiei pozitiviste a protestantului Conan*

...r. În articolul său, Sorani relatează despre diferitele încercări, mai ales anglo-saxone și cu o mai mare semnificație literară, de a perfecționa din punct de vedere tehnic romanul polițist. Arhetipul e Sherlock Holmes, cu cele două caracteristici fundamentale: de om de știință și de psiholog: se caută perfecționarea unei caracteristici sau a celeilalte sau a amîndorura, deopotrivă. Chesterton a insistat pe elementul psihologic, în jocul inducțiilor și deducțiilor făcute de părintele Brown, dar pare că a exagerat în tendința sa cu tipul poetului-polițist Gabriel Gale.

Sorani schițează un tablou al impresionantului succes înregistrat de romanul polițist în toate straturile societății și încearcă să-i identifice originea psihologică: ar fi o manifestare de revoltă împotriva mecanicității și standardizării vieții moderne, un mod de-a evada din banalitatea cotidiană. Dar această explicație poate fi aplicată la toate formele literaturii, populară sau artistică: de la poemul cavaleresc (Don Quijote nu încearcă să evadeze, și el, practic chiar, din banalitatea și standardizarea vieții cotidiene a unui sat spaniol?) pînă la romanul-foileton de toate genurile. Întreaga literatură și poezie ar fi prin urmare, un stupefiant împotriva cenușiului de toate zilele? Oricum, articolul lui Sorani e indispensabil pentru o viitoare cercetare mai organică a acestui gen de literatură populară.

Problema: de ce e atît de răspîndită literatura polițistă? e un aspect particular al problemei mai generale: de ce e atît de răspîndită literatura non-artistică? Din motive practice și culturale (politice și morale), fără-ndoială: iar acest răspuns generic e cel mai exact, în limitele sale aproximative. Dar literatura artistică nu se răspîndește, și ea, tot din motive practice sau politice sau morale, și doar mediat din motive de gust artistic, de căutare și bucurie a frumuseții? În realitate, o carte se citește din impulsuri practice (și trebuie să studiem de ce anumite impulsuri se generalizează mai mult decît altele) și se recitește din motive artistice. Emoția estetică nu aparține aproape niciodată primei lecturi. Lucrul acesta se verifică și mai repede în teatru, unde emoția estetică constituie un « procent » minim din interesul spectatorului; deoarece pe scenă joacă alte elemente, dintre care multe nu sînt nici măcar de ordin intelectual, ci de ordin pur fiziologic, ca sex-appeal-ul etc. În alte cazuri, emoția estetică în teatru nu e generată de opera literară, ci de interpretarea actorilor și a regizorului: în asemenea cazuri, e nevoie ca textul literar al dramei ce oferă pretextul interpretării să nu fie « dificil » și prea căutat psihologicește, ci, dimpotrivă, « elementar și popular » în sensul ca pasiunile reprezentate să fie cele mai profund « umane » și de experiență imediată (răzbunare, onoare, dragoste de mamă etc.), astfel că analiza se complică și în aceste cazuri. Marii actori tradiționali erau aclamați în Moartea civilă, în Două orfeline etc., mai curînd decît în complicatele mașinării psihologice: în primul caz, aplauzele erau fără rezerve; în al doilea, erau mai reci, menite să despartă actorul iubit de lucrarea reprezentată etc.

O justificare asemănătoare cu aceea a lui Sorani în legătură cu succesul romanelor populare se găsește într-un articol de Filippo Burzio despre Cei trei mușchetari de Alexandre Dumas (publicat în « La Stampa » din 22 octombrie 1930 și reprodus în extrase de « L'Italia Letteraria » din 9 noiembrie). Burzio consideră Cei trei mușchetari drept o fericită personificare — în felul lui Don Quijote și Orlando Furioso — a mitului aventurii, « adică a ceva esențial naturii umane, ce pare a se depărta în mod grav și progresiv de viața modernă. Cu cît existența devine mai rațională (. . .) și mai organizată, disciplina socială — mai rigidă, sarcine încredințate individului — mai precise și mai previzibile (. . .), cu atît se reduce marginea rezervată aventurii, ca o pădure liberă, a tuturora, între ulucii înăbușitori ai proprietății particulare . . . Taylorismul e un lucru frumos, iar omul e un animal adaptabil, dar cu toate acestea există, poate, o limită a mecanizării sale. Dacă aș fi întrebat care sînt cauzele adînci ale neliniștii occidentale, aș răspunde fără ezitare: decăderea credinței (!) și mortificarea aventurii.

Va birui taylorismul sau vor birui Muşchetarii? Asta e o altă problemă, iar răspunsul care acum treizeci de ani părea sigur, ar fi mai bine să rămînă în suspensie. Dacă civilizaţia actuală nu se va prăbuşi, poate că vom asista la interesante amestecuri ale celor doi termeni ».

Chestiunea e următoarea: Burzio nu ţine seama de faptul că întotdeauna a existat o mare parte a omenirii a cărei activitate a fost mereu taylorizată şi rigid disciplinată, şi că ea a căutat să evadeze din limitele înguste ale organizării existente ce o strivea, prin fantezie şi prin vis. Cea mai mare aventură, cea mai mare « utopie » pe care omenirea le-a creat colectiv, religia, nu e oare un mod de-a evada din « lumea pămînteană » ? Şi oare nu în sensul acesta vorbeşte Balzac despre loterie, ca despre un opiu al mizeriei, frază reluată apoi de alţii ? Dar faptul cel mai remarcabil e că alături de Don Quijote există Sancho Pancha, care nu vrea « aventuri », ci certitudini de viaţă şi că numărul cel mai mare de oameni e chinuit tocmai de obsesia « non previzibilităţii zilei de mîine », a precarietăţii proprii vieţi de toate zilele, adică de un exces de « aventuri » probabile.

În lumea modernă, problema se colorează altfel decît în trecut, prin faptul că raţionalizarea coercitivă a existenţei loveşte tot mai mult clasele mijlocii şi intelectuale, într-o măsură nemaiîntîlnită; dar şi pentru ele, nu e vorba de decăderea aventurii, ci de prea multă aventură a vieţii de toate zilele, adică de prea multă precarietate a existenţei, legată de convingerea că împotriva acestei precarietăţi nu există o modalitate individuală de stăvilire: în consecinţă, se aspiră la aventura « frumoasă » şi interesantă, datorată propriei iniţiative libere, împotriva aventurii « urîte » şi revoltătoare, datorată condiţiilor impuse de alţii şi nepropuse.

Justificarea lui Sorani şi a lui Burzio e valabilă şi pentru a explica « microbismul » sportiv, adică explică prea mult şi, prin urmare, nimic. Fenomenul e cel puţin tot atît de vechi ca religia, şi e poliedric, nu unilateral: are şi un aspect pozitiv, adică dorinţa omului de a se « educa » prin cunoaşterea unui mod de viaţă pe care-l socoteşte superior celui propriu, dorinţa de-a înălţa propria personalitate propunîndu-şi modele ideale, dorinţa de-a cunoaşte mai bine lumea şi mai mulţi oameni decît e cu putinţă în anumite condiţii de viaţă, snobismul etc. etc.

BERTOLT BRECHT

Experienţa intelectuală a catastrofei

(. . .) Romanul poliţist, la fel ca şi mapamondul, este dominat de englezi. Romanul poliţist englez dispune de cel mai bogat şi mai închegat arsenal. El se supune unor foarte stricte reguli, care constituie obiectul unor valoroase cercetări eseistice. Schemele de care dispun americanii sînt mult mai fragile, şi, din punct de vedere englezesc, ele suferă de mania originalităţii. Crimele se produc pe bandă rulantă şi au un caracter epidemic. Uneori romanele lor coboară la nivelul unor

---

Din «Literatura şi viaţa naţională» (Caiete din închisoare, vol. V)

scrinteli, ceea ce vrea să spună că scrinteala nu este de natură spirituală, ci pur și simplu de natură nervoasă.

Mai înainte de orice, romanul polițist englez este *fair*. El scoate la iveală tăria morală. *To play the game* este o chestiune de onoare. Cititorul nu este indus în eroare; i se pune la dispoziție întregul material, înainte ca detectivii să purceadă la rezolvarea enigmelor. Mai mult, însuși cititorul este pus în situația de a căuta singur soluția.

Este uluitoare asemănarea dintre schema de bază a unui bun roman polițist și modul în care lucrează fizicienii noștri. Mai întîi sînt notate cîteva fapte precise. Iată, aci e un cadavru. Ceasornicul este fărîmat și indică orele 2. Menajera are o mătușă sănătoasă. În noaptea aceea cerul era înnourat, etcetera, etcetera. Se stabilesc apoi ipotezele asupra modului în care a fost comis asasinatul și tot ceea ce ar putea camufla realitatea faptelor. Prin intervenția unor elemente noi sau prin valorificarea celor stabilite pînă atunci, se impune cu necesitate căutarea unor noi ipoteze asupra modului în care s-a comis fărădelegea. La sfîrșit se recurge la testul ipotezelor: experimentul. În cazul cînd teza a fost justă, criminalul își va face apariția cînd ici, cînd colo, în virtutea unor foarte precise calcule. Hotărîtor în această situație este ca acțiunea să nu se desvolte din caracterele personajelor, ci caracterele să se desvolte din acțiune. Îi vedem pe oameni acționînd doar fragmentar. Motivele lor sînt tenebroase și au nevoie de o înșiruire logică. Un mobil hotărîtor în felul lor de a acționa îl constituie interesele lor și acestea sînt mai totdeauna de natură materială. Acestea trebuie să fie investigate.

Există deci o strînsă înrudire cu punctul de vedere al omului de știință și o mare deosebire față de romanul psihologic introspectiv. Descrierea metodelor științifice nu joacă un rol prea mare într-un roman polițist, deși se face apel de foarte multe ori la medicină, chimie, mecanică. Dar știința este aceea care influențează deci întregul mod de a concepe al autorului de romane polițiste.

Am putea menționa aci că și în romanele literare moderne, la Joyce, Döblin și Dos Passos bunăoară, se poate constata un evident divorț între psihologia subiectivă și cea obiectivă și că tendințe identice se vădesc și în noul verism american, deși aci poate că este vorba doar de o evoluție regresivă. Firește că pentru a sesiza legăturile care există între operele atît de complicate ale unui Joyce, Döblin și Dos Passos și romanele polițiste ale unui Sayers, Freeman și Rhode, trebuie să renunțăm la orice fel de valorificare estetică. Sesizînd totuși legătura, recunoaștem că romanul polițist, în ciuda primitivității lui (nu numai sub aspect estetic), vine în întîmpinarea cerințelor omului epocii scientiste, mai mult chiar decît operele avangardiștilor.

Firește, cînd discutăm popularitatea romanului polițist, trebuie să acordăm o deosebită atenție setei de fapte aventuroase care-l mistuie pe cititor, tensiunilor primare ale acestuia, etcetera, pe care romanul polițist i le satisface. Simplul fapt că vedem oameni *acționînd*, că participăm la acțiuni cu urmări factice și ușor previzibile, produce totuși satisfacție. Eroii romanelor polițiste lasă urme nu numai în sufletele semenilor lor, ci și în trupurile acestora, întocmai ca și pe solul grădinii din fața bibliotecii. Romanul literar și viața reală se situiază deci de o parte a baricadei, iar romanul polițist, o secvență mai aparte de viață, se află de cealaltă parte a baricadei. În viața reală, cînd nu devine criminal și poliția nu-l investighează, omul descoperă doar arareori faptul că el lasă urme. Viața mulțimilor atomizate și a individului colectivizat din epoca noastră se scurge fără a lăsa urme. Romanul polițist oferă deci sub acest aspect un succedaneu .

Un roman de aventuri nu ar putea fi scris decît tot în maniera romanului polițist, deoarece în societatea noastră aventura are aspectele unei crime.

Problema de gîndire pe care romanul polițist o ridică în fața detectivului și a cititorului oferă o satisfacție intelectuală. Mai întîi prin faptul că se restrînge cîmpul de observație pe care se desfășoară faptele. Incidentul se construiește din decoruri degradate, după cum o bătălie se reconstituie din aspectele cîmpului de luptă. Neprevăzutul joacă însă și el un rol. De aci, necesitatea de a descoperi *neconcordanțe*. Chirurgul are mîini butucănoase, podeaua este uscată, deși fereastra a stat deschisă și a plouat; hangiul a fost treaz și totuși nu a auzit împușcătura.

Sînt apoi analizate critic depozițiile martorilor: asta-i minciună, asta-i eroare. Iar la urmă, totul ne apare în conture neprecise, întocmai cum unele aparate înregistrînd cu eroare, ne ușurează posibilitatea de a constata devierile. Această înșiruire de observații în vederea concluziilor și alegerii unei decizii ne oferă satisfacții, tocmai fiindcă viața de toate zilele nu ne oferă decît cu zgîrcenie succesiuni atît de precise în procesul de gîndire și fiindcă, deobicei, intervin stavile între observații și concluzii, între concluzii și decizii. În majoritatea cazurilor, noi nu sîntem în stare să ne punem în valoare observațiile și deci, vrînd-nevrînd, ele nu mai exercită nici o influență asupra evoluției relațiilor noastre. Noi nu sîntem stăpîni nici pe socotelile, nici pe concluziile noastre.

Romanele polițiste în schimb ne oferă anumite secvențe de viață, mici complexe de întîmplări circumscrise, pregnante, izolate, jalonate, în care legea cauzalității funcționează satisfăcător. Acest lucru oferă prilej de fructuoasă meditație. Să luăm un exemplu simplu, de astă dată dintr-o întîmplare polițienească, nu dintr-un roman polițist. A fost comisă o crimă cu ajutorul gazului de iluminat. Sînt bănuiți doi oameni. Unul dintre ei dispune de un alibi pentru miezul nopții, celălalt, pentru dimineață. Concluzia reiese din faptul că pe cornișa ferestrei au fost găsite cîteva muște moarte. Crima a fost comisă înspre zori: muștele se îndreptaseră spre fereastra care se lumina. Iată felul cum se aduc hotărîri în viața noastră atît de încîlcită.

Identificarea unei victime necunoscute se realizează tot pe un cîmp limitat de cercetare și duce la concluzii care ne satisfac. Pe baza unor observații precise, se determină nu numai poziția socială, ci și cea geografică, a victimei. Micile obiecte găsite încep să contureze o biografie. Proteza dentară a fost executată de dentistul cutare. Dar înainte de a se stabili acest lucru, se știe despre victimă că a avut o situație financiară bună în momentul cînd și-a făcut proteza: ea este de calitate bună.

Nici cercul bănuiților nu este prea mare. Comportarea lor poate fi urmărită cu precizie, fără a mai fi nevoie de vreun test. Anchetatorul (detectivul sau cititorul) se menține într-o atmosferă ciudată și total degajată. Atît baronașul nemernic, cît și sluga care a dat dovadă de fidelitate de-a lungul întregei vieți, după cum și mătușa de șaptezeci de ani *pot* fi bănuiți de asasinat. Nici ministrul nu este cruțat de bănuieli. Pe un teren unde acționează doar motivarea și prilejul se decide cine dintre toți a putut ucide pe un semen al său.

Ne produce deopotrivă satisfacție felul în care scriitorul de romane polițiste ne conduce spre decizii raționale, constrîngîndu-ne, în același timp, să renunțăm la prejudecățile noastre. În acest scop, romancierul trebuie să dispună de arta disimulării. El trebuie să confere trăsăturile simpatice și antipatice în măsură egală tuturor celor implicați în crimă. El trebuie să provoace prejudecăți. Botanistul iubitor de oameni *nu poate* fi asasinul, pare să ne spună romancierul. Totul trebuie pus pe seama grădinarului, care de altfel a mai suferit două condamnări, încearcă el să ne sugereze. El ne induce în eroare prin *zugrăvirea caracterelor*.

Avertizați de mii de ori (prin lectura a mii de romane polițiste), uităm totuși, de fiecare dată, că numai motivul și împrejurarea sînt decisive. Situația socială este

aceea care facilitează sau face necesară crima: ea siluieşte caracterul în aceeaşi măsură în care l-a format. Desigur că asasinul este un om rău, dar pentru asta trebuie să ştim cum să-l implicăm într-o crimă. O cale directă spre descoperirea moralităţii lui, romanul poliţist nu ne oferă.

Aşa stau lucrurile cînd depistăm nexul cauzal.

Principala satisfacţie intelectuală pe care ne-o oferă scriitorul de romane poliţiste constă în determinarea cauzalităţii acţiunilor omeneşti.

Dificultăţile întîmpinate de fizicienii noştri pe tărîmul cauzalităţii le întîlnim oricum şi în viaţa de toate zilele. În măsura în care este vorba de situaţia socială, sîntem întocmai ca fizicienii, adică sîntem siliţi să ne mulţumim cu o cauzalitate de natură *statistică*. În toate problemele de existenţă, exceptîndu-le doar pe cele primordiale, ne mulţumim doar cu calcule ale probabilităţii. Dacă în virtutea unei relaţii sau a alteia obţinem un post sau un altul, aceasta reprezintă o probabilitate maximă. Nu sîntem în stare să găsim motive univoce nici măcar propriilor noastre decizii, darmite ale altora. Circumstanţele ne apar foarte neprecise, învăluite, șterse. Legea cauzalităţii nu funcţionează decît parţial.

În schimb, în romanele poliţiste această lege funcţionează din plin. Cîteva noţiuni estetice elimină sursa insatisfacţiilor. Cîmpul vizual este în mod abil delimitat. Iar înainte de catastrofă, deducţiile ne sînt aduse din nou în faţă. Ne pomenim în felul acesta implicaţi într-o situaţie care se pretează oricărei speculaţii.

În acelaşi timp însă putem face apel şi la raţionamente pe care ni le-a impus viaţa.

Ajungem astfel la punctul de vedere esenţial al micului nostru studiu referitor la operaţiunile intelectuale pe care ni le scoate la iveală romanul poliţist, atît de popular în zilele noastre.

Ne desăvîrşim experienţele de viaţă în condiţii de catastrofă. Numai în condiţii catastrofale putem trage concluzii asupra felului şi modului în care funcţionează coexistenţa noastră socială. Alături de crize, depresiuni, revoluţii şi războaie trebuie să includem şi « inside story ». Chiar la o simplă lectură a ziarelor (dar şi a dărilor de seamă, a scrisorilor de concediere, a ordinelor de chemare etc.) simţim că cineva a comis nu se ştie ce anume şi astfel se produce o catastrofă. Ce va fi comis acel cineva? În spatele faptelor care ne sînt relatate, noi bănuim alte întîmplări, care nu ne sînt împărtășite. Acestea sînt însă faptele *propriu zise*. Cunoscîndu-le, le putem înţelege.

Istoria însă nu ne poate oferi învăţăminte asupra unor întîmplări decît în cazul cînd unul dintre actorii istoriei nu a izbutit să tăinuiască toate secretele. Istoria se scrie totdeauna *după* catastrofă.

Situaţia în care se găsesc intelectualii, în sensul că ei nu constituie subiectul ci obiectul istoriei, creează un mod de a concepe viaţa care se pretează perfect unui roman poliţist. Existenţa depinde de o serie de factori necunoscuţi. « Trebuie că s-a întîmplat ceva », « se petrece ceva », « a interevenit un fapt » — iată ceea ce simt intelectualii în clipa în care spiritul lor porneşte în patrulare. Dacă intervine o clarificare, aceasta nu se întîmplă decît după catastrofă. Crima a fost comisă. Dar ce s-a întîmplat înainte de aceasta? Ce a intervenit? Iată-ne deci în situaţia de a putea hotărî.

Poate că nu acest punct de vedere este hotărîtor, în orice caz el este un punct de vedere printre multe altele. Multe cauze contribuie la popularitatea romanului poliţist. Mie mi se pare că acesta de mai sus este cel mai interesant.

În româneşte de L. VOITA

Cele 20 de reguli ale romanului polițist

1. *Cititorul și detectivul trebuie să aibă șanse egale de a rezolva problema.*

2. *Autorul n-are dreptul să folosească față de cititor trucuri și viclenii altele decît cele folosite de vinovat însuși față de detectiv.*

3. *Adevăratul roman polițist trebuie să fie scutit de orice intrigă amoroasă. A introduce aici amorul ar fi, într-adevăr, să încurci mecanismul problemei pur intelectuale.*

4. *Vinovatul nu trebuie niciodată să fie descoperit sub chiar trăsăturile detectivului sau ale vreunui alt membru al poliției. Ar fi o victorie la fel de vulgară ca și aceea de a oferi un franc nou pentru un ludovic de aur.*

5. *Vinovatul trebuie să fie desemnat printr-o serie de deducții și nu prin accident, prin hazard sau prin mărturie spontană.*

6. *În orice roman polițist trebuie, prin definiție, un polițist. Iar acest polițist se cuvine să-și facă treaba și încă bine. Sarcina sa constă în a grupa indiciile care ne vor conduce către acela ce a comis fărădelegea în primul capitol. Dacă detectivul nu ajunge la o concluzie satisfăcătoare prin analiza indiciilor adunate, nu a rezolvat problema.*

7. *Un roman polițist fără cadavru nu există. Voi adăuga chiar că cu cît e mai mort acest cadavru cu atît e mai bine. A oferi spre lectură trei sute de pagini fără un mort măcar, ar fi să te arăți prea exigent față de cititorul de romane polițiste. La urma urmei, cheltuiala de energie a cititorului trebuie să fie recompensată. Noi americanii, sîntem esențialmente umani și o frumoasă moarte face să renască în noi sentimentul onoarei și dorința răzbunării.*

8. *Problema polițistă trebuie să fie rezolvată cu ajutorul unor mijloace strict realiste.*

9. *Nu trebuie să existe, într-un roman polițist, demn de acest nume, decît un singur detectiv adevărat. A reuni talentele a trei sau patru pentru vînătoarea banditului ar fi nu numai să dispersezi interesul și să încurci claritatea raționamentului, dar să și obții un avantaj neloaial asupra cititorului.*

10. *Vinovatul trebuie să fie totdeauna o persoană care a jucat un rol mai mult ori mai puţin important în toată istoria, cu alte cuvinte cineva pe care cititorul îl cunoaşte şi care-l interesează. A atribui crima, în ultimul capitol, unui personaj abia introdus sau care a jucat în intrigă un rol cu totul inofensiv, ar fi, din partea autorului, să-şi mărturisească incapacitatea de a se măsura cu cititorul.*

11. *Autorul nu trebuie să aleagă niciodată criminalul dintre personalul domestic, cum ar fi valetul, lacheul, crupierul, bucătarul sau alţii. Aceasta este o obiecţie de principiu căci este o soluţie prea facilă. Vinovatul trebuie să fie cineva care să merite osteneala.*

12. *Nu trebuie să fie decît un singur vinovat, indiferent de numărul asasinatelor comise. Întreaga indignare a cititorului trebuie să se poată concentra împotriva unui singur suflet negru.*

13. *Societăţile secrete, mafiile, n-au loc în romanul poliţist. Autorul care recurge la ele cade în domeniul romanului de aventuri şi al romanului de spionaj.*

14. *Maniera în care este comisă crima şi mijloacele care trebuie să ducă la descoperirea vinovatului trebuie să fie raţionale şi ştiinţifice. Pseudo-ştiinţa, cu procedeele sale pur imaginare, nu-şi află loc în adevăratul roman poliţist.*

15. *Cuvîntul decisiv al enigmei trebuie să fie transparent de-a lungul romanului cu condiţia, bine înţeles, ca cititorul să fie deajuns de perspicace pentru a-l sesiza. Vreau să spun prin asta că dacă cititorul reciteşte cartea, o dată misterul desvăluit, trebuie ca, într-un sens, soluţia să-i sară în ochi de la început, ca toate indiciile să-i permită să ghicească identitatea vinovatului şi, dacă e perspicace asemenea detectivului însuşi, să pătrundă secretul fără a mai citi pînă la ultimul capitol. Nu pot spune că asta se întîmplă prea des şi merg pînă la a susţine că e imposibil de a păstra secretă, pînă la capăt şi faţă de toţi cititorii, soluţia unui roman poliţist oricît de perfect construit. Totdeauna va exista deci un anume număr de cititori care se vor arăta la fel de sagaci ca şi scriitorul. În asta, cu siguranţă, stă şi valoarea jocului.*

16. *În romanul poliţist nu trebuie să avem lungi pasaje descriptive şi nici analize subtile sau preocupări de « atmosferă ». Astfel de chestiuni nu pot decît să încurce întrucît este vorba de a înfăţişa clar o crimă şi de a căuta vinovatul. Întrerup acţiunea şi dispersează atenţia, îndepărtîndu-l pe cititor de scopul principal care este de a pune o problemă, a o analiza şi a-i găsi o soluţie convenabilă. Bineînţeles, anumite descripţii nu trebuie eliminate şi este indispensabil de a fixa, fie şi sumar personajele, spre a obţine realismul descrierii. Socotesc, totuşi, că întrucît autorul a ajuns să dea impresia realului şi să capteze interesul şi simpatia cititorului pentru personaje ca şi pentru problemă, el a făcut destule concesii tehnicei pur literare. De aici înainte n-ar mai fi nici legitim nici potrivit cu cerinţele cauzei. Romanul poliţist este un gen perfect definit. Cititorul nu caută aici nici zorzoane literare, nici virtuozităţi de stil, nici analize foarte*

aprofundate, ci un anume stimulent al spiritului sau un fel de activitate intelectuală de genul aceleia pe care o găseşte asistînd la un match de foot-ball ori cufundîndu-se în jocuri de cuvinte încrucişate.

17. *Scriitorul trebuie să se abţină de a-şi alege vinovatul dintre profesioniştii crimei. Fărădelegile hoţilor şi ale bandiţilor ţin de domeniul poliţiei şi nu de acela al autorilor şi de al detectivilor amatori mai mult sau mai puţin străluciţi. Asemenea afaceri alcătuiesc bătaia de cap obişnuită a comisariatelor, pe cînd o crimă comisă de un om bisericos sau de o bătrînă în numele marei ei bunătăţi, este realmente ceva fascinant.*

18. *Ceea ce a fost înfăţişat drept crimă nu poate, la sfîrşitul romanului, să se revele a fi un accident sau o sinucidere. A imagina o lungă şi complicată anchetă pentru a o sfîrşi printr-o asemenea incongruenţă ar fi să joci cititorului o festă de neiertat.*

19. *Motivul crimei trebuie să fie totdeauna strict personal. Comploturile internaţionale şi maşinaţiunile sumbre ale marii politici trebuiesc lăsate în seama romanului de spionaj. Dimpotrivă, romanul poliţist trebuie să fie condus de o manieră, am putea zice « gemütlich ». El trebuie să reflecte experienţele şi preocupările zilnice ale cititorilor, oferindu-le un fel de compensaţie pentru aspiraţiile şi emoţiile lor refulate.*

20. *În sfîrşit, şi pentru a face suma celor de mai sus, aş vrea să enumăr mai departe cîteva trucuri la care nu va recurge nici un autor care se respectă. Sînt trucuri care s-au văzut prea adesea şi care sînt de multă vreme familiare tuturor adevăraţilor amatori de crime în literatură. Autorul care le-ar folosi ar face dovada incapacităţii şi lipsei lui de originalitate.*

a) *Identificarea vinovatului prin comparaţia chiştocului de ţigare găsit la locul crimei cu cele fumate de suspect;*

b) *şedinţa spiritistă trucată în cursul căreia criminalul cuprins de teroare se denunţă;*

c) *falsele amprente digitale;*

d) *alibiul fabricat cu ajutorul unui manechin;*

e) *cîinele care nu latră, dovedind astfel că intrusul este un familiar al locului;*

f) *vinovatul frate geamăn al celui suspect ori vreo rudă semănîndu-i pînă la confuzie;*

g) *seringa hipodermică şi predica (?) adevărului;*

h) *asasinatul comis într-o cameră închisă în prezenţa reprezentanţilor poliţiei;*

i) *folosirea asocierii de cuvinte pentru descoperirea vinovatului;*

j) *descifrarea unei criptograme de către detectiv sau descoperirea unui cod cifrat.*

ROMANUL POLIȚIST
Jocul și drama

I. EVOLUTIE

Domeniu al licenței, romanul nu cunoaște nici limită, nici lege. Natura lui îi cere să le încalce pe toate și să cedeze oricărei tentații care-i solicită fantezia. Poate că nu în mod întîmplător dezvoltarea crescîndă a romanului în secolul al XIX-lea coincide cu respingerea progresivă a regulelor care determină forma și conținutul genurilor literare. Teatrul se emancipează, se eliberează de convențiile clasice, părăsește unitățile de timp și loc. Poezia își permite mai întîi tot felul de familiarități minore, apoi cele mai grave libertăți, în asemenea măsură încît, fără rimă și indiferente la numărul de picioare, versurile nu se mai deosebesc în curînd de proză decît prin dispoziția lor tipografică. Întreaga literatură pare să evadeze din cadrele obișnuite și din normele tradiționale. De acum înainte talentul este considerat drept unica obligație. Arbitrariului autorului nu i se mai impune nici o restricție: să-și compună opera cum îi place. Nu i se cere să se conformeze unor canoane prestabilite și nu este judecat decît după geniul lui. Lui îi revine rolul de a-și alege noile isprăvi pe care dorește să le încerce și felul în care să le aducă la îndeplinire, dacă reușește.

În contradicție cu această tendință generală către anarhie, romanul polițist atrage atenția prin faptul că-și inventează mereu reguli proprii, așa încît în zadar am căuta în producția literară un alt gen care să se supună unei legislații determinate și să se complacă în a o face și mai severă. Celelalte, dimpotrivă, departe de a simți nevoia de a-și creea una, au suportat cu greu pe cele care le guvernau și le-au respins în loc să le întărească.

La prima vedere, romanul polițist ocupă deci în sînul literaturii și în special printre operele romanești, o poziție extrem de originală. Evoluția lui o desminte pe aceea a speciei în întregimea ei. Este de crezut că o diferență atît de evidentă nu face decît să traducă altele mai discrete pe care este important să le descoperim. Cînd s-a încercat să se deosebească romanul polițist de romanul de aventuri, un fapt a fost pus cu osebire în valoare: și anume că, așa cum arată foarte bine domnul Régis Messac în importanta sa lucrare *Nuvela detectivă și influența gîndirii științifice* [1], amîndouă povestesc aceeași poveste, dar începînd de-andoaselea unul față de celălalt. În povestirea de aventuri, *narațiunea urmează ordinea evenimentelor*. Ea merge dinainte spre după, de la prolog spre deznodămînt. Desfășurarea intrigii reproduce succesiunea faptelor; ea adoptă cursul timpului. Dimpotrivă, romanul polițist pare un film proiectat pe de-andoaselea. El ia timpul invers și răstoarnă cronologia. Punctul lui de plecare nu este altul decît punctul de sosire al romanului de aventuri: asasinatul care pune capăt unei drame pe care o va reconstitui în loc să o expună de la început. În romanul polițist, într-adevăr,

[1] Paris 1929 (n.a.)

povestirea urmează ordinea desvăluirii. Romanul poliţist pleacă de la un eveniment care este un sfîrşit şi de la acest dat urcă din nou la cauzele care au provocat tragedia. El regăseşte succesiv diferitele peripeţii pe care romanul de aventuri le-ar fi relatat în ordinea în care s-au produs. Este astfel foarte simplu să se scoată dintr-un roman de aventuri un roman poliţist şi invers: e destul să le răstorni. Acest caracter atît de deosebit s-a manifestat într-una din primele capodopere ale genului a cărui arhitectură perfect « piramidală » a fost pe bună dreptate remarcată: *Domnul Lecoq* de Gaboriau. Într-o primă parte de vreo zece pagini, este găsit cadavrul unui necunoscut şi începută ancheta. O a doua parte, mult mai lungă, povesteşte progresele cercetării şi dezvăluie fapte vechi de cîţiva ani şi al căror ultim desnodămînt îl constituie asasinarea necunoscutului. În sfîrşit, o ultimă parte, şi mai întinsă, duce lectorul cu douăzeci de ani în urmă şi explică geneza îndepărtată a dramelor care tocmai au fost povestite.

Din această inversiune de timp, din înlocuirea ordinei evenimentelor cu ordinea desvăluirii lor, decurge situaţia excepţională a romanului poliţist în literatura romanescă. Acesta nu este nicidecum o povestire, ci o deducţie. Nu se povesteşte aici o poveste ci munca de a o reconstitui. De la început, se încearcă în primul rînd satisfacerea inteligenţei. De asemeni, din ce în ce mai mult, interesul purtat intrigii merge descrescînd. Aceasta devine aproape abstractă, în orice caz scheletică. Pe zi ce trece, romanul poliţist se depărtează tot mai mult de roman, adică de imaginea vieţii şi a pasiunilor, pentru a se apropia de natura unei probleme pure în care să se lunece uşor de la enunţare la soluţie. Calităţile care i se cer sînt tot mai mult de natură matematică. Raţionamentul elimină senzaţia.

Unii au vrut să vadă în *Oedip-Rege* începutul glorios al romanului poliţist. Ei salutau pe deasupra în această încercare o reuşită de maestru, atrăgînd atenţia că, în această operă, asasinul nu e altul decît însuşi detectivul. Dar un ancronism hazliu nu trebuie să devină o greşeală unanim acceptată. Toţi spectatorii lui Sophocle, fără excepţie, ştiau din copilărie cine este ucigaşul lui Laius. Pentru nici unul din ei, Oedip nu putea să joace rolul unui poliţist în căutarea unui misterios vinovat al cărui nume să-l afle cu stupoare la sfîrşit. Nu există nimic intelectual în *Oedip*, nici un efect de surpriză, dacă nu pentru Oedip însuşi [1], şi această tragedie nu are alt subiect decît acela pe care-l tratează neîncetat teatrul grec: loviturile destinului date virtuţii, dreptăţii şi prosperităţii, făcînd din eroi, regi şi mari învingători, criminali şi nenorociţi cerşetori şi mai mari.

Nici în povestirile lui Voltaire nu sîntem mai îndreptăţiţi să căutăm primele semne ale romanului poliţist. Acest gen nu s-a născut din jumătatea de pagină din *Zadig* în care ni se povestesc într-adevăr cîteva deducţii de care nu i-ar fi ruşine lui Sherlock Holmes. El se naşte din condiţiile de viaţă de la începutul secolului al XIX-lea. Fouché, instaurînd poliţia politică, înlocuieşte implicit repeziciunea şi forţa, prin mister şi viclenie. Înainte uniforma indica reprezentantul ordinii. Acesta se arunca pe urmele răufăcătorului şi căuta să-l ajungă. Agentul secret înlocuieşte urmărirea prin cercetare, viteza prin inteligenţă, violenţa prin disimulare. Un roman de Balzac, *O afacere tenebroasă*, marchează punctul esenţial, se vede bine aici descumpănirea pe care o aruncă în moravuri această inovaţie diabolică — poliţia invizibilă — şi parfumul de ciudă-

[1] În realitate, resortul interesului în *Oedip* este exact inversul celui al unui roman poliţist. Publicul ştie ceea ce « detectivul » ignoră, el urmăreşte cum îşi caută Oedip propria lui nenorocire. Jules Lemaître *(Impresii de Teatru*, t. III, pp. 1—14) aminteşte foarte bine în legătură cu această piesă reproşul pe care-l făcea Diderot dramaturgilor care îşi întemeiază intriga pe mirarea spectatorului: « *Poetul*, observa el, îşi cruţă prin secret o clipă de surpriză; prin mărturisire m-ar fi expus unei îndelungate nelinişti ». Pentru că tragedia are ca scop emoţionarea spectatorului, romanul poliţist acela de a demonstra relevînd.

ţenie, lumea de neîncredere şi nesiguranţa pe care o aduce cu ea. Opinia publică e indignată. În Anglia, cînd, sub ministerul Peel, ca să se combată un val de criminalitate, se propune în Parlament adoptarea poliţiei secrete, se strigă că mii de asasinate sînt preferabile unui asemenea remediu. Dar interesul nu e mai mic decît oroarea: este pasionant de văzut, într-o ficţiune, descoperindu-se ca poliţist, cel pe care pînă atunci îl luam drept profesor, cerşetor sau ceasornicar. Imaginaţia însufleţeşte realitatea. Balzac ţine să-l întîlnească pe Vidocq şi împrumută personajului său Vautrin cîteva trăsături ale ocnaşului devenit şeful poliţiei. Nimic mai semnificativ în această privinţă decît felul în care Léon Gozlan se extaziază asupra calităţilor agenţilor de poliţie; în privinţa legăturilor lui Balzac şi a lui Vidocq, el relatează ce mult îi aprecia romancierul: « admiră mai ales, spune el, divinaţia celor mai subtile spirite dintre toate, care au mirosul ascuţit al sălbatecului pentru a merge pe urmele unui criminal după o inducţie foarte fugară, chiar şi fără nici o inducţie. O voce le vorbeşte. Sînt cuprinşi de un tremur nervos ca hidroscopul de pe stîncă acoperind pînza de apă la o sută de picioare sub pămînt, şi strigă: « crima e aici: săpaţi, aici este »[1]. În ceea ce priveşte *Memoriile* lui Vidocq, aşa apocrife cum sînt, ele cunosc un succes de librărie fără precedent şi dintre cele mai simptomatice. De aici se trag romanele lui Eugéne Sue şi Ponson du Terrail, *Misterele Parisului* sau *Rocambole*. De aici se trag şi operele lui Gaboriau şi Lecocq, adică primele romane poliţiste deplin caracterizate, prima figură de detectiv propriu zisă. Cronologia exactă are puţină importanţă. Din cauză că totul iese la iveală deşi trebuie reţinut.

Dar rămîn încă în plină confuzie, într-o impuritate totală. Povestirile sînt stufoase pline de lupte, de fugi, de peripeţii şi de lovituri de teatru, de ambuscade şi evadări. Norocul îl ajută pe detectiv. El pierde urma, o regăseşte, cade prizonier, scapă. Se deplasează, deschide ochii şi urechile, vorbeşte toate limbile, absoarbe toate otrăvurile, forţează toate broaştele, se desface de toate legăturile, descifrează mesajele cifrate, cunoaşte scrima (mai tîrziu jiu-jiţu) şi ştie să arunce lasoul. De ce ni l-am putea închipui incapabil sau ignorant? Este chimist şi atlet dar mai ales actor: *se grimează*. Asta-i marea lui specialitate. Ia toate înfăţişările şi nimeni nu-l recunoaşte sub deghizările lui. Succesele sale, de cele mai multe ori nu vin din logica sa ci din priceperea de a se travesti şi a citi urmele lăsate de paşi. La început detectivul este un agent de poliţie, un urmăritor de piste, urmaşul meşterilor de capcane ai lui Fenimore Cooper, al acelor « rastreadores » ai lui Gustave Aymard, al observatorilor infailibili ai pădurii sau ai pampasului, aclimatizaţi cu îndrăzneală peisajului urban, dîndu-li-se marele oraş drept o junglă nouă şi mai periculoasă decît deşerturile Canadei sau Argentinei. Sîntem deci, în această tulbure auroră, cît se poate de departe de liniştitul amator modern, de poliţistul ştiinţific care abia dacă îşi părăseşte camera sau biblioteca pentru a inspecta scena asasinatului, care procedează repede la interogatoriul suspecţilor, înregistrează dintr-o privire detaliile revelatoare şi ajunge la soluţie fără să fi urmărit pe nimeni pe acoperişuri sau în canale, fără să fi scăpat de mai multe ori ca prin urechile acului de loviturile asasinilor care se simt demascaţi. Néro Wolf, eroul lui Rex Stout este prea corpolent pentru a se mişca şi ţine prea mult la tabieturile şi berea pe care o absoarbe fără încetare: trimite secretari care să-i verifice ipotezele leneşe şi fără să lasă din sera în care cultivă orhidee rezolvă enigmele în modul cel mai deliberat încercate: n-a aruncat nici o privire la locul crimei nici asupra dovezilor; n-a cunoscut nici un actor al dramei. Victoria sa este un pur triumf al spiritului.

Acest exces nu trebuie să ne mire. Într-adevăr descoperirea unui vinovat nu putea să devină decît un exerciţiu intelectual care e de dorit să fie riguros şi exact. Romanul

[1] Léon Gozlan, *Balzac chez lui*, Paris 1962, p. 260 (n.a.)

polițist dobîndește astfel o severitate mereu sporită. Rolul hazardului scade, cel al logicii crește. Detectiv a fost mai întîi cel care știa să observe, să urce de la indiciu la criminal, de la zdreanța de stofă la haină, de la haină la croitor, de la croitor la client. În această epocă, calitatea dominantă a eroului este flerul. De preferință este comparat cu un cîine de vînătoare. Dar curînd, pe observație se articulează deducția: Conan Doyle o introduce, succesorii lui o perfecționează. Într-adevăr nu durează mult pînă să se obsreve arbitrariul raționamentelor personajului său: el presupun prea multe cunoștințe și o infailibilitate anormală. Nu sînt de folos decît grație bunăvoinței autorului. Și numai artificiul provoacă mirarea lectorului la sfîrșitul povestirii. Pentru că l-a fost ascuns elementul principal: polițistul a păstrat asupra lui toate indiciile hotărîtoare.

Asemenea fraude sînt interzise de aici înainte. Se va cere de asemeni ca criminalul să nu fie vreun individ fără importanță care abia dacă a apărut în povestire sau vreun necunoscut atotputernic la care se ajunge în ultima pagină pe urmele complicilor subalterni. Este necesar ca ucigașul să fie un personaj de prim plan, să-l fi cunoscut din primul capitol și să fi participat la întreaga acțiune fără să fie bănuit. În sfîrșit, sînt respinse toate felurile de minuni, de la trecerea secretă tăiată în grosimea zidurilor pînă la intervenția unui procedeu științific necunoscut, capabil să ucidă la distanță fără să lase urme. Sînt izgonite otrăvurile exotice ca și razele mortale.

Aceste servituți voluntare, destinate să dea romanului polițist seriozitatea problemelor de algebră, au fost, poate, la început inconștient acceptate. Dar au fost repede codificate. Membrii clubului englez *Detection Club*, la origine (se pare) societate de într-ajutorare pentru probleme tehnice care se ridică neîncetat în acest sol de lucrări, s-au angajat într-o bună zi să respecte principii perfect gîndite. Jurau de pildă să nu pună în scenă chinezi misterioși, să nu-l facă pe detectivul lor să beneficieze de o coincidență fericită care să-l ajute la timpul potrivit în cercetările sale, să nu introducă în povestire detalii pătrunzătoare, bizare sau semnificative care rămîn după aceea fără explicație și care nu sînt bune decît pentru a-l încurca pe cititor. După aceste principii, scriu un roman în colaborare, *The floating Admiral*. Dorothy L. Sayer, în prefață, expune motivele care l-au stimulat la această tentativă, la acest examen mai degrabă pe care au vrut să-l înfrunte în condițiile unei experiențe adevărate: fiecare din ei nu cunoștea într-adevăr soluția prevăzută de cel care scrisese capitolul precedent și trebuia să o dea pe a lui în apendice cu explicația mulțumitoare a micilor dificultăți introduse prin contribuția lui. Era o adevărată răscoală împotriva arbitrariului și a licenței. Paralel, în 1935, J.L. Borges examinează în legătură cu Chesterton legile romanului polițist și redactează un cod ale cărui articole sînt în parte desigur discutabile, dar care în ansamblu semnalează în chip fericit prescripțiile pe care tind să le impună autorilor preocupați să facă opera logică.[1]

Nu se vede totuși prea bine la ce răspund aceste convenții: că ele urmăresc să elimine fantezia și pitorescul, nimeni nu se îndoiește. Dar ambiția lor comportă și un aspect pozitiv: este vorba de a pune cititorul la egalitate cu detectivul, în condiția de a descoperi soluția. În acest scop, trebuie pe de o parte să i se încredințeze toate elementele enigmei, pe de alta să nu i se furnizeze altele inutile, menite numai să-l rătăcească, detalii fără importanță, în mod artificial puse în lumină și în mod savant aureolate de mister. Conform aceleiași preocupări, era interzisă folosirea supranaturalului, a minunilor științifice, și arhitecturile trucate. Se cere ca soluția să fie conținută în datele problemei, ca ea să se impună dintr-o particularitate pe care nimic nu îngăduie inteligenței să o prevadă, dar pe care îi este foarte ușor inteligenței să o inventeze. În același fel, în tragedia clasică, deznodămîntul nu trebuie să adauge

---

[1] *Los laberintos policiales y Chesterton* (n.a.)

nimic expunerii: trebuie numai să o dezvolte. Astfel G. Lanson remarcă foarte exact că date fiind caracterele diferitelor personaje ale *Cidului* şi situaţia lor reciprocă, alegerea regelui este suficientă pentru a da imbold acţiunilor şi reacţiunilor lor, care se desfăşoară apoi în mod mecanic[1], aşa încît pentru un spectator ideal, piesa ar fi în întregime previzibilă. Pe cît se pare, romanul poliţist se petrece într-un univers închis: de la descoperirea crimei la descoperirea vinovatului, totul trebuie să survină aici fără cea mai mică intervenţie din afară şi tot trebuie să se lămurească numai prin virtutea unui raţionament bine condus. Unitatea de loc şi unitatea de timp reintră în graţie. Drama este cu atît mai satisfăcătoare cu cît se petrece într-un timp mai scurt şi într-un spaţiu mai mic. *De la 4 la 7*, de Hugh Austin, unde totul se petrece în trei ore şi unde urmăreşti clipă de clipă desfăşurarea investigaţiei fără să ieşi din vila în care a fost comisă crima şi în care altele continuă să fie săvîrşite, constituie din acest punct de vedere o mărturie semnificativă şi de altfel de loc excepţională. Mai mult, se poate remarca o tendinţă de a situa drama într-o lume materialmente închisă, din care nimeni nu poate ieşi şi în care nimeni nu poate intra: tren în mers, vapor în larg, proprietate inaccesibilă sau devenită astfel datorită vremii nefavorabile, intervenţiei ucigaşului sau deciziei poliţiei. Se caută un mediu ideal în care nimic nu poate veni să falsifice exerciţiul inteligenţei. Descoperirea crimei, ca să fie valabilă, trebuie să se efectueze în aceleaşi condiţii de izolare absolută ca o experienţă chimică. Orice schimb cu exteriorul îi ruinează valabilitatea. Rouletabille demonstrează cu putere că e necesar pentru a ajunge la un rezultat, de a fi putut «închide cercul».

Cît priveşte unitatea de acţiune, am definí-o cu plăcere pentru romanul poliţist într-un fel mult mai strict decît o făceau teoreticienii secolului al XVII-lea cînd îi cenzurau pe Corneille sau Racine pentru cea mai mică complicaţie secundară. Se acceptă cu greutate încrucişarea a două intrigi: ca răufăcători care nu se cunosc între ei să acţioneze fiecare pe socoteala lui sau ca unul să profite de crimele altuia pentru a încerca să-i plaseze propriile lui nelegiuiri. Tendinţa spiritului de a uni este atît de puternică încît cititorul este dezamăgit ori de cîte ori vinovăţii autonome explică separat fapte pe care el şi le închipuia legate şi, dimpotrivă, simte o plăcere suplimentară cînd în cursul povestirii apar deodată într-un raport strîns, evenimente pe care totul ne conducea să le considerăm independente. Trebuie ca nici o perturbare să nu tulbure progresele anchetei, ca nici o problemă anexă să nu-şi amestece datele cu cele ale enigmei principale. În aceste condiţii, vechea formulă a agentului de poliţie urmărind o pistă este definitiv abandonată.

Logica, în rest, avea aici prea puţină independenţă, ea nu slujea decît ca să se treacă de la un indiciu la altul, ca să se progreseze printr-o continuă acumulare din descoperire în descoperire. Trebuia să se hrănească încontinuu cu date noi. Dimpotrivă, raţionamentul nu se mai sprijină de-aici înainte pe fapte, le distruge. A face uz de «partea cea bună a raţiunii», ca să folosim o altă expresie a lui Rouletabille, înseamnă a supune observaţia deducţiei. Deoarece faptele sînt înşelătoare, spun ceea ce au fost puse să spună. Inteligenţa trebuie să se redreseze. De asemenea natură este efortul esenţial al lui Gaston Leroux, originalitatea magistrală care prin felul cum este rezolvat, *împotriva* indicaţiilor materiale, dublul mister al «camerei galbene» şi al «galeriei inexplicabile» antrenează romanul poliţist într-o revoluţie hotărîtoare.

Nu mai poate fi vorba acum decît de critica şi de confruntarea probelor, nicidecum de a reface drumul urmat de asasinul fugitiv, conducîndu-se după urmele pe care le-a lăsat despre trecerea lui. Este şocant ca un detectiv să prindă în fine criminalul şi să nu-i cunoască identitatea decît smulgîndu-i masca sau barba postişă. El trebuie să o deducă din înseşi datele enigmei. De asemeni munca lui constă în primul rînd din

---

[1] *Corneille*, Paris, 1848., pp 122—123 (n.a.)

estimarea valorii lor : sînt ele mincinoase sau sincere? Dacă ele mint, este acesta rolul întîmplării sau al unei înscenări? După aceea el studiază compatibilitatea lor. Coordonează indicii, îi combină, examinează dacă concordă sau se resping. Dacă se exclud, o imposibilitate este stabilită, o inocenţă demonstrată. Invers, convergenţa lor confirmă o bănuială. În acest fel, se face alegerea vinovatului : sînt eliminaţi cei suspectaţi mai întîi şi pe care-i acuzau prea multe evidenţe. Totuşi, probele se adună, restrîng cîmpul cercetărilor, dărîmă aparenţele, ne constrîng să admitem neverosimilul şi desemnează subit un criminal neaşteptat.

În acest stadiu, romanul poliţist pare să fi ajuns departe de originile lui : se revelă ca un joc al spiritului. Trebuie să uităm învelişul lui romanesc şi să încercăm a defini mecanismul intelectual pe care-l acoperă, şi această plăcere, cea mai abstractă, pe care o suită de silogisme o încadrează în mod bizar, cu o constanţă care nu se desminte, între cadavrul unei victime şi arestarea ucigaşului.

II. JOC

....

La această limită, romanul poliţist încetează cu totul să-şi merite numele. El îşi arată, la capătul evoluţiei sale, adevărata natură. Nu este povestire, ci joc şi nu o istorie ci o problemă. De aceea în momentul în care romanul se eliberează de toate regulile, romanul poliţist nu găseşte reguli destul de severe şi inventează altele din ce în ce mai severe. Interesul, valoarea şi mai ales originalitatea sa cresc o dată cu limitările pe care le acceptă şi restricţiile pe care şi le impune. Nu numai că ocupă un loc special în literatura romanescă dar se depărtează de ea, chiar de cînd s-a născut, printr-o bizară răsturnare de perspectivă. La nevoie, nu mai are nimic comun cu ea. Nu descrie, nici nu analizează. Nu ia din existenţă decît un cadru, nu vede în psihologie decît o metodă de cercetare sau un punct de sprijin pentru investigaţie, nu se preocupă de pasiuni sau emoţii decît în măsura în care e nevoie de o forţă pentru a pune în mişcare mecanismul pe care l-a construit. Este în întregime abstracţiune şi demonstraţie. Nu caută să impresioneze, să emoţioneze, să exalte, să mîngîie sufletul cu imaginea tulburărilor sale, a suferinţelor şi aspiraţiilor sale. Este rece şi steril, perfect cerebral. Nu trezeşte nici un sentiment şi nu îndeamnă la visare. Se străduieşte numai să nu lase nimic în suspensie sau în vag. Tot ceea ce a adus disparat şi misterios, lasă coerent şi clar. Aruncă în vraf elementele unui puzzle (această comparaţie consacrată revine fără încetare pe buzele detectivilor) şi le grupează după cum o cer ele. Formează o figură completă şi simplă din aceste fragmente incomprehensibile şi parţiale. Tinde să elimine orice viaţă, orice umanitate ; şi nezdruncinatul său viciu originar este acela de a nu putea să se lipsească de ele pe de-a-ntregul şi de a fi nevoit să pună în scenă oameni în carne şi oase, sensibili şi pasionaţi, şi nu automate, cifre sau piese de şah, a căror conduită sau caracter în întregime calculabil, n-ar păstra această tară, de a rămîne, orice s-ar face, fie şi oricît de puţin, imprevizibile şi capricioase. Această libertate caracteristică a acţiunilor unei creaturi vii, de care autorul nu poate lipsi pe de-a-ntregul personajele sale, introduce un intolerabil decalaj de nesiguranţă şi raţionamentele celui mai matematician detectiv. Elementul uman este necesar şi el rămîne ireductibil. În zadar încearcă unii să-l domesticească şi să-l pună în ecuaţie făcînd acele experienţe, acele probe din care ne amăgim a extrage« certitudini psihologice ».

Romanul şi romanul poliţist sînt deci în totală divergenţă : unul se devotează naturii umane, altul este stingherit de ea şi nu o suportă decît de nevoie. În intenţie caută să o înlăture. Totuşi, de fapt, păstrează mult din ceea ce izgoneşte şi profită încă şi mai mult de pe urma a ceea ce respinge. Într-adevăr pentru faptul de a rămîne roman, romanul poliţist, oricît de intelectual s-ar voi el, atrage atît de mulţi cititori care rămîn indiferenţi la farmecele geometriei. În ciuda tuturor greutăţilor, nu poate să nu vorbească despre moarte, crimă, violenţă. Trebuie să pună în scenă un erou şi să povestească o dramă. Este o ambiguitate ciudată că un gen cu o ambiţie atît de strict abstractă trebuie să trezească interesul prin seducţii de ordin atît de neruşinat emoţional.

Sîntem astfel împinşi să deschidem o nouă anchetă : în momentul în care cercetarea termină de demonstrat că romanul poliţist nu trebuie şi nici nu vrea să facă parte din literatura romanescă, observăm că nu poate să se desprindă totalmente de ea. După ce am constatat prin ce apare el drept opusul romanului, e necesar să căutăm în ce sens reprezintă el, dimpotrivă, romanul cel mai naiv şi dintre toate, cel mai elementar romanesc.

III. DRAMĂ

Dacă romanul poliţist ar reprezenta numai un pur exerciţiu al spiritului, conţinutul lui ar fi indiferent. Ar fi destul ca un raport necesar să unească soluţia cu datele. Orice temă ar fi bine venită. Elucidarea oricărui mister ar place deopotrivă cu condiţia ca regulile jocului să fie respectate. Dacă ar fi vorba doar de descifrarea unei enigme, cititorul s-ar întreba numai dacă explicaţia este ingenioasă sau banală, riguroasă sau arbitrară, inutil complicată sau de o surprinzătoare economie. Puţin i-ar păsa dacă dă peste mijloace paşnice sau sîngeroase. Dar nu e de loc aşa. Este clar că amatorul nu se prea pasionează pentru progresele unei cercetări strict dezinteresate. În timp ce simpla reflecţie este mulţumită întotdeauna cînd este demontat, pentru ea, mecanismul unui miracol, şi n-are de loc nevoie ca acesta să fie o crimă incomprehensibilă, se pare că romanul poliţist n-ar fi atît de popular dacă nu ar începe, în mod obligatoriu, cu un cadavru. Astfel aceste povestiri, cu o structură atît de premeditată, cu o structură atît de fixă, sînt cu adevărat romane. Ele te fac să palpiţi, captivează atenţia,te fac să aştepţi cu nerăbdare deznodămîntul. Le citeşti împins de curiozitate şi dornic să « afli urmarea ». Este într-adevăr vorba să afli răspunsul la o întrebare dar trebuie ca aceasta să pună în joc o existenţă omenească. Prin definiţie, intriga trebuie să facă necesară intervenţia poliţiei. Ceea ce înseamnă a spune că ea se întemeiază neapărat pe un delict. Ori, se pare că publicul nu acceptă cu plăcere să se intereseze de soarta unui hoţ, a unui escroc sau a unui incendiator. El cere un ucigaş, un vinovat care să fi ucis şi care riscă să capete pedeapsa capitală. Dacă nu există moarte de om la început şi dacă la sfîrşit călăul nu-şi aşteaptă victima, o demonstraţie perfect condusă nu va preveni decepţia spiritului celui mai abstract. El se va irita că a fost reţinut cu fleacuri. Trebuie o adevărată dramă, un duel fără milă între adversari dispuşi şi obligaţi să recurgă la mijloace extreme. Umbra morţii trebuie să se proiecteze asupra combinaţiilor indiferente ale logicii.

Dar această luptă a vinovatului şi a detectivului reprezintă ea oare chiar lupta Binelui şi Răului? Se pare că intensitatea ei este mai importantă decît semnificaţia ei morală. Este greu de văzut în romanul poliţist un fel de epopee gigantică povestind mii de episoade diverse ale disputei celor două principii etice. Chesterton, fără îndoială, salută în el Iliada modernă pe care Baudelaire o recunoscuse deja în *Comedia Umană* a lui Balzac. El descrie detectivul urmărind ucigaşul în dedalul marelui oraş ca un erou mai curajos decît Achile, mai şiret decît Ulise. Fiecare povestire ar reprezenta în acest

caz detaliul unei fresce imense în care societatea contemporană s-ar afla zugrăvită în culori vii şi care ne-ar face să asistăm la peripeţiile mereu noi ale războiului necontenit al cărui teatru este şi pe care-l poartă între ele, crima şi legea.

Nimic mai evident decît faptul că romanul poliţist este specializat în descrierea acestui conflict inepuizabil. Dar trebuie să mărturisim că lui îi place să amestece cărţile. Nici ucigaşii nu sînt bandiţi veritabili, nici anchetatorii adevăraţi poliţişti : şi unii şi alţii sînt ceea ce sînt datorită ocaziei, sub presiunea împrejurărilor sau din lipsă de ocupaţie, nicidecum prim meserie. La început de tot, poate, se văd încăierîndu-se bandiţi vulgari cu poliţişti de carieră. Dar curînd diferenţa se estompează. Reprezentantului ordinii i se substituie detectivul amator care-l ridiculizează şi-l batjocoreşte ; tîlharului de drumul mare îi succede răufăcătorul elegant moral şi vestimentar, dacă nu făcătorul de dreptate, ireproşabil în intenţie dar căruia îi pasă prea puţin în practică de legalitate. Aşa sînt de pildă personajele lui Arsène Lupin, « hoţ pentru o cauză dreaptă », a lui Simon Templer « Sfîntul ». Asemănarea nu e întîmplătoare. Ei se poartă ca nişte adevăraţi cavaleri rătăcitori, mai sociabili, e drept, decît cei de modă veche. Nu varsă sînge, ies în lume, plac femeilor şi sînt plini de farmec şi de spirit. Dar ar însemna să se răstoarne prea tare regulile genului dacă un singur personaj cumulează rolul de a acţiona şi acela de a descoperi, încurcă şi descurcă în acelaşi timp. Chiar dacă autorul îl opune unor bandiţi ca să lupte pentru a-i demasca şi-l pune în prezenţa unui mister pe care perspicacitatea sa trebuie să-l dezlege, acest erou nu e potrivit pentru a îndeplini aşa cum trebuie funcţia de poliţist. El nu dispune de o libertate de spirit îndestulătoare. În special n-ar putea să se arate destul de detaşat de evenimente. Trebuie să chibzuiască prea mult cum să scape el însuşi poliţiei şi să-şi pregătească loviturile. De unde lunecarea fatală spre romanul de aventuri, care îndepărtează acest tip de povestiri de romanul poliţist propriu zis : recădem în poveştile cu deghizări şi urmăriri. Nu mai e vorba de raţionament.

De aceea echivocul se accentuează în mod frecvent în ceea ce-l priveşte pe detectiv. Trebuie de asemeni ca vinovatul să redevină un profesionist al crimei : numai un om redus la o situaţie fără ieşire pune deodată o ingenioasă inteligenţă în serviciul unor scopuri sumbre. Dar el nu mai atrage simpatia. Nu mai ocupă centrul operei. El lasă locul de vedetă poliţistului, a cărui fizionomie se modifică atunci într-un sens bine determinat. La început, asistăm la isprăvi de funcţionari salariaţi, de agenţi ai siguranţei. Corentin la Balzac, D. Lecoq la Gaboriau nu sînt altceva decît « turnători ». Dar foarte repede apare detectivul privat, în acelaşi timp mai abil, mai independent şi mai simpatic. Deoarece, orice s-ar spune, auxiliarii inteligenţi dar ascunşi, ai poliţiei oficiale, par să exercite o meserie puţin recomandabilă dacă nu de-a dreptul infamantă. Sînt consideraţi un fel de spioni. Chiar superiorii lor nu par să-i utilizeze decît de nevoie. În fond, îi dispreţuiesc şi-i privesc ca pe nişte executori ai unor operaţii murdare. Cît despre ei, ei suportă cu curaj fără îndoială acest oprobiu nemeritat. Simt nedreptatea dispreţului care-l au pentru ei cei care-i folosesc şi cei a căror persoană şi bunuri le ocrotesc. Au totuşi conştiinţa că aparţin unei lumi dubioase şi nu s-ar aventura în saloane aristocrate. Înţeleg că « oamenii cinstiţi » nu prea le caută societatea.

Dimpotrivă, detectivul amator nu e mai puţin monden decît gentlemanul-hoţ. El poartă un nume distins, ca Lord Peter, eroul scriitoarei Dorothy Sayers, frecventează expoziţiile de pictură, sălile de concert, cluburile cele mai inaccesibile ca Philo Vance a lui Van Dine. Identificarea unui criminal nu este pentru el decît o pierdere agreabilă de vreme. Dacă binevoieşte să se ocupe de o afacere, o face ca să ajute poliţia descumpănită sau ca să scoată din impas un prieten pe care totul îl acuză. În orice împrejurare el păstrează distanţele şi manifestă gusturi rafinate. Este un virtuos sau un erudit, cîntă la vioară, studiază oglinzile etrusce sau recită în ordine faraonii dife-

ritelor dinastii. Este gravor sau arheolog, deosebeşte un Cézanne adevărat de unul fals şi critică o traducere engleză din Marcel Proust. El reprezintă din ce în ce mai mult echivalentul contemporan al omului de lume din secolul al XVII-lea, sceptic, amabil, cultivat şi leneş. Este şi mai semnificativ faptul că menţine o morală personală. Ajută poliţia fără să accepte prejudecăţile fireşti ale acesteia nici să ia apărarea a ceea ce apără ea. Se interesează ca un curios de mentalitatea criminalilor, admiră ca un cunoscător combinaţiile machiavelice, şi-i place să le demaşte mai mult ca un rival înţelegător decît ca un inamic convins. În ultimul moment, face cauză comună cu ei şi-l ajută să fugă sau să se sinucidă. Dacă poliţia se indignează, îi aminteşte politicos dar ferm, că e un colaborator benevol şi că nu se situează pe acelaşi punct de vedere cu ea. De la Scherlock Holmes, detectivul este estet, dacă nu anarhist, nicidecum păzitor al moralei şi cu atît mai puţin al legalităţii.

Se întîmplă totuşi ca anchetatorul să rămînă ataşat corpului judiciar, asemeni cunoscutului Maigret al lui G. Simenon. Dar în acest caz, el nu împărtăşeşte de loc starea de spirit a confraţilor săi. Nu e nici vînător de oameni, nici cîine de pază. Sub aparenţe ursuze, ascunde un suflet milos. Adesea trădează pentru vinovatul pe care-l arestează o simpatie secretă, de astă dată simplu omenească şi nu artistică şi îndepărtată ca aceea a emulului său, distins amator. Şi el îşi permite libertăţi cu regulamentele şi dă precădere cu plăcere milei asupra datoriei. Ai impresia că o necesitate secretă îi obligă pe aceşti poliţişti să facă rezerve asupra rolului lor. I-ar crede prea puţin convinşi că trebuie să ocrotească dreptul şi virtutea. În ansamblu, detectivul se arată deci sceptic şi indulgent. El nu are numai o profesie ci şi o atitudine liberală: este ziarist ca Rouletabille, preot ca părintele Brown, avocat ca Perry Mason. Sau nu are prestanţă, iar un fizic plăpînd ascunde puterea geniului său. În general, faţă de societate, pare adesea să ocupe o situaţie oarecum « în margine », în felul vrăjitorului sau diavolului din vechile poveşti, care apare sub chipul unui străin, a unui geambaş, a unui medic, a unui vînzător ambulant sau al unui infirm, al unui chior, al unui şchiop sau al unui cocoşat. În grade variabile, figura detectivului conţine se pare un element neliniştitor, neasimilat corpului social.

Dintre toate personajele pe care autorii de romane poliţiste îi fac să revină cu regularitate în diferitele lor povestiri, eroul lui Stanley Gardner merită din acest punct de vedere o menţiune specială. Într-adevăr mai mult decît oricare altul, Perry Mason reprezintă un tip; personaje asemănătoare apar în lucrări tot atît de caracteristice şi viguros originale ca *Şoimul de Malte* de Dashiell Hammett şi *Moartea Maestrului* de Raoul Whitfield, autentice capodopere ale şcolii americane a ceea ce se numeşte « detective novel ». Sînt indivizi ambiţioşi şi lacomi, foarte exigenţi în materie de bani şi mai ales apţi să răstălmăcească legile. Cînd trebuie să scoată din cauză un client vinovat, ca să-i fabrice în mod artificial un alibi sau ca să scoată din piatră seacă o mărturie în favoarea lui, nu au pereche. Cer pentru asemenea servicii onorarii exorbitante, în schimb se poate conta pe ei: au un simţ foarte solid al conştiinţei profesionale.

Ei se află într-o poziţie stranie şi artificială: pe de o parte se ciocnesc de bandiţi hotărîţi la orice ca să-şi ajungă scopul; pe de alta, trebuie să se ferească de poliţie care, în cel mai bun caz, consideră acţiunile lor drept suspecte şi care adesea este de conivenţă pentru motive de interes electoral, cu oamenii la a căror instigaţie au fost comise crimele. Astfel tîlharii şi legea fac cauză comună. Oricît ar putea fi de cinic şi de avid de cîştig, avocatul manifestă în aceste condiţii o moralitate superioară. El luptă fără sprijin împotriva unei lumi ostile în care se coalizează pentru a-l strivi, crima şi ipocrizia, puterea stabilită şi asasinii plătiţi, pe care mai marii zilei îi folosesc pentru a-şi împlini josniciile sau pentru a împiedica să fie descoperiţi. Deoarece politicienii corupţi pe care-i înfruntă se îngrijesc de reputaţia lor şi-şi disimulează josnicia sub o aparenţă edificatoare, se prefac a avea toate scrupulele pe care nu le au. Ei,

dimpotrivă, se arată cu plăcere mai rău decît e, dur deşi e sensibil, grosolan deşi e delicat, egoist deşi e generos.

Trebuie să insistăm asupra unei alte particularităţi a acestei familii de anchetatori. Ei sînt adesea ajutaţi în cercetările lor de o femeie care este în acelaşi timp secretara şi iubita lor. Pînă atunci femeile nu păreau să existe pentru detectiv, decît ca eventuale delicvente. El era tot numai deducţie. Dacă ar fi dat cea mai mică atenţie farmecului feminin, acest lucru l-ar fi descalificat. Dragostea pare să fie atît de constant izgonită din ansamblul povestirii, şi mai ales din preocupările eroului, încît s-a emis, plecînd de la această particularitate, o ipoteză asupra originii romanului poliţist: că el s-ar fi născut din severitatea de moravuri din epoca victoriană în Anglia şi dintr-o tendinţă care s-ar fi dezvoltat atunci de a creea o literatură fără dragoste în care pasiunea devastatoare să nu joace nici un rol. Această supoziţie pare puţin probabilă: tocmai cînd sentimentele sînt împiedicate în realitate îşi iau revanşa în imaginaţie, aşa încît o epocă puritană şi cuminte trebuie mai degrabă să producă în abundenţă imagini ale pasiunilor violente şi ale povestirilor exagerat romaneşti. Aceasta pare tocmai mai bine reprezentată de George Eliot sau de surorile Brontë, decît de Willkie Collins. În realitate, fatalitatea abstractă a genului a eliminat orice intrigă amoroasă. Nimic nu trebuie să tulbure nici raţionamentul nici pe cel care raţionează. Inima şi carnea nu trebuiau să distreze atenţia creerului. Este deci bizar că cercetarea este deodată încredinţată unei perechi ale cărei raporturi profesionale sînt dublate de legături senzuale. Acestea de altfel nu sînt de loc vulgare şi se înrudesc foarte îndeaproape cu atitudinea morală asumată de avocatul detectiv. Aşa după cum îl era ruşine de cinstea lui, roşeşte de tandreţea sa. Nu are niciodată cuvinte nici gesturi afectuoase pentru tovarăşa lui. Uneori ea pare pentru el o colaboratoare pe care o felicită sau o dojeneşte după cum merită ,uneori ea pare mai degrabă « divertismentul războinicului », sînul primitor la care află odihna oboselilor, uitarea grijilor şi plăcerea. Aparent nu sînt uniţi decît prin sex şi afaceri. În realitate, înţelegerea lor merge mult mai departe şi atinge straturi profunde ale sensibilităţii. O bruschează puţin dar pentru a ascunde importanţa pe care o are pentru el. Ea îşi bate joc cu blîndeţe de greşelile lui şi-l cheamă la modestie cînd învinge, dar asta pentru că îi este ruşine să-l admire atît de mult şi nu vrea să aibă aerul că-l linguşeşte. Au amîndoi oroare de sentimentalism, de fraze gata făcute, de cuvinte goale: preferă să tacă şi să nu schimbe decît priviri, chiar dacă pentru asta am putea să ne închipuim că nu se iubesc, şi acest lucru chiar le place.

....

Prezenţa unor asemenea elemente abate în mod incontestabil romanul poliţist de la vocaţia lui intelectuală. Dacă el rămîne o demonstraţie, aceasta se află încadrată de prea multă umanitate, militantă şi în suferinţă, în loc să se reducă la un studiu teoretic de posibilităţi formale. Viaţa îşi ia revanşa şi resuscitează romanul de moravuri în plină ariditate matematică. Deja *Şoimul din Malta* ne interesa prin alte merite decît acelea pe care le apreciem în mod obişnuit în romanul poliţist. Dar rămînea cel puţin o enigmă de deslegat, un vinovat de aflat. În alte opere de Dashiell Hammett, acest element fundamental dispare de tot. Am revenit la romanul pur şi simplu, dereglat şi mişunător, fără inversiune a timpului, nici construcţie logică, nici reconstituire a unui eveniment trecut. Povestirea nu are nimic comun cu romanul poliţist decît faptul evident că s-a născut din el, prin exagerarea aspectului său senzaţional, prin rolul pe care-l joacă aici bandiţii şi detectivii, prin locul pe care-l deţin morţile violente şi asasinatele premeditate. Ceea ce era pretext şi punct de plecare a devenit esenţial. Din nou emoţia trece înaintea reflecţiei. Imaginea violenţei trece înaintea efortului abstract.

O dată povestirea angajată pe acest drum, autorii nu întîrzie să urmărească senzaţia cea mai frustă cu tot atîta insistenţă cu care se străduiau mai înainte să prezinte dialectica cea mai dezincarnată.

....

Se vede acum între ce poli opuşi ezită romanul poliţist şi ce mult ar linguşi el în acelaşi timp ambiţiile inteligenţei şi apetiturile senzaţiei, dacă nu ar trebui să sacrifice una din tendinţe pentru a o satisface pe cealaltă. Totuşi el conţine întotdeauna în mod necesar cele două elemente: crima şi ancheta. Aşa că el place în mod nediferenţiat oricărui public şi satisface în fiecare cititor cele mai diverse exigenţe. Îmbină seducţiile povestirii pe care o asculţi pasiv cu cea a cercetării la care iei parte activă. Trezeşte tot felul de emoţii şi, în mod ciudat, cele mai uşor de trezit, cele care răspund instinctelor elementare, dar exercită în acelaşi timp intelectul care domină şi unifică. Farmecă, destinde, captivează, dînd impresia progresului, a efortului recompensat, al muncii fecunde.

Într-un studiu mai vechi, consacrat *Arhivelor Clubului Celor Unsprezece* de André Salmon, un fel de fantezie poetică semănînd pe departe cu romanul poliţist, Pierre Véry nu greşeşte identificîndu-l pe insezisabilul bandit Fantomas cu senzaţia iar pe neobositul inspector Juve cu cercetarea: se înţelege astfel de ce romanul nu poate lua sfîrşit, deoarece investigaţia nu se poate lipsi de senzaţie. Ea trebuie întotdeauna să o ia ca punct de sprijin şi materie primă a celor mai fine sisteme ale sale. În aceste condiţii, observă el, totul se reduce la întrebarea dacă poliţia este făcută pentru lume sau lumea pentru poliţie, ipoteză de loc neverosimilă deoarece în primele rînduri ale *Genezei*, cînd se spune că spiritul lui Dumnezeu plutea pe ape, este evident că despre poliţie e vorba [1]. Această teologie nu e nici atît de gratuită nici atît de deplasată pe cît pare. Romanul poliţist reprezintă într-adevăr lupta dintre elementul de organizare şi elementul de turburenţă a căror perpetuă rivalitate ţine în echilibru universul. În societate, antagonismul legii şi al crimei reprezintă această rivalitate. De acceea detectivul şi poliţistul apar drept campionii a două principii distincte spre care fiecare se simte, rînd pe rînd înclinat: cel care sfătuieşte să fie comisă infracţiunea, cel care caută să o reprime. La fel, individul tinde rînd pe rînd să se disciplineze şi să se destrăbăleze. Este tentat de emoţie, ar vrea să încerce altele noi şi mereu mai intense, cu riscul de a se risipi şi a se pierde în multitudinea lor atrăgătoare. Dar îi place de asemeni să se arate stăpîn şi domn, să impună ordinea şi claritatea. Din nou, criminalul şi anchetatorul devin simbolici. Nu încetează să fie imaginile vii ale regulei şi ale delictului, dar în acelaşi timp se prezintă ca personificări, unul al plăcerii, al sfidării, al scandalului, al gesturilor necugetate şi spontane, celălalt al puterii voluntare care ştie să le înţeleagă, să le pătrundă, să le aservească.

Prin fire, romanul ilustrează cu plăcere această parte de tenebre şi licenţă. În dragoste, se va vedea, el se situează de preferinţă de partea pasiunii, ale cărei exigenţe pretinde că sînt admirabile, împotriva instituţiilor familiale, pe care le declară meschine şi stupide. Nu există revoltă pe care să n-o susţină, aventură, disperare sau entuziasm pe care să nu-l încurajeze. El nu condamnă nici asasinul, nici prostituata, nu are scrupule împotriva incestului sau adulterului. Le arată mai degrabă o simpatie complice şi le este recunoscător că sînt emoţionante şi nereglementare. S-ar putea spune că există o înţelegere tacită între romanesc şi forţele rebele ale fiinţei umane. Dacă descrie supunerea, ne dezgustă; dacă zugrăveşte insurecţia, ne îndeamnă la nesupunere. Nu descopere grandoare decît în exces şi solitudine. În măsura în care ţine de roman, ceea ce s-a numit « detective novel » pune în scenă crima prin excelenţă, asasinatul, şi blestematul pe care societatea îl dezaprobă în chipul cel mai violent: uci-

---

[1] *Revue Européenne*, număr special iunie-iulie 1930

gaşul, cel care nu-a şovăit, vărsînd sînge, să o lovească în totalitatea ei prin persoana unuia din membrii săi. În acest sens poate el trece drept romanul cel mai clar şi mai fără ruşine romanesc.

Dar ca rezolvare de problemă şi ca exerciţiu al inteligenţei, romanul poliţist se vede dimpotrivă obligat să ia drept erou pe adversarul desemnat al greşelii şi al crimei, pe « reprezentantul ordinii », să facă totodată din el duşmanul înnăscut al pasiunilor, al acţiunii şi chiar al vieţii, logicianul perfect care compune din elemente disparate o lume ordonată şi care nu se angajează niciodată în agitaţia plină de drame şi de mistere pe care o contemplă şi o deslează.

Astfel anarhia se opune iremediabil poliţiei şi senzaţia, investigaţiei. Romanul poliţist se străduie totuşi să le combine şi se ciocneşte fără încetare de acelaşi obstacol: contradicţia între ideea de poliţie şi natura romanescă. El încearcă să se arate în acelaşi timp abstract şi senzaţional şi fiecare din aceste povestiri poartă în ea însăşi acelaşi echivoc ca şi cea mai stranie dintre ele, *Numitul Joi* de G.K. Chesterton: un detectiv reuşeşte să se introducă în comitetul central al asociaţiei anarhiste universale. Cei şapte membri ai acestui organism superior al terorismului şi al distrugerii, delegaţi fiecare de către altă ţară, nu se cunosc decît sub numele unei zile din săptămînă şi încetul cu încetul toţi se descoperă a fi poliţişti însărcinaţi să ancheteze acest nucleu primejdios, cu excepţia totuşi a şefului suprem, Duminică.

Cînd e vorba să se dea semnalmentele acestuia din urmă, fiecare îl descrie diferit, dar, lucru curios, după propria sa natură şi egalîndu-l universului. Recunosc atunci că au de a face cu Dumnezeu.

Astfel marele revoluţionar era identic cu puterea supremă de ordine şi conservare. Trebuie să tragem concluzia că infracţiunile, violenţele, crimele nu constituie decît o gigantică fantasmagorie ale cărei fire îi place înţeleptului să le deznoade şi al cărei prestigiu sa-l dejoace, dar în care se fereşte să intervină şi să-şi cheltuiască energia? Aceasta este în fond atitudinea detectivului monden, estet, detaşat, nedorind nici bani, nici glorie, care nu se indignează, nici nu se înduioşează şi care, la sfîrşit, îşi spală mîinile ca Pilat de consecinţele pe care le pot avea descoperirile perspicacităţii sale în lumea joasă a senzaţiilor, a emoţiilor şi a durerilor. El îşi întoarce cu răceală privirile la tablourile sale, la instrumentele sale muzicale şi lasă agitaţia oamenilor să-şi urmeze cursul. Dar alţii sînt nevoiaşi şi combativi, vor avere, reputaţie, putere: coboară în arenă şi se amestecă în bătălie. Nu sînt de loc dezinteresaţi nici material, nici moral. Au o idee despre dragoste şi despre cinste. Suferă şi luptă mai mult decît raţionează, combat lumea în care se mişcă, opun armăturii ei ruginite, nevoi autentice şi valori noi. Şi aici, romanul poliţist reflectă fidel atitudinile pe care le ia individul în faţa societăţii. Philo Vance se depărtează de ea şi o dispreţuieşte deşi o consolidează; Perry Mason se bate în ea şi munceşte ca să o asaneze dar atacîndu-i pe profitorii care se consideră susţinătorii ei. În acest caz, romanul poliţist încetează de a mai fi un joc al spiritului independent de orice dat concret. El redevine roman, adică oglindă a reacţiilor omului în sînul colectivităţii în care se inserează existenţa lui. Nu mai avem de aface cu un creier insensibil şi ideal, ci cu un erou pentru care îi este posibil să aibă simpatie şi ale cărui suferinţe şi speranţe le împărtăşeşte. Şi povestirea nu mai e poliţistă decît pentru că există pe lumea aceasta o poliţie [1].

În româneşte de GEORGETA HORODINCĂ

---

[1] *Puissance du roman*, Ed. Sagitaire, Marseille 1942.

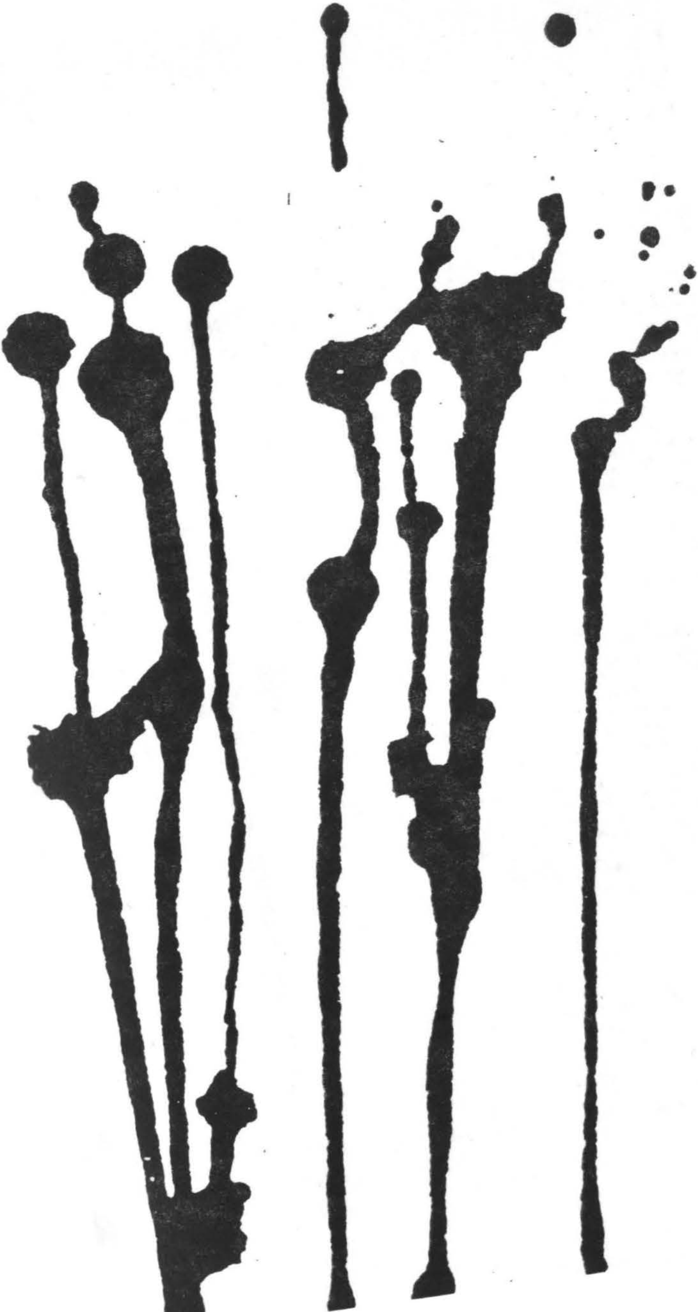

Detectivism în cheie absurdă

În Franţa, începutul veacului nostru a marcat o epocă de glorie a umorului, atît cel tradiţional (ilustrat prin parodiile unor Charles Monselet, André Gill, Charles Cros ş.a., prin literatura jocurilor de cuvinte, de realitate şi ficţiune, în care s-au distins nume ca Aurélien Scholl, Jules Jouy, Jules Moineaux, etc. sau prin comediile de bulevard, ale unor Raoul Ponchon, Sacha Guitry, Alphonse Karr), cît şi cel modern, avînd şi el un filon tradiţional de cea mai bună calitate în rabelaisianul Alfred Jarry, cu « Ubu Roi », sau « Ubu enchaîné », în Labiche, Feydeau şi Alphonse Allais, marele preot al umorului modern francez, « farmacist-agricultor, inspector de biberoane la Invalizi, cavaler al mai multor distinse ordine, ex-dentist al cîtorva capete încoronate » cum îi plăcea să se recomande el însuşi, într-o formulă-cheie ce rezuma sarcastic conţinutul creaţiei sale. Reviste ca « Le Chat Noir » sau « Le Rire » au constituit nucleul din care s-au desprins reprezentanţii umorului absurd (Germain Nouveau, Géo Blackmusse!, Franc-Nohain, Cami), şi i umorului negru (Eugène Godin, E. Chavette, Charles Frémine).

Prea puţin cunoscut chiar şi în Franţa, în ciuda unor admiratori ca J. J. Pauvert sau Chaplin (care-l socotea cel mai original, cel mai « delirant » şi mare umorist al timpului), Pierre Henri Cami (1884—1958) a fost unul dintre creatorii de prestigiu ai umorului absurd francez. Bine primit de amatorii genului, lansat de editorul Julliard (« Humour secret »), mediocrul romancier care a fost Cami şi-a aflat măsura geniului său într-o impresionantă suită de piesete de teatru într-un act, de mare circulaţie între 1920—1935. Gagurile pe care le-a creat, au oferit, la vremea lor, destule poante cinematografului ca şi surse de imitaţie teatrului absurd. În genul poliţist, Cami a creat celebrele *Aventuri ale lui Loufock-Holmes*, piesete-secvenţă de un umor strălucit, care-au făcut deliciul scenelor de comedie şi al cabaretelor parisiene.

Exercitat în vid, fără subiect, fără o ţintă precisă, descătuşat de intenţii satirice şi uneori chiar parodice, părăsind realul pînă la limitele imposibilului, micro-teatrul lui Cami se apropie de « nonsensul » englez. Nimic nefiindu-i interzis, Cami « aruncă raţiunea peste bord » (Jean-Claude Carrière), ca şi bunul simţ, şi surprinde realitatea cotidiană numai cu ajutorul unor elemente indispensabile, uneori chiar torturînd limba şi vocabularul, bazîndu-şi secvenţele pe dublete lexicale, sau răsturnînd logica — şi mai cu seamă logica formală — cu poante surprinzător de explosive, care invită oricum la concluzii ce depăşesc simpla parodie.

CONSTANTIN OLARIU

O femeie teribilă

> «Experiența folosește cît un bilet de loterie după tragere».
> A.d'HOUDETOT

MUTARE TRAGICĂ
(Scena reprezintă un apartament)

SOȚUL: Grozavă idee, nu? să desfac tot mobilierul nostru în bucăți mici; e ca un joc care-ți cere răbdare, tenacitate. Treaba asta ne permite să ne mutăm discret în preajma termenului fatal. Uite, de azi dimineață, am transportat în cîteva drumuri toată mobila la noul apartament în care vom locui.

FEMEIA TERIBILĂ: Portăreasa n-a observat nimic?

SOȚUL: Nimic. Știi și tu că bucățelele făcute din mobila noastră puzzle nu sînt mai mari decît cuburile de zahăr. Pot fi ascunse ușor în buzunare. Portăreasa m-a văzut ieșind. Nici n-a bănuit că în buzunarele pardesiului duceam patul și masa din sufragerie.

FEMEIA TERIBILĂ: Recunoaște că asta nu e viață! Nu ești decît un trîntor! Mai bine-ai munci să-ți achiți datoria la scadență, în loc să-ți deformezi buzunarele mutînd mobila.

SOȚUL: Trîntor, eu! Ah! nu blestema, cucoană! Gîndește-te că în fiecare nou apartament îmi pierd cam două luni și jumătate cu reconstituirea mobilei. Trîntor! De-abia am re-montat toată mobila, pe care acum a trebuit s-o desfac ca să ne mutăm iar! Auzi, trîntor!

FEMEIA TERIBILĂ: Nu mai trăncăni atîta şi dă-i bătaie ! Mai ai de desfăcut cele 17 625 de piese ale şifonierului şi cele 5 425 de piese ale noptierei.

SOŢUL: N-am timp de pierdut. *(Cu ajutorul cleştelui de zahăr culege una cîte una toate bucăţelele care compun noptiera.)* Gata, e demontată !

FEMEIA TERIBILĂ: Bine. Impachetez şifonierul în ziarul ăsta vechi. *(Numără bucăţile înainte de a face pachetul).* 17.625. Numărătoarea e bună. Bagă, ca de obicei, şifonierul în pardesiu şi hai să plecăm.

SOŢUL: Hai ! putem pleca ! *(În timp ce îşi pune şifonierul în buzunar, îi scapă pe jos cîteva bucăţi.)*

FEMEIA TERIBILĂ: Ridică-le, neîndemînaticule ! Parcă n-ai avea unsprezece degete !

SOŢUL: Îţi baţi joc de mine, cucoană? Cu ce-am greşit eu dacă natura m-a cadorisit cu un deget în plus? !

FEMEIA TERIBILĂ: Ţine-ţi gura, orgoliosule ! Ce folos că ai un deget mai mult decît alţii?! Abia că eşti şi mai leneş!

SOŢUL: Dar . . .

FEMEIA TERIBILĂ *(cu dispreţ)*: Gura, cap sec !

SOŢUL: Ştii bine că insulta asta mă scoate din sărite. *(Se repede la soţie, îi strînge nasul cu un spărgător de alune şi îi închide gura cu cleştele de zahăr. Femeia teribilă se prăbuşeşte sufocată.)*

SOŢUL *(recîştigîndu-şi sîngele rece)*: Nu-i bine niciodată să te laşi orbit de furie. E cazul să caut să repar treaba asta pornită dintr-o proastă dispoziţie. *(Ia un fierăstrău şi-şi taie nevasta în bucăţi, apoi împachetează bucăţile în ziar.)* Trebuie imediat să împrăştiu bucăţile bietei mele soţii în diferite cartiere pustii. E o metodă clasică. Şi nimic nu poate egala o metodă clasică. *(Porneşte spre uşă)*: Ah ! am uitat pachetul cu şifonierul. Era să-mi pierd capul dintr-un fleac. *(În mîna dreaptă cu pachetul conţinînd nevasta, în stînga, cu pachetul conţinînd şifonierul şi noptiera în buzunarele pantalonilor, părăseşte apartamentul.)*

REMUŞCAREA

(Scena reprezintă un cartier pustiu; se lasă noaptea.)

SOŢUL: Am să azvîrlu cîteva bucăţi din biata nevastă-mea în şanţul fortificaţiilor. Pentru a-mi face curaj, am băut o cantitate serioasă de alcool. Ia să intru în

cabaretul ăsta să mai beau . . . să mai beau . . . să beau într-una ! *(Împleticindu-se, intră în cabaret. Peste două minute reapare, clătinîndu-se și mai tare.)* Hai deci, e timpul să arunc ultimele bucăți ale bietei nevestii-mi în locul ăsta pustiu. *(Aruncă ultimele bucăți pe un teren pustiu.)* Lugubra mea treabă e terminată. Să căutăm noul nostru apartament. Simt deja remușcarea cum îmi năpădește sufletul și-mi îngheață inima. La urma urmelor, e cît se poate de firesc. *(Pleacă, ținînd în mînă pachetul cu șifonierul).*

DULCEA CONSOARTĂ

(Scena reprezintă noul apartament).

SOȚUL *(intrînd):* Iată-mă în noul apartament. Se face ziuă, mă pot apuca să reconstitui mobila. În pachetul ăsta se găsesc bucățile șifonierului. *(Începe să îmbuce bucățile una în alta.)* Îmi tremură mîna, ochii mi se împăienjenesc. Nici vorbă, am băut cam . . . am băut cam mult . . . prea mult . . . *(Continuă tenace.)* Am ajuns la capătul trebii. Nu mai am decît trei bucăți. Lucrez mașinal . . . fără să văd . . . prin obișnuință. Da, am băut prea mult . . . Aha ! Uite ! Ultima bucată ! Șifonierul e reconstituit !

FEMEIA TERIBILĂ: A trebuit să te îmbeți ca un porc ca să mă iei drept șifonier !

SOȚUL *(brusc trezit):* Cerule ! Nevastă-mea ! Am înțeles ! După ce-am ucis-o, am băut ca să-mi fac curaj. Apoi am încurcat pachetele ! Am azvîrlit bucățile șifonierului și m-am apucat s-o reconstitui pe nevastă-mea !

FEMEIA TERIBILĂ *(cu o voce ca tunetul):* Cum? Ai aruncat bucățile șifonierului? Ah ! Ți-am spus că nu ești bun de nimic ! Trebuie să fii ultimul dintre oameni și cel mai mare bețiv ca să presari pe străzi un șifonier de stejar. Imitație de carpen !

SOȚUL: Dar . . .

FEMEIA TERIBILĂ *(în culmea furiei):* Ține-ți gura ! Dacă n-ai fi băut, nu s-ar fi întîmplat asta ! N-ai fi încurcat pachetele, nenorocitule !

În românește de CONSTANTIN OLARIU

G. K. CHESTERTON

Crucea albastră

Între panglica de argint a dimineții și panglica verde sclipitoare a mării, vaporul acostă la Harwich și dădu drumul unui viespar de oameni ca niște muște; printre ei omul pe care trebuie să-l urmărim nu se distingea în niciun chip — de altfel nici nu voia. Nimic nu-ți atrăgea atenția în privința lui, în afară doar de contrastul aproape imperceptibil între exuberanța de sărbătoare a hainelor sale și gravitatea oficială a chipului. Vestmintele se compuneau dintr-un surtuc subțire cenușiu deschis, o vestă albă și o pălărie de paie argintie cu panglică albastră-cenușie. Chipul osos îi era întunecat și se termina printr-o barbă neagră scurtă care părea spaniolă și sugera totodată moda elizabethană. Fuma o țigară cu seriozitatea unui om fără treabă. Nimic din persoana lui nu trăda faptul că surtucul cenușiu ascundea un revolver încărcat, că vesta albă adăpostea o legitimație de polițist sau că pălăria de paie acoperea una dintre cele mai puternice inteligențe din Europa. Căci omul acesta era însuși Valentin, șeful poliției

pariziene și investigatorul cel mai vestit din lume; venea de la Bruxelles la Londra să execute cea mai mare arestare a secolului.

Flambeau se afla în Anglia. Poliția din trei țări izbutise în sfîrșit să-i dea de urmă de la Gand la Bruxelles, de la Bruxelles la Hook în Olanda; se bănuia că avea să profite de confuzia și caracterul neobișnuit al Congresului Euharistic, care tocmai atunci se ținea la Londra. Probabil avea să călătorească sub înfățișarea unui funcționar neînsemnat sau a unui secretar atașat Congresului; dar, firește, Valentin nu putea să fie sigur; nimeni nu putea să fie sigur în privința lui Flambeau.

Au trecut mulți ani de cînd acest colos al crimei a încetat dintr-o dată să mai țină lumea sub teroare; și cînd a încetat, după cum se spune — în urma morții lui Roland — asupra pămîntului s-a pogorît o mare liniște. Dar în zilele sale cele mai bune (vreau să spun, firește, cele mai rele) Flambeau fusese o figură tot atît de statuară și internațională ca aceea a Kaiserului. Aproape în fiecare dimineață cotidianele anunțau că scăpase de consecințele unei crime extraordinare comițînd alta. Era un gascon de statură gigantică și plin de îndrăzneală fizică; se povesteau pe seama ieșirilor sale atletice cele mai năstrușnice lucruri; cum îl răsturnase pe *juge d'instruction* cu picioarele în sus și-l făcuse să stea în cap « să-și limpezească mințile »; cum fugise pe Rue de Rivoli cu un polițist sub fiecare braț. Din aceste relatări reiese că-și folosea fantastica putere fizică deobicei în asemenea scene fără vărsări de sînge dar, oricum, nedemne; crimele sale adevărate erau în speță cele legate de furturi ingenioase și pe scară mare. Dar fiecare dintre furturi reprezenta aproape un alt păcat și putea constitui singur o poveste în sine. El fusese acela care înființase marea Companie Tiroleză de Produse Lactate din Londra, fără lăptării, fără vaci, fără camioane fără lapte, dar cu mai multe mii de acționari. Pe aceștia îi servea printr-o simplă operație: mutînd bidonașele de lapte din fața porților străine în fața porților propriilor săi clienți. El fusese acela care întreținuse o corespondență de neînțeles și foarte intimă cu o tînără doamnă, folosindu-se de trucul extraordinar de-a fotografia mesajele sale infinit de micșorate pe lame de microscop dar, pînă la urmă, toate scrisorile ei fură interceptate. Totuși o simplitate covîrșitoare caracteriza multe din experiențele sale. Se spune că o dată, la miezul nopții, a revopsit toate numerele de pe o stradă pur și simplu pentru a face să cadă în cursă un călător. Este aproape sigur că el a inventat o cutie de poștă portabilă pe care o așeza aproape la colțuri în suburbiile liniștite, cu speranța că străinii din împrejurimi aveau să-și depună acolo mandatele poștale. În sfîrșit, era cunoscut și ca un acrobat uluitor; în ciuda înălțimii sale putea sări ca un greere și să se topească printre vîrfurile copacilor asemenea unei maimuțe. De aceea marele Valen-

tin, cînd porni în căutarea lui Flambeau, ştia perfect de bine că aventurile sale nu se vor sfîrşi de îndată ce îi va da de urmă.

Dar cum avea să-l găsească? La aceasta, marele Valentin mai continua să mediteze. Un singur lucru, cu toată dexteritatea sa de a se deghiza, nu putea să-l ascundă Flambeau şi acesta era statura sa neobişnuită. Dacă ochiul ager al lui Valentin s-ar fi oprit asupra unei fructărese înalte, a unui grenadier înalt sau chiar asupra unei ducese destul de înalte, i-ar fi putut aresta pe loc. Dar tot drumul cu trenul nu întîlni pe nimeni care putea să fie un Flambeau deghizat mai mult decît o pisică să fie o girafă deghizată. În privinţa celor de pe vapor orice suspiciune i se spulberase; iar indivizii care se urcară de la Harwich sau pe traseu nu erau mai mulţi de şase. Pînă la capăt călătoreau un funcţionar scund de căi ferate, trei grădinari destul de scunzi care se urcară două staţii mai tîrziu, o văduvă foarte scundă care venea dintr-un orăşel din Essex şi un preot romano-catolic tot foarte scund care venea dintr-un sat din Essex. Cînd ochii i se opriră asupra acestuia din urmă, Valentin renunţă la cercetările sale aproape rîzînd. Preotul mărunt reprezenta atît de mult esenţa acelor şesuri din răsărit; avea o faţă tot atît de rotundă şi de inexpresivă ca o chiflă din Norfolk; ochii îi erau tot atît de opaci ca marea Nordului; avea mai multe pachete învelite în hîrtie de ambalaj pe care aproape era incapabil să le ţină la un loc. Fără îndoială Congresul Euharistic scosese din stagnarea locală o mulţime de asemenea creaturi, oarbe şi neajutătoare, ca nişte cîrtiţe scoase de sub pămînt. Valentin era un sceptic în stilul sever al Franţei şi nu putea nutri nici un fel de simpatie pentru preoţi. Putea să-aibă milă de ei şi preotul acesta ar fi putut stîrni mila oricui. Avea o umbrelă mare, zdrenţăroasă, pe care o scăpa mereu. Părea să nu ştie care era jumătatea de bilet valabilă pentru călătoria de întoarcere. Povestea la toată lumea din vagon cu simplitatea unui viţel la poarta nouă, că trebuia să fie cu băgare de seamă, deoarece avea cu el un lucru făcut din argint adevărat « cu pietre albastre», într-unul din pachetele învelite în hîrtie de ambalaj. Netezimea şesului din Essex amestecată cu simplitatea sfîntă pe care o trăda preotul, îl amuza mereu pe francez. Ajunse (într-un fel) la Tottenham cu toate pachetele sale dar se întoarse să-şi ia umbrela. În clipa aceea Valentin avu chiar bunătatea să-l prevină să nu aibă grijă de obiectul său de argint povestind despre el tuturor. Dar cu oricine vorbea, Valentin îşi păstra ochii deschişi pentru altcineva; se uita mereu după oricine, sărac sau bogat, bărbat sau femeie, care atingea înălţimea de şase picioare; deoarece Flambeau depăşea această înălţime cu patru inci.

Coborî la staţia Liverpool Street aproape sigur că pînă în clipa aceea criminalul nu-i scăpase neobservat. Se duse apoi la Scotland Yard să-şi declare poziţia şi să i se acorde ajutor în caz de nevoie; apoi aprinse o altă

ţigară şi porni să facă o lungă plimbare pe străzile Londrei. Pe cînd se plimba pe străzile şi prin scuarurile de dincolo de Victoria, se opri dintr-o dată şi rămase locului. Era un scuar ciudat, retras, foarte caracteristic pentru Londra, plin de o linişte ciudată. Casele înalte, drepte, din jur păreau în acelaşi timp prospere şi nelocuite; pătratul de tufişuri din mijlocul scuarului părea tot atît de pustiu ca o insuliţă verde din Pacific. O latură a scuarului era mai ridicată decît celelalte, ca o tribună; şi era întreruptă de unul dintre accidentele admirabile ale Londrei — un restaurant care arăta ca şi cum se rătăcise acolo venind din Soho. Un local iraţional de atractiv, cu plante pitice în ghivece şi perdele în dungi alb şi galben ca lămîia. Era situat mult deasupra străzii şi, după obiceiul londonez, mai multe trepte porneau din caldarîm ca să ajungă la uşa de la intrare, tot aşa cum o scară de pompieri ar fi dus la fereastra de la etajul întîi al unei case. Valentin zăbovea fumînd în faţa perdelelor albe-galbene privindu-le îndelung.

Lucrul cel mai de necrezut în privinţa miracolelor este că se produc. Cîţiva nori pe cer se adună, împrumutînd forma uluitoare a ochiului omenesc. Într-o călătorie plină de îndoieli, un copac apare în mijlocul peisajului avînd forma exactă şi sofisticată a unui semn de întrebare. Eu însumi am fost martorul ambelor acestor întîmplări în ultimele zile. Nelson moare în clipa victoriei; un om numit Williams omoară din întîmplare un alt om numit Willamson; sună ca şi cum ar fi vorba de un infanticid. Pe scurt, există în viaţă un element de bizară coincidenţă ignorat mereu de oamenii care se bizuie numai pe ceea ce este prozaic. După cum bine se spunea în paradoxul lui Poe, înţelepciunea ar trebui să se bizuie pe neprevăzut.

Aristide Valentin era fără doar şi poate francez; şi inteligenţa franceză este numai şi numai inteligenţă. Nu era « o maşină gînditoare »; deoarece aceasta nu este decît o expresie nesocotită a fatalismului şi materialismului modern. O maşină este doar o maşină pentru că nu poate să gîndească. Iar el era un om care gîndea şi în acelaşi timp un om sincer. Toate succesele sale minunate, care păreau nişte vrăji, fuseseră dobîndite cu ajutorul logicii, cu ajutorul gîndirii limpezi şi obişnuite a francezilor. Francezii electrocutează omenirea nu prin emiterea vreunui paradox ci ducînd la îndeplinire un truism. Duc truismul atît de departe — ca în Revoluţia Franceză. Dar tocmai datorită faptului că înţelegea ceea ce înseamnă raţiune, Valentin era conştient şi de limitele ei. Numai un om care nu ştie nimic despre motoare vorbeşte despre automobilismul fără benzină; numai un om care nu ştie nimic despre raţiune vorbeşte despre gîndire ca putînd exista fără principii fundamentale, puternice şi indiscutabile. În cazul acesta, Valentin n-avea nici un fel de principii fundamentale puternice. Flambeau nu apăruse, sau fusese pierdut din vedere la Harwich;

dacă era la Londra, putea să se mişte sub toate deghizările, de la cea a unui golan înalt de pe maidanele de la Wimbledon pînă la cea a unui majordom înalt de la Hótel Métropole. Într-o asemenea stare pură de neştiinţă, Valentin avea punctul de vedere şi metoda sa proprie.

În asemenea cazuri se bizuia pe neprevăzut. În asemenea cazuri, cînd nu putea urma firul raţiunii, lua aminte cu sînge rece şi grijă la urmele lăsate de iraţional. În loc să se ducă în locurile potrivite — bănci, secţii poliţieneşti, puncte de întîlnire — se ducea sistematic în locurile cele mai improprii; bătea la toate casele pustii, străbătea toate înfundăturile, parcurgea toate străzile blocate cu moloz, bătea toate aleele care după un ocol îl duceau în acelaşi loc de unde pornise. Această purtare nebunească o apăra în mod foarte logic. Spunea că metoda lui era cea mai proastă în cazul în care deţineai dinainte un indiciu; dar dacă nu aveai niciunul, era metoda cea mai bună deoarece exista şansa ca o ciudăţenie să-i sară în ochi urmăritorului care mai înainte ar fi putut să-i atragă atenţia celui urmărit. Omul trebuie să înceapă de undeva şi e mai bine să fie din locul de unde altul poate s-a oprit. Ceva în privinţa acelor trepte care duceau la prăvălie, ceva din liniştea şi ciudăţenia restaurantului treziră imaginaţia romantică atît de aleasă a lui Vanletin şi îl hotărî să lovească la întîmplare. Sui treptele şi aşezîndu-se la o masă lîngă fereastră ceru o ceaşcă de cafea neagră.

Era pe la mijlocul dimineţii şi nu mîncase nimic pînă la vremea aceea; pe masă, urmele şi rămăşiţele unor gustări luate de alţii înaintea lui îi amintiră că-i era foame; şi, mai cerînd un ochi la capac, începu visător să toarne zahăr în cafea, fără să-şi ia gîndul de la Flambeau. Îşi aduse aminte cum scăpase Flambeau, o dată cu ajutorul unei forfecuţe de unghii, altădată printr-o casă în flăcări; o dată trebuind să plătească pentru o scrisoare nefrancată, şi o dată făcîndu-i pe cei din jur să privească printr-un telescop o cometă ce ar fi putut distruge omenirea. Socotea că avea un cap atît de bun ca şi criminalul, ceea ce era adevărat. Dar îşi dădea foarte bine seama şi de desavantaj. « Criminalul este artistul creator; detectivul nu este decît criticul », zise cu un zîmbet acru şi duse încet ceaşca la buze ca s-o aşeze imediat pe farfurioară. Pusese în ea sare.

Privi vasul din care îşi turnase pulberea argintie; era fără îndoială o zaharniţă; neîndoios menită să fie umplută cu zahăr, cum o sticlă de şampanie este menită spre a fi umplută cu şampanie. Se întrebă de ce aveau nevoie să păstreze în ea sare. Se uită să vadă dacă mai erau şi alte vase împrejur. Da; erau două solniţe aproape pline. Poate condimentul din solniţe era ceva cu totul special. Îl gustă; era zahăr. Apoi, cu interes împrospătat, privi încăperea restaurantului, să vadă dacă mai existau şi alte urme ale acelui gust artistic atît de singular, care turna zahărul în solniţe şi sarea

în zaharniță. În afară doar de o pată ciudată lăsată de un lichid întunecat pe unul din pereții acoperiți cu tapet alb, localul era curat, vesel și obișnuit. Sună clopoțelul, chemîndu-l pe chelner.

Cînd acesta se grăbi să vină, cu părul vîlvoi și cu ochii lipiți în acele ceasuri ale dimineții, detectivul (care aprecia și formele mai simple ale humorului) — îl rugă să guste zahărul să vadă dacă era la înălțimea reputației localului. Drept urmare, chelnerul căscă brusc și se trezi imediat.

— Faceți această glumă delicată cu clienții în fiecare dimineață? întrebă Valentin. Oare nu vi se pare o glumă nesărată să schimbați sarea și zahărul între ele?

Cînd ironia deveni mai limpede, chelnerul îl asigură, bîlbîindu-se, că stabilimentul firește nu avea nici o astfel de intenție; trebuia să fie o greșeală dintre cele mai ciudate,. Ridică zaharnița și o privi : ridică apoi solnița și se uită la ea în timp ce uimirea de pe față îi creștea. În cele din urmă se scuză brusc și ieșind în grabă, se întoarse cîteva secunde mai tîrziu împreună cu proprietarul. Proprietarul examină și el zaharnița și apoi solnița; și proprietarul arătă înmărmurit.

Dintr-odată chelnerul începu să emită un șuvoi de cuvinte inarticulate.

— Crez, se bîlbîia el vîrtos, crez că e cei doi preoți.

— Care cei doi preoți?

— Cei doi preoți, zise chelnerul, care au aruncat cu supa pe perete.

— Au aruncat supă pe perete? repetă Valentin, fiind sigur că aceasta trebuia să fie vreo metaforă italienească specifică.

— Da, da, zise chelnerul cu nerăbdare și arătînd pata întunecată de pe tapetul alb; au aruncat acolo, pe perete.

Valentin începu să-l descoase pe proprietar care îi veni într-ajutor cu amănunte mai complete.

— Da, domnule, zise, e foarte adevărat deși nu cred că are vreo legătură cu zahărul și sarea. Doi preoți au venit la noi foarte devreme de îndată ce am scos obloanele. Amîndoi erau foarte tăcuți și respectabili; unul dintre ei plăti nota și ieși; celălat, mai greoi, zăbovi cîteva minute adunîndu-și lucrurile. Pînă la urmă plecă și el. Numai că în clipa în care a dat să iasă, a apucat dinadins ceașca de supă pe care n-o golise decît pe jumătate și a aruncat restul pe perete. Eu însă stăteam în odaia din spate și tot așa și băiatul; așa că atunci cînd am dat buzna în prăvălie n-am mai găsit decît peretele stropit. Nu e cine știe ce stricăciune, dar obrăznicia a fost mare; am încercat să-i prind pe stradă. Dar se depărtaseră prea mult; n-am putut să văd decît că au făcut colțul luînd-o pe Carstairs Street.

Detectivul se ridicase în picioare, își pusese pălăria și apucase bastonul. Se și hotărîse că în bezna universală din mintea sa, nu putea să urmeze decît primul deget straniu ce se profila ca un indicator; și acest deget era

destul de ciudat. Achitînd nota și trîntind ușa cu geamuri, se află curînd pe strada aceea.

Avea noroc că și în asemenea momente febrile ochiul îi rămînea rece și alert. Ceva într-o vitrină deschisă trecu pe lîngă el ca o scînteie; se întoarse să privească mai bine. Magazinul era o fructărie cunoscută cu o etalare de mărfuri în aer liber în care erau înfipte etichete cu prețurile și numele fructelor. În compartimentele cele mai din față se aflau două grămezi, una de portocale și alta de nuci. Pe cea de nuci se afla un petec de carton pe care scria cu litere groase albastre « cele mai bune portocale din Tanger, două la un penny ». Pe grămada de portocale se afla o etichetă tot atît de limpede și exactă « Nucile cele mai grozave din Brazilia, 4 penny 1/2 kg. » Domnul Valentin privi aceste două etichete și își aduse aminte că mai întîlnise această foarte subtilă formă de umor și destul de recent. Atrase atenția vînzătorului congestionat, care privea destul de furios în susul și în josul străzii, asupra inexactității etichetelor. Vînzătorul nu spuse nimic, dar cu gesturi hotărîte puse fiecare carton la locul său. Sprijinindu-se elegant în baston, detectivul continua să iscodească prăvălia. În cele din urmă zise:

— Vă rog să-mi scuzați aparenta lipsă de noimă, domnule, dar aș vrea să vă pun o întrebare legată de psihologia experimentală și de asociațiile de idei.

Vînzătorul cu fața congestionată îl privi cu un ochi amenințător; dar Valentin continuă vesel, legănîndu-și bastonul:

— De ce, continuă el, de ce sînt într-o fructărie etichetele așezate ca o pălărie de preot venit la Londra în vacanță? Sau în cazul în care nu sînt destul de clar, care este asociația mistică între nucile desemnate drept portocale și doi preoți, unul înalt și celălalt scund?

Ochii negustorului ieșiră din orbite ca ai unui melc; pentru o clipă păru într-adevăr că voia să se arunce asupra străinului. În cele din urmă bîlbîi furios:

—Nu știu ce ai dumneata cu asta, dar dacă ești unul dintre prietenii lor, poți să le spui din partea mea că am să le sparg căpățînele proaste, preoți sau nepreoți, dacă au să mai îmi dărîme merele.

— Asta-i? întrebă detectivul cu multă înțelegere. Ți-au răsturnat merele?

— Unul dintre ei, răspunse vînzătorul înfierbîntat; le-au împrăștiat pe toată strada. L-aș fi prins pe smintit, dacă n-ar fi trebuit mai întîi să le adun.

— Încotro au apucat-o preoții aceia? întrebă Valentin.

— Au luat-o pe strada a doua de pe mîna stîngă și apoi au traversat scuarul, răspunse celălalt, prompt.

— Mulţumesc, spuse Valentin şi dispăru ca o nălucă. Pe partea opusă celui de-al doilea scuar găsi un poliţist căruia i se adresă:

— E urgent; ai văzut doi preoţi cu pălării cu borurile largi?

Poliţistul începu să chicotească pe înfundate.

— Am văzut, domnule; şi dacă mă crezi, unul dintre ei era beat. S-a postat în mijlocul drumului de-a uluit, de-a. . .

— Încotro a apucat-o? îi tăie vorba Valentin.

— Au luat unul din autobuzele alea galbene de-acolo, răspunse, din alea care duc la Hampstead.

Valentin îi arătă legitimaţia şi spuse foarte repede:

— Telefonează ca doi dintre oamenii voştri să mă însoţească în urmărire, şi apoi traversă strada cu o energie atît de contagioasă încît poliţistul gînditor deveni dintr-o dată foarte agil în ascultarea sa. Într-un minut şi jumătate, detectivului francez i se alăturară de pe trotuarul celălalt un inspector şi un om îmbrăcat civil.

— Da, domnule, începu primul zîmbind plin de sine, şi ce poate. . .?

Valentin arătă dintr-o dată cu bastonul.

— Am să vă spun cînd o să ajungem pe imperiala autobuzului aceluia, spuse, pornind ca o săgeată printre maşini. Cînd tustrei se prăbuşiră gîfîind pe băncile de pe imperiala vehicolului galben, inspectorul spuse:

— Am putea merge de patru ori mai repede cu un taxi.

— Foarte adevărat, le răspunse placid, nu numai dacă am şti încotro să ne ducem.

— Bine, unde ne ducem? întrebară ceilalţi doi cu ochii holbaţi.

Cîteva clipe Valentin fumă încruntat; apoi scoţîndu-şi ţigara din gură zise:

— Cînd ştii cum acţionează omul, trebuie neapărat să te postezi în faţa lui; dar dacă vrei să ghiceşti ce intenţii are, trebuie să-i mergi pe urme. Ocoleşti cînd ocoleşte, te opreşti cînd se opreşte; mergi tot atît de încet ca şi el. Atunci ai să poţi vedea ceea ce a văzut el şi să acţionezi cum a acţionat el. Tot ce putem noi face este să fim cu ochii în patru căutînd un lucru ciudat.

— La ce fel de lucru ciudat te referi? întrebă inspectorul.

— Orice fel de lucru ciudat, răspunse Valentin căzînd într-o tăcere încăpăţînată.

Autobuzul galben se tîrî pe străzile dinspre miazănoapte, aparent ore în şir; marele detectiv nu voia să explice nimic mai mult; şi probabil ajutoarele sale începură să simtă o îndoială tacită dar crescîndă în privinţa misiunii lui. Poate mai începuseră să fie încercaţi şi de o dorinţă tacită şi crescîndă de a mînca, deoarece ora obişnuită a prînzului, trecuse de mult, iar străzile lungi din suburbiile din nordul Londrei păreau să se pre-

lungească una într-alta ca un telescop infernal. Era una din acele călătorii în care simţi mereu că în sfîrşit ai ajuns la capătul universului, ca apoi să afli că nu eşti decît la începutul lui Tufnell Park. Londra se topise în cîrciumi colbăite şi tufişuri posomorîte, ca apoi să se ivească iarăşi fără nici o socoteală cu străzi largi şi luminate şi hoteluri tot atît de strălucitoare. Era ca şi cum treceai prin treisprezece oraşe deosebite şi vulgare fiecare abia atingîndu-l pe celălalt. Dar, cu toate că amurgul de iarnă începuse să ameninţe drumul care se desfăşura înaintea lor, detectivul parizian mai stătea încă tăcut şi iscoditor, scrutînd faţadele străzilor care alunecau pe lîngă el de o parte şi de alta. În momentul în care lăsară în urmă Camden Town, poliţiştii aproape că adormiseră; cel puţin avură aerul că tresar atunci cînd Valentin sări în picioare, întinse cîte o mînă pe umărul fiecăruia, strigînd şoferului să oprească.

Bocăniră pe trepte, coborînd în stradă fără să-şi dea seama de ce fuseseră dislocaţi de pe imperială; cînd priviră în jur încercînd să se lămurească, îl văzură pe Valentin arătînd triumfător cu degetul spre un geam pe partea stîngă a străzii. Era un geam mare, parte din lunga faţadă a unui restaurant aurit, ca un palat; era partea rezervată pentru dejunurile respectabile şi etichetată drept « Restaurant ». Această vitrină, ca toate ferestrele faţadei hotelului, era din geam mat, cu motive. În mijlocul ei însă se afla o spărtură, ca o stea de gheaţă.

— În sfîrşit, indiciul nostru, strigă Valentin agitîndu-şi bastonul. Localul cu vitrina spartă.

— Care vitrină? Care indiciu? întrebă principalul său ajutor. Ce, ce dovadă ai că are vreo legătură cu ei?

Valentin de mînie aproape că-şi frînse bastonul de bambus.

— Dovadă ! strigă el. Doamne Dumnezeule ! Omul acesta caută dovezi. Desigur, şansele sînt douăzeci la una că nu are nici o legătură cu ei. Dar ce altceva putem face? Nu vezi că trebuie fie să urmărim o posibilitate năstruşnică, sau altfel, să ne ducem acasă să ne culcăm? Îşi croi cu zgomot drum în restaurant, urmat de însoţitorii săi şi curînd se aflau aşezaţi la o măsuţă, la un dejun tardiv, privind totodată din interiorul restaurantului steaua din sticlă sfărîmată. Nu le spunea prea multe nici dinăuntru.

— Vi s-a spart geamul, după cum văd, spuse Valentin chelnerului, pe cînd achita nota.

— Da, domnule, răspunse acesta, aplecîndu-se preocupat asupra restului, la care Valentin mai adăugă pe tăcute un bacşiş enorm. Chelnerul se îndreptă, convins de o animaţie uşoară dar neîndoielnică.

— A, da domnule, spuse. Foarte ciudat lucru.

— Într-adevăr? Povesteşte-ne cum s-a întîmplat, adaugă detectivul cu o curiozitate întîmplătoare.

— De, doi domni în negru au intrat în restaurant, spuse chelnerul; doi dintre preoţii aceia străini care se tot învîrt în jur. Au servit un dejun ieftin şi simplu, şi unul dintre ei a plătit şi a ieşit. Celălalt tocmai era gata să-l ajungă din urmă, cînd m-am uitat din nou la mărunţiş şi mi-am dat seama că mă plătise de trei ori mai mult. « Uitaţi-vă, m-am adresat eu celui care dădea să iasă, mi-aţi plătit prea mult ». « Vai, zise, cu răceală, aşa e? » « Da », zic eu, şi iau nota să i-o arăt. Ei bine, a fost ca un knock-out.

— Ce vrei să spui? întrebă interlocutorul său.

— De, puteam să jur pe şapte biblii că pe notă scrisesem patru şilingi. Dar atunci am văzut că pusesem paisprezece, limpede ca bună-ziua.

— Ei şi? exclamă Valentin, mişcîndu-se încet, dar cu ochii scăpărîndu-i, şi după aceea?

— Preotul din uşă zise cu toată seninătatea: « Îmi pare rău că ţi-am încurcat socotelile, dar aşa o să fie achitat şi geamul ». « Care geam? » zic eu. « Cel pe care am să-l sparg », zise şi izbi în geam cu umbrela.

Toţi cei trei ascultători, scoaseră o exclamaţie; iar inspectorul spuse în şoaptă: « Sîntem pe urmele unor nebuni scăpaţi din ospiciu? ». Chelnerul continua cu oarecare plăcere povestea ridicolă:

— O clipă am rămas ca trăsnit, n-am putut să fac nimic. Omul ieşi în stradă şi îşi ajunse prietenul din urmă, tocmai la colţ. Apoi, o luară atît de repede în sus pe Bullock Street, încît n-am putut să-i prind, deşi am tăiat-o prin bar să cîştig timp.

— Bullock Street, zise detectivul, şi o porni ca din puşcă pe strada aceea tot aşa de repede ca perechea ciudată pe care o urmărea.

Expediţia lor îi duse acum prin pasaje de cărămidă golaşă asemenea unor tunele, străzi care păreau croite pretutindeni din spatele negru ale tuturor clădirilor. Înserarea creştea şi nu era uşor nici chiar pentru poliţiştii londonezi să ghicească exact în ce direcţie se îndreptau. Inspectorul totuşi era aproape sigur că aveau să ajungă undeva în Hampstead Hath. Deodată, o fereastră ieşită în afară şi luminată străpunse amurgul albastru ca o lanternă; Valentin se opri o clipă în faţa unei prăvălioare cu dulciuri. După ce ezită o clipă intră; se trezi printre culorile ţipătoare ale acadelelor şi plin de gravitate cumpără treisprezece ţigări de ciocolată, nu fără ca, între timp, să ia aminte în jur. Era limpede că se gîndea cum să deschidă vorba; dar curînd nu mai avu nevoie.

O femeie tînără, colţuroasă dar îmbătrînită îi privi, pur mecanic, de la tejghea, ţinuta elegantă; dar cînd văzu uşa din spatele lui blocată de uniforma albastră a inspectorului, ochii părură că i se trezesc.

— Vai, zise, dacă aţi venit după pachet, să ştiţi că l-am şi expediat.

— Pachet? repetă Valentin; era acum rîndul lui să privească cu ochii mari.

— Vreau să spun pachetul pe care l-a lăsat domnul. . . domnul preot.

— Pentru numele lui Dumnezeu, zise Valentin, înclinîndu-se înainte și trădîndu-și pentru prima oară nerăbdarea de a afla, pentru numele lui Dumnezeu, spune-ne ce s-a întîmplat în realitate?

— Ei bine, zise femeia oarecum nesigură, preoții au intrat în prăvălie acum vreo jumătate de oră și au cumpărat bomboane de mentă. Au stat puțin de vorbă, după aceea au laut-o înspre Heath. Dar o secundă mai tîrziu, unul dintre ei se întoarse înapoi fugind și zise: « Am lăsat aici un pachet? » De, m-am uitat peste tot, și n-am văzut niciunul; iar el a zis « Nu-i nimic; dar dacă are să se ivească, te rog să-l trimiți la poștă pe adresa aceasta », și-mi lăsă adresa și un șiling pentru osteneală. Și pînă la urmă, deși mai înainte căutasem peste tot, am descopeirt că lăsase un pachet învelit în hîrtie de ambalaj și așa l-am expediat pe adresa pe care mi-a lăsat-o. Nu pot să-mi aduc aminte adresa: era undeva în Westminster. Dar cum părea atît de important, am crezut că a venit poliția să-l ia.

— Și chiar așa e, spuse Valentin tăios. E departe de aici Hampstead Heath?

— Drept înainte, un sfert de oră, spuse femeia și o să ajungeți chiar în vîrf. Valentin țîșni din prăvălie și se puse pe fugă. Ceilalți detectivi îl urmară, nemulțumiți, în trap.

Strada pe care alergau era îngustă și întunecată din pricina umbrei, așa încît ieșind pe neașteptate pe înălțimile deschise ale parcului, sub cerul întins, rămaseră uimiți să vadă că seara era încă foarte luminoasă și senină. O boltă perfectă, verde ca păunul se aurea în mijlocul copacilor întunecați și a depărtărilor vineții. Verdele strălucitor era destul de adînc ca să scoată în relief ca pe niște bumbi de cristal una sau două stele. Tot ce mai rămăsese din lumina zilei mai zăbovea într-o licărire de aur peste pajiștile de la Hampstead și peste vîlceaua atît de frecventată, numită Vale of Heath. Pietonii care mișună prin această regiune nu se împrăștiaseră de tot; cîteva perechi ședeau amorfe pe bănci; ici și colo în depărtare cîte o fată singuratică se dădea în leagăn. Gloria cerului se adîncea și se întuneca în jurul vulgarității sublime a omului; și așa stînd pe muchea dealului și privind vîlceaua. Valentin zări ceea ce căutase.

Printre grupurile negre care se destrămau în depărtarea aceea, era unul cu deosebire de negru — un grup alcătuit din două siluete îmbrăcate preoțește. Deși păreau mici ca insectele, Valentin putu să bage de seamă că unul dintre ei era mult mai scund decît celălalt. Deși celălalt era dus de umeri ca un student și avea un fel de a se purta care nu ieșea din comun, putu să vadă că era mai înalt de șase picioare. Strînse din dinți și înaintă învîrtindu-și bastonul cu nerăbdare. Pe cînd micșorase destul de mult distanța și mărise cele două siluete negre ca într-un imens microscop,

Valentin mai observă ceva; ceva care îl şocă şi totuşi ceva la care se aşteptase. Oricine ar fi fost preotul înalt, despre cel scund nu mai avea nici o îndoială. Era prietenul său din trenul de la Harwich, micuţul *curé* bondoc din Essex, pe care îl prevenise în privinţa pachetelor învelite în hîrtie de ambalaj.

Pînă acum, după cum stăteau lucrurile, totul se potrivea destul de limpede şi raţional. Din cercetările sale în dimineaţa aceea, Valentin aflase că un oarecare Părinte Brown din Essex trebuia să aducă o cruce de argint cu safire, o relicvă de o valoare considerabilă, s-o arate preoţilor străini veniţi la Congres. Fără îndoială, aceasta era « argintul cu pietrele albastre »; fără îndioală Părintele Brown era neghiobul din tren. Nu era de mirare că ceea ce descoperise Valentin descoperise şi Flambeau; Flambeau le afla pe toate. De asemenea, nu era de mirare că aflînd despre existenţa unei cruci de safire, Flambeau ar fi încercat s-o fure; era lucrul cel mai natural în toată istoria naturală. Şi mai mult ca singur nu era de mirare faptul că Flambeau avea să-şi îndeplinească dorinţa, neavînd de-a face decît cu o oaie atît de proastă ca individul cu umbrela şi pachetele, Era tipul de om pe care oricine îl putea duce de laţ pînă la Polul Nord; nu era surprinzător faptul că un actor de talia lui Flambeau, îmbrăcat şi el preoteşte, putea să-l aducă la Hampstead Heath. Pînă aici crima părea destul de limpede; şi în timp ce detectivul îl căina pe preot pentru neputinţa lui, începu să-l dispreţuiască pe Flambeau pentru că se pretase la o victimă atît de lesne de păcălit. Dar cînd Valentin începu să se gîndească la tot ce se întîmplase între timp, la tot ceea ce îl condusese la victorie, porni să-şi stoarcă creerii ca să găsească cea mai mică noimă sau legătură cu cele întîmpplate. Ce legătură avea furtul unei cruci de argint cu safire de la un preot din Essex cu svîrlitul supei pe un tapet de hîrtie? Ce legătură avea cu schimbarea etichetelor la nuci şi portocale, sau cu achitarea geamurilor înainte de a fi sparte? Ajunsese la sfîrşitul urmăririi sale; totuşi pierduse mijlocul. Cînd nu izbutea (ceea ce se întîmpla rar), descoperea deobicei taina, deşi criminalul îi scăpa. Acum, prinsese criminalul, dar totuşi nu se putea lămuri în privinţa tainei.

Cei doi urmăriţi se tîrau ca nişte muşte negre de-a lungul conturului verde al unui deal. Evident, erau cufundaţi în discuţie şi probabil nu băgaseră de seamă încotro se îndreptau; dar, fără nici o îndoială, se apropiau de locurile cele mai sălbatice şi mai tăcute din Hampstead Heath. Apropiindu-se de ei, urmăritorii trebuiau să recurgă la atitudinile nedemne ale pîndarilor de căprioare, să se ghemuiască în spatele copacilor şi chiar să se tîrască în patru labe prin iarba înaltă. Recurgînd la aceste mijloace ingenioase dar zadarnice, vînătorii se apropiaseră destul de mult ca să audă murmurul discuţiei, dar nu putură să desluşească nici un cuvînt înafară de « raţiune » care se repeta des, fiind rostit de un glas ascuţit

aproape copilăresc. Trecînd printr-o groapă și un desiș, detectivii îi pierdură. Înnebuniți, rătăciră timp de zece minute, dar, în cele din urmă, poteca începu să înconjoare poalele unui deal care dădea spre o căldare plină de vegetație și de amurg, dar, altfel, pustie. Sub un copac, în acest loc impresionant dar lăsat în paragină, se afla o bancă de lemn dărăpănată. Pe ea stăteau cei doi preoți care continuau să discute serios între ei. Verdele și auriul impresionant mai zăboveau pe orizontul ce se întuneca; dar bolta de deasupra se preschimbase încet din verde în albastru, iar stelele se desprindeau din ce în ce mai mult ca niște giuvaeruri masive. Făcîndu-le semn pe mutește însoțitorilor săi, Valentin izbuti să se strecoare în spatele copacului mare și rămuros și, înțepenind acolo într-o tăcere de moarte, desluși limpede pentru prima oară cuvintele ciudaților preoți.

După ce ascultă vreme de un minut și jumătate, o îndoială drăcească începu să-l cuprindă. Se putea să fi tras după el cei doi polițiști englezi pînă în pustietățile acelea nocturne într-o misiune nu mai puțin dementă decît aceea de a căuta smochine în mărăcinii din jur. Căci preoții discutau întocmai ca niște preoți, cu pioșenie, cu învățătură și în largul lor, despre enigmele cele mai aeriene ale teologiei. Micul preot din Essex vorbea cel mai simplu, cu fața lui rotundă întoarsă spre stelele care ardeau din ce în ce mai tare; celălalt, vorbea cu bărbia în piept ca și cum nu era destul de demn să le privească. Dar în nici o mînăstire albă italienească sau într-o catedrală întunecată din Spania nu s-ar fi putut auzi o discuție teologică mai inocentă.

Auzi mai întîi ultimele cuvinte dintr-o frază rostită de Părintele Brown care se termina: »... ceea ce înțelegeau într-adevăr în Evul mediu prin incoruptibilitatea cerurilor ».

Preotul cel înalt dădu afirmativ din capul său plecat și zise:

— A, da, necredincioșii aceștia moderni apelează la rațiune; dar cine poate privi milioanele de lumi fără să gîndească că ar putea exista deasupra noastră universuri minunate unde rațiunea să fie complet irațională?

— Nu, răspunse celălalt preot; rațiunea este totdeauna rațională, chiar și în ultima esență, acolo unde hotarul dintre lucruri se pierde. Știu că oamenii acuză biserica de rațiune înjositoare, dar e tocmai invers. Singură pe lume, Biserica face ca rațiunea să fie într-adevăr supremă. Singură pe lume, Biserica afirmă că Dumnezeu însuși este legat de rațiune.

Celălalt preot ridică fruntea austeră către cerul smălțuit și zise:

— Totuși, cine știe dacă în acel univers infinit...?

— Doar din punct de vedere fizic infinit, spuse preotul cel scund întorcîndu-se brusc pe bancă, și nu infinit în sensul că scapă legilor adevărului.

În spatele copacului, Valentin își mușca unghiile într-o furie tăcută. I se părea aproape că aude chicoteala batjocoritoare a detectivilor englezi pe care îi adusese pînă aici bizuindu-se pe o presupunere fantastică, doar ca să ajungă să asculte această sporovăială metafizică între doi preoți blînzi și vîrstnici. În nerăbdarea sa nu fu atent la răspunsul tot atît de complicat dat de preotul înalt și cînd ascultă din nou, Părintele Brown era acela care vorbea:

— Rațiunea și dreptatea ating steaua cea mai îndepărtată și mai singuratecă. Privește, stelele acelea nu arată ca și cum ar fi niște diamante și safire? Ei bine, pot să-ți imaginezi orice botanică sau zoologie năstrușnică pe care o vrei. Gîndește-te la păduri de diamant cu frunze de briliante. Închipuie-ți că luna este o lună albastră, un safir imens cît un elefant. Dar să nu-ți închipui că toată această astronomie năstrușnică ar însemna vreo deosebire pentru rațiunea și justețea comportamentului. Pe cîmpii de opal, sub stînci tăiate în perlă, ai să mai găsești scris: « Să nu furi ».

Valentin tocmai dădea să se ridice din poziția rigidă și ghemuită în care stătuse și să se strecoare înspre ceilalți cît putea mai pe nesimțite, dezarmat de această mare nebunie a vieții sale. Dar ceva în tăcerea preotului înalt îl făcu să se oprească și să aștepte răspunsul acestuia. Cînd într-un tîrziu vorbi, zise simplu, cu fruntea plecată și mîinile pe genunchi:

— Ei bine, cred că alte lumi se pot ridica mai sus de rațiunea noastră. Misterul cerului este de nepătruns și eu din parte-mi nu pot decît să mă-nchin.

Apoi, cu fruntea plecată și fără să-și schimbe cîtuși de puțin atitudinea și timbrul glasului, adăugă:

— Dă-mi doar crucea aceea cu safire pe care o ai, vrei? Sîntem singuri aici și aș putea să te desfac în bucăți ca pe o păpușă de paie.

Glasul și atitudinea complet neschimbate adăugau o violență ciudată acelei schimbări uluitoare a subiectului. Dar păzitorul relicvei păru să-și întoarcă fața doar cu un milimetru. Își mai ținea parcă fața îndreptată spre stele. Poate că nu înțelesese. Sau poate că înțelesese dar rămăsese împietrit de groază.

— Da, spuse preotul cel înalt cu aceeași voce scăzută și păstrîndu-și aceeași atitudine, da, eu sînt Flambeau.

Apoi, după o pauză, spuse iarăși:

— Hai, vrei să-mi dai crucea?

— Nu, răspunse celălalt și monosilaba trăda un sunet ciudat.

Deodată Flambeau se descotorosi de toate prefăcătoriile. Marele tîlhar se aplecă pe spate și rîse înfundat, dar cu hohote prelungi.

— Nu, strigă, n-ai să mi-o dai, preot trufaș. N-ai să mi-o dai, neghiob holtei. Vrei să-ți spun de ce nu mi-o dai? Pentru că o și am în buzunarul de la piept.

Omul mărunt din Essex întoarse o faţă care părea înmărmurită şi zise cu nerăbdarea timidă a «Secretarului Particular»:

— Eşti. . . eşti sigur?

Flambeau zbiera de plăcere.

— Zău, eşti tot atît de nostim ca o farsă în trei acte! strigă el. Da, gulie, sînt sigur, am avut atîta minte să fac o copie după pachetul adevărat şi acum, prietene, ai duplicatul iar eu am podoabele. Caricatură bătrînă, Părintele Brown — caricatură bătrînă.

— Da, răspunse Părintele Brown şi-şi trecu mîna prin păr cu acelaşi aer vag. Da, am mai auzit de aşa ceva.

Uriaşul crimelor se aplecă spre micuţul preot rustic cu un fel de interes abrupt.

— *Tu* ai auzit de asta? întrebă. Unde ai auzit?

— De, nu trebuie să-ţi spun cum îl cheamă, fireşte, zise simplu. Era un pocăit, ştii. Trăise bine vreme de vreo douăzeci de ani numai din ceea ce dobîndea făcînd copii după pachete învelite în hîrtie de ambalaj. Şi aşa, vezi, cînd am început să te bănuiesc, mi-am adus aminte de felul cum procedase o dată bietul de el.

— Ai început să mă bănuieşti? întrebă tîlharul cu intensitate crescută în glas. Ai fost atît de isteţ să mă bănuieşti pentru că te-am adus pînă în partea aceasta pustie a parcului?

— Nu, nu, spuse Brown, ca şi cum şi-ar fi cerut iertare. Înţelegi, te-am bănuit din clipa în care ne-am întîlnit. Din cauza umflăturii din susul mînecii unde de-al de ăştia ca voi purtaţi brăţara cu ţepi.

— Cum în iad, strigă Flambeau, ai auzit vreodată de brăţara cu ţepi?

— Ei, turma mică a fiecăruia, înţelegi! spuse Părintele Brown arcuindu-şi sprîncenele aproape inexpresiv. Cînd eram la Hartlepool, se aflau printre enoriaşi trei inşi care aveau brăţări cu ţepi. Aşa, bănuindu-te de la început, înţelegi, am avut grijă ca oricum, crucea să ajungă la destinaţie. Mă tem că te-am urmărit, vezi. Aşa că, pînă la sfîrşit, te-am văzut schimbînd pachetele. Iar după aceea, înţelegi, le-am schimbat din nou, şi l-am lăsat pe cel bun în urmă.

— L-ai lăsat în urmă? repetă Flambeau şi pentru prima oară în glas i se ivi o altă notă pe lîngă aceea de triumf.

— De, aşa s-a întîmplat, spuse preotul cel scund, vorbind tot atît de simplu. M-am întors la prăvălia cu dulciuri şi-am întrebat dacă nu lăsasem acolo vreun pachet, şi le-am dat o adresă anumită unde să-l trimită dacă aveau să-l găsească. Ei bine, ştiam că nu-l lăsasem, dar l-am lăsat de fapt cînd am ieşit a doua oară din prăvălie. Aşa că în loc să alerge după mine cu pachetul acela preţios, l-au expediat unui prieten de-al meu la Westminster. Apoi adăugă oarecum trist: Asta am învăţat-o de la un biet săr-

man tot din Hartlepool. Proceda astfel cu poşetele pe care le fura în gări, dar acum se află într-o mînăstire. Ei, ajungi să afli, ştii, adăugă frecîndu-şi din nou creştetul cu acelaşi aer de scuză disperată. Nu puteam să fim preoţi şi să nu aflăm. Oamenii vin la noi şi ne spun toate celea.

Flambeau smulse din buzunarul de la piept un pachet învelit în hîrtie de ambalaj şi îl rupse bucăţele. Înăuntru nu era decît hîrtie şi bucăţi de plumb. Sări în picioare şi cu un gest gigantic exclamă:

— Nu te cred. Nu cred că o tărtăcuţă ca a ta poate să se descurce în felul acesta. Sînt convins că o mai ai la tine şi dacă nu mi-o dai, . . . ei bine, sîntem singuri şi-am să ţi-o iau cu sila !

— Nu, spuse simplu Părintele Brown, şi se ridică şi el, n-ai să mi-o iei cu sila. În primul rînd pentru că într-adevăr n-o mai am. Şi în al doilea, pentru că nu sîntem singuri.

Flambeau se opri din mişcarea pe care o făcea spre preot.

— În spatele copacului aceluia, spuse Părintele Brown, arătînd cu degetul, se, află doi poliţişti puternici, şi cel mai mare detectiv care există. Cum au ajuns aici, te întrebi? Ei bine, eu i-am adus, fireşte ! Cum i-am adus? De, am să-ţi spun dacă vrei ! Dumnezeu să te binecuvînteze, trebuie să învăţăm tot felul de asemenea trucuri atunci cînd lucrăm printre criminali ! Ei bine, nu eram sigur că eşti hoţ şi n-ar fi fost niciodată bine să provoc un scandal împotriva unui membru al clerului nostru. Aşa că te-am pus la încercare să văd dacă exista ceva care te-ar fi putut trăda. În general, omul face gălăgie dacă în cafea găseşte sare; dacă nu face, are el un motiv pentru care să tacă. Am schimbat zahărul cu sarea şi tu ai tăcut. Omul de obicei obiectează dacă nota este de trei ori mai mare. Dacă o plăteşte fără să spună nimic, are el un motiv care să-l facă s-o treacă neobservată. Am modificat suma de pe notă, şi tu ai plătit-o.

Lumea părea să-l aştepte pe Flambeau să se repeadă ca un tigru. Dar era ţintuit locului ca printr-un farmec; împietrise, plin de cea mai mare curiozitate.

— Ei bine, continuă Părintele Brown, cu o luciditate blîndă, cum nu voiai să laşi nici o urmă pentru poliţie, cineva, fireşte, trebuia să o facă. Pe oriunde am trecut, am avut grijă să procedez astfel încît să-i fac pe ceilalţi să vorbească despre noi tot restul zilei. N-am făcut cine ştie ce rău — un tapet pătat, nişte mere răsturnate, un geam spart; dar am scăpat crucea, aşa cum totdeauna are să scape. Acum, e la Westminster. Mă întreb într-un fel cum de n-ai oprit-o cu Fluierul Măgarului.

— Cu ce? întrebă Flambeau.

— Îmi pare bine că n-ai auzit niciodată, spuse preotul, strîmbîndu-se. E un lucru murdar. Sînt sigur că eşti un om mult prea bun ca să te foloseşti

de aşa ceva. Eu unul nu m-aş fi putut împotrivi nici Umbrelor; n-am picioare destul de bune.

— Despre ce sfîntul vorbeşti? întrebă celălalt.

— Ei bine, credeam că ai aflat despre ele, spuse Părintele Brown plăcut surprins. O, se vede că n-ai ajuns încă atît de jos ! !

— Cum naiba de ştii toate ororile astea? strigă Flambeau.

Umbra unui zîmbet apăru pe faţa rotundă şi simplă a adversarului său.

— Vai, pentru că sînt un neghiob holtei, presupun, răspunse. Nu ţi-a trecut niciodată prin minte că un om care nu face aproape nimic decît stă şi ascultă păcatele adevărate ale oamenilor nu poate să rămînă complet neştiutor în privinţa răului omenesc? Dar, de fapt, o altă parte a meseriei mele m-a făcut să fiu sigur că nu eşti preot.

— Ce? întrebă hoţul cu gura căscată.

— Ai atacat raţiunea, spuse Părintele Brown. Nu e bună teologie.

Iar pe cînd se întoarse să-şi adune lucrurile, cei trei poliţişti ieşiră din umbra copacilor. Flambeau era artist şi sportiv. Făcu un pas înapoi şi-i dădu lui Valentin o lovitură zdravănă.

— Te rog să nu te închini mie, *mon ami*, spuse Valentin cu o limpezime de argint. Haide să ne închinăm amîndoi maestrului nostru.

Şi amîndoi stătură o clipă descoperiţi, în timp ce măruntul preot din Essex clipea din ochi căutîndu-şi umbrela.

JORGE LUIS BORGES

Așteptarea

Trăsura îl lăsă la numărul patru mii patru de pe strada aceea din Nord-vest. Era aproape de ora nouă dimineața ; omul observă aprobativ platanii în care tremura lumina, pătratul de pămînt de la rădăcina fiecăruia din ei, casele cuminți cu balconașe în față, farmacia de alături, firmele decolorate ale boiangeriei și fierăriei. Un lung și orb zid de spital închidea latura opusă a străzii ; ceva mai departe, soarele se reflecta în geamul unei sere. Omul se gîndi că toate aceste lucruri (acum arbitrare și întîmplătoare și dispuse într-o ordine oarecare, asemeni, celor ce se văd în vise) vor deveni cu timpul, dacă Dumnezeu va îngădui, invariabile, necesare și familiare. Pe geamul farmaciei se putea citi cu litere de faianță : Breslauer ; evreii începeau să ia locul italianilor, care la rîndul lor, luaseră locul localnicilor. Mai bine așa ; omul prefera să nu aibă de a face cu cei de un neam cu el.

Birjarul îl ajută să coboare cufărul ; o femeie cu un aer distrat sau obosit îi deschise în cele din urmă uşa. De pe capra trăsurii, birjarul îi înapoie una din monede, un *vinten* uruguayan rămas în buzunarul lui din noaptea aceea de la hotelul din Melo. Omul îi mai dădu patruzeci de *centavos* şi imediat se gîndi : « Sînt dator să mă comport în aşa fel încît toţi să mă uite. Am comis două greşeli : am dat o monedă din altă ţară şi am lăsat să se vadă că această greşeală nu mi-e indiferentă. »

Precedat de femeie, traversă vestibulul şi primul *patio*. Camera ce-i fusese reţinută dădea, din fericire, spre cel de al doilea *patio*. Patul era de fier, şi meşterul care-l făcuse îl răsucise în curbe fantastice, închipuind crengi de copac şi ramuri de viţă ; în odaie se mai aflau un dulap înalt de pin, o măsuţă de noapte, un raft cu cărţi la nivelul solului, două scaune desperecheate şi un lavoar prevăzut cu lighean, cană, săpunieră şi cu un flacon mare din sticlă opacă. Un crucifix şi o hartă a provinciei Buenos Aires împodobeau pereţii ; tapetul era stacojiu, cu păuni uriaşi care se înşiruiau unul după altul, desfăcîndu-şi amplu cozile. Unica uşă a încăperii dădea spre *patio*. Pentru a putea introduce cufărul, trebui să se modifice aranjamentul scaunelor. Chiriaşul aproba totul ; cînd femeia îl întrebă cum se numeşte, spuse că Villari, şi asta nu în chip de secretă sfidare, nu pentru a alina o umilire pe care, de fapt, nici n-o simţea, ci pentru că numele acesta îl obseda, pentru că îi fusese imposibil să se gîndească la un altul. Nu-l tentase, cu siguranţă, eroarea literară de a-şi imagina că a-ţi asuma numele duşmanului ar putea fi o dovadă de viclenie.

La început, domnul Villari nu părăsea casa ; după cîteva săptămîni începu să iasă cîte puţin, pe înnoptat. Uneori, seara, se ducea la cinematograful din apropiere. Nu trecu niciodată de ultimul rînd ; se ridica întotdeauna cu puţin înainte de terminarea spectacolului. Văzu tragice poveşti cu vagabonzi ; acestea cuprindeau fără îndoială, greşeli, acestea cuprindeau, fără îndoială, imagini care aparţinuseră vieţii sale de pînă atunci ; dar Villari nu-şi dădea seama de acest lucru, căci ideea unei coincidenţe între artă şi realitate îi era cu desăvîrşire străină. Se străduia, docil, ca lucrurile să-i placă ; voia să prevină intenţia cu care îi erau arătate. Spre deosebire de cei care au citit romane, nu se vedea niciodată pe sine însuşi ca personaj al artei.

Nu-i parvenise niciodată vreo scrisoare, nici măcar vreo reclamă publicitară; dar citea tot timpul, cu o speranţă ascunsă, una din rubricile ziarului. De cum se lăsa seara, punea în dreptul uşii unul dintre scaune şi începea să-şi soarbă, grav, ceaiul *mate*, cu ochii aţintiţi la iedera de pe zidul casei cu etaj, din faţă. Anii de singurătate îl învăţaseră că zilele, în amintire, tind să devină egale, dar că nu există o zi, nici măcar la închisoare sau la spital, care să nu aducă surprize, care să nu constituie, pri-

vită cu atenţie, o reţea de minime surprize. În timpul altor claustrări, cedase tentaţiei de a număra zilele şi orele, dar claustrarea de acum era diferită de celelalte, căci nu avea sfîrşit — în afară de cazul în care ziarul i-ar fi adus, într-o dimineaţă, ştirea morţii lui Alejandro Villari. Mai era, de asemeni, posibil ca Villari *să fie deja mort* şi atunci toată viaţa de aici era un vis. Această posibilitate îl nelinişte a, căci nu reuşea să-şi dea seama dacă se aseamănă mai mult cu eliberarea sau cu nefericirea; îşi spuse că e absurdă şi o alungă. Cîndva, într-o vreme îndepărtată — îndepărtată nu atît prin scurgerea timpului cît prin două sau trei fapte irevocabile — dorise o mulţime de lucruri, cu o pasiune lipsită de scrupule; acea voinţă irezistibilă, care înduplecase ura bărbaţilor şi dragostea cîte unei femei, nu mai dorea acum nimic anume: voia numai să dăinuie, să nu se sfîrşească. Aroma ceaiului *mate*, cea a tutunului negru, dîra de umbră care creştea pînă ajungea să cuprindă întregul *patio* constituiau stimulente îndeajuns de puternice.

În casă mai era şi un cîine lup, destul de bătrîn. Villari se împrietenise cu el. Îi vorbea în spaniolă, în italiană şi cu puţinele cuvinte pe care şi le mai amintea din rusticul dialect al copilăriei. Villari încerca să trăiască numai prezentul, fără amintiri sau previziuni; cele dintîi îl interesau şi mai puţin decît cele din urmă. I se păru că intuieşte, confuz, că trecutul este substanţa din care e alcătuit timpul; şi de aceea timpul se transformă imediat în trecut. Oboseala lui semăna, uneori, cu fericirea; în asemenea momente nu era cu mult mai complex decît cîinele.

Într-o noapte simţi în fundul gurii o împunsătură dureroasă care-l miră şi-l cutremură. Oribilul miracol se produse din nou cîteva minute mai tîrziu, iar apoi, iarăşi, către zori. A doua zi, Villari ceru să i se aducă o trăsură şi se duse la un cabinet dentar din cartierul Unsprezece. Acolo i se scoase măseaua. În acea împrejurare nu se dovedi nici mai laş nici mai curajos decît alţii.

În altă seară, cînd se întorcea de la cinematograf, simţi că cineva îl înghionteşte. Cu furie, cu indignare, cu secretă uşurare, se întoarse spre insolent. Îi zvîrli în faţă o înjurătură grosolană; celălalt, stupefiat, îngăimă o scuză. Era un bărbat înalt, tînăr, cu păr de culoare închisă, însoţit de o femeie cu figură germanică; Villari îşi repetă, toată noaptea, că nu-i cunoaşte. Totuşi lăsă să treacă patru sau cinci zile înainte de a mai ieşi din casă.

Printre cărţile de pe raft se afla un exemplar din *Divina Comedie*, cu vechiul comentariu al lui Andreoli. Împins nu atît de curiozitate cît de un sentiment al datoriei, Villari începu lectura acestei opere capitale; citea, înainte de masă, cîte un cînt, iar după aceea, în ordine rigu-

roasă, notele. Nu socoti neverosimile sau excesive păcatele infernale și nici nu-i trecu prin gînd că Dante l-ar fi condamnat la ultimul cerc, acolo unde dinții lui Ugolino rod fără încetare țeasta lui Ruggieri.

Păunii de pe tapetul stacojiu păreau destinați să alimenteze coșmaruri tenace, însă domnul Villari nu visă niciodată o morișcă monstruoasă alcătuită din inextricabile păsări vii. Înspre ziuă avea totdeauna un vis cu fond identic și circumstanțe variabile. Doi străini și Villari intrau, cu revorverele în mîini, în camera lui, sau îl atacau la ieșirea de la cinematograf, sau erau, toți trei în același timp, necunoscutul care-l înghiontise, sau îl așteptau triști în *patio* și păreau să nu-l recunoască. La sfîrșitul visului, el scotea revolverul din sertarul măsuței de noapte aflate lîngă el (în sertarul acela se afla, într-adevăr, revolverul) și trăgea în cei trei. Zgomotul împușcăturii îl deștepta, dar totul nu fusese decît un vis și, în alt vis, atacul se repeta, iar el trebuia să-i omoare din nou.

Într-o dimineață tulbure din luna iulie, prezența unor oameni necunoscuți (și nu zgomotul ușii cînd aceștia o deschiseseră) îl trezi din somn. Înalți în penumbra încăperii, simplificați în mod ciudat de penumbră (în visele lui de groază îi apăruseră întotdeauna mai clar), străjuindu-l nemișcați și răbdători, cu privirile în pămînt de parcă povara armelor le-ar fi copleșit, Alejandro Villari și un necunoscut izbutiseră, în sfîrșit, să-l găsească. Le ceru, printr-un semn, să aștepte și se întoarse cu fața la perete, ca și cum ar fi vrut să adoarmă la loc. O făcu oare pentru a trezi mila celor care l-au ucis, sau pentru că e mai puțin greu să înduri un eveniment înspăimîntător decît să ți-l închipui și să-l aștepți la nesfîrșit, sau — și poate că asta e ipoteza cea mai verosimilă — pentru ca asasinii să nu fie decît un vis, așa cum fuseseră de atîtea ori, în același loc, la aceeași oră?

În această magie era cufundat, cînd împușcătura îl anulă.

Omul din prag

Biory Casares aduse de la Londra un pumnal ciudat cu lamă triunghiulară și mîner în formă de H; prietenul nostru Cristopher Dewey, de la Consiliul Britanic, ne spuse că astfel de arme sînt de uz comun în Indonezia. Această afirmație îl îndemnă să adauge că a lucrat acolo în perioada dintre cele două războaie. *(Ultra Auroram et Gangen*, îmi amintesc că a spus în

latinește, greșind un vers al lui Juvenal.) Dintre întîmplările pe care ni le-a povestit în acea noapte, mă încumet să o reconstruiesc pe cea care urmează. Textul meu va fi cît se poate de fidel: mîntuie-mă, Alah, de tentația de a adăuga tot felul de mici detalii, sau de a agrava, prin interpolări din Kipling, ambianța exotică a povestirii. Aceasta are, de altminteri, un parfum vechi și simplu care ar fi păcat să se piardă, poate cel din *O mie și una de nopți.*

•

« Geografia exactă a faptelor pe care le voi povesti interesează prea puțin. Și, de altfel, ce exactitate mai păstrează la Buenos Aires nume ca Amritsar sau Udh? Mă mulțumesc, deci, să spun că în acei ani avuseseră loc tulburări într-un oraș musulman și că guvernul central trimisese o mînă forte pentru a restabili ordinea. Trimisul era scoțian, dintr-un ilustru clan de războinici, și avea în sînge tradiția violenței. Ochii mei nu l-au zărit decît o singură dată, însă n-am să uit părul foarte negru, pomeții proeminenți, gura și nasul avid, umerii lați, puternica osatură de viking. David Alexander Glencairn va fi numele pe care-l va purta noaptea aceasta în povestirea mea; amîndouă numele sînt potrivite, fiindcă au aparținut unor regi care au stăpînit cu sceptre de fier. David Alexander Glencairn (va trebui să mă obișnuiesc să-l numesc astfel) era, îmi închipui, un om temut; simpla veste a sosirii lui fu suficientă pentru a pacifica orașul. Acest fapt nu-l împiedică, însă, să decreteze diferite măsuri energice. Trecură cîțiva ani. În oraș și în întregul district domnea pacea: *sikhs* și musulmani abandonaseră vechile discordii, cînd deodată Glencairn dispăru. În mod firesc, circulă zvonul că ar fi fost răpit sau ucis.

Aceste lucruri le-am aflat de la șeful meu, căci cenzura era strictă iar ziarele nu comentaseră (nici nu menționaseră măcar, după cîte îmi amintesc) dispariția lui Glencairn. Există un proverb care spune că India e mai mare decît lumea; Glencairn, atotputernic — poate — în orașul căruia îi fusese destinat printr-o semnătură pusă la sfîrșitul unui decret, nu mai era decît o simplă cifră în angrenajele administrației Imperiului. Cercetările făcute de poliția locală se dovediră cu desăvîrșire zadarnice; șeful meu se gîndi că un particular ar putea stîrni mai puține bănuieli și dobîndi mai mult succes. Trei sau patru zile mai tîrziu (distanțele sînt generoase în India), colindam fără prea mare speranță străzile opacului oraș care escamotase un om.

Am simțit, aproape imediat, infinita prezență a unei conjurații menite să ascundă soarta lui Glencairn. *Nu există un suflet în acest oraș* (mi-am zis) *care să nu cunoască secretul și să nu fi jurat să-l păstreze.* Cei mai mulți,

întrebaţi, arborau o nelimitată ignoranţă; nu ştiau cine e Glencairn, nu-l văzuseră niciodată, nu auziseră niciodată vorbindu-se despre el. Alţii, în schimb, îl zăriseră, cu un sfert de oră în urmă, stînd de vorbă cu Cutare, şi mă însoţeau chiar pînă la casa în care intraseră amîndoi şi în care nu se ştia nimic despre ei, sau din care tocmai ieşiseră cu o clipă înainte. Pe unul dintre aceşti mincinoşi l-am lovit cu pumnul drept în faţă. Martorii au aprobat gestul meu şi au fabricat alte minciuni. Nu le-am crezut, dar nu mă încumetam să nu le dau ascultare. Într-o seară, mi-au lăsat un plic cu o fîşie de hîrtie pe care se afla o adresă...

Cînd am ajuns, soarele apusese. Cartierul era modest şi umil; casa foarte joasă; din stradă întrezăreai o succesiune de curţi interioare cu pămînt pe jos, iar în fund nişte lumini. În ultima dintre curţi se celebra nu ştiu ce sărbătoare musulmană; un orb cu o lăută de lemn roşiatic trecu pe lîngă mine.

Pe prag, la picioarele mele, nemişcat precum un obiect, stătea ghemuit un om foarte bătrîn. Am să-l descriu, fiindcă constituie o parte esenţială a povestirii. Anii cei mulţi îl împuţinaseră şi tociseră aşa cum apele tocesc o piatră sau generaţiile de oameni o maximă. Era acoperit de lungi fîşii zdrenţuite, sau cel puţin aşa mi s-a părut mie, iar turbanul care-i înfăşura capul era şi el tot o zdreanţă. În lumina amurgului, a înălţat spre mine o faţă întunecată şi o barbă foarte albă. I-am vorbit fără preambuluri — căci începusem să pierd orice speranţă — despre David Alexandr Glencairn. Nu m-a înţeles (poate că nu m-a auzit) şi a trebuit să-i explic că e vorba despre un judecător şi că eu îl caut. În clipa în care rosteam aceste cuvinte mi-am dat seama cît de ridicol era să-l interoghez pe omul acela bătrîn, pentru care prezentul nu mai constituia decît un zgomot nedesluşit. *Omul acest ar putea să-mi spună noutăţi despre Rebeliune sau despre Akbar* (m-am gîndit), *dar în nici un caz despre Glencairn*. Răspunsul lui mi-a confirmat bănuiala.

— Un judecător, a rostit el cu slabă uimire. Un judecător care s-a pierdut şi e căutat. Asta s-a întîmplat cînd eram eu copil. Nu mai ştiu data, dar Nikal Seyn (Nicholson) nu murise încă în faţa zidului de la Delhi. Timpul care a trecut dăinuie în amintire; am să fiu în stare, cu siguranţă, să reconstitui ceea ce s-a întîmplat atunci. Dumnezeu îngăduise, în mînia lui, ca oamenii să se ticăloşească; gurile tuturor erau pline de blesteme şi de înţelepciune şi de minciună. Fără îndoială, nu toţi erau păcătoşi, şi cînd s-a auzit că regina avea să trimită un om care să execute în această ţară legea Angliei, cei mai puţin răi s-au bucurat, căci îşi dădeau seama că legea e mai bună decît dezordinea. Creştinul sosi şi foarte curînd începu să facă fărădelegi şi să oprime, să tăinuiască delicte îngrozitoare şi să vîndă decizii. La început nu l-am învinuit; justiţia engleză în vigoare nu era

cunoscută de nimeni şi aparentele abuzuri ale noului judecător aveau poate serioase şi secrete temeiuri. *Totul trebuie să aibă justificare în cartea lui*, încercam să ne spunem, dar asemănarea lui cu toţi nedrepţii judecători ai lumii era prea evidentă, astfel încît, în cele din urmă, a trebuit să admitem că nu e decît un ticălos. Ajunsese un adevărat tiran, iar bieţii oameni (pentru a se răzbuna de deşarta speranţă pe care şi-o puseseră cîndva în el) începură să nutrească gîndul de a-l răpi şi a-l supune judecăţii. Dar nu e suficient să vorbeşti; de la vorbe trebuiră să treacă la fapte. Nimeni, poate, în afară de cei foarte naivi sau foarte tineri nu crezuse că acest gînd temerar ar fi putut să fie dus la îndeplinire, însă mii de sikhs şi de musulmani îşi ţinură cuvîntul şi într-o zi executară, neîncrezători, ceea ce fiecăruia din ei, în parte, i se păruse cu neputinţă. Îl răpiră pe judecător şi-i dădură drept închisoare o căsuţă dintr-un cartier mărginaş. Apoi, îi chemară pe cei năpăstuiţi de el sau (în unele cazuri) pe orfanii şi văduvele acestora, căci în ultimii ani sabia călăului nu avuses eclipă de răgaz. În cele din urmă — şi acesta a fost poate lucrul cel mai anevoios — căutară şi numiră un judecător care să-l judece pe judecător.

Aici îl întrerupseră nişte femei care intrară în casă.

Apoi continuă, rar:

— Se spune că nu există generaţie care să nu cuprindă patru oameni drepţi ce sprijină în mod tainic universul şi îl justifică în faţa lui Dumnezeu: unul dintre aceştia ar fi fost judecătorul desăvîrşit. Dar unde să-i găseşti, dacă rătăcesc prin lume neştiuţi de nimeni şi nu se recunosc cînd se întîlnesc şi nici ei înşişi nu ştiu înalta misiune pe care o îndeplinesc? Cineva spuse atunci că, dacă destinul ni-i refuză pe înţelepţi, trebuie să-i căutăm pe smintiţi. Această părere predomină. Specialişti în Coran, doctori ai legii, *sikhs* care poartă nume de lei şi adoră un singur Dumnezeu, hinduşi care se închină unor mulţimi de zei, schimnici din Mahavira care propovăduiesc că forma universului e cea a unui om cu picioarele depărtate, oameni care se închină focului şi evrei negri — toţi au făcut parte din tribunal, dar ultima sentinţă a fost lăsată în seama unui nebun.

Aci îl întrerupseră cîteva persoane care plecau de la serbare.

— A unui nebun, repetă el, pentru ca înţelepciunea lui Dumnezeu să glăsuiască prin gura lui, umilind trufia omenească. Numele lui s-a pierdut sau n-a fost cunoscut niciodată, însă ştiu că umbla pe străzile acestea, gol sau acoperit cu zdrenţe, numărîndu-şi degetele de la mînă cu degetul cel mare şi bătîndu-şi joc de copaci.

Bunul meu simţ se răzvrăti. Ii spusei că lăsarea sentinţei în seama unui nebun ducea la invalidarea procesului.

— Acuzatul l-a acceptat pe judecător, îmi răspunse bătrînul. Își dăduse poate seama că—dată fiind primejdia care i-ar fi amenințat pe conjurați dacă-l lăsau în libertate — numai un nebun putea să nu-l condamne la moarte. Am auzit că a rîs atunci cînd i s-a spus cine era judecătorul. Multe zile și nopți a durat procesul, atît de mare era numărul martorilor.

Tăcu. Îl frămînta un gînd. Ca să spun și eu ceva, l-am întrebat cîte zile.

— Cel puțin nouăsprezece, mi-a răspuns.

Cîțiva oameni care plecau de la petrecere îl întrerupseră din nou; vinul le este oprit musulmanilor, dar chipurile și glasurile lor păreau ale unor bețivi. Unul dintre ei îi strigă ceva, trecînd pe lîngă el.

— Nouăsprezece zile în cap, rectifică. Cîinele necredincios a ascultat sentința, și cuțitul s-a înfipt în gîtlejul lui.

Vorbea cu o veselie feroce. Apoi, pe un alt ton, încheie povestirea.

— A murit fără teamă; în cei mai ticăloși oameni există cîte o virtute.

— Unde s-au petrecut cele ce mi-ai povestit? Într-o căsuță dintr-un cartier mărginaș?

Pentru întîia oară mă privi în ochi. Apoi preciză rar, măsurîndu-și cuvintele:

— Am spus că într-o căsuță a fost închis, nu că acolo l-au judecat. L-au judecat în orașul acesta: într-o casă ca toate celelalte, ca asta. O casă nu se deosebește de alta: important e să știi dacă e construită în infern sau în ceruri.

L-am întrebat de soarta conjuraților.

— Nu știu, mi-a răspuns răbdător. Lucrurile acestea s-au întîmplat acum mulți ani și au fost date uitării. Poate că oamenii i-au condamnat, dar Dumnezeu nu.

Acestea fiind zise, s-a ridicat. Mi-am dat seama că prin aceste vorbe mă concedia și că, din clipa aceea, încetasem să mai exist pentru el. Un puhoi de bărbați și de femei din toate națiunile Punjab-ului se revărsă, cu rugăciuni și cîntece, peste noi, smulgîndu-ne din loc: mă uimi faptul că din curțile acelea atît de înguste, care abia dacă erau ceva mai mari decît niște vestibuluri, putea să iasă atîta lume. Alții ieșeau de prin casele din jur; săriseră probabil, gardurile... Înghiontindu-mă și înjurînd, am reușit să-mi deschid drum. În ultima dintre curți am întîlnit un om gol, încoronat cu flori galbene, pe care toți îl îmbrățișau și-l mîngîiau, și care avea o sabie în mînă. Sabia era murdară, căci îl ucisese pe Glencairn, al cărui cadavru mutilat l-am găsit în grajdul din fund.

În românește de CRISTINA ISBĂȘESCU

JORGE LUIS BORGES
și
ADOLFO BIOY CASARES

Lunga așteptare a lui Tai-an

În amintirea lui Ernest Bramah

Asta mai lipsea. Un japonez ochelarist, gîndi Parodi aproape cu glas tare.

Fără a-și părăsi pălăria de pai și umbrela, doctorul Shu T'ung obișnuit cu acel *modus vivendi* caracterisric marilor ambasade, sărută mîna deținutului din celula 273.

— Îngăduiți unui corp străin să abuzeze de această prestigioasă bancă? se informă el într-o castiliană desăvîrșită și cu o voce în falset. Patrupedul este de lemn și nu poate manifesta nici cel mai mic protest. Mizerabilul meu nume este Shu T'ung și, spre rîsul tuturor, ocup postul de atașat cultural la ambasada Chinei, o peșteră discreditată și insalubră. . . . Am obosit pînă acum, cu povestirea mea asimetrică, cele două urechi atît de sagace ale doctorului Montenegro. Acest phenix al anchetei polițienești este infailibil precum broasca țestoasă, fără ca prin aceasta să înceteze a fi maiestos și lent ca un observator astronomic acoperit în mod superb de nisipurile unui deșert steril. Se spune pe bună dreptate că, pentru a reține un bob de orez, n-ar fi prea mult dacă am avea cîte nouă degete la fiecare mînă; iar eu, care, printr-un acord tacit al frizerilor și pălărierilor, nu dispun decît de un singur cap, aspir să mă încunun cu două capete cunoscute pentru înțelepciunea lor: cu acela, considerabil, al doctorului Montenegro și cu al vostru, care este de talia unui marsupial. Însuși împăratul galben, cu toate sălile de studii și bibliotecile lui, nu s-a putut opri să constate că un peștișor auriu, ieșit din ocean, reușește cu greu să atingă o vîrstă înaintată și să se bucure de venerația nepoților săi. Departe de-a fi un peștișor auriu bătrîn, abia dacă sînt un om tînăr. Care-mi va fi soarta astăzi, cînd înaintea mea

se cască un abis, asemeni unei stridii suculente, gata să mă înghită? De altminteri nu este vorba pur şi simplu de netrebnica şi mizerabila mea persoană; prestigioasa doamnă Hsin consumă, noapte de noapte, doze excesive de veronal, din cauza zelului neobosit al acestor stîlpi ai legii care o aduc la disperare şi o incomodează. Aceşti zbiri par să nu ţină seama de faptul că protectorul său a fost asasinat în împrejurări puţin liniştitoare, care fac din ea, la ora actuală, o orfană fără apărare, ce se află în fruntea *Dragonului care se amuză*, agreabilul local înflorit situat la colţul străzilor Leandro Alem şi Tucumán. Ah ! Doamna Hsin, toată numai metamorfoză şi devotament ! În timp ce ochiul ei drept plînge dispariţia unui prieten, ochiul stîng trebuie să rîdă pentru a-i înveseli pe marinari.

«Dar vă zgîrii timpanul. A aştepta de la mine un pic de elocvenţă şi oarecare ordine în expunere este ca şi cum te-ai aştepta ca o omidă să vorbească cu gravitatea dromaderului sau chiar cu întreaga fantezie pe care o poţi afla la o cuşcă de greieri decupată din carton şi împodobită cu cele douăsprezece culori fundamentale. Eu nu sînt prestigiosul Meng Tseu care, pentru a anunţa Colegiului astrologic luna nouă, a vorbit douăzeci şi nouă de ani consecutivi, pînă cînd fiii săi au venit să preia schimbul. E inutil să tăgăduiesc: pe servitorul domniei-voastre îl grăbeşte din urmă timpul. Nu sînt Meng Tseu, iar numeroasele şi augustele voastre urechi nu depăşesc literalmente numărul laborioaselor furnici care sfredelesc scoarţa pămîntului. Nu sînt orator: discursul meu va fi la fel de scurt ca acela al unui pitic; n-am o liră cu cinci strune: discursul meu va fi neadecvat şi monoton.

«Legaţi-mă de cele mai perfecţionate instrumente de tortură de care dispune acest palat versatil, dacă voi mai înşira încă o dată, înaintea bogatei voastre memorii, detaliile şi misterele cultului închinat Zeiţei Trezirii Înspăimîntătoare. Tocmai eraţi pe punctul de-a mă întrerupe pentru a-mi spune că este vorba de o sectă magică a taoismului, care-şi recrutează adepţii dintre cerşetori şi tălmaci şi pe care numai un sinolog ca domnia-voastră, un european înconjurat de ceainice, o poate cunoaşte ca pe propriul său buzunar.

«Iată, sînt nouăsprezece ani de cînd s-a petrecut fapta odioasă care a zguduit lumea din temelii şi ale cărei ecouri au răzbătut pînă în acest oraş consternat. Limba mea, greoaie ca o cărămidă, face aluzie la furtul talismanului Zeiţei. În inima Yun-nan-ului există un lac secret; în mijlocul acestui lac, o insulă; în mijlocul insulei, un sanctuar; în sanctuar străluceşte în mii de ape statuia Zeiţei; în diadema care-i împodobeşte fruntea se află un talisman. Nu mă voi încumeta să descriu giuvaierul între aceşti patru pereţi. Voi spune doar că este de jad, complet trans-

lucid, că este de mărimea unei nuci şi că însuşirile sale esenţiale sînt înţelepciunea şi forţa magică. Anumite spirite, pervertite de misionari, se prefac a nu crede în aceste axiome şi, cu toate acestea, dacă un muritor ar izbuti să pună mîna pe talisman şi să-l păstreze douăzeci de ani în afara templului, ar ajunge regele tainic al lumii. Dar această presupunere este zadarnică: de la începuturile scurgerii timpului şi pînă în amurgul ultimei zile nestemata va rămîne în sanctuar, chiar dacă pentru moment ea se află în mîinile unui hoţ care a furat-o acum optsprezece ani.

«Mai marele preoţilor l-a însărcinat pe magul Tai-An să regăsească nestemata. Se spune că acesta a aşteptat conjuncţia favorabilă a planetelor, a îndeplinit operaţiile cerute în asemenea caz şi şi-a lipit urechea de pămînt. A auzit limpede paşii tuturor oamenilor din lume şi i-a recunoscut îndată pe cei ai hoţului. Aceşti paşi depărtaţi parcurgeau un oraş de la capătul pămîntului: un oraş plin de noroaie, plantat cu cinami, lipsit de perne de lemn şi turnuri de porţelan, împrejmuit de deşerturile păşunilor şi de pustiuri de apă întunecată. Oraşul era ascuns Occidentului prin mai multe apusuri de soare; pentru a ajunge acolo,Tai-An s-a hotărît să înfrunte riscurile unei corăbii cu elice, pusă în mişcare de vapori. A debarcat la Samerang, după ce vreme de douăzeci şi trei de zile rămăsese închis în pîntecele unei corăbii daneze, împreună cu o turmă de porci, fără să fi băut sau mîncat altceva decît o inepuizabilă serie de brînzeturi de Olanda; în Oraşul Capului s-a afiliat onorabilei frăţii a desnoroitorilor şi s-a crezut obligat să participe la greva Săptămînii Fetide; un an mai tîrziu, mulţimea ignară se bătea pe străzile şi la răspîntiile din Montevideo pentru frugalele turte de mălai pe care le vindea un tînăr în costum exotic; acest tînăr împărţitor de hrană nu era altcineva decît Tai-An. După o luptă îndîrjită împotriva indiferenţei acelor carnivori, magul s-a mutat la Buenos Aires, oraş pe care-l credea mai permeabil la doctrina cerealiană şi unde n-a întîrziat să se stabilească, cu mult curaj, ca negustor de cărbuni. Acest negoţ murdar l-a adus la masa lungă şi goală a sărăciei. Obosit de mesele sale de mizerie, Tai-An şi-a zis: *pentru papilele delicate e nevoie de un cîine comestibil, pentru om — de Cerescul Imperiu*, şi s-a aventurat într-o asociaţie cu Samuel Nemirovsky, un tîmplar de lux, experimentat, care în plin centru al cartierului Unsprezece fabrică toate cufăraşele şi paravanele despre care admiratorii talentului său cred că le primeşte direct din Peking. Piosul magazin de desfacere a prosperat; Tai-An a părăsit micul său antrepozit de cărbuni pentru un apartament mobilat, situat ca să fim mai precişi, la numărul 347 de pe strada Deán Funes; dar fabricarea în serie a paravanelor şi cufăraşelor nu l-a făcut să-şi uite obiectivul principal: recupe-

rarea giuvaerului zeiţei. Ştia cu certitudine că hoţul se află la Buenos Aires, oraşul îndepărtat pe care i-l arătaseră, în insula templului, cercurile şi triunghiurile magice. Campionul alfabetului citeşte ziarele de la un capăt la altul, pentru a-şi exersa virtuozitatea. Mai puţin zelos şi mai puţin abil, Tai-An se rezuma numai la coloana traficului maritim şi fluvial. Se temea că hoţul ar putea să fugă sau că vreun vapor ar fi putut aduce un complice căruia acesta să-i predea talismanul. Tenace precum cercurile concentrice care se apropie din ce în ce mai mult de piatra aruncată în apă, Tai-An se apropia de hoţ. A schimbat în mai multe rînduri numele şi cartierul. Ca şi celelalte ştiinţe exacte, magia nu este decît un biet licurici care ne conduce paşii şovăitori şi zadarnici prin noaptea adîncă. Indicaţiile ei îi permiteau foarte bine să delimiteze zona unde se ascundea hoţul, dar nu-i dezvăluiau nici casa sa, nici chipul lui. Totuşi, magul îşi urmărea cu încăpăţînare misiunea.

— Clientul obişnuit al *Salonului Aurit* este, şi el, neobosit şi perseverent, exclamă de-ndată Montenegro care se afla acolo pentru a-i iscodi, stînd cocîrjat, cu ochiul lipit de gaura broaştei, cu bastonul său din os de balenă dus la gură, şi care, nemaiputîndu-se abţine, năvăli în celulă, într-un costum alb şi cu o *canotieră* suplă. *Moderaţie înainte de orice*. Voi fi sincer: încă n-am descoperit ascunzătoarea asasinului, dar în schimb am descoperit-o pe cea a acestui om nehotărît, care a venit să te consulte. Linişteşte-l, dragul meu Parodi, linişteşte-l: spune-i, cu autoritatea pe care sînt primul ca să ţi-o recunosc, cum acest detectiv particular, pre nume Gervasio Montenegro, a salvat într-un tren expres bijuteria mult jinduită a prinţesei căreia i-a acordat, mult mai tîrziu, mîna sa. Dar să îndreptăm farurile noastre puternice spre viitorul care ne înghite. Faceţi jocurile, domnilor: pariez doi contra unu că amicul nostru, diplomatul, n-a venit în această celulă pentru simpla plăcere — demnă de invidiat, bineînţeles — de a-ţi prezenta omagiile sale. Intuiţia mea, deja proverbială, îmi şopteşte la ureche că prezenţa doctorului T'ung are oarecare legătură cu enigmatica crimă din strada Deán Funes. Ha! Ha! Ha! Am nimerit în plin. Dar să ştiţi că eu nu mă culc pe laurii cuceriţi. Trec la o a doua ofensivă, căreia îi prezic încă de pe acum succesul celei dintîi. Pariez că doctorul şi-a condimentat povestirea cu tot misterul acela oriental care marchează atît de intens interesantele sale monosilabe, ba chiar tenul şi alura sa. Departe de mine chiar şi umbra unei critici la adresa limbajului biblic, încărcat de predici şi parabole. Totuşi, îndrăznesc să cred că vei prefera *raportul* meu — numai nervi, muşchiulos şi bine făcut — în locul adipoaselor metafore ale clientului meu.

Doctorul Shu T'ung putu în fine să ia din nou cuvîntul şi continuă imperturbabil:

— Planturosul domniei-voastre coleg vorbeşte cu elocvenţa oratorului care dă la iveală un dublu şir de dinţi de aur. Reiau firul săracei mele relatări şi povestesc cît se poate de plat: asemeni soarelui care vede tot şi pe care propria-i strălucire îl face invizibil sie însuşi, fidelul şi perseverentul Tai-An continua inexorabila sa căutare, studia deprinderile fiecărei persoane din anturajul său, rămînînd totodată aproape ignorat de ele. Ah ! slăbiciune omenească ! Nimeni nu e perfect, nici măcar broasca ţestoasă care meditează sub o cupolă de baga. Prudenţa magului a cunoscut o slăbiciune. Într-o noapte din iarna lui 1927, sub arcadele pieţii cartierului Unsprezece, a văzut un grup de vagabonzi şi cerşetori care-şi băteau joc de un nenorocit lungit pe pămînt, murind de foame şi de frig. Mila lui Tai-An a sporit şi mai mult cînd a descoperit că nefericitul acela era un chinez. Omul bogat poate da cu împrumut o frunză de ceai, fără să rişte nimic. Tai-An l-a adăpostit în atelierul de tîmplărie al lui Nemirovski pe străinul al cărui nume expresiv este Fang She.

N-am să vă povestesc nimic deosebit de surprinzător sau de savuros în legătură cu Fang She. Dacă jurnalele cele mai savant redactate nu se înşală, e originar din Yun-nan şi a debarcat în acest port în 1923, deci cu un an înaintea magului nostru. M-a primit nu odată, cu afectaţia sa naturală în strada Deán Funes. Ne-am ocupat, împreună, de caligrafie, la umbra unei sălcii care se află în curte şi care — îmi spunea el — îi amintea de minune numeroasele păduri ce împodobesc malurile terestre ale îmbelşugatului Ling-Kiang.

— În locul dumitale, aş lăsa la o parte caligrafia şi ornamentele, îl întrerupse detectivul. Mai curînd vorbeşte-mi despre oamenii care locuiau în casă.

— Actorul bun nu intră în scenă înainte de construirea teatrului, replică Shu T'ung. Voi descrie mai întîi, într-un mod foarte imperfect, casa. Apoi voi încerca, de bună seamă zadarnic, să fac portretul grosolan şi neîndemînatic al personajelor.

— Urările mele de bine vă însoţesc, spuse cu avînt Montenegro. Clădirea din strada Deán Funes este o interesantă dărăpănătură de la începutul secolului, unul din numeroasele edificii ale arhitecturii noastre instinctive, în care continuă să domnească profuzia naivă a contramaistrului italian abia temperată de rigoarea latină a stilului lui Le Corbusier. Nu voi spune mai multe. Iată casa: pe faţada de azi, albastrul de ieri s-a transformat într-un alb aseptic; în interior, curtea liniştită a copilăriei noastre — în care am văzut-o alergînd pe tînăra sclavă neagră ce purta vasul de argint cu ceaiul *mate* — suportă cu greu mareea invadatoare a progresului, care o inundă cu dragoni exotici şi cu obiecte lăcuite mi-

lenare, fiice ale periei înșelătoare din industria lui Nemirovsky. În fund, o baracă de scînduri este cocioaba în care trăieşte Fang She, lîngă salcia melancolică și verde care mîngîie cu mîna ei înfrunzită sufletul nostalgic al exilatului. Un gard robust de sîrmă ghimpată, înalt de un metru şi jumătate, desparte proprietatea noastră de unul din acele pitorești terenuri virane, exact ca pe la noi, care mai dăinuiesc încă intacte în inima orașului şi pe care pisicile obişnuite vin, la nevoie, să caute ierburile de leac ce vor uşura suferinţele acestui îndîrjit celibatar al acoperişurilor. Parterul este consacrat magazinului de desfacere și atelierului[1]; etajul de deasupra — mă refer, bineînţeles, la o epocă anterioară incendiului — constituia locuința familiei inviolabilul *at home* al acestui eșantion de Extrem-Orient, transplantat cu toate particularitățile sale și cu mari riscuri în capitala federală.

— În pantoful maestrului, elevii încearcă să-și vîre picioarele lor, spuse doctorul Shu T'ung. După triumful privighetorii, urechile acceptă și tolerează melodia grosolană a raţei. Doctorul Montenegro a construit casa; limba mea slabă și neîndemînatică va propune personajele. Fotoliul de onoare îl rezerv doamnei Hsin.

— Zbor în ajutorul dumitale, zise Montenegro, luîndu-i vorba din gură. Nu cădea într-o greşeală regretabilă, prea stimate Parodi. Să nu cumva să confunzi, nici măcar pentru o clipă, pe doamna Hsin cu acele cocote de lux pe care le-ai frecventat, fără îndoială, și le-ai adorat în marile hoteluri de pe Riviera şi a căror pompoasă frivolitate este însoţită de un pechinez diform și de o impecabilă maşină de patruzeci de cai. Cazul doamnei Hsin e cu totul altul. Este vorba de o tulburătoare combinaţie de mare doamnă de salon și de tigresă orientală. În ochii ei oblici e însăși eterna Venus, care ne seduce, ispititoare. Gura nu e decît o floare stacojie;mîinile ei sînt de mătase şi de fildeş; corpul ei, pe care îl subliniază o cambrare victorioasă, este o avangardă cochetă a pericolului galben și s-a priceput să-și însușească ţesăturile lui Paquin și liniile ambigue ale lui Schiaparelli. Îţi cer de-o mie de ori iertare, scumpul meu confrate: poetul i-a luat-o înainte istoricului. Pentru a creiona portretul doamnei Hsin, am recurs la pastel; pentru efigia lui Tai-An revin la virila acvaforte. Nici o prejudecată, oricît de puternic ancorată, nu va deforma viziunea mea. Mă voi limita la documentaţia fotografică a jurnalelor de actualitate. De altfel, rasa îl absoarbe pe individ: murmurăm «un chinez» şi ne urmăm cu febrilitate gîndul, în căutarea unui miraj aurit, fără să bănuim tragediile banale sau grotești, dar incontes-

[1] Absolut inexact. Noi ceilalţi, din epoca mitralierei şi a bicepsului, vom respinge integral această figură de stil. Eu aş spune, brutal ca o bubuitură de tun: «La parter instalez magazinul de desfacere şi atelierul; la etajul de deasupra îi închid pe chinezi». (Notă manuscrisă a lui Carlos Anglada.).

tabil umane, pe care poate că le trăiește exoticul personaj. Același portret este valabil pentru Fang She, pe care mi-l amintesc perfect, ale cărui urechi au primit sfaturile mele părintești, ale cărui mîini au strîns mănușile mele de căprioară. Un contrast: în al patrulea medalion al galeriei mele apare un personaj oriental. Nu l-am chemat eu și nu voi face nimic pentru a-l reține: este străinul, evreul, care pîndește de pe fundalul relatării mele, așa cum a pîndit și va mai pîndi — dacă o legislație prudentă nu-l anihilează — la toate răspîntüle istoriei. În cazul în care ne preocupă, Oaspetele nostru de Piatră se numește Samuel Nemirovski. Vă scutesc de amănuntele referitoare la acest tîmplar dintre cei mai vulgari: frunte senină înaltă, privire străbătută de o demnitate sumbră, barbă neagră de profet, statură identică cu a mea.

— Frecventarea neîntreruptă a elefanților face ca ochiul cel mai pătrunzător să devină incapabil de a distinge cea mai ridicolă musculiță, remarcă deodată doctorul Shu T'ung. Constat, cu strigăte de bucurie, că funestul meu portret nu vine să încarce galeria domnului Montenegro. Totuși, dacă glasul unei moluște poate îndrăzni să se facă auzit, și eu am maculat în prezența mea imobilul din strada Deán Funes, cu toate că minusculul meu culcuș se ascunde de ochii zeilor și ai oamenilor la colțul străzilor Rivadavia și Jujuy. Una dintre îndeletnicirile mele istovitoare constă în a vinde la domiciliu consolele, paravanele, paturile și bufetele pe care le produce fără întrerupere prolificul Nemirovski. În bunătatea sa, acest artist îmi îngăduie să păstrez și să folosesc mobilele pînă cînd găsesc client pentru ele. Astfel, în clipa de față, dorm în interiorul unui chiup apocrif al dinastiei Sung, pentru că abundența de paturi nupțiale mă alungă din dormitorul meu și pentru că un tron pliant îmi interzice — numai el singur — accesul în sufragerie. Am avut impertinența de a mă introduce în onorabilul cerc din strada Deán Funes, instigat fiind de doamna Hsin care mă încuraja indirect să fac pe surdul la imprecațiile legitime ale celorlalți locatari și să-i calc, din cînd în cînd. pragul. Această indulgență de neînțeles n-a găsit un sprijin necondiționat la Tai-An care era, zi și noapte, preceptorul și maestrul întru magie al doamnei. Realitatea este că paradisul meu efemer a durat mult mai puțin decît trăiește o broască țestoasă sau una rîioasă. Fidelă intereselor magului, doamna Hsin își da osteneala să-l secondeze pe Nemirosvki de asemenea manieră încît fericirea acestuia să fie completă, iar numărul de mobile procreate să depășească posibilele permutări ale unei persoane în jurul meselor. Învingîndu-și dezgustul și plictiseala, ea mergea cu abnegația pînă la a se resemna să suporte apropierea imediată a acestui chip occidental și bărbos, pe care totuși, pentru a-și face martiriul mai suportabil prefera să-l înfrunte pe întuneric sau chiar la cinema Loria.

,,Cu acest regim nobil, fabrica și-a asigurat o prosperitate comercială îmbelșugată și de durată; rupînd-o cu avariția lui, Nemirovski cheltuia pe inele și vulpi toate bancnotele care-i umflau acum portofelul, durduliu ca un purcel de lapte. Cu riscul ca vreun cenzor viperin să-l acuze de lipsă de imaginație, el acumula darurile sale repetate pe degete și umerii doamnei Hsin.

,,Înainte de a continua, îngăduie-mi, domnule Parodi, să-ți furnizez o informație stupidă. Doar un decapitat ar îndrăzni să presupună că aceste exerciții obositoare și în general nocturne l-ar fi putut ține departe de Tai-An pe un elev atît de vrednic de maestrul său. Admit față de iluștrii mei contrazicători că doamna nu rămînea neclintită, ca o axiomă, în casa magului. Cînd despărțită de Tai-An prin cîteva grupuri de case, nu putea să-l supravegheze și să se ocupe personal de el, însărcina cu această misiune o ființă mult inferioară — pe cel care stă umil în fața doamenilor voastre și vă salută zîmbitor[1]. Executăm această delicată misiune cu o grabă legitimă: pentru a nu-l importuna pe mag, încercam să fac să-mi fie uitată prezența; pentru a nu-l plictisi, schimbam mereu deghizările. Uneori, agățat pe un umeraș, mă prefăceam, destul de jalnic, a fi pardesiul de lînă care mă ascundea; sau, luînd deodată aspectul unei mobile, îmi făceam apariția pe culoar, în patru labe, cu un vas pe spate. Din nenorocire, o maimuță bătrînă nu se suie într-un copac putrezit. Tîmplar de lux, la urma urmelor, Tai-An mă recunoștea cu cîteva secunde înainte de a-mi aplica vreo cîteva picioare la fund și mă obliga să fug să mă deghizez în alte ființe neînsuflețite.

,,Dar bolta cerească este mai invidioasă decît omul căruia tocmai i s-a adus la cunoștință că unul din vecinii săi a putut să-și procure un bețișor de lemn de santal sau că un altul s-a pomenit dotat cu un ochi de marmură. Nimic nu este etern, nici măcar clipa în care socotim un bob de mei: o asemenea fericire a avut și sfîrșit. A șaptea zi din octombrie ne-a gratificat cu un incendiu mistuitor care a fost cît pe ce să distrugă anatomia personală a lui Fang She și care a risipit pentru totdeauna regretatul nostru grup; incendiul a mistuit incomplet casa și a consumat un număr exagerat de mici lampioane. Nu răscoliți pămîntul căutînd apă, domnule Parodi, nu deshidratați onorabilul vostru organism: incendiul a fost stins. Doamna Hsin și Tai-An s-au transportat, cu tot calabalîcul lor, în strada Cerrito; Nemirovski a consacrat banii de pe asigurare înființării unei noi întreprinderi de jocuri de artificii; Fang She, imuabil ca o serie interminabilă de ceainice indentice, a rămas în mica sa baracă de scînduri, lîngă salcia solitară.

---

[1] Într-adevăr, doctorul surîse și salută. (Nota autorului).

N-am violat cele treizeci şi nouă de legi adiţionale ale adevărului admiţînd că incendiul fusese stins, dar numai un vas costisitor, plin cu apă de ploaie, ar putea avea pretenţia să-i stingă amintirea. Încă din zori, Nemirovski şi magul erau ocupaţi cu fabricarea unor lămpi fragile de bambus în număr nedefinit şi poate chiar infinit. Iar eu, considerînd cu imparţialitate îngustimea casei mele şi fluxul neîntrerupt al mobilelor, ajunsesem să mă gîndesc că zelul celor doi meşteşugari era inutil şi că, printre toate lămpile acelea, se va găsi pînă la urmă una care nu se va aprinde niciodată. Dar, înainte de-a se termina noaptea, a trebuit, săracul de mine, să-mi recunosc greşeala: la unsprezece şi un sfert toate lămpile ardeau şi, o dată cu ele, o grămadă de talaş şi un grilaj de lemn căruia i se aplicase un prim strat de vopsea verde. Omul curajos nu este cel care calcă pe coada tigrului, ci acela care pătrunde în inima pădurii şi aşteaptă momentul fixat din vecii vecilor pentru executarea săriturii fatale. Aşa am făcut: am rămas cocoţat în salcia din fund, rezervîndu-mi dreptul de-a mă arunca în foc, precum o salamandră, la primul strigăt preţios al doamnei Hsin. Pe bună dreptate se spune că un peşte vede mai bine pe acoperiş decît o pereche de vulturi în fundul mării. Nu vreau să mă laud că sînt un peşte, dar am văzut tot spectacolul, destul de întristător; şi l-am suportat fără a cădea din pomul meu, susţinut de agreabila perspectivă de a vi-l relata cu o exactitate ştiinţifică. Am văzut setea şi foamea focului; am văzut extrema consternare a lui Nemirovski, care abia izbutea să sature focul cu ofrandele sale de rumeguş de lemn şi de hîrtie imprimată; am văzut-o pe ceremonioasa doamnă Hsin care urmărea fiece mişcare a magului, aşa cum bucuria urmează explozia petardelor; l-am văzut, în sfîrşit, pe magul care, după ce-l ajutase pe Nemirovski, a alergat la mica baracă din fund şi l-a salvat pe Fang She, a cărui fericire nu era completă în noaptea aceea, din cauza unui guturai. Această salvare vă va părea şi mai admirabilă după ce vom fi cunoscut cele douăzeci şi opt de circumstanţe care au însoţit-o şi dintre care nu voi înfăţişa decît patru, pentru a mă menţine în limitele unui laconism meschin:

a) Neplăcuta febră care accelera pulsul lui Fang She nu era chiar atît de gravă încît să-l imobilizeze la pat şi să împiedice fuga lui elegantă.

b) Insipida persoană care, în prezent, îngaimă această relatare se urcase în salcie, gata să fugă împreună cu Fang She în cazul în care masa de foc deosebit de considerabilă l-ar fi incitat s-o facă.

c) Combustia integrală a lui Fang She nu l-ar fi deranjat pe Tai-An, care-l adăpostea şi-l hrănea.

d) Aşa după cum, în corpul omului, dintele nu vede, ochiul nu muşcă şi unghia nu mestecă, tot astfel în această entitate pe care o numim,

printr-o convenţie, ţară, nu este decent ca un individ să uzurpe funcţia altuia. Împăratul nu abuzează de funcţia sa pentru a mătura străzile; puşcăriaşul nu intră în competiţie cu cel care se plimbă, umblînd în dreapta şi în stînga. Salvîndu-l pe Fang She, Tai-An s-a substituit pompierilor înfruntînd riscul grav de-a le aduce un prejudiciu şi de-a fi stropit de aceştia cu vîna de apă ţîşnită din furtunul lor.

« Se spune pe drept cuvînt că, o dată ce ai pierdut procesul, trebuie să-l plăteşti pe călău ; tot astfel, după incendiu, a început vrajba. Magul şi tîmplarul de lux s-au certat. Generalul Su Wu a celebrat în nemuritoare monosilabe deliciul de a asista la o vînătoare de urşi, dar nimeni nu ignorează faptul că a început prin a se pomeni în spate cu săgeţile unor arcaşi fără greş, mai înainte de-a fi prins şi devorat de prada întărîtată. Această imperfectă analogie se aplică doamnei Hsin, care nu era mai puţin rănită şi echidistantă decît generalul. În zadar a multiplicat ea, pentru cei doi prieteni, ocaziile de-a se împăca : alerga din camera carbonizată a lui Tain-An în biroul, acum fără limite, al lui Nemirovski, ca o divinitate care-şi protejează ruinele templului. *Cartea prefacerilor* ne învaţă că, pentru a înveseli omul mînios, este inutil să arunci numeroase petarde şi să te împopoţonezi cu măşti multiple. Ispititoarele argumente ale doamnei Hsin nu potoleau de loc această discordie de neînţeles — aş îndrăzni chiar să spun că o înveninau. Această situaţie a desenat pe planul Buenos-Aires-ului o interesantă figură geometrică tînzînd către triunghi. Tai-An şi doamna Hsin au onorat cu prezenţa lor un apartament din strada Cerrito ; Nemirovski, cu fabrica sa de jocuri de artificii, a deschis orizontiri noi şi prestigioase numărului nouăzeci şi cinci de pe strada Catamarca ; imuabilul Fang She a rămas în baraca sa.

« Dacă meşteşugarul şi magul s-ar fi rezumat la această figură, nu m-aş bucura în această clipă de plăcerea nemeritată de a sta de vorbă cu domniile voastre ; din nenorocire, Nemirovski n-a vrut să lase să treacă Ziua Rasei fără a face o vizită fostului său coleg. Cînd şi-au făcut apariţia jandarmii, a fost nevoie să se recurgă la bunele oficii ale Asistenţei Publice. Echilibrul mintal al beligeranţilor era atît de zdruncinat încît Nemirovski (pe care o monotonă emoragie nazală părea să nu-l tulbure) intona versete instructive de Tao King, iar magul (pe care pierderea unui canin nu-l afecta întru nimic) se lansase în recitarea unor interminabile istorii evreieşti.

« Doamna Hsin a fost atît de mîhnită din pricina acestui dezacord, încît mi-a interzis pe faţă uşa casei sale. Dictonul spune că cerşetorul pe care-l goneşti din cuşca cîinelui bîntuie, ca o stafie, palatul memoriei ; eu, pentru, a-mi amăgi singurătatea, am făcut un pelerinaj la ruinele din strada Deán Funes. Îndărătul salciei soarele după-amiezii cobora încet ca pe vremea studioasei mele copilării ; Fang She m-a primit cu resemnare

și mi-a oferit o ceașcă de ceai, fără lapte sau zahăr, doar cu conuri de pin, nuci și oțet. Imaginea deasă și omniprezentă a doamnei Hsin nu m-a împiedicat să observ un cufăr imens care, la prima vedere, semăna cu un venerabil străbun în stare de putrefacție. Dat de gol de prezența cufărului, Fang She mi-a mărturisit că cei paisprezece ani petrecuți în această republică paradiziacă echivalează abia cu un minut din cea mai intolerabilă tortură și că obținuse de la consulul nostru un bilet de întors, cartonat și dreptunghiular, pentru vasul *Yellow Fish*, care ridica ancora pentru Shanghai săptămîna viitoare. Superbul dragon al bucuriei sale nu prezenta decît un singur cusur: certitudinea de a-l contraria pe Tai-An. Într-adevăr, dacă, pentru a aprecia prețul unui inestimabil mantou de lutru brodat cu morsă, expertul cel mai reputat evaluează numărul moliilor care o parcurg, tot astfel soliditatea unui om se măsoară după numărul nenorociților care trăiesc de pe urma lui. Emigrarea lui Fang She ar fi ruinat fără îndoială robustul credit al lui Tai-An ; pentru a îndepărta primejdia, acesta n-ar fi fost incapabil să recurgă la zăvoare și sentinele, la lațuri cu nod sau la narcotice. Fang She a îngrămădit înaintea mea toate considerentele acestea cu o agreabilă încetineală și m-a rugat, pe toți strămoșii mei din partea mamei, să nu-l importunez pe Tai-An cu insignifianta noutate a plecării sale. După cum cere *Cartea Riturilor*, am adăugat și garanția îndoielnică a ascendenților mei paterni ; ne-am îmbrățișat amîndoi sub salcie, nu fără a vărsa cîteva lacrimi.

« O clipă mai tîrziu, un automobil-taximetru m-a depus în strada Cerrito. Fără să mă las impresionat de argumentele cameristului — simplu instrument la ordinele doamnei Hsin și ale lui Tai-An — m-am refugiat într-o farmacie. În această instituție venală, mi-au îngrijit ochiul și mi-au împrumutat un aparat telefonic. L-am pus în funcțiune ; cum nu doamna Hsin a fost cea care a ridicat receptorul, i-am încredințat direct lui Tai-An secretul proiectului de fugă al protejatului său. Am avut drept recompensă o tăcere elocventă care a durat pînă ce am fost expulzat din farmacie.

« Se spune, pe drept cuvînt, că poștașul cu picioare harnice care aleargă să distribuie corespondența este mai demn de elogii și ditirambi decît colegul său care doarme lîngă un foc alimentat cu aceeași corespondență. Tai-An lucră cu o eficientă promptitudine : pentru a distruge în germene orice tentativă de evadare a protejatului său, dădu fuga în strada Deán Funes, de parcă astrele îl înzestraseră cu un picior suplimentar și cu o aripă în plus. Două surprize îl așteptau în casa aceasta : prima, a nu-l găsi pe Fang She ; a doua, a-l găsi pe Nemirovski. Acesta îi spuse că niște negustori din cartier îl văzuseră pe Fang She încărcînd un cufăr și propria sa persoană într-o trăsură cu un cal și fugind cu toată viteza în direcția nordului. Amîndoi îl căutară în zadar. Apoi se despărțiră : Tai-An pentru

a se duce la o licitație din strada Maipu ; Nemirovski pentru a mă regăsi la Western Bar. . .

— Stai, oprește-te aici ! strigă Montenegro. Beat, artistul intervine. Admiră acest tablou, Parodi : cei doi adversari depun cu gravitate armele, răniți de dureroasa pierdere comună, în cine știe ce fibre gemene. Subliniez un detaliu : intenția care-i mîna este aceeași ; personajele se deosebesc iremediabil. Presentimente funeste agită, poate, fruntea lui Tain-An; freamătă, întreabă, se informează. Mărturisesc că al treilea personaj mă atrage : acest « nu-mi-pasă-de-nimic », care se îndepărtează de cadrul poveștii noastre, este și el o enigmă interesantă.

— Domnilor, continuă încetișor doctorul Shu T'ung — narațiunea mea încîlcită ajunge la memorabila noapte din 14 octombrie. Îmi pemit s-o calific drept memorabilă, pentru că stomacul meu nepoliticos și desuet n-a știut să aprecieze rațiile duble de fiertură de porumb care erau mîndria și singurul fel de mîncare de pe masa lui Nemirovski. Inocentul meu proiect fusese : a) să cinez la Nemirovski ; b) să dezaprob la cinematograful Unsprezece trei comedii muzicale care, după spusele lui Nemirovski, nu-i plăcuseră doamnei Hsin ; c) să beau pe-ndelete un lichior de anason la barul *Perla;* d) să mă întorc acasă la mine. Evocarea precisă și uneori dureroasă a fierturii de porumb m-a obligat să suprim punctele *b* și *c* și să tulbur ordinea faimosului nostru alfabet, sărind de la litera *a* la litera *d*. A doua consecință a fost că n-am părăsit casa toată noaptea, în ciuda insomniei.

— Aceste manifestări te onorează, remarcă Montenegro. Cu toate că mîncărurile tipice ale copilăriei noastre sînt, în general, niște invenții neprețuite din moștenirea noastră creolă, mă declar din toată inima de acord cu doctorul : pe culmile *bucătăriei de înaltă clasă*, galii n-au rival.

— În ziua de cincisprezece, doi sticleți m-au trezit personal, continuă Shu Tung, și m-au invitat să-i supraveghez pînă la solidul comisariat central. Acolo am aflat ceea ce știți deja : afectuosul Nemirovski, îngrijorat de brusca mobilitate a lui Fang She, pătrunsese în casa din Deán Funes cu puțin înaintea strălucitoarei aurore. *Cartea riturilor* spune : dacă onorabila ta concubină coabitează în miezul verii fierbinți cu persoane de ultima speță, unul dintre copiii tăi va fi bastard ; dacă frecventezi palatele prietenilor tăi la ore nepotrivite, un zîmbet enigmatic va înflori pe chipul portarilor. Nemirovski a simțit pe propria-i piele adevărul acestui adagiu : nu numai că nu l-a găsit pe Fang She, dar a dat sub salcie de cadavrul magului, pe jumătate îngropat.

— Perspectiva, scumpul și prețuitul meu Parodi, îl întrerupse Montenegro, este călcîiul lui Ahile al marilor palete orientale. Între doi norișori de fum albastru, voi îmbogăți albumul dumitale interior cu un racursiu rapid al scenei. Pe umărul lui Tai-An sărutul morții lăsase pecetea roșului

său de buze, o rană de armă albă, largă de vreo zece centimetri. Nici urmă de fierul ucigaş. Cazmaua sepulcrală se străduia zadarnic să umple această lacună: o biată unealtă de grădină cum nu se poate mai banală, aruncată — pe bună dreptate — la cîţiva metri de-acolo. Pe coada ei grosolană, poliţiştii (incapabili de elanuri sublime şi adepţi neîndemînatici ai amănuntului fără valoare) au descoperit nu ştiu ce amprente digitale ale lui Nemirovski. Omul isteţ, instinctivul, îşi bate joc de toată bucătăria asta ştiinţifică; rolul său este de-a construi, piatră cu piatră, un edificiu zvelt şi trainic. Mă opresc aici: păstrez pentru mai tîrziu momentul prezentării şi gravării indiciilor pe care le-am cules.

— În speranţa permanentă de a vedea sosind acest moment, reluă Shu T'ung, îmi continui modesta mea relatare. Intrarea lui Tai-An, nevătămat, în casa din strada Deán Funes, n-a fost observată de vecinii neglijenţi care dormeau ca nişte cărţi clasice pe un raft de bibliotecă. Se presupune, totuşi, că trebuie să fi intrat după ora unsprezece, întrucît la unsprezece fără un sfert a fost văzut făcîndu-şi apariţia la interminabila licitaţie din strada Maipú.

— De acord, coroboră Montenegro. Îţi şoptesc *inter nos* că răutatea concetăţenilor noştri a comentat în felul ei apariţia fugară a exoticului personaj. Acestea fiind spuse, iată locul pieselor pe tabla de şah: dama — mă refer la doamna Hsin — lasă să i se întrezărească, pe la orele unsprezece seara, ochii încercănaţi şi profilul delicios în mijlocul mulţimii pestriţe de la *Dragonul care se amuză*. De la unsprezece pînă la miezul nopţii primeşte la domiciliul său un client care-şi păstrează incognitoul. *Inima are raţiunile ei*. . . În ceea ce-l priveşte pe Fang She, poliţia declară că, încă înainte de ora unsprezece, s-a instalat în celebra « sală mare » sau « sală a milionarilor » din hotelul *Noul Imparţial*, regretabila speluncă din mahalaua noastră, despre care nu ne putem face o cît de slabă idee nici domniata, nici eu, scumpe confrate. La 15 octombrie s-a îmbarcat pe nava cu aburi *Yellow Fish*, în direcţia misteriosului şi fascinantului orient. A fost arestat la Montevideo şi, la ora actuală, duce o viaţă obscură în strada Moreno, sub supravegherea autorităţilor. Iar Tai-An? — vor întreba scepticii. Surd la curiozitatea frivolă a poliţiei, închis ermetic în tradiţionalul sicriu cu culori vii, pluteşte neobosit în liniştita cală a lui *Yellow Sunset*, în călătoria sa fără sfîrşit spre China milenară şi ceremonioasă.

II.

Patru luni mai tîrziu, Fang She s-a dus să facă o vizită lui Isidro Parodi. Era un om înalt de stat, adipos; chipul său rotund, lipsit de expresie, putea părea enigmatic. Purta o pălărie de pai şi un pardesiu alb.

— Perfect[1], răspunde Parodi. Dacă nu vezi vreun inconvenient în asta, îţi voi spune ceea ce ştiu şi ceea ce nu ştiu cu privire la cele petrecute în strada Deán Funes. Compatriotul dumitale, doctorul Shu T'ung, aci absent, ne-a făcut o relatare destul de lungă şi încîlcită, din care am dedus că un eretic a furat în 1922 relicva unei statui foarte miraculoase, pe care o veneraţi acolo la voi. Înnebuniţi de incident, preoţii s-au închinat şi au trimes un comisionar care să-l pedepsească pe eretic şi să recupereze relicva. Doctorul spune că Tai-An era, după propria sa mărturisire, acest misionar. Dar eu mă rezum doar la fapte, ar zice înţeleptul Merlin. Misionarul Tai-An schimba numele şi cartierele, ştia din ziare numărul exact al vapoarelor ce soseau în capitală şi pîndea pe orice chinez care debarca. Acestea pot fi manevrele cuiva care caută, dar şi ale cuiva care se ascunde. Dumneata ai sosit primul la Buenos Aires ; apoi a venit Tai-An. S-ar putea crede că dumneata erai hoţul, iar celălalt, urmăritorul. Totuşi, însuşi doctorul spune că Tai-An a rămas un an în Uruguay, cu intenţia de-a vinde prăjituri uscate. După cum vezi, primul care a sosit în America a fost aşadar Tai-An.

« Ascultă-mă, am să-ţi spun ceea ce cred că am elucidat. Dacă mă înşel, îmi vei spune : « te-nşeli, bătrînul meu frate » şi mă vei ajuta să ies din eroare. Sînt sigur că hoţul este Tai-An, şi că dumneata eşti misionarul : altfel întreaga istorie n-ar avea nici cap, nici coadă.

« Trecuse multă vreme, de cînd Tai-An îţi căuta ceartă, bunul meu Fang She. Pentru asta schimba neîncetat numele şi domiciliul. În cele din urmă a ajuns să se plictisească. A imaginat un plan care era prudent, deşi îndrăzneţ, şi a avut forţa de hotărîre şi curajul necesar pentru a-l pune în aplicare. A început printr-un gest de camaraderie : s-a aranjat în aşa fel ca să mergi să locuieşti la el. Acolo mai locuiau dama chinezoaică, care era metresa lui, şi rusul fabricant de mobile. Dama alerga şi ea după bijuterie. Cînd ieşea cu rusul, cu care era, de asemeni, în relaţii bune, transmitea consemnul acestui doctor cu mii de resurse, care, în funcţie de împrejurări, îşi pune un vas de flori pe fund şi se deghizează în mobilă. Tot cheltuindu-şi banii în dreapta şi-n stînga, rusul a rămas fără un sfanţ. Atunci a avut reminiscenţe clasice şi a dat foc magazinului de mobile, pentru a încasa asigurarea ; Tai-An era de acord cu el : l-a ajutat să confecţioneze lanternele care au oferit un combustibil atît de bun ; doctorul, care se cramponase de salcia sa mai bine ca o salamandră, i-a surprins pe amîndoi alimentînd focul cu jurnale vechi şi cu rumeguş de lemn. Să vedem ce fac oamenii în timpul sinistrului. Dama îl urmăreşte ca o umbră pe Tai-An : ea pîndeşte clipa în care omul se va hotărî să scoată bijuteria

[1] Duelul a început: cititorul aude deja zăngănitul floretelor rivale (Notă marginală a lui Gervasio Montenegro).

din ascunzătoare. Tai-An se sinchisește prea puțin de bijuterie. Are pretenția să te salveze pe dumneata. Această salvare poate fi interpretată în două feluri. Cel mai simplu e să te gîndești că dumneata ești hoțul și că te salvează ca să nu mori ducînd secretul în mormînt. Dar, după părerea mea, Tai-An a acționat astfel pentru ca să nu-l mai urmărești în continuare; pe scurt, pentru a te cumpăra moralmente.

— Este exact, spuse simplu Fang She. Dar nu m-am lăsat cumpărat.

— Prima ipoteză nu-mi surîdea, continuă Parodi. Chiar dacă dumneata ai fi fost hoțul, cine s-ar fi putut teme că te va vedea pierind și luînd secretul cu dumneata? Presupunînd că pericolul ar fi devenit real, doctorul ar fi sosit prompt ca o telegramă, cu vasul său de flori și cu tot restul.

« A doua zi dimineață toți pleacă și te lasă mai singuratic decît un monoclu. Tai-An simulează o ceartă cu Nemirovski. Presupun două motive pentru asta: mai întîi, ca să facă să se creadă că nu era de conivență cu rusul și că dezaprobă incendiul; apoi, pentru a lua dama cu el și a o separa de rus. Mai apoi, însă, acesta din urmă a continuat să-i facă curte și atunci s-au certat de-a binelea.

« Dumneata te aflai în fața unei probleme greu de rezolvat: talismanul putea fi ascuns în mii de locuri. La prima vedere, unul părea să fie exclus: casa. Trei motive pentru asta: te instalase în ea; te lăsase să locuiești singur acolo după incendiu; Tai-An însuși îi dăduse foc. Totuși, bănuiesc că omul a fost depășit de evenimente: mie, în locul dumitale, don Pancho, mi-ar fi părut suspecte atîtea dovezi pentru a demonstra un fapt care n-avea nevoie să fie demonstrat.

Fang She se ridică și spuse cu gravitate:

— Ceea ce spuneți este exact, dar mai sînt lucruri pe care nu le cunoașteți. Vi le voi aduce la cunoștință. După ce au plecat cu toții, am avut convingerea că talismanul este ascuns în casă. Nu l-am căutat. Am cerut consulului nostru să mă repatrieze și i-am destăinuit doctorului Shu T'ung intenția de-a pleca. Acesta, cum era de așteptat, i-a comunicat numaidecît lui Tai-An. Am plecat, am lăsat cufărul pe *Yellow Fish* și m-am întors acasă. Am intrat prin terenul viran și m-am ascuns. Nemirovski n-a întîrziat să-și facă apariția; vecinii comentaseră plecarea mea. Apoi a venit Tai-An. Amîndoi s-au prefăcut că mă caută. Tai-An a spus că trebuie să meargă la o licitație, în strada Maipú. Fiecare și-a văzut de drum. Tai-An mințise: s-a reîntors după cîteva minute. A intrat în baracă și a ieșit aducînd cazmaua cu care lucrasem de-atîtea ori în grădină[1]. Îndoit de mijloc, luminat de lună, s-a apucat să sape la piciorul salciei. A trecut un timp pe care cu

[1] Detaliu bucolic. (Notă originală a lui José Formento.)

greu îl pot aprecia; în sfîrşit, am văzut talismanul zeiţei. M-am aruncat atunci asupra hoţului şi i-am făcut seama.

« Ştiam că mai curînd sau mai tîrziu aveam să fiu arestat. Trebuia să salvez talismanul. L-am ascuns în gura mortului. La ora actuală este în drum spre patria sa, se reîntoarce în sanctuarul zeiţei unde tovarăşii mei îl vor găsi arzînd cadavrul.

« După aceea am căutat într-un ziar pagina licitaţiilor. Erau vreo două sau trei în strada Maipú. M-am dus să dau o raită pe la una din ele. La ora unsprezece fără cinci eram din nou la hotelul *Noul Imparţial*.

« Iată povestea mea. Mă puteţi da pe mîna autorităţilor.

— Atunci ia loc, îţi va mai fi uşor să asculţi, spuse Parodi. Oamenii vor acum, cu toţii, ca guvernul să se ocupe de toate. Eşti sărac? Guvernul trebuie să-ţi găsească de lucru. Eşti bolnav? Guvernul trebuie să te îngrijească într-un spital. Ai comis o crimă? În loc s-o ispăşeşti singur, vrei ca guvernul să te pedepsească. Ai să-mi spui că nu sînt cel mai indicat să vorbesc astfel, de vreme ce statul mă ţine pe socoteala lui. Dar continui să cred, domnule, că omul trebuie să se bazeze pe el însuşi.

— Şi eu cred una ca asta, domnule Parodi, spuse calm Fang She. Mulţi oameni, din zilele noastre, mor pentru a apăra acest principiu.

Pujato, 21 octombrie 1942.

În româneşte de CRISTINA ISBĂŞESCU

GRAHAM GREENE

Micul cinematograf din Edgware Road

Pînă şi cel mai curajos dintre noi se teme de sine însuşi.

OSCAR WILDE

Străbătînd perdeaua subţire a ploii de vară, Craven trecu de statuia lui Archile. Felinarele tocmai se aprinseseră, și începînd de la Marble Arch mașinile se succedau în șiruri strînse, iar fețe dure scrutau umbra, pîndind pe cineva, oricine, un om acceptabil, cu care să petreacă o clipă plăcută. Craven se plimba amărît; își ridicase gulerul impermeabilului, încheindu-l în jurul gîtului; era într-una din zilele lui proaste.

În timp ce traversa Parcul, se pomeni obsedat de scene amoroase. « Da, numai că dragostea se cumpără cu bani. Singurul lucru pe care și-l poate oferi un om sărac e desfrîul murdar. Dragostea pretinde un costum bine croit, o mașină, un apartament sau, în lipsa acestora, un hotel bun. Dragostea se cere ambalată în celofan .» El însă nu putea uita nici o clipă cravata sa de proastă calitate, ascunsă de impermeabil, și manșetele sale destrămate: își transporta trupul ca pe un obiect detestabil.

(Arar, cunoscuse şi clipe de fericire în sala de lectură de la British Museum, dar trupul îl smulgea mereu de acolo.) Singurele sale amintiri sentimentale se rezumau la nimicurile scabroase consumate pe băncile grădinilor publice. Dacă te iei după spusele oamenilor, trupul moare prea devreme. . . El însă, Craven, ştia că e altfel. Că trupul continuă să trăiască. . . Printre paietele fine, strălucitoare ale ploii, văzu trecînd un bărbat în negru, care se îndrepta spre o sală publică ducînd o flamură: « Trupul va învia ». Craven îşi aminti de un vis repetat de trei ori, din care se trezise tremurînd: se făcea că e singur în uriaşul, sumbrul şi cavernosul mormînt al întregului univers. Toate mormintele subterane erau unite unul cu altul. Globul pămîntesc era scobit de alveole făcute pentru a primi morţii, şi de cîte ori avusese acest vis, Craven resimţise un nou şoc de groază văzînd că trupurile nu putreazeu acolo. Nici viermi, nici descompunere. Sub pămînt, se aflau mase de carne moartă, gata să reînvie cu toate plăgile, abcesele şi bolile lor de piele. Lungit în pat, gîndul că de fapt trupul putrezeşte i se păruse o adevărată salvare .

Iuţind pasul, ieşi în Edgware Road. Soldaţi din gardă, mari animale lungi şi leneşe, cu gambe zvelte ca nişte şerpi în pantalonii lor strîmţi, se plimbau doi cîte doi. Craven îi privi cu ură, deşi îşi detesta această ură, ştiind prea bine că nu era pornită decît din invidie. Îşi dădea seama că oricare din aceşti bărbaţi avea un trup mai sănătos decît al său; proasta digestie îi măcina stomacul; nu se îndoia cîtuşi de puţin că respiraţia sa era fetidă, dar ce putea face? Ajunsese să folosească pe ascuns un parfum, dar i se părea că e unul dintre cele mai dezgustătoare secrete. De ce i se cerea să creadă în reînvierea acestui trup pe care dorea atît de mult să-l uite? Uneori, seara, în timpul rugăciunilor (un dram de credinţă religioasă rămăsese cuibărit în inima sa, ca un vierme într-o nucă), se ruga ca trupul său jalnic să nu învie niciodată.

Cunoştea prea bine zona din preajma străzii Edgware Road. Cînd se afla în proastă dispoziţie, se plimba pînă se simţea total epuizat, uitîndu-se cu coada ochiului la imaginea sa oglindită în vitrinele lui Salmon şi Gluckstein sau ale restaurantului A.B.C. Aşa se face că remarcă foarte repede afişele lipite în faţa teatrului de pe Culpar Road, destinat iniţial pentru altceva. Nu conţineau nimic neobişnuit; din cînd în cînd, Compania Teatrală a Băncii Barclay închiria sala pentru a oferi o serată, la care era proiectat cîte-un film necunoscut, sub ambalaj comercial. Teatrul acesta fusese construit în 1920 de un optimist care-şi închipuia că preţul modic al terenului va compensa inconvenientul de a se afla la mai bine de un kilometru de zona tradiţională a teatrelor. Dar cum nici o piesă n-avusese succes, mica sală a fost părăsită pentru a prăsi găurile şoarecilor şi pînzele păianjenilor. Postavul de pe fotolii n-a mai fost schimbat niciodată şi

singura viață care se perpetua era animația trecătoare și superficială produsă de o reprezentație de amatori sau proiecția particulară a unui film.

Craven se opri să citească afișul. Mai erau, evident, optimiști în 1939, căci numai un om orbit de optimism putea să spere că va cîștiga bani transformînd acest local într-un « Cămin al Filmului mut ». Prima stagiune a « Clasicilor cinematografiei » (această expresie pretențios intelectuală) fusese anunțată; despre a doua, însă, nici un cuvînt. Perfect, locurile nu erau scumpe și, cum se simțea obosit, merita să cheltuiască un shilling pentru a ședea și a se adăposti de ploaie. Craven luă un bilet și pătrunse în bezna fotoliilor de orchestră.

În întunericul compact, un pian treiera ceva monoton care aducea a Mendelsohn. Craven se așeză pe un fotoliu la marginea culoarului central și avu îndată impresia că e înconjurat de vid. Nu, nu va mai fi niciodată o a doua « stagiune ». Pe ecran, o femeie mătăhăloasă, îmbrăcată într-un soi de togă, își frîngea mîinile, împleticindu-se, cu pași nefiresc de sacadați, spre un divan. Se așeză pe el și începu să arunce niște priviri fioroase, de cîine ciobănesc, printre șuvițele încîlcite ale părului ei negru și aspru. Făcea uneori impresia că se dizolvă total pentru a nu mai rămîne decît pete și jeturi de lumină, și linii frînte. Un subtitlu anunța: *Părăsită de iubitul ei, August, Pompilia încearcă să-și pună capăt suferințelor.*

Craven sfîrși prin a distinge lucrurile din jur: un deșert de fotolii în penumbră, și cel mult douăzeci de spectatori cu totul; cîteva perechi ce-și șușoteau, cu capetele lipite unul de altul, și mai mulți spectatori singuri ca și el și purtînd aceeași îmbrăcăminte: un impermeabil ieftin. Erau răzleți, așezați ici-colo ca niște morți, și la vederea lor, obsesia lui Craven reveni, plină de furie și spaimă. Se gîndea, vrednic de milă: am înnebunit, ceilalți n-au aceste impresii. Pînă și teatrul acesta îi sugera acele nenumărate caverne în care trupurile așteaptă reînvierea.

« Sclav al viciului său, August poruncește să i se aducă vin ».

Un actor antipatic și destul de copt, cu figură de neamț, ședea rezemat într-un cot, celălalt braț ținîndu-l încolăcit după umerii femeii masive, îmbrăcată într-o cămașă de noapte scurtă. Sunetele sacadate ale pianului, executînd *Chanson du Printemps*, continuau să molesteze nebunește urechile și ecranul pîlpîia, făcîndu-i pe spectatori să amețească. Cineva, croindu-și drum prin întuneric, atinse genunchii lui Craven și trecu de el pipăind; era un bărbat mic. Craven avu senzația neplăcută că în timp ce omul cel scund trecea, gura îi fusese ștearsă ușor de o barbă foarte mare. Auzi apoi un oftat prelung, în momentul cînd noul venit se așeză în fotoliul de alături, în timp ce pe ecran evenimentele se desfășurau cu atîta viteză, încît Pompilia se și înjunghiase — cel puțin așa bănuia Craven — și zăcea întinsă, formă planturoasă și lipsită de viață, între sclavele sale care plîngeau.

— Ce se întîmplă? Doarme, nu? şopti o voce groasă şi gîfîită în urechea lui Craven.

— Nu. E moartă.

— Asasinată? întrebă vocea pe un ton plin de interes.

— Nu cred. S-a sinucis.

Nimeni nu făcu « sst ! » Pe nimeni nu-l interesa într-atît această poveste ca să pretindă linişte. Despărţiţi prin locurile goale, spectatorii erau încremeniţi în poziţii ce trădau nepăsarea şi plictiseala de care erau stăpîniţi.

Filmul era încă departe de sfîrşit; mai rămăseseră copiii, la care trebuia să te gîndeşti: totul avea să se continue la a doua generaţie? Dar omuleţul cu barbă din fotoliul învecinat nu părea a fi interesat decît de moartea Pompiliei. Cazul care i se înfăţişa exact în acel moment îl fascina vizibil. Continuă să mormăie singur, cu aceeaşi voce gîfîită, şi Craven îl auzi repetînd cuvîntul «coincidenţă », apoi « absurd, dacă te gîndeşti », şi iarăşi « şi nici un pic de sînge ». Craven nu-l mai auzi; nemişcat, cu mîinile împreunate între genunchi, studia, cum de altfel făcuse atîtea ori pînă atunci, primejdia nebuniei care-i ameninţa creierul. Trebuia să se mai mişte, să-şi ia concediu, să consulte un medic (Dumnezeu ştie ce infecţie i se plimba prin vene). Se pomeni că vecinul său i se adresează direct.

— Poftim? îl întrebă nervos. Ce-aţi spus?

— Curge mai mult sînge decît vă puteţi imagina!

— Despre ce vorbiţi?

Cînd omul se întoarse spre el, Craven avu senzaţia că răsuflarea lui umedă îl stropeşte. Avea un fel de gîtuire în voce, un soi de gîlgîit.

— Cînd ucizi un bărbat. . . răspunse el.

— Dar asta-i o femeie, zise Craven enervat.

— E totuna.

— Şi-apoi, nu e vorba de un asasinat.

— Nu interesează.

Făcea impresia că s-au angajat într-o luptă inutilă şi absurdă, în beznă.

— Ei bine, eu ştiu, declară omuleţul bărbos pe un ton de nemărginită vanitate.

— Ce anume ştiţi?

— Treburile astea, răspunse cu o ambiguitate dictată de prudenţă.

Craven se întoarse spre el, încercînd să-l vadă mai bine. Să fie oare un nebun? Să fi fost oare, în aceste cuvinte fără noimă bolborosite de un necunoscut, la cinematograf, vreo presimţire despre ceea ce ar fi putut să i se întîmple lui într-o zi? Încercînd să-l vadă, se gîndea: drace, doar sînt încă în toate minţile. Vreau să-mi păstrez raţiunea. Nu putu distinge

decît un mic trup negru, ghemuit. Omul reîncepu să vorbească singur.

— Aiurea ! spuse. Ce baliverne ! Auzi, cică a făcut-o pentru cincizeci de livre. Dar e o balivernă ! Pretexte, iarăși pretexte ! Și întotdeauna îl arestează pe primul venit. Nu cercetează mai departe. Ce naivitate...

Și așa mai departe, mereu pe acel ton lipsit de nuanțe, pe acea voce gîfîită. Iată deci cum arăta nebunia. Pe măsură ce își dădea seama, Craven își impunea să nu-și piardă rațiunea. Apoi omulețul iar se întoarse spre el și-l acoperi cu stropi de salivă.

— Ați spus că s-a sinucis? Dar cum poți fi sigur? Nu ajunge să știi ce mînă a ținut cuțitul !

Cu un gest neașteptat, de încredere, își așeză mîna pe aceea a lui Craven : degetele îi era umede și lipicioase. Sporindu-i teama de eventualitatea unei explicații, Craven îl întrebă :

— Ce vreți să spuneți?

— Eu știu, replică omulețul. În situația mea, ajungi să știi aproape tot.

— Ce situație? spuse Craven, care, simțind încă mîna lipicioasă așezată pe a sa, se întrebă dacă-și pierduse mințile sau nu... La urma urmei, puteau exista o duzină de explicații : poate că omul atinsese vreun lucru zaharos.

— Poate veți spune de situația mea că e destul de disperată.

Din cînd în cînd, vocea părea că i se pierde cu totul în gîtlej. Pe ecran, se derulau scene fără înțeles. (Oh, aceste filme vechi ! Ajunge să-ți iei ochii de pe ecran un singur minut, că intriga a și progresat într-un ritm !... Numai actorii se deplasează cu mișcări lente și sacadate.) O tînără în cămașă de noapte făcea impresia că plînge în brațele unui centurion roman; Craven îi vedea pentru prima dată, și pe unul și pe celălalt : « În brațele tale, o, Lucius, nu mă mai tem de moarte. »

Omulețul rînji tăcut. Își reluă apoi monologul. I-ar fi fost ușor să-și imagineze că nu e acolo, fără această mînă lipicioasă care sfîrși prin a se ridica. Apoi mîna păru a căuta să se sprijine pe speteaza scaunului din față, în timp ce capul necunoscutului începu să alunece brusc într-o parte, ca al unui copil idiot. Omulețul pronunță, cu voce limpede, aceste cuvinte neașteptate :

— Drama din Bayswater.

— Cum? întrebă Craven tresărind.

Înainte de a pătrunde în parc, citise aceste cuvinte pe panoul unui chioșc cu ziare.

— Ce?

— Ați spus : drama.

— Închipuie-ți că au plasat fundătura Cullen în Bayswater !

Pe neaşteptate, omuleţul începu să tuşească, cu faţa întoarsă spre Craven, îndreptînd tusea spre el, vrînd parcă să se răzbune. Își recăpătă vocea sa spartă ridicîndu-se de pe scaun:

— Hait!. . . umbrela mea. . .

— N-aţi avut umbrelă.

— Umbrela mea, repetă el, umbrela. . . mai rosti stins, ca şi cum şi-ar fi pierdut glasul, definitiv. Pipăind, se strecură prin faţa genunchilor lui Craven.

Acesta îl lăsă să plece, dar înainte ca omuleţul să fi atins draperiile murdare de la ieşire, pe care le umfla vîntul, ecranul deveni deodată gol şi de un alb strălucitor; filmul se rupsese. Un candelabru acoperit de praf se aprinse brusc pe plafon. Răspîndea o lumină îndeajuns de tare pentru ca Craven să poată distinge petele care-i mînjeau mîna. Nu, nu era o halucinaţie: întîmplarea se petrecuse acolo. El nu era nebun; şezuse doar lîngă un nebun, un nebun care într-o fundătură. . . cum îi zicea oare? Colon, Collin?. . . Craven părăsi sala în goană: draperia neagră îl atinse peste faţă. Dar era prea tîrziu: omul dispăruse şi avea de ales între trei direcţii. În loc să se decidă pentru una, la întîmplare, Craven intră într-o cabină telefonică; cu o luciditate și o hotărîre neaşteptată pentru el, formă numărul Scotland Yardului: 999.

Nu trebui să aştepte aproape deloc pentru a obţine legătura cu serviciul care-l interesa. I se răspunse cu interes şi multă bunăvoinţă. Da, fusese comis un asasinat într-o fundătură, Cullen Mews. Un bărbat, căruia i se retezase gîtul de la o ureche pînă la cealaltă, cu un cuţit de tăiat pîine; o crimă atroce. Craven se apucă să relateze că şezuse la cinematograf chiar lîngă asasin; căci nu putea fi decît el; el însuşi, Craven, se alesese cu pete de sînge pe mîini; şi, în timp ce vorbea, își aminti cu dezgust de barba umedă. Trebuie să fi fost plină de o enormă cantitate de sînge. Dar vocea de la Scotland Yard îl întrerupse: « Oh, nu, auzi el, asasinul e în mîinile noastre. . . fără nici un dubiu. Cadavrul e cel care a dispărut! »

Craven puse receptorul în furcă şi exclamă tare: « De ce mi s-a întîmplat asta? De ce tocmai mie? » Teroarea visului său puse iar stăpînire pe el. . . Strada murdară peste care se lăsa noaptea nu era decît unul din nenumăratele tuneluri ce legau unul de celălalt mormintele în care odihneau trupurile neperitoare. Repetă: « E totuşi un vis ». Dar aplecîndu-se spre mica oglindă de deasupra telefonului, își zări faţa stropită de sînge, de nişte picături foarte mici, ca dintr-un pulverizator. Începu să strige: « Nu vreau să ajung nebun! Sînt în toate minţile! Nu vreau să ajung nebun! » În cîteva clipe, fu înconjurat de un mic grup, în timp ce de undeva se ivi un poliţist.

În româneşte de CONSTANTIN OLARIU

DASHIELL
HAMMETT

Cheia de sticlă

roman

Cadavrul din strada China

1

Zarurile verzi se rostogoliră pe masa verde, izbindu-se de margine şi zvîcnind înapoi. Unul se opri brusc, cu cele şase puncte albe în sus. Celălalt se rostogoli spre centrul mesei unde rămase locului, arătînd un singur punct. — Hm, mormăi Ned Beaumont încet, iar cîştigătorii goliră masa de bani.

Harry Stoss adună zarurile şi le zornăi în mîna sa mare, palidă şi păroasă:

— Două marcate.

Zvîrli pe masă o hîrtie de 20 de dolari şi una de 5.

Ned Beaumont se retrase zicînd: — Pe el, fraţilor, eu trebuie să mă duc să-mi refac buzunarele.

Traversînd sala de biliard, se îndreptă spre uşă unde îl întîlni pe Walter Ivans care tocmai intra. « Bună, Walt », îi zise, şi ar fi trecut mai departe, dacă acesta nu l-ar fi prins de braţ şi nu s-ar fi întors spre el.

— Ai v-o-vrb-bit cu P-p-p-aul? întrebă Ivans stropind uşor printre buze.

— Acum mă duc să-l văd.

O clipă ochii albaştri ai lui Ivans scînteiară de bucurie pe faţa lui rotundă, albă, dar Ned Beaumont, cu ochii mici adaugă: — Nu spera prea mult. Dacă ai mai putea aştepta puţin.

Lui Ivans îi tremura bărbia: — D-d-dar o să aibă un copil luna viitoare.

Ochii negri ai lui Ned Beaumont tresăriră. Îl lasă pe celălalt de braţ şi se dădu înapoi.

Gura încadrată de mustaţa neagră fremătă uşor: — E greu Walt, şi ai fi mai puţin dezamăgit dacă n-ai spera prea mult pînă în noiembrie. Ochii i se îngustară din nou atenţi.

— D-a-dar. . . dacă — îi spui tu.

— O să i-o spun cît pot mai răspicat şi e bine să ştii că o să facă tot ce poate, dar tocmai acum e într-o situaţie încurcată.

Dădu din umeri, se întunecă la faţă, dar ochii îi rămaseră strălucitori, atenţi.

Ivans îşi umezi buzele şi clipi des. Respiră adînc şi-l bătu pe Ned Beaumont pe piept cu amîndouă mîinile. — D-d-du-te acum, spuse el stăruitor cu o voce rugătoare. — O să te aştept aici.

2

Aprinzîndu-şi o ţigară subţire, verzuie, Ned Beaumont urcă la etaj. La doi, unde atîrna portretul guvernatorului, o luă drept înainte, ciocăni la uşa mare de stejar de la capătul coridorului, aşteptă răspunsul şi intră.

Paul Madvig era singur în cameră; stătea în picioare lîngă fereastră, cu mîinile în buzunarele pantalonilor, cu spatele la uşă, uitîndu-se prin jaluzele, în jos, la bezna de pe strada China.

Se întoarse încet spunînd: — A, ai venit.

Era un bărbat de 45 de ani, de înălţimea lui Ned Beaumont, dar cu vreo 18 — 20 kg mai greu, fără ca lucrul acesta să-i ia ceva din agilitate.

Avea părul blond, lins, pieptănat cu cărare la mijloc; faţa îi era frumoasă cu trăsături energice.

---

* Reproducem în paginile care urmează cîteva fragmente din romanul cu acelaşi nume, ce urmează să apară la E. L. U. într-un viitor nu prea îndepărtat.

Ar fi părut îmbrăcat strident dacă hainele n-ar fi fost de calitate şi dacă n-ar fi ştiut să le poarte.

Ned Beaumont închise uşa: — Împrumută-mi nişte bani.

Madvig scoase un portmoneu mare, maron, din buzunarul de la haină.

— Cît vrei?

— Două sutare.

Madvig îi dădu o hîrtie de o sută de dolari şi cinci de 20 întrebîndu-l:

— Zaruri?

— Mulţumesc. Ned băgă banii în buzunar. — Da

— E mult de cînd n-ai mai cîştigat, nu-i aşa? îl întrebă Madvig vîrîndu-şi din nou mîinile în buzunar.

— Nu chiar atît de mult — o lună sau şase săptămîni.

— Cînd pierzi, e mult, zîmbi Madvig.

— Nu pentru mine, zise Ned Beaumont cu puţină iritare în glas.

Madvig îşi zornăi monezile în buzunar.

— E joc tare astă-seară?

Şedea pe un colţ de masă, privindu-şi pantofii maron lustruiţi.

Ned Beaumont se uită curios la bărbatul blond, apoi dădu din cap: — Apă de ploaie. Se îndreptă spre fereastră. Deasupra clădirilor de peste drum cerul era greu de nori.

Se duse prin spatele lui Madvig la telefon şi formă un număr: « Allo, Bernie. Aici e Ned. Cît e miza pe Peggy O'Toole. . . Numai atît?. . . Bine, dă-mi cinci sute din fiecare. . . Sigur. . . Pariez că o să plouă şi dacă da, o să-l bată pe Incinerator. . . Bine, dă-mi un preţ mai bun atunci . . . De acord ».

Puse receptorul în furcă şi veni din nou în faţa lui Madvig.

— De ce nu încerci să faci o pauză cînd nu eşti în mînă bună? îl întrebă acesta.

— Nu rezolvi nimic, se încruntă Ned Beaumont, ba chiar mai rău. Mai bine azvîrleam pe fereastră ăia 1500 decît să-i arunc pe masă. Aş fi putut tot atît de bine să-ţi primesc pedeapsa şi să mă consolez.

Ridicînd capul Madvig chicoti: — Dacă rezişti.

Ned Beaumont îşi frămînta mustaţa. — Rezist la orice trebuie să rezist . . . apoi se îndreptă spre uşă.

Era cu mîna pe clanţă, cînd Madvig îi spuse serios: — Nici nu-mi închipui că nu poţi, Ned.

Ned Beaumont se întoarse irascibil: — Ce să pot?

Madvig se uita acum pe fereastră: — Poţi rezista la orice.

Ned Beaumont îl studia pe bărbatul cel blond care făcu o mişcare stîngace zornăind din nou monedele în buzunar.

Prefăcîndu-se că nu înţelege, îl întrebă pe un ton foarte mirat: — Cine?

Madvig se înroşi, se ridică de la masă şi făcu un pas spre Ned Beaumont: — Du-te dreacului.

Ned Beaumont rîse.

Madvig zîmbi ruşinat şi-şi şterse faţa cu o batistă cu chenar verde: — De ce n-ai venit pe la noi? Mama spunea aseară că nu te-a văzut de o lună.

— Poate o să trec într-o seară, săptămîna asta.

— Ar trebui. Ştii cît de mult ţine mama la tine. Vino la cină. Madvig puse batista la o parte.

Ned Beaumont porni din nou spre uşă, observîndu-l pe Madvig din colţul ochilor. Cu mîna pe clanţă, întrebă:

— De asta ai vrut să mă vezi?

Madvig se încruntă: — Da, adică . . . Tuşi. Da mai e ceva. Timiditatea îl părăsise dintr-o dată, lăsîndu-l liniştit şi stăpîn pe sine în aparenţă. — Tu te pricepi mai bine ca mine la asta. Joi e ziua de naştere a domnişoarei Henry. Ce crezi că ar trebui să-i ofer?

Ned Beaumont luă mîna de pe clanţă. Acum cînd îl înfrunta din nou cu privirea pe Madvig, ochii lui nu mai aveau acea expresie şocată. Pufăi din ţigară: — O să aibă un fel de petrecere ca pentru o asemenea zi, nu-i aşa?

— Da.

— Eşti invitat?

Madvig dădu din cap. — Nu. Dar sînt invitat mîine seară la masă.

Ned Beaumont se uită în jos spre ţigară, apoi în sus spre faţa lui Madvig:

— Ai de gînd să-l susţii pe senator, Paul?

— Cred că da.

Zîmbetul şi vocea lui Ned Beaumont erau la fel de blînde cînd puse următoarea întrebare: — De ce?

Madvig zîmbi: — Pentru că avîndu-ne pe noi în spate, o să-l doboare pe Roan şi astfel ne vom putea impune întreaga listă electorală ca şi cum n-am avea nici un adversar.

Ned Beaumont, cu ţigara în gură, întrebă la fel de blînd: — Dacă tu — accentuă pronumele — nu-i asiguri spatele, poate senatorul să obţină victoria de data asta?

— Da de unde, nici vorbă, răspunse Madvig calm, dar categoric.

Ned Beaumont, după o mică pauză, întrebă:

— El ştie asta?

— Ar trebui s-o ştie mai bine ca oricine. Şi dacă n-ar şti — ce dracu te priveşte asta pe tine?

Ned Beaumont nu rîse, rînji. — Dacă n-ar şti — sugeră el — nu te-ai duce mîine seară acolo la masă?

Madvig întrebă din nou încruntîndu-se:

— Ce dracu ai?

Ned Beaumont scoase ţigara din gură, muşcase capătul cu dinţii, făcînd-o bucăţele: — Nu am nimic. Faţa îi deveni din nou gînditoare:

— Nu crezi că ceilalţi candidaţi au nevoie de sprijinul lui?

— Sprijinul nu prinde rău nimănui, răspunse Madvig nepăsător, dar şi fără ajutorul lui ne-am putea ajunge scopul.

— I-ai şi promis ceva?

Madvig îşi ţuguie buzele:

— E aproape stabilit.

Ned Beaumont îşi înclină capul uitîndu-se pe sub sprîncene la Madvig cel blond. Se făcuse palid. — Dă cu el de pămînt, Paul, spuse cu voce joasă, răguşită, înfundă-l.

Madvig îşi puse mîinile în şold şi exclamă încet şi neîncrezător: — Să fiu al naibii . . .

Ned Beaumont trecu pe lîngă Madvig şi cu degete subţiri, nesigure, strivi capătul arzînd al ţigării în scrumiera de aramă bătută de pe masă.

Madvig se uita ţintă la spatele tînărului pînă cînd acesta se îndreptă şi se întoarse. Atunci îi zîmbi cu afecţiune şi exasperare.

— Ce te-a apucat, Ned? se plînse el. De atîta vreme te porţi frumos şi deodată, fără nici un motiv, trînteşti una. Să mă ia dracu dacă te înţeleg.

Ned Beaumont făcu o grimasă de dezgust: — Bine, consideră că n-ai auzit. — Dar reluă imediat atacul cu o întrebare sceptică: — Crezi că o să mai colaboreze cu tine după ce va fi reales?

Madvig nu era îngrijorat: — Ştiu eu cum să-l manevrez.

— Poate, dar nu uita că n-a fost înfrînt de nimeni, niciodată.

Madvig încuviinţă: — Sigur, şi tocmai ăsta e un motiv foarte bun, cred eu pentru a mă alia cu el.

— Nu, nu este, Paul, spuse Ned Beaumont serios. E cel mai rău, poate. Mai gîndeşte-te, chiar dacă te doare. Cît de tare te-a prins în ghiare blonda aia zăpăcită de fiică-sa?

— Am de gînd să mă căsătoresc cu domnişoara Henry, spuse Madvig.

Ned Beaumont schiţă un gest ca şi cum ar fi vrut să fluiere. Făcu ochii mici şi întrebă: — Asta face parte din tocmeală?

Madvig zîmbi copilăros — Nu mai ştie nimeni, afară de tine.

Pe obrajii slabi ai lui Ned Beaumont apărură pete de culoare; zîmbi cum ştia mai frumos şi spuse: — Poţi să ai încredere că n-o să mă duc să flecăresc despre asta; uite şi un sfat. Dacă asta vrei, fă-l să dea în scris, să jure în faţa unui notar, ba chiar şi o garanţie în bani sau, şi mai bine, insistă să se oficieze cununia înainte de alegeri. Atunci o să fii şi tu sigur cel puţin că te alegi cu ceva.

Madvig se muta de pe un picior pe altul, evitînd privirea lui Ned Beaumont:

— Nu ştiu ce tot vorbeşti despre senator ca şi cum ar fi un pungaş. Este un gentleman şi . . .

— Absolut. Am citit despre el şi în « Post » — unul din puţinii aristocraţi care au mai rămas în politica americană. Şi fata lui e o aristocrată. De asta te previn să-ţi coşi cămaşa pe tine cînd te duci pe acolo, altfel rămîi fără ea; pentru ei tu nu eşti decît o formă inferioară a regnului animal şi deci nu vor ţine cont de nici un fel de legi.

Madvig suspină şi începu: — Ah, Ned, nu fii atît de . . .

Dar Ned Beaumont îşi amintise ceva. Ochii îi străluceau de răutate. — Şi nu trebuie să uităm că şi tînărul Taylor Henry este un aristocrat, de asta probabil ai oprit-o pe Opal să se mai întîlnească cu el. Cum o să fie cînd o să te însori cu sora lui, iar el o să fie unchiul fetei tale sau aşa ceva? Asta o să-i dea dreptul să înceapă să-i facă iar curte?

Madvig căscă: — Nu m-ai înţeles bine, Ned. Nu ţi-am cerut toate astea. Te-am întrebat doar ce fel de cadou ar trebui să-i fac domnişoarei Henry.

Faţa lui Ned Beumont îşi pierdu vioiciunea, devenind o mască uşor posomorîtă.

— În ce relaţii eşti cu ea? întrebă el cu o voce care nu exprima nimic din ceea ce ar fi putut să gîndească. Pînă unde aţi ajuns?

— Niciunde. Am fost pe acolo de vreo cinci-şase ori să vorbesc cu senatorul. Uneori o văd, alteori nu, dar şi atunci numai atît: — Ce mai faceţi? Bună ziua, sau ceva de genul acesta, de faţă cu altă lume. Ştii, n-am avut încă prilejul să-i spun nimic.

Pentru o clipă, o undă de voioşie trecu prin ochii lui Ned Beaumont ca să dispară apoi. Aranjîndu-şi mustaţa cu degetul, întrebă: — Mîine e prima oară că iei masa acolo?

— Da, cu toate că sper să nu fie ultima.

— Şi la petrecere n-ai fost invitat?

— Nu — Madvig şovăi — nu încă.

— Atunci răspunsul n-o să-ţi convină.

— Adică? întrebă Madvig impasibil.

— Nu-i da nimic.

— Ei, la dracu, Ned.

Ned Beaumont dădu din umeri: — Fă cum vrei. Tu m-ai întrebat

— Dar de ce?

— Nu faci daruri oamenilor dacă nu eşti sigur că la face plăcere să le primescă.

— Dar tuturor le place să . . .

— Poate, dar e ceva mai mult. Cînd dai cuiva ceva, spui în gura mare că știi că îi face plăcere să primească ceva de la tine.

— Am înțeles, spuse Madvig. Își frecă bărbia cu mîna dreaptă. Se încruntă: « Cred că ai dreptate» . Se lumină la față: — Dar să mă ia dracu dacă o să las să-mi scape prilejul.

Ned Beaumont adăugă repede: — Bine, atunci niște flori, sau ceva în genul ăsta — ar merge.

— Flori? Doamne ! Eu voiam . . .

— Sigur, voiai să-i dai o mașină, sau cîteva șiraguri de perle. O să le vină și lor rîndul, mai tîrziu. Ia-o încetișor.

Madvig făcu mutre. — Cred că ai dreptate, Ned. Te pricepi mai bine ca mine la astfel de lucruri. Așa să rămînă — flori.

— Și nu prea multe . . . Walt Ivans spune la lume că ar trebui să-i dai drumul lui frate-său.

— Lumea poate să-i spună că Tim o să stea închis pînă după alegeri, răspunse Madvig, trăgîndu-și vesta.

— Ai de gînd să-l lași să fie judecat?

— Da. Ce dracu, Ned, știi că n-am ce face, adăugă Madvig și mai aprins. Cu toată lumea în fierbere pentru realegeri și cluburile feminine pe picior de război, ar însemna să-ți frîngi gîtul să rezolvi acum cazul lui Tim.

Cu un zîmbet strîmb, Ned Beaumont vorbi tărăganat: — Pînă a nu intra în aristocrație, nu a trebuit să ne facem griji prea mari în privința cluburilor feminine.

— Dar acum trebuie. — Madvig avea o privire opacă.

— Nevasta lui Tim o să aibă un copil luna viitoare, spuse Ned Beaumont.

Madvig pufni mînios

— Asta mai lipsea acum — se plînse el. De ce nu se gîndesc la lucrurile astea înainte de a da de necaz? N-au pic de minte, zău, oamenii ăștia.

— Dar au voturile.

— Asta-i buba, mîrîi Madvig încruntîndu-se o clipă cu ochii în podea, apoi continuă cu capul sus: O să avem grijă de el imediat ce se numără voturile, dar nimic pînă atunci.

— Cu asta nu-i cîștigi pe băieți, spuse Ned Beaumont, uitîndu-se pieziș la el. Au, n-au minte, sînt obișnuiți să li se poarte de grijă.

Madvig împinse puțin bărbia înainte. Își aținti ochii — albaștri și opaci — asupra lui Ned Beaumont și întreabă cu voce moale: — « Ei, bine »?

Ned Beaumont zîmbi și-și păstră tonul obișnuit. « Știi că nu le trebuie prea mult ca să înceapă să spună că era altfel înainte de a te asocia cu senatorul ».

— Da?

Ned Beaumont se menținu pe poziție, fără să-și schimbe vocea sau zîmbetul.

— Știi ce puțin le trebuie ca să înceapă să spună că Shad O'Rory mai are încă grijă de băieții lui.

Madvig, care ascultase cu un aer de atenție totală, spuse cu o voce voit cal-. mă.

— Știu că tu, Ned, n-o să-l provoci să vorbească astfel și știu că pot conta pe tine că vei face tot ce-ți stă în putință să împiedici orice vorbe de genul acesta pe care s-ar întîmpla să le auzi.

O clipă după aceea, rămaseră tăcuți uitîndu-se unul în ochii celuilalt, fără să-și schimbe expresia. Ned Beaumont întrerupse tăcerea: « Poate ne-ar fi de folos dacă am avea grijă de nevasta lui Tim și de copil.»

— Aşa e, bună idee. Madvig îşi trase bărbia înapoi şi ochii îşi pierdură opacitatea. Ai tu grijă de asta, vrei? Dă-le de toate.

3

La capătul scărilor, Walter Ivans, cu ochii strălucitori, plini de speranţă, îl aştepta pe Ned Beaumont.

— Ce-ce, ce-a spus?

— Ce ţi-am spus eu: nimic. După alegeri, Tim o să aibă tot ce-i trebuie ca să scape, dar pînă atunci, nici o mişcare.

Walter Ivans puse capul în pămînt şi scoase un sunet răguşit.

Ned Beaumont îi puse o mînă pe umăr:

— E o situaţie a naibii de încurcată şi nimeni nu ştie asta mai bine ca Paul, dar n-are ce să facă. Te roagă să-i spui fetei să nu achite nici o notă. Să-i trimită lui toate notele de plată — chiria, băcanul, doctorul, spitalul.

Walter Ivans zvîcni în sus şi-l prinse pe Ned Beaumont de mînă. « Asta-i frumos din partea lui, zău aşa !» Ochii lui albaştri erau umezi. «D-d-a-dar, aş vrea dacar putea să-l scoată şi pe Tim ».

« Ei, există totdeauna o şansă, să se ivească ceva care să-l scape. Ne mai vedem noi» şi Ned Beaumont trecu prin faţa lui Ivans spre sala de biliard care era goală.

Luîndu-şi pălăria şi pardesiul se îndreptă spre ieşire. Afară, pe strada China, ploua străveziu, Ned zîmbi stropilor de ploaie ce cădeau piezîş:

— Cădeţi picăturilor, cădeţi, dragilor, voi îmi aduceţi 3250 de dolari.

Se întoarse şi chemă un taxi.

4

Ned Beaumont îşi luă mîinile de pe mort şi se ridică. De la bordură, capul mortului se rostogoli puţin spre stînga, astfel încît acum avea faţa în lumină becului din colţul străzii. Era o faţă tînără a cărei expresie mînioasă era accentuată de dunga întunecată care trecea în diagonală de-a lungul frunţii, de la rădăcina părului blond ondulat pînă la sprînceană.

Ned Beaumont se uită în lungul străzii China. Cît puteai vedea cu ochii, nu se zărea nimeni. La al doilea colţ în faţa Clubului Log Cabin doi oameni coborau dintr-un automobil. Lăsară automobilul în faţă Clubului, peste drum de locul unde se afla Ned Beaumont şi intrară în club.

După ce se uită cîteva clipe la automobil, Ned Beaumont îşi răsuci brusc capul ca să se uite din nou pe stradă, cu o repeziciune care făcea din cele două mişcări una singură, continuă, se răsuci şi sări pe troutar în umbra celui mai apropiat pom. Respira greu. Deşi pe mîini îi luceau picături mici de sudoare, începu să tremure şi-şi ridică gulerul de la pardesiu.

Rămase în umbră, cu mîna pe pom, poate o jumătate de minut. Apoi se redresă brusc şi porni spre clubul Log Cabin. Mergea cu paşi din ce în ce mai repezi, aplecat înainte, aproape alergînd. Deodată zări un om venind din celălalt capăt al străzii. Încetini pasul imediat şi-şi îndreptă ţinuta. Înainte de a ajunge în faţa lui Ned, omul intră într-o casă.

Cînd ajunse la Club, Ned nu mai răsufla atît de greu. Avea buzele cam palide. Se uită la automobilul gol, fără să se oprească, urcă scările clubului şi intră înăuntru.

Harry Sloss şi un bărbat traversau holul, venind de la garderobă. Se opriră amîndoi: « Bună, Ned.» Sloss adăugă: « Am auzit că a ieşit Peggy O'Toole şi ai cîştigat. »

— Mult?

— Trei mii două sute.

— Grozav, se linse Sloss pe buze. Ei, atunci eşti bun de joc astă-seară.

— Mai tîrziu, poate. Paul e aici?

— Nu știu. Abia am venit. Și vezi, nu prea tîrziu. I-am promis fetei că vin devreme.

— Bine, încuviință Ned Beaumont și se duse spre garderobă.

— Paul e aici? întrebă pe garderobier.

— Da, de zece minute.

Ned Beaumont se uită la ceas. Era 10,30.

Urcă la etajul doi, se îndreaptă spre camera din față și intră. Madvig, în haine de seară, stătea la masă cu mîna întinsă spre telefon, dar cînd îl văzu își retrase mîna: « Ce mai faci, Ned? » Fața lui mare, frumoasă era roșie, dar calmă.

— Nu mai rău ca altădată, spuse Ned închizînd ușa în urma lui. Se așeză pe un scaun nu departe de Madvig. « Cum a mers dineul la Henry? »

Lui Madvig i se încreți pielea de la colțurile ochilor. «Am fost la altele și mai rele.»

Ned Beaumont reteză vîrful unei țigări de foi de culoare deschisă. Îi tremurau mîinile, dar întrebă cu voce sigură:

— A fost și Taylor?

Se uită în sus, la Madvig, fără să-și ridice capul.

— Nu la masă. De ce?

Ned își întinse picioarele încrucișate, se tolăni în scaun, cu mîna cu care ținea țigara descrise nepăsător un cerc și spuse: « Zace mort la marginea trotuarului, aici pe stradă ».

— Zău? întrebă Madvig netulburat.

Ned se aplecă înainte. Pe fața lui slabă, mușchii se încordară. Cartonul țigării i se sfărîmă între degete cu un zgomot ușor. Întrebă iritat: « Ai înțeles ce-am spus ?»

Madvig încuviință încet.

— Ei și?

— Și ce?

— A fost ucis.

— Prea bine. Și ce, vrei să mă apuce istericalele din pricina asta?

Ned se înțepeni bine în scaun și întrebă:

— Să chem poliția?

Madvig înălță puțin din sprîncene: — « Nu știe încă? »

Privindu-l atent, Ned răspunse:

— Nu era nimeni în jur cînd l-am văzut. Am vrut să te văd pe tine înainte de a face ceva. E bine dacă spun că l-am găsit?

Madvig își coborî pleoapele. — « De ce nu? » întrebă el în gol.

Ned se ridică, făcu doi pași spre telefon, se opri și stătu din nou față-n față cu Madvig. Vorbi rar și apăsat:

— Pălăria lui nu era acolo.

— Acum n-o să mai aibă nevoie de ea, spuse Madvig, pe urmă se încruntă: « Ești un prost, Ned, du-te dracului. »

— Unul din noi este, spuse Ned ducîndu-se spre telefon.

5

TAYLOR HENRY A FOST UCIS. CADAVRUL FIULUI SENATORULUI A FOST GĂSIT ÎN STRADA CHINA.

Taylor Henry, 26 ani, fiul senatorului Ralph Bancroft Henry, a fost găsit mort în strada China, aproape de colțul cu Pamela Avenue, aseară, cîteva minute după ora 10. Se crede că ar fi fost victima unui furt.

Procurorul William J. Hoops a declarat că moartea tînărului Henry s-a datorat unei fracturi craniene și comoții cerebrale produse prin izbirea capului de marginea trotuarului după ce a fost doborît cu o lovitură aplicată în frunte, cu un ciomag sau alt instrument contondent.

Se crede că trupul a fost descoperit mai întîi de Ned Beaumont, Str. Randall 919, care s-a dus la Clubul Log Cabin, două străzi mai încolo, să telefoneze la poliție; dar înainte ca să prindă poliția la telefon, corpul fusese găsit și raportat de patrula Michael Smitt.

Frederick M. Lainey, șeful poliției, a ordonat imediat arestarea masivă a tututor indivizilor suspecți din oraș și a dat o declarație că nici un colțișor nu va rămîne necercetat, îne eforturile lui de a prinde imediat pe ucigaș sau pe ucigași.

Membrii familiei au declarat că Taylor Henry plecase de acasă, din strada Charles, pe la 9,30 ca să...

Ned Beaumont puse ziarul la o parte, înghiți cafeaua care rămăsese în ceașcă, puse ceașca și farfurioara pe măsuța de lîngă pat și se rezemă de perne. Avea fața obosită, pămîntie. Își trase pledul pînă sus, își împreună mîinile sub cap, și se uită în gol, cu ochi nemulțumiți, la gravura care atîrna între geamurile dormitorului. Stătu așa o jumătate de oră, mișcînd numai din pleoape. Pe urmă luă jurnalul și citi din nou povestea. În timp ce citea, nemulțumirea din ochii se răspîndi pe toată fața. Lăsă din nou ziarul la o parte, se dădu jos din pat, încet, obosit, îmbrăcă un chimono cu desene negre și maron peste pijamaua albă, își vîrî picioarele în papucii maron și tușind puțin, se duse în living-room.

Era o cameră mare, de modă veche, cu tavan înalt și ferestre mari, cu o oglindă imensă deasupra căminului și mult pluș roșu pe mobile. Luă o țigară de foi, dintr-o cutie de pe masă și se așeză pe un scaun mare, roșu, cu picioarele în bătaia soarelui de dimineață. Fumul de țigară prinse deodată formă în lumina soarelui.

Acum se încrunta și cînd n-avea țigara în gură, își rodea unghiile.

Se auzi o bătaie în ușă. Se ridică drept, cu ochiul ager și atent. — « Intră. ». Era un chelner în jachetă albă.

— « A, da, e-n regulă » — Ned Beaumont vorbi pe un ton dezamăgit și se instală din nou pe plușul roșu al scaunului.

Chelnerul trecu spre dormitor, de unde veni cu o tavă cu farfurii și plecă. Ned aruncă în cămin ce-i mai rămăsese din țigară și intră în baie. Bărbierit, spălat și îmbrăcat, fața lui nu mai avea acea culoare pămîntie, iar mersul nu mai trăda atîta oboseală.

6

Era aproape de amiază cînd Ned plecă de acasă și merse pe jos, cale de opt străzi, pînă la o clădire alb-cenușie de pe strada Link. În vestibul apasă pe un buton, se auzi un clinchet, apăru un mic ascensor automat cu care urcă pînă la etajul șase.

Apăsă pe soneria de la ușa cu nr. 611. Deschise imediat o fată foarte micuță, care nu avea mai mult de 19 ani, cu fața albă mînioasă, cu ochi întunecați de furie.

— A, bună, se scuză ea cu un zîmbet și un gest vag.

Avea o voce subțire metalică. Purta o haină de blană maron, fără pălărie. Părul, aproape negru, tuns scurt, stătea neted și lucitor ca smalțul, pe capul ei rotund. La urechi avea cercei lungi, cu pietre de carnelia montate în aur.

Se dădu înapoi, deschizînd larg ușa.

Ned înaintă, întrebînd — « Bernie n-a apărut încă? »

Fata izbucni din nou cu voce stridentă:

— Lichea împuțită!

Ned închise ușa în urma lui fără să se întoarcă.

Fata se apropie de el, îl apucă de braț și încearcă să-l zguduie.

— Știi ce-am făcut pentru vagabondul ăsta? întreabă ea. Am părăsit cel mai bun cămin pe care l-a avut cineva vreodată, o mamă și un tată care credeau că eu sînt cel puțin dumnezeu. Mi-au spus că nu e de mine. Toată lumea mi-a spus-o și a avut dreptate, dar eu eram prea proastă ca să știu. Ei, acum pot să-ți spun că știu . . . A urmat un șir de obscenități violente.

Ned Beaumont ascultă grav, nemișcat, cu ochi răi. Cînd fata se opri o clipă ca să respire, o întrebă: — « Ce-a făcut? »

— Ce? Și-a luat tălpășița . . . și iar un șir de obscenități.

Ned tresări. Buzele îi schițară un zîmbet strîmb. Întrebă: — Nu cred că mi-a lăsat ceva?

Fata scrîșni din dinți și se apropie de el. Făcuse ochii mari.

— Îți datorează ceva?

— Am cîștigat. Adică se zice că aș fi cîstigat 3250 de bătrîne, ieri, la curse, turul patru.

Ea îi lăsa brațul și rîse disprețuitor:

— Încearcă și ia-le. Uite. — Întinse mîinile. — Pe degetul cel mic de la mîna stîngă avea un inel de carnelia. Își duse mîinile la cercei. — Asta-i tot ce mi-a lăsat din bijuterii și nici pe astea nu le-ar fi lăsat, dacă nu le-aș fi avut pe mine.

Ned întrebă cu o voce ciudată, detașată: — Cînd s-a întîmplat asta?

— Noaptea trecută, eu însă am aflat abia azi dimineață, dar să nu crezi că n-am să-l fac pe domnul lepădătură ăsta să dorească să nu mă fi întîlnit niciodată!

Bagă mîna în sîn și o scoase strîngînd ceva în pumn. Se apropie de Ned și deschise pumnul: ținea în mînă trei bucățele de hîrtie mototolite. El dădu să le apuce, dar ea strînse degetele, trăgîndu-și mîna înapoi.

Își mușcă nerăbdător buzele lăsînd mîna în jos.

Ea spuse agitată: — Ai văzut ziarul de dimineață cu Taylor Henry?

Răspunsul lui Ned — Da — fu destul de calm, dar pietul îi bătea repede.

— Știi ce sînt astea? Deschise din nou palma cu cele trei hîrtioare mototolite.

Ned dădu din cap. Ochii înguști sclipeau.

— Sînt polițele lui Taylor Henry, spuse ea trimufător, în valoare de 1200 de dolari.

Ned începu să zică ceva, se opri, iar cînd vorbi din nou, n-avea pic de viață în glas.

— Acum că a murit nu mai valoarează nici un cent.

Ea le vîrî din nou în sîn si se apropie de Ned.

— Ascultă, niciodată n-au valorat mai mult; de asta a murit.

— E o bănuială?

— E orice dracu vrei. Dar lasă-mă să-ți spun ceva. Vinerea trecută, Bernie l-a chemat pe Taylor și i-a spus că-i dă numai trei zile ca să le achite.

Ned își mîngîie mustața cu degetul cel mare.

— Nu ești nebună, nu-i așa? întrebă el prudent.

Ea se-nfurie. — Sigur că sînt nebună. Sînt destul de nebună ca să le duc la poliție și asta am să și fac. Dar dacă crezi că nu e adevărat, esti un prost și jumătate.

El nu părea încă convins. — De unde le ai?

— Din safe, şi făcu semn cu capul ei neted şi lucios spre interiorul apartamentului.

— La ce oră a întins-o aseară?

— Nu ştiu. Am ajuns acasă la 9,30 şi am stat trează aproape toată noaptea, aşteptîndu-l. Abia spre dimineaţă am început să bănuiesc ceva, m-am uitat prin casă şi am văzut că luase tot — pînă la ultima centimă. . . şi toate bijuteriile, afară de cele pe care le aveam la mine.

Ned îşi mîngîia din nou mustaţa:

— Unde crezi că s-a dus?

Ea tropăi, agită pumnii încoace şi încolo, iar începu să-l blesteme pe Bernie cu o voce înfuriată şi ascuţită.

— Încetează, îi spuse Ned. O prinse de încheietura mîinii şi o ţinu strîns.

— Dacă n-ai de gînd să faci altceva decît să răcneşti, dă-mi mie însemnele acelea şi o să fac eu ceva.

Se smulse din mîinile lui, strigînd:

— Nu-ţi dau nimic. Le dau numai poliţiei, nimănui altcuiva.

— Bine, atunci, dă-le. Lee, unde crezi că s-a dus?

Lee răspunse acru că nu ştia unde s-a dus, dar ştia unde ar fi vrut ea să-l trimită.

Ned spuse plictisit.

— Palavre. Cu vorbe de duh nu facem nimic. Crezi că s-a dus la New York?

— De unde să ştiu? Devenise prudentă.

Ned se înroşi de furie:

— Ce te-a apucat, ce-ţi trece prin minte? întreabă el bănuitor.

— Nimic, ce vrei să spui? arboră ea o mască inocentă.

Se apleacă spre ea, vorbindu-i foarte serios, dînd din cap la fiecare cuvînt:

— Nici nu te gîndi să nu te duci cu ele la poliţie, Lee, fiindcă ai să te duci.

— Sigur că o să mă duc.

7

Ned Beaumont intră în farmacia de la parterul blocului, căutînd un telefon. Chemă poliţia, ceru cu locotenentul Doolan şi spuse: « Alo ! Locotenentul Doolan? Vorbesc din partea domnişoarei Lee Wilsbur. Se află în apartamentul lui Bernie Despain, pe strada Link 1666. Se pare că el a dispărut pe neaşteptate azi noapte, lăsînd cîteva poliţe de ale lui Taylor Henry . . . Exact, şi ea spune că l-a auzit ameninţîndu-l acum cîteva zile . . . Da, şi doreşte să vă vadă cît mai curînd posibil . . . Nu, mai bine aţi veni dumneavoastră, sau aţi trimite pe cineva, cît mai repede . . . Da . . . Asta n-are nici o importanţă. Nu mă cunoaşteţi. Vorbesc în numele ei, fiindcă n-a vrut să telefoneze de la el din apartament ... »

Mai ascultă o clipă, apoi fără să mai spună nimic, puse receptorul în furcă şi ieşi din farmacie.

8

Ned Beaumont ajunse la o casă simplă din cărămidă roşie care se afla într-un şir de case simple din cărămidă roşie de pe strada Tamisa. Sună; apăru o negresă tînără care zîmbi cu toată faţa ei maronie: « Bună ziua, domnule Beaumont » şi deschise uşa larg, poftindu-l îmbietor.

— Bună, June, spuse Ned. E cineva acasă?

— Da, domnule, sînt încă la masă.

Intră în sufrageria unde Paul Madvig şi mama sa stăteau faţă-n faţa la o masă acoperită cu roşu şi alb. La masă mai era un scaun neocupat, iar farfuria şi tacîmul din faţa lui nu fuseseră folosite.

Mama lui Paul Madvig era o femeie înaltă, slabă, destul de blondă încă la cei şaptezeci şi ceva de ani ai săi.

Avea ochii tot atît de albaştri, de luminoşi şi de tineri ca ai fiului ei, chiar mai tineri în clipa în care se uitară la Ned Beaumont cînd intră în cameră.

Cu toate acestea vorbindu-i, cutele de pe frunte i se adînciră:

— Iată-te în sfîrşit. Eşti un băiat rău dacă poţi să neglijezi astfel o femeie bătrînă.

Ned zîmbi cu neruşinare:

— Ei mamă, acum sînt băiat mare şi am şi eu treburile mele.

Făcu cu mîna un semn spre Madvig.

— Bună, Paul.

— Stai jos, spuse Madvig. June o să-ţi aducă ceva de mîncare.

Ned se aplecă să sărute mîna slabă şi osoasă pe care doamna Madvig i-o întinsese.

Aceasta o trase şi îl dojeni:

— Unde înveţi şmecherii din astea?

— Ţi-am spus că m-am făcut băiat mare.

Apoi către Madvig:

— Mulţumesc, abia am mîncat.

Se uită la scaunul gol.

— Unde este Opal?

— Stă culcată, nu se simte bine, răspunse doamna Madvig.

Ned dădu din cap, aşteptă o clipă, pe urmă întrebă politicos:

— Nimic grav?

Se uita la Madvig.

— O doare capul, sau aşa ceva. Cred că dansează prea mult fata asta.

— Grozav tată eşti, să nu ştii cînd are fiica ta dureri de cap, interveni doamna Madvig.

Lui Madvig i se încreţi pielea în jurul ochilor.

— Ei, mamă, nu fii indecentă, spuse el şi se întoarse spre Ned Beaumont. Ce veşti?

Ned trecu în spatele doamnei Madvig spre scaunul gol, se aşeză şi spuse:

— Bernie Despain a fugit azi noapte din oraş cu banii pe care i-am cîştigat la curse.

Madvig făcu ochii mari. Ned continuă:

— Au rămas la el nişte poliţe în valoare de 1200 dolari de la Taylor Henry.

Ochii celuilalt clipiră.

Ned continuă:

— Lee spune că vineri, Bernie l-a chemat pe Taylor şi i-a dat trei zile ca să-şi achite datoria.

Madvig îşi mîngîie bărbia cu palma.

— Cine este Lee?

— Prietena lui Bernie.

— Aha. Apoi îl întrebă pe Ned care tăcea. — Ce-a spus că o să facă dacă Taylor nu plăteşte?

— Nu ştiu.

Ned Beaumont se rezemă într-un braţ, aplecîndu-se spre Madvig.

— Fă-mă locţiitor de şerif sau aşa ceva, Paul.

— Pentru numele lui Dumnezeu, exclamă Madvig clipind. La ce-ţi trebuie asta?

— O să-mi fie mai uşor. Plec după individul ăsta şi o insignă poate să mă ferească de vreo încurcătură.

Madvig îl privea îngrijorat.

— Ce te-a înfierbîntat aşa? întreabă el încet.

— 3250 de dolari.

— Bine, spuse Madvig, vorbind tot aşa de rar, dar şi aseară te rodea ceva, înainte de a şti că fuseseşi tras pe sfoară.

Ned Beaumont făcu un gest de nerăbdare. — Dar ce, vrei să calc peste cadavre fără să clipesc? . . . Dar să lăsăm asta. Nu mai contează acum. Trebuie să-l prind pe tipul ăsta, trebuie. Asta contează.

Avea faţa palidă, încordată şi vocea gravă şi disperată.

— Ascultă, Paul: nu e vorba numai de bani, deşi 3200 e mult, pentru mine ar fi acelaşi lucru dacă ar fi şi 5. Trec două luni fără să cîştig nici un pariu şi asta mă doboară. La ce mai sînt bun dacă mi s-a dus norocul? Pe urmă cîştig sau cel puţin aşa cred şi sînt din nou bine. Pot să-mi scot coada dintre picioare, să simt că sînt din nou cineva, nu un oarecare, aruncat de colo pînă colo. Banii sînt destul de importanţi, dar nu totul. Ceea ce contează este starea pe care mi-o provoacă aceste pierderi, înţelegi? Asta mă distruge. Şi pe urmă cînd cred că am trecut de zodia proastă, individul ăsta mă trage pe sfoară. — Nu pot să rabd. Dacă rabd sînt dezarmat. N-o să rabd. O să plec după el. Plec oricum, dar tu poţi să-mi netezeşti calea, făcîndu-mi acest serviciu.

Cu mîna lui mare, Madvig îl bătu pe obraz.

— La dracu, Ned, sigur că o să te ajut. Singurul lucru e că nu-mi place să te ştiu amestecat în astfel de treburi, dar la naiba, dacă-i aşa, cred că cea mai bună lovitură ar fi să te fac anchetator special pe lîngă biroul procurorului districtual. Astfel, o să fii sub ordinele lui Farr, şi el n-o să-şi bage nasul.

Doamna Madvig se ridică cu cîte o farfurie în fiecare mînă.

— Dacă nu mi-aş fi făcut o regulă de a nu mă amesteca niciodată în treburile bărbaţilor, spuse ea sever, cu siguranţă că v-aş spune ceva la amîndoi, că prea vă agitaţi cu dumnezeu mai ştie ce prostii, care mai mult ca sigur o să vă bage în dumnezeu ştie ce încurcături.

Ned Beaumont zîmbi pînă ce ieşi ea din cameră, după care spuse:

— Vrei să aranjezi acum ca totul să fie gata în după amiaza asta?

— Desigur, răspunse Madvig, ridicîndu-se. O să-i telefonez lui Farr. Şi dacă mai pot să te ajut cu altceva, sînt gata.

— Bine, spuse Ned.

Madvig ieşi.

June intră şi începu să strîngă masa.

— Domnişoara Opal doarme acum, ce crezi?

— Nu, domnule, tocmai i-am dus nişte ceai cu pîine prăjită.

— Fugi pînă sus şi întreab-o dacă pot s-o văd puţin.

— Da, domnule, mă duc.

După ce ieşi negresa, Ned se ridică de la masă şi începu să se plimbe prin cameră.

Pete de roşeaţă îi ardeau pe obrajii slabi şi sub pomeţi.

Se opri din mers cînd intră Madvig.

— O. K., spuse Madvig. Dacă nu-i Farr acolo, intră la Barbero, aranjează el, şi nu trebuie să-i spui nimic.

— Mulţumesc, răspunse Ned, uitîndu-se la negresa din pragul uşii care anunţă:
— Zice să poftiţi imediat.

9

Opal Madvig avea camera în tonuri albastre. La intrarea lui Ned, stătea sprijinită între perne într-un capot bleu-argintiu. Avea ochi albaştri ca tata şi bunica, aceleaşi oase lungi şi trăsături puternice ca şi ei, aceeaşi piele alb-trandafirie ca de copil.

Acum avea ochii roşii. Lăsă o bucăţică de pîine pe tavan din poală, întinse mîna spre Ned, dezvelindu-şi într-un zîmbet dinţii albi şi puternici.

— Halo, Ned.

Glasul îi era nesigur. El nu-i luă mîna, o bătu încetişor, spunînd: « Bună, fetiţo », şi se aşeză la marginea patului. Îşi încrucişă picioarele lungi şi scoase o ţigară din buzunar.

— Te deranjează fumul?

— Nu.

El încuviinţă, ca pentru sine, băgă din nou ţigara în buzunar şi-şi schimbă atitudinea nepăsătoare, se răsuci pe pat ca să se uite mai direct la ea. Ochii îi erau umezi de simpatie, vocea răguşită.

— Ştiu, puiule, e greu.

Ea îl privea cu ochi de copil.

— Nu, zău, durerea de cap aproape a trecut, şi oricum, nici n-a fost chiar atît de îngrozitoare.

Nesiguranţa din voce îi dispăruse.

El îi zîmbi, strîngînd din buze:

— Aşa, va să zică, sînt un străin acum.

Ea încruntă puţin din sprîncene.

— Nu înţeleg ce vrei să spui, Ned.

— Mă refer la Taylor, răspunse el cu ochii severi, cu gura strînsă.

Deşi tava i se mişcă puţin pe genunchi, pe faţa ei nu apăru nici o schimbare.

— Da, dar ştii, nu l-am văzut de luni de zile, de cînd tata a. . .

Ned Beaumont se ridică şi se îndreptă spre uşă aruncîndu-i peste umăr un: « Bine ».

Fata, din pat, nu spuse nimic.

Ieşi din cameră şi coborî scările.

Jos în hall, Paul Madwig îşi punea haina:

— Trebuie să mă duc la birou, să văd ce e cu contractele acelea, cu canalizarea. Te las la Farr, la birou, dacă vrei.

— Grozav, spuse Ned, cînd de sus se auzi vocea lui Opal.

— Ned, ei, Ned !

— Îndată, răspunse el, şi pe urmă către Madwig: Nu mă aştepta dacă te grăbeşti.

Madwig se uită la ceas.

— Trebuie să mă grăbesc. Te văd diseară la club?

— Îhî, făcu Ned, şi urcă din nou sus.

Opal împinsese tava la picioarele patului. — « Închide uşa », îi spuse.

După ce Ned închise uşa, Opal se dădu la o parte, făcîndu-i loc să stea lîngă ea, pe pat:

— De ce procedezi aşa?

— Pe mine nu trebuie să mă minţi, spuse el grav, aşezîndu-se.

— Dar, Ned ! — ochii ei albaştri încercau să sondeze ochii lui căprui.

— De cînd nu l-ai mai văzut pe Taylor? întrebă el.

— Vrei să spui, de cînd n-am mai vorbit?

Faţa şi vocea ei erau candide.

— De săptămîni. . . şi. . .

El se ridică brusc şi se duse spre uşă, spunînd peste umăr « Bine ».

Ea îl lăsă pînă ajunse la un pas de uşă şi pe urmă îl chemă.

— Oh, Ned. Nu mă chinui atît.

El se-ntoarse încet, cu o faţă impasibilă.

— Nu sîntem prieteni? îl întrebă ea.

— Ba da, răspunse el îndată, fără entuziasm, dar e greu să-ţi aminteşti atunci cînd ne minţim unul pe altul.

Ea se întoarse pe o parte, îşi puse obrazul pe pernă, şi începu să plîngă pe înfundate. Lacrimile îi curgeau descriind o pată cenuşie pe pernă.

El se întoarse spre pat, se aşeză lîngă ea, îi luă capul şi şi-l puse pe umăr.

Ea plînse acolo cîteva minute în tăcere, apoi, cu gura lipită de haina lui, începu să vorbească învăluit.

— Tu ştiai că eu mă întîlneam cu el?

— Da.

Ea se ridică alarmată:

— Şi tata ştia?

— Nu cred, nu ştiu.

Ea îşi apleacă capul pe umărul lui şi vorbi din nou înfundat:

— Vai, Ned ! Ieri toată după-amiază am fost cu el.

El o cuprinse mai tare, dar nu spuse nimic.

După o altă pauză, ea întrebă:

— Cine, cine crezi că a putut să-i facă asta?

El tresări. Ea ridică deodată capul şi fără nici o urmă de slăbiciune îl întrebă:

— Ştii, Ned?

El şovăi, îşi umezi buzele şi bolborosi: — Cred că ştiu.

— Cine? întrebă ea cu furie.

El şovăi din nou, ferindu-şi privirile, apoi o întrebă încetişor:

— Promiţi să păstrezi secretul pînă cînd va veni vremea?

— Da, răspunse ea repede, dar cînd să înceapă să vorbească, îl opri, prinzîndu-l de umeri cu amîndouă mîinile.

— Aşteaptă, nu promit dacă nu-mi promiţi şi tu că n-o să scape, că o să fie prinşi şi pedepsiţi.

— Nu pot să promit asta; nimeni nu poate.

Ea se uită la el, muşcîndu-şi buzele:

— Bine, atunci promit ori cum. Cine?

— Ţi-a spus vreodată că datora unui judecător, pe nume Bernie Despain mai mulţi bani decît putea să plătească?

— Acest Despain a . . .

— Aşa cred, dar ţi-a spus el vreodată ceva despre vreo datorie?

— Ştiam că avea încurcături. Mi-a spus-o, dar nu mi-a spus despre ce-i vorba, decît că el şi cu tată-său se certaseră pentru nişte bani şi că era disperat, da, exact aşaa spus.

— N-a pomenit de Despain?

— Nu, dar ce-i cu asta? De ce crezi că Despain a făcut-o?

— S-au găsit la el nişte poliţe în valoare de mai bine de o mie de dolari pe care Taylor nu le onorase. Azi noapte a părăsit oraşul în grabă. Acum îl caută poliţia. Coborî puţin vocea, uitîndu-se la ea pieziş.

— Ai face ceva ca să ajuţi să fie prins şi condamnat?

— Da, ce?

— Mă gîndesc la ceva puţin demodat. Vezi, va fi greu să fie condamnat, dar dacă e vinovat, ai face ceva care ar putea să pară un pic învechit, ca să fii sigură că e prins?

— Orice, spuse ea.
El suspină și își frămîntă buzele.
— Ce vrei să fac? întrebă ea plină de zel.
— Vreau să-mi aduci o pălărie de-a lui.
— Ce?
— Vreau o pălărie de-a lui Taylor, spuse Ned Beaumont.
Se înroșise la față.
— Poți să-mi aduci una?
Ea era uluită.
— Dar pentru ce, Ned?
— Ca să fim siguri că-l prindem pe Despain. Asta-i tot ce pot să-ți spun acum. Poți să mi-o aduci sau nu?
— Da, cred că da, dar aș vrea să . . .
— Cînd?
— Azi după-amiază, dar aș vrea să . . .
El o întrerupse din nou.
— N-ai nevoie să știi nimic. Cu cît știi mai puțin despre asta, cu atît mai bine. Și asta e valabil și pentru povestea cu pălăria.
O cuprinse cu brațul și o trase spre el.
— L-ai iubit într-adevăr, fetițo? Sau numai din cauză că tatăl tău . . .
— L-am iubit cu adevărat, suspină ea. Sînt foarte sigură. Sînt sigură că l-am iubit.

Bîrlogul lupului

1

— Intră, zise Ned Beaumont care își lua micul dejun în pat cînd auzi bătînd în ușa de la intrare.
Ușa se deschise și se închise la loc.
— Unde ești, Ned? întrebă o voce joasă, hîrîită din sufragerie, dar n-apucă Ned să răspundă că stăpînul vocii apăru în ușa dormitorului, zicînd: Stai bine.
Era un bărbat voinic, cu fața pătrată, galbenă, cu gura mare, cu buze groase, cu ochi negri vioi care se uitau sașiu. În colțul gurii avea o țigară.
— Bună, Whisky, îi zise Ned. Ia un scaun.
Whisky se uită prin cameră.
— Frumoasă casă ai.
Își scoase țigara din gură și, fără să întoarcă fața, arătă cu țigara peste umăr, spre sufragerie:
— Ce-i cu bagajele alea? Te muți?
Ned mestecă pe îndelete și înghiți jumările de ouă înainte de a răspunde:
Mă bate gîndul.
— Da? zise Whisky și se așeză pe un scaun din fața patului. Unde?
— New-York, poate.
— De ce, poate?
— În sfîrșit, am un bilet într-acolo.
Whisky scutură scrumul pe jos, își puse iar țigara în colțul stîng al gurii și trase fumul pe nas.
— Cît o să lipsești?
Ned ținea ceașca de cafea gata s-o ducă la gură. Se uită gînditor la tînărul din fața lui. În cele din urmă zise: — « E numai un bilet dus » — și bău.

Whisky se uită saşiu la Ned pînă cînd unul din ochii săi negri se închise complet, iar din celălalt nu mai rămase decît o dungă subţire, neagră. Scoase ţigara din gură şi scutură iar scrumul pe jos. Vocea lui hîrîită era insistentă.

— De ce nu-l vezi pe Shad înainte de a pleca? sugeră el.

Ned puse ceaşca jos zîmbind.

— Shad şi cu mine nu sîntem atît de buni prieteni încît să-l doară că plec fără să-l spun la revedere.

— Nu de asta-i vorba, zise Whisky.

Ned luă tava şi o puse pe noptieră. Se întoarse pe o parte, proptindu-se într-un cot pe perne. Îşi trase pătura mai sus, pe piept. Apoi întrebă:

— Dar despre ce-i vorba?

— Uite despre ce: tu şi cu Shad ar trebui să lucraţi împreună.

— Nu cred, dădu Ned din cap.

— Poate greşeşti.

— Sigur, mărturisi Ned. O dată, în 1912, am greşit. Nu mai ştiu ce.

Whisky se ridică să stingă ţigara într-una din farfuriile de pe tavă.În picioare, lîngă pat, zise: — De ce nu-ncerci, Ned?

Ned se încruntă.

— Mi se pare o pierdere de vreme, Whisky. Nu cred că Shad şi cu mine ne-am putea împăca.

Whisky îşi sugea cu zgomot un dinte. Buzele groase, lăsate în jos dădeau sunetulul un aer dispreţuitor.

— Shad crede că a-ţi putea.

— Da? Ned deschise ochii. El te-a trimis aici?

— Drace, sigur. Nu-ţi închipui că aş fi aici, vorbindu-ţi cum îţi vorbesc, dacă nu m-ar fi trimis el.

— De ce? întrebă Ned, făcînd iar ochii mici.

— Fiindcă s-a gîndit că el şi cu tine aţi putea face treabă.

— Vreau să spun, de ce crede că aş vrea să lucrez cu el?

Whisky se strîmbă:

— Vrei să mă duci, Ned?

— Nu.

— Atunci, pentru numele lui Dumnezeu, crezi că nu ştie tot oraşul că ieri te-ai certat cu Paul la bomba lui Pip Carson?

— Asta e, va să zică, zise Ned încetişor, ca pentru el.

— Asta e, îl asigură omul cu vocea hîrşiltă, şi s-a întîmplat că Shad a aflat că v-aţi certat fiindcă tu credeai că Paul n-ar fi trebuit să se atingă de cîrciumile lui Shad. Aşa că acum te-ai pus destul de bine cu Shad, dacă ştii să te foloseşti de asta.

— Nu ştiu, zise Ned gînditor. Aş vrea să plec de aici, să mă întorc în oraşul cel mare.

— Fii cu cap, hîrşîi Whisky. Oraşul rămîne tot acolo şi după alegeri. Stai aici. Ştii că Shad are bani grei şi că-i pune la bătaie cu grămada ca să-l înfrîngă pe Madwig. Stai aici şi ia şi tu o picătură din el.

— Da, zise Ned încet, n-ar strica să stau de vorbă cu el.

— Sigur că nu, ce dracu, zise Whisky inimos. Ia-ţi ţoalele şi mergem chiar acum.

— Bine, zise Ned, sculîndu-se din pat.

2

Shad O'Rory se ridică în picioare şi se înclină, fără să-i întindă mîna.

— Îmi pare bine că te văd, Beaumont. Pune-ţi haina şi pălăria unde vrei.

—Bună dimineaţa, salută Ned dezbrăcîndu-se.

— Ei, vă văd mai tîrziu, băieţi, zise Whisky din uşă.

— Da, bine, spuse O'Rory, iar Whisky plecă, închizînd uşa după el.

Ned Beaumont îşi puse pardesiul pe spătarul unei canapele, pălăria peste el şi se aşeză alături. Îl privea pe O'Rory fără curiozitate.

O'Rory se înfundase iar în fotoliul lui scund, acoperit cu perne moi de un vişiniu închis. Se aşeză picior peste picior, punîndu-şi mîinile împreunate pe genunchi. Îşi înclină capul frumos sculptat pe piept, uitîndu-se pe sub sprîncene cu ochii lui cenuşii-albaştri la Ned Beaumont. Vorbi cu un accent irlandez, plăcut şi melodios.

— Îţi datorez ceva pentru că ai încercat să-l convingi pe Paul să nu . . .

— Ba nu, zise Ned.

— De ce nu?

— Nu. Atunci eram de partea lui. Ce i-am spus, era spre binele lui. Credeam că greşeşte.

— O să-şi dea seama înainte de a se prăbuşi, zîmbi O'Rory.

Pentru un timp se făcu tăcere. O'Rory stătea pe jumătate îngropat în scaun, zîmbindu-i lui Ned care şedea pe sofa, uitîndu-se la O'Rory cu ochi care nu spuneau nimic.

O'Rory întrerupse tăcerea:

— Ce ţi-a spus Whisky?

— Nimic, decît că vrei să mă vezi.

— Da, pînă aici, n-a greşit, zise O'Rory, mîngîindu-şi uşor mîinile. E adevărat că tu şi Paul v-aţi certat pentru totdeauna?

— Credeam că ştii, că de-asta ai trimis după mine.

— Am auzit, dar asta nu înseamnă întotdeauna totul. Ce te gîndeai să faci acum?

— Am un bilet pentru New York în buzunar şi bagajele făcute.

O'Rory îşi mîngîie părul alb unsuros.

— Ai venit aici de la New York, nu-i aşa?

— N-am spus niciodată nimănui de unde vin.

O'Rory îşi luă mîna din păr şi făcu un gest uşor de protest.

— Sper că nu crezi că sînt eu omul care să pună preţ pe asemenea lucru. Puţin îmi pasă de unde vine cineva.

Ned nu spuse nimic.

Omul cu părul alb zise:

— Dar mă interesează unde te duci, şi dacă lucrurile ar fi aşa cum le vreau eu, n-ai pleca încă la New York. Nu te-ai gîndit cumva că s-ar putea să-ţi faci mult bine aici?

— Nu, adică, nu, pînă la venirea lui Whisky.

— Şi acum ce crezi?

— Nu ştiu încă nimic. Aştept să ascult ce ai de spus.

O'Rory îşi trecu din nou mîna prin păr. Ochii lui cenuşii-albaştri erau prietenoşi şi vicleni. Întrebă:

— De cînd eşti aici?

— De cincisprezece luni.

— Şi cu Paul de cînd lucrezi aşa strîns?

— De un an.

O'Rory încuviinţă.

— Şi trebuie să ştii o mulţime de lucruri despre el.

— Da, ştiu.

— Trebuie să ştii o mulţime de lucruri pe care le-aş putea folosi.

— Să aud propunerea, zise Ned calm.

O'Rory se ridică de pe scaun și se duse la ușa opusă celei pe care intrase Ned. O deschise și un uriaș buldog englezesc intră legănîndu-se. O'Rory se așeză iar. Cîinele se întinse pe covorul din fața scaunului țintuindu-și stăpînul cu privirea-i posomorîtă.

O'Rory vorbi:

— Un lucru pe care pot să ți-l ofer este posibilitatea de a-i plăti lui Paul cu vîrf și îndesat.

— Pentru mine, asta nu-nseamnă nimic. În ce mă privește sîntem chit.

O'Rory ridică privirea și întrebă încetișor:

— Și n-ai vrea să faci nimic care să-l rănească?

— N-am spus asta, replică Ned puțin iritat. Nu-mi pasă dacă-l rănesc, dar pot s-o fac oricînd pe contul meu și nu vreau ca tu să crezi că îmi dai ceva, dacă îmi dai o posibilitate.

O'Rory clătină din cap, cu plăcere.

— Îmi convine, zise el, deci e ca și lovit. De ce l-a umflat pe tînărul Henry?

— Încetișor, rîse Ned Beaumont. N-am auzit încă propunerea. Drăguță javră. Cît are?

— La limită, șapte.

O'Rory întinse un picior și-l frecă pe cîine pe nas. Cîinele mișcă din coadă trîndav.

— Chestia asta te aranjază? După alegeri, îți dau bani să-ți deschizi cel mai grozav tripou care s-a văzut vreodată în acest stat și te las să-l conduci singur cu toată protecția posibilă.

— Asta e o ofertă probabilă — zise Ned cam plictisit, — dacă cîștigi. Și oricum nu sînt sigur dacă vreau să mai stau aici după alegeri sau chiar pînă atunci.

O'Rory lăsă cîinele în pace, se uită iar la Ned, zîmbi visător și întrebă:

— Nu crezi că o să cîștigăm alegerile?

Ned zîmbi:

— Ai paria? Nu, n-ai face-o.

Cu același zîmbet visător, O'Rory întrebă din nou:

— Beaumont, nu ești atît de întărîtat încît să treci de partea mea, nu-i așa?

— Nu. Ned se ridică și-și luă pălăria. N-a fost ideea mea. — Vocea-i era obișnuită, fața lipsită de expresie, politicoasă. — I-am spus lui Whisky că o să pierd vremea. Vru să-și ia pardesiul.

— Stai jos, zise omul cu părul alb. Putem să mai stăm de vorbă, nu-i așa? Și poate ajungem undeva pînă la urmă.

Ned șovăi, dădu ușor din umeri, își scoase pălăria, o puse lîngă pardesiu, pe sofa, și se așeză alături.

O'Rory spuse:

— Îți dau chiar acum zece miare în numerar, bani ghiață, dacă vii cu mine, și alte zece în noaptea alegerilor dacă-l batem pe Paul și mențin oferta cu tripoul, dacă-ți convine sau nu.

Ned își țuguie buzele și se uită posomorît la O'Rory de sub sprîncenele încruntate.

— Vrei, desigur, să-l spionez.

— Vreau să publici în *Observer* adevărul cu privire la tot ce știi despre el, toate afacerile în care a fost amestecat — contractele cu canalizarea, cum și de ce l-a omorît pe Taylor Henry, povestea cu Shoemaker de iarna trecută, toată porcăria cu felul în care conduce orașul.

— În povestea cu contractele de canalizare nu mai e nimic acum, zise Ned vorbind de parcă mintea i-ar fi fost prinsă de alte gînduri. A renunțat la profiturile lui ca să nu iasă cu scandal.

— De acord, admise O'Rory cu o încredere orbească, dar în afacerea Taylor Henry tot e ceva.

— Da, acolo o să-l prindem, zise Ned încruntîndu-se, dar nu ştiu dacă am putea folosi afacerea Shoemaker, fără — şovăi — să fiu şi eu amestecat.

— Drace, asta nu, zise O'Rory repede. Ce altceva mai avem?

— Poate ar fi ceva cu extinderea privilegiului la tramvaie, şi cu neregulile de anul trecut din biroul Administraţiei Districtului. Va trebui totuşi să facem mai întîi ceva săpături.

— Nu avem decît de cîştigat, amîndoi, zise O'Rory. O să-l pun pe Hinkle — tipul de la *Observer* — să dea formă materialului. Tu-i dai numai informaţiile şi-l laşi pe el să scrie. Am putea începe cu povestea Taylor Henry, care e proaspătă.

— Poate, murmură Ned mîngîindu-şi mustaţa.

Shad O'Rory izbucni în rîs.

— Vrei să spui că ar trebui să începem cu cei zece mii de dolari întîi? întrebă el. Nu e rău. Se ridică, se îndreptă spre uşa pe care intrase cîinele, o deschise şi ieşi închizînd-o în urma lui. Cîinele nu se mişcă din faţa scaunului.

Ned Beaumont îşi aprinse o ţigară de foi. Cîinele întoarse capul şi-l privi.

O'Rory se întoarse cu un teanc mare de bancnote verzi de cîte o sută de dolari, legate cu o fîşie de hîrtie cafenie pe care scria cu cerneală albastră: 10.000$. Trînti teancul de bancnote în cealaltă mînă zicînd:

— A venit Hinkle. I-am spus să intre.

Ned se încruntă:

— Mi-ar trebui puţin timp ca să mi le aşez şi eu în minte.

— Dă-i-le lui Hinkle aşa cum îţi vin. El o să-i dea forma potrivită.

Ned încuviinţă. Zvîrli fumul albastru şi zise:

— Da, pot să fac asta.

O'Rory îi întinse teancul de bani.

Zicînd « mulţumesc », Ned îl luă şi-l puse la piept, umflîndu-şi buzunarul.

— Mulţumirile sînt reciproce, zise O'Rory aşezîndu-se iar pe scaun.

Ned îşi scoase ţigara din gură.

— Mi-am adus aminte de ceva ce vreau să-ţi spun, zise el. Să ştii că pe Paul n-are să-l deranjeze mai mult decît acum, dacă îi pui în spate lui Walt Ivans uciderea lui West.

Înainte de a întreba: de ce?, O'Rory se uită curios o clipă la Ned.

— Pentru că Paul n-o să-l lase să folosească alibiul cu Clubul.

— Vrei să spui că o să ordone băieţilor să uite că Ivans a fost acolo?

— Da.

O'Rory plescăi din limbă:

— De unde i-a venit ideea că eu o să-i fac figura lui Ivans?

— A, ne-am închipuit.

— Adică tu ţi-ai închipuit, zîmbi O'Rory. Paul nu e chiar atît de şmecher.

Ned făcu o strîmbătură de modestie şi întrebă:

— Ce i-aţi pus în circă?

O'Rory chicoti:

— L-am trimis pe caraghios la Braywood să cumpere revolverele pe care le-am folosit.

Ochii lui cenuşii-albaştri se făcură deodată aspri şi tăioşi, apoi, clipiră iar amuzaţi.

— Ei bine, atunci, chestia nu mai ţine dacă Paul e pus pe scandal. Dar asta l-a făcut să-mi caute ceartă, nu-i aşa?

— Da, zise Ned, cu toate că, mai devreme sau mai tîrziu trebuia să se întîmple. Paul crede că el ţi-a dat startul aici şi că trebuie să stai sub aripa lui nu să ajungi aşa de mare ca să-l răstorni.

O'Rory zîmbi.

— Şi eu sînt omul care o să-l facă să-i pară rău că *mi-a* dat startul, promise el. Poate să. . .

Uşa se deschise şi intră un tînăr în haine gri largi. Avea nasul şi urechile foarte mari. Părul de un castaniu nedefinit nu mai fusese pieptănat de mult, iar obrazul destul de serios era prea zbîrcit pentru anii lui.

— Intră, Hinkle, zise O'Rory. Iată-l pe Beaumont. El o să-ţi dea informaţiile. Să-mi arăţi şi mie cînd o să fie gata. O să dăm prima lovitură în ziarul de mîine.

Hinkle îşi dezgoli dinţii stricaţi într-un zîmbet şi mormăi ceva politicos, dar neinteligibil către Ned Beaumont. Acesta se ridică zicînd:

— În regulă. Acum o să mergem la mine să ne-apucăm de treabă.

O'Rory nu se declară de acord:

— Va fi mai bine aici.

Ned îşi luă pălăria şi pardesiul, apoi spuse zîmbind:

— Regret, dar aştept nişte telefoane şi am şi alte treburi. Ia-ţi pălăria, Hinkle.

Hinkle, cu o înfăţişare speriată, stătea nemişcat.

— Va trebui să stai aici, Beaumont, zise O'Rory. Nu putem să ne permitem să ţi se întîmple ceva. Aici o să ai toată protecţia.

Ned Beaumont zîmbi cum ştia el mai frumos.

— Dacă te gîndeşti la bani — băgă mîna în buzunar scoţînd teancul de hîrtii — poţi să-i ţii pînă ce-ţi dau materialul.

— Nu mă gîndesc la nimic, zise O'Rory calm. Dar dacă află Paul că ai venit la mine, ai încurcat-o şi nu vreau să risc de loc să fii curăţat.

— Va trebui să rişti, zise Ned. Plec.

— Nu, se împotrivi O'Rory.

— Ba da, repetă Ned.

Hinkle se întoarse iute şi ieşi afară din cameră.

Ned se întoarse şi el pornind spre cealaltă uşă, prin care intrase, cu un mers drept, fără grabă.

O'Rory îi şopti ceva buldogului de la picioarele sale; Cîinele se ridică în grabă, greoi totuşi, se duse spre uşă cu paşi legănaţi, se opri în faţa ei, aşezîndu-se în patru labe şi uitîndu-se posomorît la Ned Beaumont.

Ned zîmbi, cu buze strînse şi se întoarse cu faţa la O'Rory. Avea teancul de dolari în mînă.

— Ştii unde poţi să-l ţii, zise el şi azvîrli teancul de bancnote spre O'Rory. În aceeaşi clipă, buldogul, cu o săritură stîngace, îl prinse de încheietura mîinii. Din cauza şocului, Ned se răsuci spre stînga şi se lăsă apoi într-un genunchi cu braţul pînă aproape de podea ca să şi-l elibereze de povara cîinelui.

Shad O/Rory se ridică de pe scaun şi se duse la uşa pe unde se retrăsese Hinkle. O deschise spunînd: — Intraţi o clipă. Apoi se apropie de Ned, care, în genunchi, încerca să-şi slăbească braţul din strînsoarea cîinelui, care stătea lat pe podea, cu labele încordate, ţinînd braţul.

Whisky cu alţi doi tipi intrară în cameră. Unul era crăcănatul cu figură de maimuţă care-l însoţise pe O'Rory la Clubul Log Cabin. Celălalt era un băiat blond de 19—20 de ani, vînjos, cu obraji rumeni, ursuz, care se duse în spatele lui Ned, între el şi uşă. Bruta crăcănată îl apucă pe Ned de braţul stîng care era liber. Whisky se opri la jumătatea drumului între Ned şi cealaltă uşă.

— Patty, chemă O'Rory cîinele.

Cîinele dădu drumul mîinii şi se apropie legănîndu-se de stăpînu-său.

Ned se ridică în picioare. Era palid şi cu faţa transpirată. Se uită la mîneca ruptă, la încheietură şi la sîngele care curgea. Îi tremura mîna.

— Tu ai vrut-o, zise O'Rory cu accentul lui irlandez muzical.

Ned Beaumont își înălță privirile spre el.

— Da, dar nu e destul ca să mă împiedice să ies de aici.

3

Ned Beaumont deschise ochii și gemu.

— Gura, lepră, mîrîi băiatul blond cu obraji rumeni.

— Lasă-l în pace, Rusty, zise negriciosul care semăna cu o maimuță. Poate încearcă iar să scape și ne mai distrăm și noi. Își privi rînjind articulațiile umflate ale degetelor.

— Fă cărțile.

Ned Beaumont mormăi ceva despre o oarecare Fedink și se sculă în capul oaselor. Zăcea într-un pat îngust fără nici un fel de cearceaf sau așternut. Salteaua goală era pătată cu sînge. Avea fața umflată, strivită și mînjită de sînge. Din cauza sîngelui uscat, mîneca de la cămașă i se lipise de încheietura mîinii de care îl mușcase cîinele, iar mîna îi era acoperită de sînge care se usca. Se afla într-un dormitor micuț, galben cu alb, mobilat cu două scaune, o masă, un scrin, o oglindă de perete și lîngă pat trei stampe franțuzești înrămate în alb. La picioarele patului era o ușă deschisă prin care se zărea interiorul unei băi în faianță albă. Mai era o ușă, închisă. Ferestre nu erau.

Omul-maimuță și băiatul blond cu obraji rumeni stăteau la masă și jucau cărți. Pe masă se aflau aproape 20 de dolari, hîrtie și monedă.

Ned Beaumont se uită la jucători cu ochi plini de ură — o strălucire întunecată care venea din adînc — și încercă să se dea jos din pat; îi fu îngrozitor de greu. Brațul drept îi atîrna neputincios.

A trebuit să-și dea jos fiecare picior, pe rînd cu mîna stîngă, de două ori căzu pe o parte și fu nevoit să se ridice în pat ajutîndu-se cu stînga.

Omul-maimuță îl privi o dată chiorîș și-l întrebă ironic:

— Cum o mai duci, frate?

Altminteri, cei doi îl lăsară în pace.

În sfîrșit se ridică tremurînd în picioare, lîngă pat. Ajutîndu-se cu mîna stîngă ajunse pînă la marginea patului. Acolo se îndreptă din spate și, cu ochii ficși la țintă merse împleticindu-se spre ușa închisă. Cînd se apropie de ea, se împiedică și căzu în genunchi, dar, cu mîna stîngă, întinsă cu disperare, se prinse de clanță ridicîndu-se iar în picioare.

Atunci omul-maimuță puse binișor cărțile pe masă zicînd: — Ei, gata. Rînji așa tare că dezvelindu-și dinții albi, frumoși se văzu că erau falși. Se duse lîngă Ned care se crampona de clanța ușii.

— Ei gata, lighioană, zise omul-maimuță și, lăsîndu-se cu toată greutatea, îi trînti una în față cu pumnul drept.

Ned fu izbit de perete. Se lovi de perete mai întîi cu capul, apoi cu trupul și alunecă pe podea.

— Isuse, ai să-l cureți, Jeff, zise Rusty cel cu obrajii roșii, posomorît, dar fără emoție și fără să lase cărțile din mînă.

— Pe-ăsta? zise Jeff dîndu-i lui Ned una cu piciorul nu prea tare în coapsă. Nu poți să-l cureți. E tare. E un tip tare. Îi place.

Se aplecă, îl apucă pe omul inconștient de reverele hainei și-l trase să stea îngenunchi.

— Așa-i că-ți place, băiețică? îl întrebă el pe Ned Beaumont, ținîndu-l cu o mînă, iar cu cealaltă lovindu-l peste față.

Clanța se mișcă, pe dinafară.

— Cine e? întrebă Jeff.

— Eu, se auzi vocea plăcută a lui Shad O'Rory.

Jeff îl trase pe Ned destul de departe de ușă ca s-o poată deschide, îl lăsă acolo și descuie ușa cu o cheie scoasă din buzunar.

Intrară O'Rory și Whisky. O'Rory se uită la omul de pe podea, pe urmă la Jeff, și în cele din urmă la Rusty. Ochii lui cenușii albaștri se înouraseră. Cînd vorbi, îl întrebă pe Rusty:

— Jeff l-a stîlcit în bătaie doar așa, ca să se distreze?

Băiatul cu obraji rumeni dădu din cap:

— Nu, zise el morocănos. Beaumont ăsta e o lichea. De fiecare dată cînd se trezește, se scoală și se apucă de ceva.

— Dar nu-l vreau mort, nu încă, zise O'Rory. Se uită jos, la Ned. Vezi dacă poți să-l faci să-și revină. Vreau să-i vorbesc.

— Nu știu, zise Rusty, sculîndu-se de la masă. E destul de tare amețit.

Jeff era mai optimist.

— Sigur că putem. O să vedeți. Ia-l de picioare, Rusty. Iar el îl apucă de subțiori.

Îl duseră la baie și-l băgară în cadă. Jeff astupă scurgerea și dădu drumul la apa rece, la robinet și la duș.

— Asta o să-l pună pe picioare într-o clipă, prezise el.

Peste cinci minute, cînd îl scoaseră șiroind din cadă și-l ridicară, Ned se putea ține pe picioare. Îl duseră iar în dormitor. O'Rory ședea pe un scaun fumînd o țigară. Whisky plecase.

— Puneți-l pe pat, ordonă O'Rory.

Jeff și Rusty îl împinseră spre pat. Cînd își luară mîinile de pe el, Ned căzu drept pe spate. Îl traseră iar ca să-l așeze, iar Jeff îl lovi cu palma peste fața zdrobită, zicînd:

— Hai, Rip van Winkle, trezește-te, trezește-te la viață.

— Are o șansă grozavă dacă se trezește, bombăni morocănosul de Rusty.

— Crezi că nu? întrebă Jeff voios și iar îl pălmui.

Ned deschise un ochi nu atît de umflat ca să nu mai poată fi deschis.

— Beaumont, zise O'Rory.

Ned ridică capul și încercă să se uite prin cameră, dar nimic nu arăta că-l vede pe Shad O'Rory.

O'Rory se sculă de pe scaun, se duse în fața lui Ned și se aplecă pînă ce ajunse cu obrazul la cîțiva centimetri de al celuilalt.

— Mă auzi, Beaumont? întrebă el.

Ochiul deschis al lui Beaumont se uită cu ură mocnită în ochii lui O'Rory.

— Beaumont, sînt eu, O'Rory. Auzi ce spun?

Mișcînd cu greutate din buzele umflate, Ned rosti un « da » răgușit.

— Bine, zise O'Rory. Acum ascultă ce-ți spun. O să-mi dai informațiile cu privire la Paul. Vorbea foarte clar, fără să ridice vocea, fără să-și piardă nimic din muzicalitate. Poate crezi că n-ai să mi le dai, dar o s-o faci. O să pun să te chinuiască în continuu pînă cînd o să mi le dai. Mă-nțelegi?

Ned Beaumont zîmbi, un zîmbet groaznic din cauza halului în care i se afla fața.

— N-o să ți le dau.

O'Rory se dădu înapoi: — La lucru, pe el.

În timp ce Rusty șovăia, maimuța de Jeff îl lovi pe Ned peste mîna înălțată și-l împinse în pat.

— O să-ncerc ceva.

Îi adună lui Ned picioarele și i le zvîrli pe pat. Se aplecă asupra lui, începînd să-l frămînte cu mîinile.

Trupul lui Ned zvîrli convulsiv și gemu de trei ori. După aceea rămase nemișcat.

Jeff își luă mîinile de pe omul din pat. Respira greu cu gura lui de maimuță. Mormăi, jumătate plîngîndu-se, jumătate scuzîndu-se: — Nu mai e bun de nimic acum.

— Foarte bine după cîte știu, deși n-am mai văzut-o de o săptămînă. Își ridică țigara spre gură și pe urmă o lăsă ca și cum tocmai atunci îi venise ceva în minte:

— De ce?

Ea făcu ochii mari:

— Nu stă în pat — din cauza unui surmenaj nervos?

— A, de-asta ! răspunse nepăsător, zîmbind. Nu ți-a spus Paul?

— Ba da, mi-a spus că stă în pat, are un surmenaj nervos. Se uită la Ned, încurcată: Paul mi-a spus asta.

Ned zîmbi blînd:

— Presupun că e destul de susceptibil din această cauză, spuse el rar, uitîndu-se la țigară, apoi la ea și dînd din umeri: — N-are nimic, nici vorbă de așa ceva. Pur și simplu l-a intrat în cap ideea prostească că Paul l-a ucis pe fratele dumitale — și ce e și mai prost — începuse să vorbească pretutindeni. Și Paul nu putea să admită ca fiica lui să meargă de colo pînă colo acuzîndu-l de crimă, așa că a trebuit s-o țină în casă pînă i-o scoate ideea din cap.

— Vrei să spui că e — șovăi, apoi cu ochi strălucitori — că e prizonieră?

— O spui melodramatic, protestă el indiferent. E doar un copil. Și una din metodele de a-i cuminți pe copii nu e să-i ții în odaia lor?

— A, ba da — zise Janet Henry grăbită. Numai că... — își privi mîinile din poală, apoi pe Ned. Dar de ce credea asta?

— Dar cine nu crede? întrebă Ned zîmbind călduț.

Janet se prinse cu mîinile de marginile banchetei și se aplecă înainte, cu fața albă, încordată.

— Asta voiam să vă întreb și eu, domnule Beaumont. Crede lumea așa ceva?

Ned, cu o mînă placidă făcu semn că da.

Degetele Janetei se înălbiseră pe marginea banchetei. Întrebă cu voce uscată — De ce?

Ned se ridică de pe sofa, se duse la cămin ca să arunce țigara în foc. Se întoarse, și se așeză comod, picior peste picior.

— Tabăra cealaltă e convinsă că duce o politică bună îndemnîndu-i pe oameni să creadă așa ceva, spuse el, fără ca nimic în glas, pe față, în atitudine să arate că era interesat personal în ceea ce spune.

Ea se încruntă.

— Domnule Beaumont, dar de ce să creadă oamenii, dacă nu există nici o dovadă sau ceva care ar putea fi interpretat astfel?

O privi curios și amuzat.

— Sigur că există. Credeam că știi. Își mîngîie mustața. Dumneata n-ai primit nici una din scrisorile anonime care circulă?

— Ba da, azi ! Am vrut să ți-o arăt, și...

Ned rîse încet, făcînd un semn cu mîna s-o oprească.

— Nu te deranja. Se pare că seamănă toate destul de bine, și am văzut o mulțime.

Janet se așeză încet, parcă fără să vrea.

— Ei bine, scrisorile astea, materialele publicate de *Observer*, pînă cînd l-au scos din luptă, vorbele răspîndite de ceilalți — dădu din umeri — au luat ceea ce există și au încropit o acuzație frumușică împotriva lui Paul.

Janet încercă să-și mai frămînte buzele:

— E într-adevăr în pericol?

Ned Beaumont dădu din cap și vorbi calm și sigur:

— Dacă pierde alegerile, pierde și influența asupra orașului, asupra guvernului... va fi electrocutat.

Janet tremură și întrebă cu voce stinsă: — Dar dacă cîștigă, e în siguranță?

— Precis, încuviinţă Ned.

Ea îşi ţinu respiraţia. Îi tremurau buzele, cuvintele veneau greu:

— O să cîştige?

— Cred că da.

— Şi atunci n-o să mai aibă nici o importanţă cît de multe dovezi vor fi împotriva lui, nu — vocea i se gîtui — n-o să mai fie în pericol?

— N-o să fie judecat, o asigură Ned Beaumont.

Deodată tresări. Strînse tare din ochi, îi deschise şi-i aţinti pe faţa ei palidă, încordată. O undă de bucurie îi apăru în ochi, se răspîndi pe toată faţa. Rîse încet, dar extrem de încîntat şi se ridică exclamînd:

— Judith în persoană!

Janet Henry rămase nemişcată, ţinîndu-şi respiraţia. Din faţa albă lipsită de expresie ochii căprui priveau fără să înţeleagă.

Ned începu să se plimbe prin cameră, la întîmplare, vorbind fericit — nu cu ea — deşi din cînd în cînd întorcea capul ca să-i zîmbească.

— Sigur, ăsta e jocul. A putut să-l accepte pe Paul — să fie politicoasă cu el — de dragul sprijinului politic de care avea nevoie tatăl ei, dar totul are o limită. Şi totuşi lui Paul i-a fost de ajuns — era teribil de îndrăgostit. Dar cînd îşi băgă în cap că Paul l-a ucis fratele şi că o să scape de pedeapsă dacă ea nu... E splendid! Fiica şi iubita lui Paul încercînd amîndouă să-l împingă spre scaunul electric... Ştiu că are noroc la femei...

Luă o ţigară de foi subţire cu pete verzi. Se opri în faţa Janetei Henry, tăie vîrful ţigării şi fără s-o acuze, îi spuse pe un ton de parcă i-ar fi împărtăşit o descoperire:

— Dumneata ai trimis scrisorile anonime. Nu încape îndoială. Au fost scrise la maşina din camera unde obişnuiau să se întîlnească Opal cu fratele dumitale. Fiecare avea o cheie. Nu le-a scris Opal, fiindcă a fost surprinsă şi tulburată, primindu-le. Dumneata ai făcut-o. Ai luat cheia fratelui dumitale cînd ţi-a fost înapoiată cu alte lucruri de la poliţie, te-ai furişat în cameră şi le-ai scris. Straşnic!

Întoarse capul şi-i zîmbi binevoitor.

Janet duse mîna la gît, atît; nu mişca, nu vorbea.

—Senatorul n-o să facă prea multe greutăţi, din fericire, continuă Ned. Lui nu-i pasă de nimic — nici de dumneata, nici de fiul ucis — cît îi pasă de alegeri şi ştie că nu poate fi reales fără ajutorul lui Paul. Rîse. — Asta te-a împins să-ţi iei rolul de Jutith, nu-i aşa? Ştiai că tatăl dumitale n-o să rupă cu Paul — chiar dacă îl crede vinovat — pînă după alegeri. Ei da, asta e o consolare pentru noi.

Tăcu să-şi aprindă ţigara şi atunci vorbi ea. Îşi luase mîna de la gît. Vocea îi era rece, liniştită: — Nu ştiu să mint, da, Paul l-a ucis pe Taylor. Eu am scris scrisorile.

Ned îşi scoase ţigara din gură, se aşeză din nou pe sofaua cu braţe în formă de liră, în faţa ei. Vorbi grav, dar fără ostilitate:

— Îl urăşti pe Paul, nu-i aşa? Chiar dacă ţi-aş dovedi că nu l-a ucis pe Taylor, tot l-ai urî, nu?

— Da, răspunse ea privindu-l neclintit. Cred că da.

— Asta e, conchise Ned. Nu-l urăşti fiindcă crezi că ţi-a ucis fratele. Crezi că l-a ucis fiindcă îl urăşti.

— Ba nu, spuse ea, clătinînd încet din cap.

Zîmbi sceptic:

— Ai vorbit cu tatăl dumitale în această problemă?

Ea îşi muşcă buzele şi se înroşi puţin.

Ned zîmbi din nou. — Şi ţi-a spus că e ridicol.

Se înroşi mai tare. Începu să spună ceva, dar tăcu.

— Dacă Paul ţi-ar fi ucis fratele, tatăl dumitale ar şti.

Janet privi în jos şi spuse cu voce abătută:
— Tata trebuie să ştie, dar nu vrea s-o recunoască.
— Ar trebui să ştie, zise Ned făcînd ochii mici. În seara aceea Paul a pomenit ceva despre Taylor şi despre Opal?
— Nu ştii ce s-a întîmplat în seara aceea? întrebă ea mirată.
— Nu.
— N-a avut nici o legătură cu Taylor şi Opal, zise ea în grabă rostogolind vorbele. — A fost. . . întoarse brusc faţa spre uşă şi tăcu. Prin uşă se auzea un rîset puternic, profund şi paşi care se apropiau. Îl privi pe Ned grăbită, ridicîndu-şi mîinile într-un gest rugător.
—Trebuie să-ţi spun şopti ea, disperată, dar serioasă. Pot să te văd mîine?
— Da.
— Unde?
— La mine acasă, sugeră el.
Janet încuviinţă repede. Abia avu timp să-i şoptească adresa, ea să întrebe « După zece? » şi el să aprobe, că senatorul Henry şi Paul Madvig intrară în cameră.

5

De la hotelul Majestic, Ned Beaumont se duse la primăria oraşului, la biroul procurorului distructual şi spuse că vrea să vorbească cu domnul Farr.
Tînărul cu faţa rotundă căruia i se adresase, ieşi din birou, întorcîndu-se peste o clipă, cerîndu-şi scuze.
— Îmi pare rău, domnule Beaumont, dar domnul Farr nu e aici.
— Cînd se întoarce?
— Nu ştiu. Secretara a spus că n-a lăsat vorbă.
— O să-mi încerc norocul. Aştept o vreme la el în birou.
— Vai, dar nu puteţi să. . . îl opri tînărul. Ned zîmbi amabil şi-i spuse dulce:
— Nu-ţi place slujba asta, fiule?
Tînărul şovăi, se frămîntă şi se dădu la o parte din drum. Ned o luă pe coridorul care ducea la biroul procurorului şi deschise uşa.
Farr îşi ridică ochii de la birou şi sări în picioare:
— Tu erai? strigă el. Dracu să-l ia de băiat! Niciodată nu înţelege cum trebuie. Un domn Bauman, a zis.
— Nu face nimic, zise Ned blînd. Tot am intrat.
Îl lăsă pe procuror să-i strîngă mîna şi să-l conducă la un fotoliu. După ce se aşezară, întrebă într-o doară: — Ceva noutăţi?
— Nimic. — Farr se lăsă pe spate în scaun, cu degetele în buzunarul de la vestă. — Acelaşi hamalîc, deşi numai Dumnezeu ştie cît ne-am săturat.
— Cum merge treaba cu alegerile?
— Ar putea să meargă şi mai bine — pe faţa roşie, bătăioasă a procurorului trecu o umbră — dar cred că o s-o scoatem la capăt.
— Ce s-a întîmplat? întrebă Ned tot într-o doară.
— Ba una, ba alta. Totdeauna se iveşte cîte ceva. Asta e politica. . .
— Eu pot să fac ceva — sau Paul — ca să te ajutăm? întrebă Ned şi, după ce Farr clătină din capul lui acoperit cu o mirişte roşcată continuă: — Zvonul ăsta că Paul ar avea ceva de-a face cu omorul lui Henry e lucrul care-ţi dă cel mai mult de furcă?
O licărire de spaimă trecu prin ochii lui Farr, dar dispăru într-o clipită. Se aşeză drept în scaun.
— Ei, da, zise el prudent, mulţi sînt de părere că ar fi trebuit să limpezim crima înainte de alegeri. Asta e unul din lucruri — poate unul dintre cele mai importante.

— Ai mai progresat cu ceva de cînd te-am văzut ultima dată? Ai mai aflat ceva nou?

Farr făcu semn că nu. Avea o privire prudentă.

Ned zîmbi rece:

— Mergi tot aşa încet în unele aspecte?

— Da, desigur, Ned, se foi procurorul în scaun.

Ned aprobă. Ochii îi străluceau răutăcioşi. Vorbi în zeflemea:

— Problema Ben Ferriss este una din cele în care te descurci greu?

Farr îşi deschise gura boantă şi apoi o închise la loc. Îşi frecă buzele. Ochii, holbaţi de uimire, se goliră apoi de orice expresie.

— Nu ştiu dacă e sau nu ceva în povestea asta cu Ferriss, Ned. Nu cred că e. Nici nu m-am gîndit prea mult drept să-ţi spun.

Ned rîse batjocoritor.

— Ştii că nu ţi-aş ascunde nimic, ţie, şi lui Paul, nimic important. Mă cunoşti destul de bine.

— Te-am cunoscut înainte să devii nervos, răspunse Ned. Dar nu-i nimic. Dacă îl cauţi pe tipul care a fost în maşină cu Ferriss poţi să-l agăţi chiar acum la Hotelul Majestic, camera 417.

Farr se uită ţintă la garnitura de birou, la nudul care dansa ţinînd un aeroplan între două tocuri piezişe. Faţa îi era o masă amorfă. Nu scoase o vorbă.

Zîmbind subţire, Ned se ridică de pe scaun.

— Paul e întotdeauna bucuros să-şi scoată băieţii din încurcătură. Crezi că ar fi de vreun folos dacă s-ar lăsa arestat şi judecat pentru uciderea lui Henry?

Farr nu-şi luă ochii de la garnitura verde de birou. Spuse încăpăţînat:

— Nu eu trebuie să-i spun lui Paul ce să facă.

— Ei, bravo, exclamă Ned. Se aplecă peste birou, la urechea procurorului şi-i şopti confidenţial: — Şi acum mai ascultă una. Nu trebuie să faci prea multe fără să ţii cont de ce ţi-ar spune Paul. După ce închise uşa, zîmbetul îi dispăru.

Despărţirea

2

Ned Beaumont se duse acasă. Era palid şi posomorît. Se gîrbovi într-unul din scaunele mari, roşii, cu o sticlă de whisky Bourbon şi un pahar pe masă. Dar n-avea chef. Se uită încruntat la pantofii negri din picioare rozîndu-şi unghiile. Sună telefonul. Nu răspunse. Amurgul începu să pătrundă în cameră. Era întuneric atunci cînd se ridică şi se duse la telefon. Formă un număr:

— Alo, aş dori să vorbesc cu domnişoara Henry, vă rog.

Urmă o pauză, în timpul căreia fluieră în şoaptă ceva lipsit de melodie.

— Alo, domnişoara Henry?... Da... Tocmai m-am întors de la Paul, i-am spus tot, şi despre dumneata... Da, ai avut dreptate. A făcut ceea ce sperai... Rîse: Ba da. Ai ştiut că o să mă asculte, apoi o să mă dea afară. Chiar aşa a făcut... Nu, nu face nimic. Trebuia să se întîmple... nu, zău... probabil pentru totdeauna. S-au spus lucruri care nu se pot retrage uşor... da, toată seara... cred... Foarte bine... Pe curînd.

Îşi turnă un pahar de whisky şi-l dădu pe gît. Apoi se duse în dormitor unde începea să fie întuneric, puse deşteptătorul la ora opt şi se aşeză complet îmbrăcat în pat, pe spate. O vreme se uită în tavan, apoi adormi, respirînd neregulat şi se trezi cînd sună ceasul.

Cînd se dădu jos din pat, aprinse lumina, intră în baie, se spălă pe față și pe mîini, își puse un guler curat, făcu focul în căminul din livingroom și citi un ziar pînă la sosirea Janetei Henry.

Era agitată. Deși începu imediat să-l asigure că nu prevăzuse un asemenea rezultat dacă Ned îi va spune lui Paul despre vizita ei, ochii jucăuși îi erau plini de bună dispoziție și nu-și putea reține zîmbetul chiar atunci cînd buzele îi schițau cuvinte de scuză.

— Nu face nimic, răspunse Ned. Chiar dacă aș fi știut cum o să iasă, tot trebuia s-o fac. Presupun că undeva, în adîncul meu, am știut. Sînt astfel de cazuri. Și dacă mi-ai fi spus că se va întîmpla, aș fi luat-o ca o provocare și tot așa aș fi procedat.

— Sînt bucuroasă, exclamă ea întinzîndu-i amîndouă mîinile. Nu pot să mă prefac.

— Îmi pare rău, îi spuse el luîndu-i mîinile, dar nu m-aș fi abătut din drumul meu ca să evit asta.

— Acum știi că am dreptate. L-a ucis pe Taylor.

Îl cerceta cu privirea.

— Da, așa mi-a spus.

— Și o să mă ajuți acum? Se apropie, îi strînse mîinile. El ezită, încruntîndu-se la atîta zel.

— A fost un caz de legitimă apărare, sau un accident, zise el rar, nu pot să...

— A fost crimă, țipă ea. Desigur că el o să spună că a fost legitimă apărare. Dădu din cap nerăbdătoare. Și chiar dacă a fost legitimă apărare sau accident, de ce să nu fie și el obligat să se prezinte în fața juriului, s-o dovedească așa cum fac toți?

— A așteptat prea mult. Luna asta cît a tăcut va fi împotriva lui.

— Ei și, a cui a fost greșala? Crezi că ar fi tăcut atîta dacă era în legitimă apărare?

El încuviință hotărît.

— Asta a fost din cauza dumitale. Te iubește. N-a vrut să știi că ți-a ucis fratele.

— Dar știu, strigă ea furioasă. Și o să știe toată lumea.

El ridică încet din umeri. Era întunecat la față.

— Nu vrei să mă ajuți?

— Nu.

— De ce? Te-ai certat cu el.

— Cred în ce mi-a spus. Știu că acum e prea tîrziu ca să aducă povestea în tribunal. Între noi, totul s-a terminat, dar nu-i voi face una ca asta. Își umezi buzele: Lasă-l în pace. Probabil o s-o facă alții, fără ajutorul dumitale sau al meu.

— Ba nu, n-o să-l las în pace pînă nu-și primește pedeapsa pe care o merită. Își ținu respirația, ochii i se întunecară. Crezi atît de mult în el încît să riști să găsești o dovadă că te-a mințit?

— Ce vrei să spui? întrebă el prudent.

— Vrei să mă ajuți să găsesc vreo dovadă, să vedem adevărul, dacă minte sau nu? Trebuie să existe pe undeva o dovadă concretă, o dovadă pe care s-o putem găsi. Dacă într-adevăr îl crezi, n-o să-ți fie teamă ajutîndu-mă să găsesc dovada.

El o studie o clipă înainte de a întreba:

— Dacă te ajut și găsim dovada concretă, promiți s-o accepți oricum ar fi?

— Da, zise ea imediat, dacă și dumneata accepți.

— Și o să ții pentru dumneata ceea ce găsim pînă isprăvim treaba și găsim dovada concludentă — n-o să folosești ceea ce găsim împotriva lui pînă nu avem totul?

— Da.

— S-a făcut.

Ea suspină fericită și-o podidiră lacrimile.

— Stai jos, o pofti el. Avea fața slabă, aspră, vocea tăioasă. Trebuie să ne punem la punct planul de bătălie. Ai avut vreo veste de la el azi după masă sau astăseară, de cînd ne-am certat?

— Nu.

— Deci nu putem fi siguri ce atitudine o să aibă față de dumneata. S-ar putea să se fi gîndit mai tîrziu că am dreptate. Asta n-o să mai schimbe cu nimic relațiile dintre noi acum — cu mine a terminat-o — dar trebuie să aflăm cît mai repede. — Se uită încruntat în jos, aranjîndu-și mustața. — Va trebui să aștepți pînă cînd vine el la dumneata. Nu-ți poți permite să-l chemi. Dacă are slăbiciune pentru dumneata, asta l-ar putea convinge. Cît de sigură ești de el?

Ea ședea pe scaun lîngă masă.

— Tot așa de sigură cît poate fi o femeie de un bărbat. Rîse puțin stingher. Știu că sună cam. . . dar, zău că sînt, domnule Beaumont.

— Atunci probabil e-n regulă, dar ar trebui să știi precis mîine. Ai încercat vreodată să-l tragi de limbă?

— Nu încă, nu de-adevărat. Așteptam. . .

— Asta cade pentru moment. Indiferent cît de sigură ești de el, acum va trebui să fii foarte atentă. Ai mai aflat ceva despre ceea ce nu mi-ai spus?

— Nu, dădu ea din cap. Nu știam prea bine cum să procedez. De asta am vrut atîta ca dumneata să. . .

El o întrerupse din nou:

— Nu te-ai gîndit să angajezi un detectiv particular?

— Da, dar mi-a fost teamă, teamă că voi da peste unul care să-i spună lui Paul. Nu știam la cine să mă duc, în cine să am încredere.

— Am eu unul pe care-l putem folosi. Își trecu degetele prin păr. Ei, acum sînt două lucruri pe care aș vrea să le afli, dacă nu le știi chiar. Lipsește vreo pălărie de-a fratelui dumitale? Paul zice că avea pălărie pe cap. Eu n-am văzut nici una cînd l-am găsit. Vezi dacă poți afla cîte avea și dacă ies toate la socoteală, cu excepția celei pe care am împrumutat-o eu, zîmbi el pieziș.

Janet nu băgă în seamă zîmbetul, dădu din cap și ridică puțin mîinile, abătută.

— Nu pot. Am dat toate lucrurile ce-i aparțineau și oricum mă îndoiesc că știa cineva exact cîte avea.

— Nici eu nu m-am gîndit că o să iasă ceva din asta, zise Ned. Celălalt lucru, e un baston, dacă lipsește vreunul — de al lui sau de al tatălui dumitale — și anume unul maron, greu, masiv.

— Trebuie să fie al tatei, se grăbi ea, și cred că e acolo.

— Verifică, o sfătui Ned rozîndu-și unghia. Asta e destul pînă mîine și poate mai afli cum stai cu Paul.

— Dar ce e?. . . vreau să spun cu bastonul? se ridică ea agitată.

— Paul spune că fratele dumitale l-a atacat cu un baston și cînd a încercat să i-l ia l-a lovit. Paul zice că a luat bastonul cu el și l-a aruncat în foc.

— O, sînt sigură că toate bastoanele tatei sînt acolo, strigă ea, cu fața albă, cu ochii mari.

— Taylor n-avea nici unul?

— Numai unul negru cu mîner de argint. Îl luă de mînă: — Dacă sînt toate acolo, înseamnă că. . .

— S-ar putea să însemne ceva, zise el, punînd mîna peste a ei. Dar fără șiretlicuri, o preveni.

— Nu, promit. Dacă ai ști numai ce fericită sînt că am ajutorul dumitale, cît de mult l-am dorit, ai ști că poți să ai încredere în mine.

— Sper, răspunse Ned, retrăgîndu-și mîna.

Cheia sfărîmată

1

Ned Beaumont se duse acasă, își bău cafeaua, fumă, citi un ziar, o revistă și jumătate dintr-o carte. Din cînd în cînd se oprea din citit ca să se plimbe agitat prin cameră. Soneria nu sună. Nici telefonul.

La ora opt dimineața făcu o baie, se bărbieri și se schimbă în haine curate. Pe urmă ceru să i se aducă micul dejun.

La ora nouă se duse la telefon, făcu un număr, ceru pe domnișoara Janet Henry, și spuse: « Bună dimineața. . . Da, bine mulțumesc. . . Da, sîntem gata de bal. . . Da . . . Dacă tatăl dumitale eacasă, ce-ai zice ca mai întîi să-i spunem și lui. . . Grozav, dar nici un cuvînt pînă nu ajung eu acolo. . . Cît pot de repede. Plec acum. . . În regulă. Pe curînd ».

Se ridică de la telefon uitîndu-se în gol, bătu zgomotos din palme, le frecă. Își strînse gura încruntat, ochii căprui îi ardeau. Își luă repede pardesiul și pălăria. Ieși din cameră fluierînd printre dinți Little Lost Lady și străbătu străzile cu pași mari.

« Domnișoara Henry mă așteaptă », spuse fetei care-i deschise ușa.

— Da, domnule, zise ea, și-l conduse într-o cameră însorită, tapetată în culori deschise unde senatorul și fiica lui își luau micul dejun.

Janet Henry se ridică imediat și veni spre el cu amîndouă mîinile întinse, strigînd emoționată: — Bună dimineața !

Senatorul se ridică cu prestanță, privindu-și fiica surprins dar politicos apoi întinzînd mîna lui Ned Beaumont, spuse: — Bună dimineața, domnule Beaumont. Sînt bucuros să vă văd. Nu vreți să?. . .

— Nu, mulțumesc, am mîncat deja.

Janet Henry tremura. De emoție fața își pierduse orice culoare, ochii se întunecaseră, avea înfățișarea unui om drogat. — Avem să-ți spunem ceva, tată, șopti ea cu o voce gîtuită, — Ceva care. . . Se întoarse deodată spre Ned Beaumont: — Spune-i, spune-i !

Ned Beaumont se uită pieziș la ea, încruntîndu-și sprîncenele, apoi privi drept spre tatăl ei. Senatorul rămăsese în picioare lîngă masă. Ned Beaumont zise: — Am pus mîna pe niște probe foarte concludente, inclusiv o mărturisire. Paul Madwig l-a ucis pe fiul dumneavoastră.

Ochii senatorului se îngustară. — Și care sînt aceste probe, atît de concludente?

— Păi, domnule, partea cea mai importantă este desigur mărturisirea. Paul spune că în noaptea aceea fiul dumneavoastră a alergat după el încercînd să-l lovească cu un baston gros, maron și că smulgîndu-i bastonul, l-a lovit fără să vrea. Zice că a luat bastonul cu el și l-a ars, dar fiica dumneavoastră — se înclină ușor spre Janet Henry — spune că e încă aici.

— Da, este aici, zise ea. E bastonul pe care ți l-a adus maiorul Sawbridge.

Fața senatorului era palidă ca marmora și tot atît de dură. — Continuați, zise el.

Ned făcu un gest ușor cu mîna. — Ei bine, domnule, faptul că fiul dumneavoastră nu avea bastonul, spulberă povestea lui cum că ar fi fost un accident sau legitimă apărare. Dădu ușor din umeri. — I-am spus asta lui Farr ieri. Se pare că lui i-e frică să-și asume o răspundere prea mare — știți ce funcție are — dar astăzi nu văd cum ar putea să nu-l aresteze pe Paul.

Janet Henry se încruntă la Ned Beaumont, evident surprinsă de ceva, începu să vorbească, dar pe urmă se opri.

Senatorul Henry se șterse pe buze cu șervețelul pe care-l avea în mîna stîngă, îl lăsă pe masă și întrebă: — Mai există și alte probe?

Ned Beaumont răspunse cu o altă întrebare pusă cu indiferență: — Nu e destul?

— Dar mai sînt și altele, nu-i așa? întrebă Janet.

— Da, dar toate subordonate acesteia, continuă Ned Beaumont cu dispreț. Se adresă senatorului: — Pot să vă dau mai multe detalii, dar aveți esențialul. E suficient, nu-i așa?

— Prea suficient, zise senatorul, ducîndu-și o mînă la frunte. Și totuși nu pot să cred. Dacă vreți, scuzați-mă o clipă și, întorcîndu-se către fiica sa, și tu, draga mea. Aș vrea să fiu singur, să mă gîndesc, să încerc să mă obișnuiesc... Nu, nu, rămîneți aici. O să mă duc la mine în cameră. Se înclină politicos. Te rog rămîi, domnule Beaumont. Nu stau mult. O clipă doar, ca să mă obișnuiesc cu gîndul că acest om cu care am lucrat umăr la umăr este ucigașul fiului meu.

Se înclină din nou și ieși, ținîndu-se drept, rigid.

Ned Beaumont o luă pe Janet Henry de mînă întrebînd-o încet, cu voce încordată:

— Ascultă, crezi că ar putea să-și piardă cumpătul?

Ea îl privi uluită.

— Crezi că poate s-o ștează ca să-l vîneze pe Paul? Numai asta ne mai lipsea! Dumnezeu știe ce se poate întîmpla.

— Nu știu, zise ea.

— Nu putem să-l lăsăm, se crispă el nerăbdător. Nu vrei să mergem undeva lîngă ușa de la intrare, ca să-l putem opri dacă încearcă să plece?

— Da, zise ea îngrozită.

Îl conduse într-o încăpere mică la cîțiva pași de intrare, pe care draperiile grele de la geamuri o întunecau. Rămaseră unul lîngă altul în încăperea întunecată, lîngă ușa întredeschisă. Amîndoi tremurau. Janet Henry încercă să-i șoptească ceva lui Ned Beaumont, dar el îi făcu semn să tacă.

Nu trecu mult și pe covorul din hol se auziră pași ușori: era senatorul Henry în pardesiu, cu pălărie, grăbindu-se spre ieșire.

Ned Beaumont îi ieși înainte spunînd: — Stați o clipă, domnule senator.

Senatorul se întoarse, cu fața dură, rece și ochii dominatori. — Vă rog să mă scuzați. Trebuie să plec.

— Nu e bine, zise Ned Beaumont, apropiindu-se de senator. Agravați lucrurile.

Janet Henry se duse lîngă el, rugîndu-l: — Nu pleca, tată, ascultă-l pe domnul Beaumont.

— L-am ascultat pe domnul Beaumont, răspunse senatorul. Sînt dispus să-l ascult din nou dacă mai are să-mi dea unele informații. Dacă nu, vă rog să mă scuzați. Zîmbi spre Ned Beaumont. Acționez în urma celor spuse de dumneata.

Ned Beaumont îl privi calm. — Nu cred că trebuie să vă duceți acum la el.

Senatorul îl privi de sus.

— Dar, tată... începu Janet, dar... privirea lui o opri.

Ned Beaumont își drese glasul. Pete de roșeață îi apărură pe față. Duse mîna stîngă cu repeziciune la buzunarul din dreapta al senatorului.

Acesta se dădu înapoi indignat.

Ned Beaumont înclină cu subînțeles capul. — Nu e bine ce faceți, zise el cu seriozitate, apoi uitîndu-se spre Janet Henry: — Are un revolver în buzunar.

— Tată! țipă ea, ducîndu-și mîna la gură.

Ned Beaumont își țuguie buzele. — Ei bine, e de la sine înțeles că nu putem să vă lăsăm să plecați cu un revolver în buzunar.

— Nu-l lăsa, Ned, zise Janet Henry.

Senatorul îi fulgeră cu ochi disprețuitori. — Mi se pare că amîndoi ați uitat cine sînteți. Janet, du-te te rog în camera ta.

Fără voia el făcu cîțiva pași, pe urmă se opri și strigă: — Ba nu mă duc! N-o să te las să faci asta. Nu-l lăsa, Ned.

— N-o să-l las, promise Ned umezindu-și buzele.

Senatorul, ţintuindu-l cu o privire rece, apucă cu mîna dreaptă clanţa uşii de la intrare.

Ned Beaumont se aplecă înainte prinzîndu-l de mînă. — Ascultaţi, domnule, spuse el cu respect. Nu pot să vă las să faceţi asta. N-o fac de capul meu. Îi lăsă mîna, şi scoase din buzunarul de la haină o hîrtie împăturită, murdară, mototolită, ruptă. — Iată dovada prin care am fost numit luna trecută anchetator special pe lîngă Biroul procurorului districtual. — I-o întinse senatorului. — După cîte ştiu, n-a fost încă anulată, aşa că nu vă pot lăsa să ucideţi pe cineva.

Senatorul nu se uită la hîrtie. Spuse dispreţuitor: — Încerci să salvezi viaţa prietenului dumitale ucigaş.

— Ştiţi că nu-i adevărat.

Senatorul se îndreptă trufaş: — Destul, zise el, apăsînd pe clanţă.

— Ieşiţi pe trotuar cu revolverul în buzunar, şi vă arestez, îl avertiză Ned Beaumont.

— Vai, tată, suspină Janet Henry, cu voce plîngăreaţă.

Senatorul şi Ned Beaumont stăteau privind unul în ochii celuilalt.

Senatorul vorbi primul, adresîndu-se fiicei lui: — Vrei să ne laşi puţin singuri, dragă? Aş vrea să-i spun cîteva vorbe domnului Beaumont.

Janet îl privi întrebătoare pe Ned Beaumont, care făcu un semn afirmativ. — Da, tată, zise ea, cu condiţia să nu pleci fără să te văd.

— O să mă vezi, răspunse el zîmbind.

Cei doi bărbaţi o priviră cum străbătu coridorul, cum se întoarse spre stînga aruncînd o privire înapoi, şi cum dispăru printr-o uşă.

Senatorul zise cu reproş: — Mă tem că nu aţi avut o influenţă prea bună asupra fiicei mele, aşa cum ar fi trebuit. Deobicei nu este atît de. . . încăpăţînată.

Ned Beaumont zîmbi scuzîndu-se parcă, dar nu zise nimic.

— De cînd a început povestea asta? întrebă senatorul.

— Vreţi să spuneţi de cînd ne ocupăm de crimă? Eu, numai de o zi, două. Fiica dumneavoastră, în schimb, de la bun început. Ea a crezut întotdeauna că Paul e autorul.

— Ce? zise senatorul surprins.

— Da, dintotdeauna. N-aţi ştiut? Îl urăşte de moarte, l-a urît întotdeauna.

— Îl urăşte? întrebă senatorul cu răsuflarea tăiată. Vai, Doamne, nu!

Ned Beaumond dădu din cap afirmativ şi zîmbi ciudat spre omul din uşă. — Nu ştiaţi?

Senatorul respiră cu nesaţ. — Vino aici, îl invită el în camera întunecoasă unde stătuseră ascunşi cei doi. Senatorul aprinse luminile în timp ce Ned Beaumont închidea uşa. Apoi, rămaseră în picioare unul în faţa celuilalt.

— Vreau să stăm de vorbă ca între bărbaţi, domnule Beaumont, începu senatorul. Putem să uităm, zîmbi el, calitatea dumitale oficială, nu-i aşa?

— Da, fu de acord Ned Beaumont. Şi Farr probabil că a uitat-o.

— Exact. Ei, şi acum, domnule Beaumont, eu nu sînt un tip însetat de sînge, dar blestemat să fiu dacă pot să stau liniştit la gîndul că ucigaşul fiului meu e liber şi nepedepsit cînd. . .

— V-am spus că trebuie să-l aresteze. Nu pot să n-o facă. Probele sînt prea evidente şi toată lumea o ştie.

Senatorul zîmbi rece: — Cred că n-ai de gînd să-mi spui, sîntem doar politicieni amîndoi, că Paul Madvig e cumva în pericol de a fi pedepsit pentru orice ar face în oraşul acesta?

— Ba da. Paul e pierdut. E încolţit din toate părţile. Singurul lucru care-i mai opreşte, e că erau obişnuiţi să facă sluj la apariţia lui şi că au nevoie de puţin timp ca să-şi facă curaj.

Senatorul Henry zîmbi clătinînd din cap. — Dă-mi voie să nu fiu de acord cu dumneata. Nici nu erai născut cînd făceam eu politică. . .

— De acord.

— Așa că dă-mi voie să te asigur că nu-și vor aduna niciodată curajul necesar, indiferent cît timp au la dispoziție. Paul e șeful lor și în ciuda unor revolte trecătoare, va rămîne șeful lor.

— Nu cred că sîntem de acord în această privință, zise Ned Beaumont. Paul e pierdut. Se încruntă. Dar să revenim la povestea cu revolverul. Nu e în regulă. Mai bine dați-mi-l mie. Întinse mîna.

Senatorul își băgă mîna în buzunar.

Ned Beaumont se apropie de el și îl prinse de mînă. — Dați-mi-l.

Senatorul îl privi furios.

— Bine, zise Ned Beaumont. Dacă n-am încotro. . . și după o luptă scurtă, răsturnînd un scaun, luă de la senator revolverul, o armă de tip vechi, nichelată. Tocmai îl băga în buzunar, cînd apăru Janet Henry, albă la față, cu ochii îngroziți.

— Ce s-a întîmplat? țipă ea.

— N-a vrut să asculte de nimic, mîrîi Ned Beaumont. A trebuit să-i iau revolverul cu forța.

Senatorul se zvîrcolea gîfîind. Făcu un pas spre Ned Beaumont:

— Ieși afară din casa mea, îi porunci el.

— N-o să ies, spuse Ned Beaumont strîngînd din buze cu ochii arzînd de furie. O luă brutal pe Janet Henry de mînă: — Stai jos și ascultă. Tu ai vrut-o. Apoi se adresă senatorului: Am destule de spus, așa că ați face mai bine să stați jos și dumneavoastră.

Nici Janet Henry, nici tatăl ei nu se așezară. Janet se uită îngrozită spre Ned Beaumont care o privea cu ochi duri. Amîndoi aveau fețele livide.

— Dumneavoastră v-ați omorît fiul, îi spuse Ned Beaumont senatorului.

Pe fața senatorului nu apăru nici o schimbare. Nu schiță nici un gest.

Un timp Janet Henry rămase tot atît de nemișcată ca și tatăl ei. Apoi, o expresie de groază i se așternu pe față; sprijinindu-se în mîna dreaptă, cu genunchii ușor îndoți fără să cadă, alunecă încet pe dușumea, uitîndu-se îngrozită la cei doi bărbați, care n-o priveau.

Ned Beaumont îi spuse senatorului: — Acum vreți să-l omorîți și pe Paul ca să nu spună că v-ați ucis fiul. Știți că-l puteți ucide scăpînd ușor — în stilul unui gentleman de modă veche — dacă reușiți să impuneți întregii lumi atitudinea pe care ați încercat să ne-o impuneți și nouă. Se opri.

Senatorul nu spuse nimic.

Ned Beaumont continuă: — Știți că veți rămîne descoperit dacă e arestat Paul, fiindcă el n-o să admită în nici un chip ca Janet să creadă că i-a ucis fratele. Rîse amar. Și ce glumă strașnică! Își trecu mîna prin păr: — Iată cam ce s-a întîmplat: cînd Taylor a auzit că Paul a sărutat-o pe Janet, a alergat după el, luîndu-și bastonul și pălăria, deși asta nu e chiar atît de important. Cînd v-ați gîndit la ceea ce s-ar putea întîmpla cu șansele de a fi reales. . .

Senatorul îl întrerupse cu o voce furioasă, aspră: — E o prostie! Nu voi permite ca fiica mea să fie supusă. . .

Ned Beaumont rîse brutal: — Sigur că este o prostie. Și faptul că ați adus înapoi, acasă bastonul cu care l-ați omorît, și i-ați luat pălăria fiindcă ați alergat cu capul descoperit după el, este tot o prostie, dar e o prostie care vă condamnă definitiv.

— Și cum rămîne cu mărturisirea lui Paul? întrebă senatorul Henry disprețuitor.

Ned Beaumont rînji: — Mai mult decît trebuie. Vă spun eu ce e de făcut. Janet, tu îl telefonezi și îi spui să vie imediat aici. Pe urmă, o să-i spunem cum a vrut tatăl tău să plece cu revolverul după el și o să vedem ce zice.

Janet se mişcă, dar nu se ridică de pe podea. Faţa ei era lipsită de orice expresie.

— E ridicol, zise senatorul. N-o să facem aşa ceva.

— Telefonează-i, Janet, îi porunci Ned Beaumont.

Ea se ridică în picioare, cu aceeaşi faţă inexpresivă, şi fără să dea nici un pic de atenţie vocii tăioase a senatorului care o strigă, se duse spre uşă.

Senatorul îşi schimbă tonul: — Aşteaptă, dragă. Apoi întorcîndu-se spre Ned Beaumont: — Aş vrea să stau de vorbă numai cu dumneata.

— De acord, zise Ned Beaumont întorcîndu-se către fata care şovăia în prag. Înainte ca el să zică ceva, ea îl întrerupse încăpăţînată: — Vreau să aud şi eu. Am dreptul să aud şi eu. — Ned încuviinţă şi se uită din nou la senator: — Da, are dreptul.

— Janet, dragă, zise senatorul, încerc să te cruţ. . .

— Nu vreau să fiu cruţată, şopti ea încet. Vreau să ştiu.

Senatorul făcu un gest de neputinţă cu mîinile: — Atunci nu voi spune nimic.

— Janet, zise Ned Beaumont, telefonează-i lui Paul.

Văzînd-o că pleacă, senatorul vorbi:— Nu. E mai greu decît ar trebui, dar. . . Scoase o batistă şi-şi şterse mîinile. O să vă spun exact ce s-a întîmplat, apoi o să vă cer o favoare, una pe care cred că n-o puteţi refuza. Şi totuşi — se întrerupse ca să se uite la fiica sa: — Intră, dragă şi închide uşa, dacă tot trebuie să auzi. Janet închise uşa şi se aşeză pe un scaun, cu corpul ţeapăn, aplecat înainte, cu faţa încordată.

Ducîndu-şi la spate mîinile care frămîntau batista, senatorul îl privi pe Ned Beaumont fără duşmănie şi începu să povestească: — Am alergat după Taylor în noaptea aceea fiindcă nu vroiam să pierd prietenia lui Paul datorită caracterului impulsiv al fiului meu. L-am ajuns din urmă în strada China. Paul îi luase bastonul din mîini. Amîndoi, sau cel puţin Taylor, ţipau straşnic. L-am rugat pe Paul să ne lase, să mă lase să discut singur cu fiul meu şi a ascultat dîndu-mi bastonul. Taylor mi-a vorbit aşa cum nu se cuvine să vorbească un fiu cu tatăl său şi a încercat să mă dea la o parte din drum ca să-l poată urmări pe Paul. Nu ştiu exact cum s-a întîmplat — lovitura — dar s-a întîmplat, el a căzut şi s-a lovit cu capul de bordură. Paul s-a întors — nu ajunsese prea departe — şi ne-am dat seama că Taylor murise instantaneu. Paul a insistat să-l lăsăm acolo şi să nu ne recunoaştem vreo vină în moartea lui, că altfel, în perioada aceasta a campaniei electorale, un scandal îngrozitor ar fi inevitabil. Şi, ce mai, m-am lăsat convins. El a luat pălăria lui Taylor şi mi-a dat-o mie ca s-o port pînă acasă — eu fugisem fără nimic pe cap. M-am asigurat că investigaţiile poliţiei vor fi oprite în caz că se vor apropia prea mult de noi. Mai tîrziu, săptămîna trecută de fapt, alarmat de zvonurile că el l-ar fi omorît pe Taylor, m-am dus şi l-am întrebat dacă n-ar fi mai bine să facem mărturisiri complete. El a rîs de temerile mele şi m-a asigurat că e în stare să-şi poarte singur de grijă. — Luîndu-şi mîinile de la spate, îşi şterse faţa cu batista spunînd: — Aşa s-a întîmplat.

— L-ai lăsat să zacă acolo, în stradă ! urlă Janet cu voce gîtuită.

Senatorul clipi fără să zică nimic.

Ned Beaumont se încruntă: — Un discurs electoral. . . puţin adevăr camuflat. Făcu o strîmbătură. Vroiaţi să cereţi o favoare.

Senatorul se uită în jos spre podea, apoi iar la Ned Beaumont: — Da, dar e numai pentru urechile dumitale. — Nu, răspunse acesta.

— Iartă-mă, dragă, îi spuse senatorul fiicei sale, pe urmă lui Ned Beaumont: v-am spus adevărul, dar sînt pe deplin conştient de situaţia în care mă aflu. Favoarea pe care o cer este să mi se dea înapoi revolverul şi cinci minute, măcar un minut să fiu lăsat singur în camera mea.

— Nu, zise Ned Beaumont. Senatorul se clătină, ducîndu-şi mîna la piept.

— O să primiţi ceea ce vi se cuvine, spuse Ned Beaumont.

În româneşte de ELENA STAMATESCU

glose pe marginea romanului polițist

MIRCEA IVĂNESCU

manierism și creație

Ce este exact romanul polițist — considerat din punct de vedere artistic, acum, cînd difuzarea și prolificitatea sa îl autentifică drept un fenomen social, dacă nu și literar? Poate fi acest gen considerat ca aparținînd literaturii — deși în istoriile literare moderne autorii cu această vocație nu sînt aproape niciodată amintiți? E romanul polițist un simplu produs de larg consum, utilizabil numai în momentele de destindere, sau ca amuzament minor, în felul cuvintelor încrucișate, neavînd în nici un caz dreptul să pretindă, decît cel mult rangul de document despre aspecte sordide sau patologice ale modului de viață modern cu febrilitatea și exagerările sale de tot felul?

Nu numai în lumea anglo-saxonă, unde și-a fixat o tradiție seculară, acest gen își are admiratorii și fanaticii săi recunoscuți. Publicitatea în favoarea unora dintre autorii consacrați în acest domeniu cuprinde declarații, sau recunoașteri, semnate de personalități de prim plan din cele mai diferite domenii ale activității intelectuale sau politice. Însă este evident că asemenea mărturii constituie, în egală măsură cu lauda exprimată, o negare, sau în cel mai bun caz o minimalizare a genului în ansamblu — exilarea romanului polițist într-un domeniu periferic, dacă nu chiar exterior adevăratei literaturi. Cînd Thomas Mann afirma de exemplu că cel mai bun mijloc de a învăța limba engleză este lectura consecventă a romanelor polițiste, este evidentă intenționalitatea ironică, depreciativă a acestei formulări (care, de altfel, ca rețetă

practică este inexactă, cele mai mult romane de acest fel fiind scrise într-un limbaj prea complicat pentru a fi accesibile sau de ajutor începătorilor), în orice caz excluderea romanului polițist din literatură, folosirea sa ca un instrument cu scop utilitar, extra-artistic. După cum nu este concludent, ca argument favorabil, nici cazul unui președinte recent al Statelor Unite care parcurgea o carte de acest fel în fiecare seară — avînd o secretară specială pentru selecționarea volumului zilnic — căci și aici este evidentă folosirea terapeutică — de medicament deconectant al lecturii de acest fel.

Reclama s-ar părea deci că nu face nici în acest domeniu decît să infirme pretențiile genului la recunoașterea sa ca literatură. Mai degrabă decît să-i cîștige aderenți serioși, ea a provocat iritarea sau sarcasmul celor care-l depreciază sau îl exclud din discuțiile competente. Într-un eseu, foarte caracteristic pentru modul său de a gîndi, (reprodus în volumul *Teze și antiteze*), Camil Petrescu îndepărta categoric romanul polițist din literatură, invocînd în acest sens un considerent de ordin strict estetic: romanul polițist, spunea el, nu este literatură pentru că este prost scris — înțelegînd prin aceasta nu numai insuficiența stilistică a producțiilor de acest fel, ci și vicii fundamentale în ordinea compoziției (scheme, clișee), a caracterizării — sumare sau total fanteziste — a personajelor, etc.

În fond, aceasta ar fi una din cele două obiecții, cu efect total destructiv care i se pot aduce romanului polițist (Cealaltă ia în discuție semnificația genului, influența lui, ca fenomen social cu o capacitate de acțiune pe planul vieții de toate zilele, evocînd în special larga sa difuzare în rîndul generațiilor tinere, deformările pe care le poate produce în mentalitatea și comportamentul acestor generații, formulînd deci aprecieri tot din afara literaturii. Pentru a putea analiza la obiect această incriminare și a încerca un răspuns ar trebui în prealabil să desprindem anumite caracteristici și intenții ale romanului polițist, și mai ales să vedem dacă el este sau nu literatură, pentru că, în caz afirmativ, el poate beneficia de privilegiile faptului artistic).

În primul rînd trebuie spus însă că observația lui Camil Petrescu poate fi considerată ca reprezentînd punctul de vedere al unei categorii mai largi — cea a intelectualilor cu gust foarte sigur, cu preocupări multiple depășind sfera literaturii (și dintre care se recrutează, după cum se pare, o proporție însemnată dintre consumatorii de asemenea cărți) și care își mărturisesc nerăbdarea față de defectele prea evidente ale unui anumit fel de a scrie. (Și atitudinea lui Camil Petrescu în această condamnare estetică a romanului polițist este poate și mai gravă dacă ținem seama de faptul că, aproximativ în aceeași perioadă, autorul *Patului lui Procust* nutrea sentimente de aversiune, mai tîrziu cristalizate într-o repudiere la fel de energică, la adresa unui anumit compartiment al literaturii franceze, pe care o condamna tocmai după criteriile semnificației și influenței, adică de pe o poziție pe care n-a mai adoptat-o — sau în-a mai considerat necesar s-o adopte — în discutarea romanului polițist).

Trebuie operată aici o delimitare care ar indica ,poate, unul din punctele de plecare într-o dezbatere despre romanul polițist. Foarte multă lume discuta romanul polițist fără să încerce să-l integreze într-o anumită tradiție literară — și anume în cea anglo-saxonă — riscînd prin aceasta să nu sesizeze exact anumite coordonate determinante ale genului. Nu este un accident faptul că, aproape simultan, un alt scriitor român (pentru ca să ne limităm la evocarea argumentelor aduse de compatrioții noștri, subliniind încă o dată că asemenea puncte de vedere reprezentau o atitudine mult mai extinsă deoarece personalitatea purtătorilor de cuvînt citați era de ordin european), acesta de o formație mult mai precisă în sferele literaturii și culturii britanice — e vorba de Mircea Eliade — scria (eseu reprodus în *Oceanografie*) mult mai nuanțat, și cu mai multă înțelegere, adică acceptare, despre romanul polițist.

O analiză a romanului polițist trebuie deci întreprinsă căutîndu-se desprinderea unor coordonate care să explice vitalitatea și prolificitatea genului nu exclusiv prin

acceptarea unei rețete comerciale (pentru că în felul acesta ar părea inexplicabilă activitatea chiar sporadică a unor scriitori importanți în acest domeniu) și apoi prin discutarea unor producții reprezentative pentru formula respectivă. (Pentru un cunoscător al genului, analiza lui Camil Petrescu se expune riscului de a fi calificată un gest de diletant, deoarece ia în discuție o carte pe care o presupune în mod eronat caracteristică — *Fluviul Diamantelor* de Edgar Wallace, în realitate o carte periferică a unui scriitor care prin cu totul alte producții poate pretinde un loc într-o perioadă istoric depășită a genului). Mai îndreptățită oricum decît condamnarea la care ne-am referit mai sus e o observație care pleacă tocmai de la respectarea condițiilor specificate, și anume constatarea lui G.K.Chesterton (din eseul *În apărarea romanului polițist*) — « din nenorocire, mulți nu-și dau seama că există și romane polițiste bune».

Dar atunci, ce este exact un roman polițist bun? Răspunsul pare destul de greu de formulat, tocmai pentru că ceea ce caracterizeazăo asemenea carte este integrarea ei într-o formulă rigidă — (un roman polițist este o carte în care s-a petrecut, sau este iminentă, o acțiune violentă îndreptată împotriva unei persoane, sau grup de persoane, și în care evoluția acțiunii se subordonează efortului de a descoperi mecanismul și motivele determinante ale acestei acțiuni, divulgarea celui care a întreprins-o, și neutralizarea, sau pedepsirea lui). Or, aceasta și justifică la prima vedere condamnarea acestor cărți, înlăturarea lor din literatura înțeleasă ca o creație artistică. Romanul polițist este prost scris, adică prost făcut, pentru că — așa cum observa cineva — formula îl determină, paralizează și anihilează creația, iar personajele sînt simple mecanisme servind doar episoadelor care se înlănțuie mecanic, exclusiv în direcția unei demonstrații premeditate.

Ar însemna deci că pentru a-și depăși condiția de carte prost scrisă, romanul polițist trebuie să-și depășească formula, cu alte cuvinte să înceteze a mai fi roman polițist? (Aceasta ar explica de ce, după transformări succesive ale diferitelor formule model, s-a ajuns astăzi la varianta americană — am spune la varianta vulgară americană — destul de îndepărtată de cea originară a romanului liniștit, de școală britanică. Numai că această variantă americană este, poate într-o măsură și mai mare, aservită unei formule — formula brutalității, a narațiunii încărcată de violență, și ea confirmă și mai categoric acuzațiile despre insuficiența literară a genului și despre lipsa de imaginație a autorilor respectivi — « resursa celor neînstare să-și imagineze — observa o dată un moralist — este să povestească »).

Din acest punct de vedere, varianta actuală americană — așa-numitul roman *tough*, brutal, dur — înseamnă un eșec, căci cărțile de acest fel se apropie și mai puțin de literatura autentică. Însă această formulă nu este decît punctul cel mai critic, de involuție, al unei transformări încercate tocmai pentru soluționarea unui impas, și unele dintre soluționările încercate între timp au reprezentat cîteva din reușitele genului. Pentru că se poate vorbi într-adevăr de o evoluție a romanului polițist.

În primul rînd să ne amintim că romanul polițist a început ca un specific al literaturii romantice (mai exact pre-romantice) — și, într-un sens, a rămas astfel și în ipostazele sale actuale. (Nu e deloc un paradox faptul că Chesterton îl apără tocmai ca pe o manifestare ultimă a spiritului romantic în zilele noastre prea dominate de utilitarism și prea lipsite de pasiune). Prima formă a romanului polițist a fost romanul gotic englez, și ea dăinuie și astăzi în diferitele înfățișări ale povestirilor cu stafii, care recurg la atmosfera bîntuită de ecouri și umbre a castelelor manoriale, în care domină spaima în fața aparițiilor inexplicabile (numai uneori explicate ca produse ale unor mașinațiuni omenești, criminale) sau voluptatea, despre care se știe că e vinovată, a acceptării iraționalului. Ar putea părea curios că acesta este domeniul în care ceea ce prin

extensie se poate numi romanul poliţist, pătrunde cel mai sigur şi cel mai necontestat în literatură. (Pentru că se acceptă mai uşor că povestiri de acest fel ale lui Graham Greene, Walter dela Mare, Hugh Walpole, ca să nu mai invocăm nume ca ale lui Staefenson sau James, fac parte din literatura « serioasă » decît se acceptă o discuţie literară despre autori ca Quentin Patrick, Agatha Christie sau Raymond Chandler). În fond, explicaţia e simplă, asemenea nuvele sînt bine scrise pentru că atmosfera şi formula lor permit exprimarea acelui suflu spiritual, romantic, de care era vorba mai sus.

În aceasta ar consta, probabil, şi una din explicaţiile persistenţei romanului poliţist — adică în felul în care, chiar şi în cărţile de acest fel, cele mai prozaice în aparenţă, cele care superficial apar ca mai puţin romantice, mai încastrate în atmosfera sordidă şi deprimantă a marilor oraşe moderne, vibrează « acea palpitantă emoţie » — ca să-l cităm din nou pe Chesterton — care face ca « ochii metropolei, ca ai unui motan să înceapă să ardă în întuneric ».

Nota aceasta romantică, romanul poliţist o datorează în orice caz originii sale — şi stilului în care a fost elaborat, acum peste 120 de ani, în formula rămasă neschimbată, cea a povestirii de detecţiune, de către Edgar Allan Poe. Se poate discuta cît adevăr stă în afirmaţia că *Dublul asasinat din strada Morgue* (apărută în 1841) este « un manual aproape complet al teoriei şi practicii detectivistice » dar indiscutabil este faptul că formula concepută de Poe a constituiit cadrul romanului poliţist modern: prezentarea unui caz de detecţiune, de elucidare a unei enigme prin procese raţionale dezvoltate cu luciditate şi imparţialitate spre concluzia finală.

Este indubitabil de asemenea că în cele trei povestirii ale lui E. A. Poe avîndu-l ca protagonist pe Dupin nuvela poliţistă este cu adevărat literatură—că se realizează ceea ce s-ar putea numi paradoxia îmbinării suflului romantic, adică al sensibilităţii idealizante, cu spiritul raţionalist împins pînă la glacialitate şi asceză, pe care nu foarte des o mai cîştigă scrierile de acest fel. Istoria romanului poliţist ar fi deci, privită de aici, istoria unei decăderi, sau — cum s-ar fi spus într-o anumită filosofie medievală — a zbaterii formei, adică a inspiraţiei creatoare, prizonieră a materiei, adică a formulei care o condamnă la uscăciune şi sterilitate, exilînd-o din artă.

Pentru Poe povestirile de detecţiune au însemnat o modalitate a creaţiei şi cunoaşterii, şi intelectul său se mişca instinctiv în acest domeniu fără ca artistul din el să facă vreo deosebire între genul respectiv şi alte domenii ale grotescului şi arabescului în care îşi exprima viziunile sale lucide. (Poe considera fără îndoială un fast al intelectului, adică un act de creaţie, să scrie un poem — presupunînd că-l scria aşa cum declară în celebrul său eseu — ceea ce se contestă, e drept — cît şi să descompună în mişcările sale succesive mecanismul unei povestiri de detecţiune a lui Dickens). Această intensitate lucidă conferă povestirilor sale din acest gen valoarea lor literară, după cum lipsa ei explică de ce, cînd autorii ulteriori au constatat că formula este comodă, au depus, un simplu travaliu, care a avut ca rezultat îndepărtarea producţiilor respective tot mai mult de sfera literaturii.

Au existat bineînţeles excepţii: Dickens a scris cîteva autentice romane poliţiste (ultima sa operă, neterminată şi rămasă nedesluşită în intriga ei, *The Mystery of Edwin Drood*, aparţine acestui gen) — şi a compus astfel de scrieri şi în colaborare cu Wilkie Collins, care este probabil primul autor englez de romane — şi chiar lungi romane — poliţiste. (Despre cel mai celebru dintre acestea, *The Moonstone*, se spune că îl prezintă pe primul detectiv realizat ca personaj literar, « un om înzestrat cu o sensibilitate mai mare decît propria sa inteligenţă ». Cu alte cuvinte, conştient sau nu, scriitorul a reacţionat împotriva formulei — şi poate şi din cauza aceasta cartea, în ciuda lungimii neverosimile, are o valoare superioară celei de simplu document istoric).

În formula lui Poe se încadrează perfect Conan Doyle, care, dacă în persona lui Sherlock Holmes l-a creat pe cel mai celebru detectiv, adică personaj care îndeplinește rațional operațiile detecțiunii, este răspunzător, pe de altă parte, și de unele din viciile genului: obtuzitatea retorică a povestitorului — îngroșată tot mai mult pentru a reliefa superioritatea strălucitoare a protagonistului — clișeele de tot felul în compunerea, și descompunerea, misterului și atmosferei, etc.

Descendența lui Holmes s-a manifestat în două direcții: cea dintîi, a cazurilor în care intervine un amator inteligent, subtil, elegant, un adevărat gentleman care nu dorește, sau nu consideră util, să se asocieze poliției în anchete, dar care colaborează — uneori fără să-și ascundă ironia — cu forța polițienească (direcție care a avut influențe și prelungiri importante în istoria genului) și cea a doua, în care ancheta evoluează după normele legale, sub supravegherea unor inspectori care cercetează meticulos, colectează indicii în aparență disparate și lipsite de orice elocvență și sfîrșesc prin descoperirea făptașului. Multe nume se pot cita în această categorie, cea mai extinsă, și tocmai de aceea cea mai convențională din corpul romanului polițist, formînd scheletul acestui organism (schelet și astăzi păstrat în dulapurile adepților, cum se exprima un critic, de unde mai e scos din cînd în cînd de fanaticii genului), și în care se poate urmări cel mai bine involuția genului, felul în care formula covîrșește intenția artistică și coboară cărțile respective la rangul de simplu exercițiu retoric, conform cu rețeta, urmărind doar să « ridice și să rezolve probleme fără a-l mai implica măcar din punct de vedere emotiv pe cititor », și, probabil, nici pe scriitor. Istoricii specialiști îl mai citează încă pe Fergus Hume, al cărui prim roman *Mystery of a Hansom Cab* (tradus și în românește în perioada interbelică sub titlul *Un omor în trăsură*) este considerat adevărat punct de plecare (în 1887 anul de altfel al apariției primei cărți cu Sherlock Holmes) al romanului polițist de școală britanică, al eliberării de influențe continentale (franceze, în primul rînd, căci nu trebuie uitat că Poe însuși își alesese un erou și un mediu francez, și că, pînă spre sfîrșitul secolului al XIX-lea, romanul polițist trăia, e drept o existență încă larvară, din modele franceze — *Memoriile* lui Vidocq, de pildă — mai ales în construcțiile laborioase ale lui Gaboriau, astăzi greu digerabile).

Alții au consolidat această emancipare—de exemplu Henry Holt (care prin reluarea operelor sale în colecția *Tauchnitz* de mare difuzare pe continent a contribuit la răspîndirea genului englezesc în Europa occidentală) cel care a transportat romanul polițist în regiunile rurale, caracteristice Angliei conservatoare, în hanuri sau conace izolate, (variantă continuată cu virtuozitate într-un ciclu de scrieri de acest fel de Agatha Christie), apoi, J. S. Fletcher — care a stabilizat folosirea detectivului anchetator, inspectorul French în cazul său, apreciat și astăzi pentru « integritatea metodei ». (Dintre cei care au învățat de la el se pot cita autori ca F. W. Crofts, încă lizibil — după cum trebuie însă recunoscut că mai tîrziu — primul roman de Fletcher a apărut în 1918 — formula devine tot mai anchilozantă, ancheta tot mai greoaie, detectivul pretențios, « ponderos » și cartea plictisitoare: John Rhode, Herbert Adams etc. Cărțile lor au continuat să fie traduse, și difuzarea lor, mai ales în colecțiile franceze, a contribuit la discreditarea genului, la transformarea lui în mijloc de divertisment).

Un autor mai important decît ei, pentru că accentuînd elementele pitorești britanice prezente printre alții și la Holt, a contribuit la nașterea uneia dintre variantele viabile ale romanului polițist este Jefferson Farjeon. El nu a făcut altceva decît să înțeleagă importanța normelor clasice ale unității de timp și spațiu (apropiind din nou, cum s-ar putea spune, cu sau fără ironie, romanul polițist de tragedia clasică). Acțiunea cărților sale mai realizate se petrece într-un spațiu cît mai restrîns — de obicei o singură casă, evident cu aspect sinistru, rebarbativ — și într-un timp cît mai scurt — de preferință într-o singură noapte, dacă se poate cu ploaie sau ceață.

S-a ajuns astfel la ceea ce s-ar putea numi romanul poliţist în cerc închis — şi dacă la început a fost vorba de un simplu procedeu, al folosirii pitorescului în direcţia provocării fiorului, senzaţiilor tari, s-a constitutit, prin rafinament treptat, o modalitate în care romanul poliţist clasic a obţinut cele mai artistice successe ale sale. În mod paradoxal, conformîndu-se unei formule rigide, cărţile de acest fel au reuşit de multe ori să depăşească schema paralizantă, să creeze atmosferă — şi nu numai suspense — şi cîteodată personaje, nu numai umbrele unui joc de marionete.

Evident, una din explicaţiile succesului acestei variante ar putea sta în caracterul oarecum particular al societăţii britanice — anglo-saxone, de fapt — în perioada dintre cele două războaie: rezistenţa focarelor închise, ale familiilor retrase în home sau în domeniul manorial, în sate izolate, sau, la oraşe, în structuri de club, de interese, de grupuri sociale închise. Însă explicaţii de acest fel nu lămuresc niciodată pe deplin. Mai plauzibil ar fi, poate, să se spună că, părăsind detecţiunea în cerc deschis — prezentarea unei crime oarecare, descoperirea cadavrului unui necunoscut pe o stradă sau într-un tren care a parcurs o călătorie îndelungată, urmărirea anchetei care procedează prin deducţii pornind de la detalii strict materiale (obiecte găsite asupra trupului, urme de paşi etc — acesta fiind modelul caracteristic cărţilor lui Fletcher) romanul poliţist a ales detecţiunea în cerc închis pentru că aceasta era direcţia mai artistică, mai creatoare. Ceea ce era construcţie schematizată, evoluînd în operaţii strict logice (şi uneori nici măcar, pentru că se mai folosea un truc, sporadic utilizat şi de Conan Doyle: escamotarea unei verigi în lanţul deductiv, celebrul « obiect minuscul » pe care, la locul crimei, anchetatorul îl ridică de pe jos, strecurîndu-l într-un plic pe care-l păstrează apoi cu grije, pentru a-l produce abia în final ca pe una din probele infamante) devine, sau poate deveni,în mediu închis prilej nu numai pentru crearea atmosferei (de fapt foarte apropiate celei a romanului gotic: halluri întunecoase, umbre, ţipete în noapte, etc) ci şi a oamenilor: deducţiile pornesc acum de la reacţii omeneşti care se integrează în sisteme coerente şi interpretabile, comportamentele sînt dictate de emoţii identificabile: ură, ambiţie, dragoste, spaimă, iar cartea în sine încetează să mai fie un artificiu pentru destinderea cititorului pe care pînă atunci nu-l mai solicita decît superficial, ca un joc, ci devine un exerciţiu, provocîndu-l la urmărirea sau anticiparea raţionamentelor anchetatorului, sau o creaţie invitîndu-l, ca oricare altă construcţie romanescă, să participe la o acţiune umană.

Exemple caracteristice pentru acest compartiment pot fi atît de numeroase, încît citarea unor titluri sau a unor autori nu poate pretinde şi la stabilirea unei ierarhizări de valoare. Agatha Christie, care este o scriitoare pe atît de versatilă pe cît de vulnerabilă uneori la efectele dizolvante ale formulei, a scris cîteva modele ale acestei variante: *Zece negrişori*, *Crimă de Crăciun*, *Misterioasa afacere de la Styles*. Pot fi numiţi scriitori mai puţin cunoscuţi pe continent, dar foarte apreciaţi în Anglia: C. K. B. Kitchin *(Crimă de Crăciun)*, A. A. Milne *(Misterul Casei Roşii* — aceasta recurgînd de fapt la unul din trucuri: artificiul gemenilor care nu pot fi deosebiţi unul de altul), Ngaio Marsh *(Moartea şi valetul care dansează)*. Şi, mai ales, se poate vorbi de americani: Mignon Eberhard *(Huntingls End* — în româneşte *Conacul groazei*; exemplu clasic: casă înzăpezită, izolată total de restul lumii, unde succesiunea de crime nocturne se datorează în mod cert unuia dintre cei de faţă), Quentin Patrick (*Moartea coboară la vale*, roman poliţist de stil, cu aluzii livreşti şi explicaţii medicale pertinente), şi mai ales S. S. Van Dine, care — deşi romane poliţiste situate la Washington s-au scris încă din 1878 (*Leavenworth Case* de Anna Katherine Green) — este considerat ca avînd pentru Statele Unite aceeaşi importanţă ca Fergus Hume în genul poliţist britanic. Cel care scria sub pseudinomul de Van Dine era în realitate un destul de cunoscut critic de artă american şi romanele sale în care intervine detectivul Philo Vance (primul, apărut în 1926) sînt citate astăzi ca modele ale variantei cu detectivi culţi eleganţi şi

ironici. În realitate, ele sînt, (în ciuda atmosferei caselor bătrînești înzăpezite, cu crime semănînd teroare în rîndurile membrilor cam isterizați ai vreunei familii numeroase și dezbinate, cu scene nocturne « tari ») destul de demodate, din cauza stilului pretențios și a totalei lipse de umor a personajului central. Mai lizibil ar fi Ellery Queen (de asemenea un pseudonim, de data aceasta a doi scriitori, care-și continuă și astăzi activitatea începută în 1929), sub semnătura căruia au apărut, în prima perioadă, cîteva cărți în această manieră, inaugurînd și metoda *Sfidării* adresate cititorului care, înaintea ultimului capitol este avertizat că se află în posesia tuturor datelor acumulate de detectiv și invitat să găsească singur soluția. Mai puțin consecvent în această manieră — căci uneori ascunzînd cîte un detaliu — dar cu un detectiv la fel de pretențios, și uneori enervant în ticurile sale verbale, procedează Agatha Christie în lungul său ciclu de romane cu Hercule Poirot, anchetator belgian care se exprimă cu oarecare nesiguranță în limba engleză și-și presară replicile cu exclamații franțuzești.

O ramură înfloritoare un timp în această manieră a deducției elegant întreprinse de un personaj dotat care procedează uneori exclusiv prin analize și disocieri intelectuale, a fost cea a romanelor franțuzești, a investigatorului cerebral la extrem, atît de pătrunzător încît se dispensează de procedeele de anchetă obișnuite: cercetarea terenului cu lupa, diferite deplasări pentru controlarea alibiurilor sau atmosferei locale, analiza chimică, a reziduurilor găsite la locul crimei etc. Se poate cita în această compartimentare un personaj curios, un adolescent apărînd o singură dată în lungul ciclu de romane ale lui Maurice Leblanc — și anume în *Acul scobit* — și care și-l depășește pe rivalul său, sagacele Arsène Lupin, descifrînd enigma exclusiv prin raționamente, retras în camera sa, unde, cu perdelele trase, meditează sistematic zile întregi la cazul propus. Ca și celelalte cărți ale lui Leblanc însă, romanul este deficitar sub aspectul stilistic, și comportamentul și limbajul excesiv retorice ale personajului îl privează de orice verosimilitate pe planul intelectualității reale.

De fapt, procedeul fusese probabil cel mai bine ilustrat de un alt scriitor francez în acest gen — Gaston Leroux — care, în *Misterul camerei galbene*, împinsese, după metodele detectivului lui Poe, pînă la extrem analiza riguroasă a datelor existente: Dacă într-o cameră perfect închisă se petrece un act violent, fără ca cineva să fi putut intra sau ieși din acea încăpere, înseamnă că victima este făptașul, că ea însăși a atentat (în cazul analizat — și aceasta, e drept, scade din credibilul demonstrației și acțiunii, — în somn, și ca urmare a unei extreme solicitări nervoase) — la propria ei viață. (Asemenea lui Leblanc însă, Leroux nu este un stilist, și după epoca relativ timpurie în care și-a scris cărțile — cînd romanele de acest fel, ca oricare alte produse romanești, erau prin tradiție și formulă acceptată foarte lungi — elucubrațiile sale par greoale, rebarbative și prea lente prin retorismul stilului și, într-un cuvînt, artificiale).

Din punctul de vedere al soluțiilor oferite la capătul demonstrațiilor — care, am văzut, pot fi întreprinse și ele în conformitate cu anumite structuri stabilite prin evoluția genului — romanele polițiste pot fi de asemenea discutate ca o evoluție tinzînd spre eliberarea din formula anchilozantă a tipului de literatură despre care e vorba. Evident, soluția propusă la sfîrșitul celor două sute și ceva de pagini trebuie să fie cît mai surprinzătoare pentru cititor — și s-au căutat și aici diferite soluții spre a evita monotonia modelelor consacrate: demascarea celui mai improbabil dintre suspecți — ajungîndu-se chiar la producerea în ultimul moment a unui necunoscut pînă atunci deloc implicat în acțiune (variantă a trucului cu detaliul escamotat, în fond, un *anticlimax*, ales pentru a salva personajele existente care au servit poate în crearea unor idile spre agrementarea cărții). Sau, dimpotrivă, desemnarea ca vinovat a celui mai compromis și bănuit — aceasta tocmai pentru că, așteptîndu-se la o surpriză, cititorul nu-l va lua în serios eventualitatea vinovăției (aceasta, variantă a formulei din *Scrisoarea furată*, de Poe, unde obiectul căutat era exact în locul cel mai vizibil, și deci singurul

unde nimeni nu considerase util să-l caute. O variantă interesantă a acestei maniere o constituie o nuvelă de Chesterton în care crima pare inexplicabilă pentru că nimeni n-a văzut intrînd vreun suspect în casa sinistrului, pentru că nimeni nu reține ca semnificativă intrarea celui mai probabil personaj care poate pătrunde într-o casă: un factor-poștal, exact deghizamentul ales de asasin).

Se poate încerca o schemă din acest punct de vedere:

Asasinul este autorul — adică povestitorul (artificiul constînd în eliminarea, mărturisită sau nu, din narațiune a momentului crimei, sau începerea povestirii după săvîrșirea faptului). Variantă lansată de Agatha Christie cu *Moartea lui Roger Ackroyd*, preluată, ca pentru a-și atesta viabilitatea, mult mai tîrziu de un scriitor francez laureat al Marelui premiu al romanului de aventuri (Yves Dartois — *Week-end la Touquet*), și mai abil de mulți americani. (*Laura*, mai ales în versiunea cinematografică a romanului de Vera Caspay, sau Wilson Collison — *Jurnalul unei moarte*).

Asasinul este detectivul (caz tipic: Edgar Wallace — *Cercul roșu*)

Asasinul este cunoscut de la început (celebra *Premeditare* de Francis Iles)

Asasinul este un grup de persoane. (Varianta cea mai simplă: formularea unor ipoteze dezmințite ulterior — Agatha Christie în diferite romane; Anthony Berkeley — *Misterul bomboanelor otrăvite* — ; sau care sînt succesiv confirmate — St. André Steeman — *Asasinul locuiește la Nr 21*, unde « asasinul nu este unul — sînt trei ! »)

Asasinul este personajul cel mai simpatic — în general o femeie care-l atrage pe anchetator. Americanii excelează în această formulă, și exemplul cel mai cunoscut probabil de publicul care are acces la asemenea cărți prin traducerile franceze este *Aureolă de sînge* de Paul Jones, sau, după titlul versiunii franceze, *Toate drumurile duc spre cimitir*.

Dar din această ultimă variantă se naște una din maladiile care au pervertit și coborît valoric romanul polițist. E vorba de povestirea brutală, care speculează într-o măsură tot mai accentuată instinctele violente, impulsurile agresive, și aservește treptat personajele și episoadele acțiunii nu schemei de detecțiune, ci efectelor sadice. În mod cert străine literaturii, asemenea cărți (care cunosc o răspîndire neverosimilă — exemplul cel mai cunoscut îl constituie tirajul de milioane de exemplare ale romanelor lui Mickey Spillane) au ajuns să se prezinte astăzi drept varianta americană a genului respectiv. (Regretabilă de asemenea este contaminarea pe care au exercitat-o asupra corespondentului britanic — *tipul Bond*, care, chiar dacă mai puțin excesiv în defectele sale decît cel american — este la fel de superficial — discuțiile în jurul lui referindu-se mai ales la aspectul sociologic decît la valoarea literară).

În realitate, varianta americană nu este deloc reprezentată de asemenea producții, pe bună dreptate respinse în categoria *thrash*. El are alte caracteristici, mai accentuat romantice, iar filiația sa poate fi urmărită de la una dintre școlile de descendență ale literaturii lui Conan Doyle. E vorba de cărțile în care deducția este operată — și nu numai cu mijloace logice, ci și prin acțiune — de o persoană distinctă de forța constituită, un urmaș modern al lui Robin Hood, care face dreptate acolo unde societatea nu e în măsură să o asigure, și care, acționînd singur, cu superioritatea calităților sale fizice și morale, apără valorile spirituale acolo unde constrîngerile de orice fel le amenință. Curios este că această formulă a apărut mai întîi în Franța, și reprezentantul ei cel mai cunoscut a fost un om situat de cealaltă parte a baricadei — gentlemanul cambrioleur Arsène Lupin. (Figură reluată ca atare în Anglia de E. W. Hornung în *Rafles*). În Anglia s-a impus în orice caz aspectul civilizat al formulei (același care-l făceau pe un critic să observe că și în Sherlock Holmes « se păstrează concepția tîrzie romantică prin care criminalul însuși este reprezentat ca un artist » și care determinase aspectul de pedanterie estetizantă al detectivului american Philo Vance). Lordul Peter Wimsey, detectivul amator al Dorothy-ei Sayers, este un asemenea personaj — și chiar dacă

uneori aspectul, comportamentul şi limbajul său aduc mai degrabă cu o parodie de felul celor de Wodehouse, unele din romanele mai ambiţioase ale acestei scriitoare(*Clopote de Crăciun*, *Noapte festivă*) sînt remarcabile.

Sfîntul constituie reprezentarea cea mai pură a acestei figuri romantice (de altfel, latura aceasta a personajului e deliberat accentuată). Primele cărţi ale lui Leslie Charteris — *Eroica aventură*, *Sfîntul la New York* — (însă nu şi cele ulterioare care au decăzut pînă la triste articulaţii de clişee) erau mai mult decît un simplu divertisment, în primul rînd pentru că păreau să anunţe un personaj imperturbabil, mereu stăpîn pe reacţiile sale şi pe simţul umorului, intransigent în viziunea sa morală şi cu o nemărturisită dar vizibilă valenţă romantică. De lecţia aceasta au profitat americanii.

În linii mari varianta americană — atmosfera, citadină nocturnă, comportarea degajată, stilul colocvial împins pînă la solecisme gramaticale şi la brutalităţi de exprimare (ca să nu mai vorbim de cele în acţiune) care coboară personajul de pe piedestalul prea rigid şi aproape convenţional de gentleman — a părut la un moment dat să fie lansată de englezi. E vorba în primul rînd de Peter Cheyney, autor a cîtorva romane de contraspionaj situate în timpul războiului în Anglia (combinaţie de romane de acţiune şi detecţie onest descrisă în acumularea indiciilor) şi, concomitent, a unor foarte precis localizate romane americane cu gangsteri, elaborate după aceleaşi reţete, şi scrise într-un slang atît de convingător încît un neavizat l-ar fi putut considera pe acest scriitor american autentic. Apărut mai tîrziu, dar continuîndu-şi şi acum o activitate extrem de fecundă, poate fi citat în aceeaşi manieră James Hadley Chase, care s-a integrat mai servil, însă cu eficienţă stilistică reală în cadrul limitelor acceptate, formulei americane.

Însă Spillane şi cei care, cu o asemănătoare sărăcie de mijloace artistice, au promovat formula americană vulgară, a brutalităţii şi sensibilităţii necontrolate faţă de atracţiile carnale, nu reprezintă totuşi un fenomen inexplicabil, şi chiar atît de lipsit de legătură cu realităţile momentului în Statele Unite. (Este semnificativ că cele mai caracteristice din cărţile acestea *thrash*, maculatura de simplă instinctualitate — ca şi de altfel producţiile mai evoluate ale genului brutal — se desfăşoară în statele sudice, unde prejudecăţile şi automatismele animalice de comportament sînt mai puternice, şi unde reacţiile omeneşti coboară mai adesea la brutalitate şi bestialitate malignă. Dovadă tristele evenimente violente din oraşe sudice, tradiţionaliste în ce are agresiv acest cuvînt, ca Dallas, Los Angeles etc). Din acest punct de vedere, scrierile de acest fel, chiar dacă — ceea ce e cert — nu se ridică la rangul de literatură — pot fi tot atît de bine considerate ca simptom al unei maladii americane mai extinse şi mai grave.

Aceasta şi explică de ce, tot într-o regiune sudică (şi mai precis în statul din Uniunea Statelor Americane în care prejudecăţile de care am vorbit mai sus sînt mai active şi mai sistematizate într-o anumită structură politică şi socială — sindicate ale crimei şi ale marilor interese ilicite) au apărut şi în literatura propriu-zisă cărţile violente care, în timp, au generat formula — am spune — nobilă a romanului poliţist american. Deşi probabil, că formulele originale ale unui roman brutal cu intrigă poliţistă ar putea fi urmărite cu mult mai devreme (poate chiar mai înainte de literatura puritană a lui Hawthorne de exemplu), am putea considera din mai multe puncte de vedere drept un model al variantei americane actuale romanul *Sanctuar* de Faulkner (scriitor care a revenit la diferitele variante ale romanului sau povestirii poliţiste — atît cea *gotică*, de teroare, în *Nechematul în ţărînă* sau *Un trandafir pentru Miss Emily*, cît şi cea a deducţiei, ca în nuvelele din *Gambitul regelui*. În *Sanctuar* mai important şi mai bogat în urmări decît construcţia intrigii şi dezlegarea ei este personajul gangsterului dur, animalizat, automatizat — pe care atîtea romane şi filme de cinematograf de mai tîrziu aveau să-l facă celebru şi, probabil, să-l şi facă mai frecvent în viaţa reală.

Mai autentic însă ca literatură şi cu o mai reală prezenţă în literatura americană este varianta purificată, nobilă, cum am încercat s-o numim, a romanului poliţist în Statele

Unite. Ea folosește datele violente sau scabroase, patologice sau ostile omenescului ale realității, așa cum apăruseră ca elemente poate naturaliste în literatura propriu-zisă sau ca detalii pitorești, neridicate la artistic în scrierile de serie. Însă formula genului așa cum s-a constituit în producțiile reprezentative, este alta.

În ce are specific, romanul polițist american, al brutalității și angajamentului asentimental și anti-retoric al unui singur personaj împotriva unui *gang* sau unui sistem al corupției, al aventurii care constă în asumarea unor valori etice — despre care nu se vorbește niciodată — apărate singuratec împotriva unui mediu ostil și dezumanizat, a fost lansat cu ani înainte de un scriitor care ar merita să fie mult mai bine cunoscut — Dashiell Hammett. Așa cum englezii au stabilit prin experiențe succesive un gen specific al romanului de detecțiune — și care am văzut că s-a transplatat repede și în Statele Unite, Hammett a descoperit, în aparență dintr-o dată (în 1929) romanul brutal — dar și eroic — indiferent — dar și poetic — care constituie acum partea cea mai valoroasă a romanului polițist american. În toate cele cinci romane ale sale (ultimul datînd din 1935, deși scriitorul a mai trăit aproape douăzeci de ani după aceea) e vorba de același lucru : un om singur, dezabuzat, în aparență apatic, care povestește (sau despre care se povestește) cu o totală ignorare a reacțiilor sufletești — și chiar fizice — față de cele ce se petrec cu el sau în jurul său, e angajat într-o luptă văzută ca lipsită de speranță, și pe care s-ar părea că o susține fără nici o convingere lăuntrică, împotriva unor forțe puse în mișcare de sume de bani și de interese depășind cu mult puterile unui singur om și indiferente cu totul față de valorile morale sau de viețile omenești. Dar absența comentariului nu trebuie să ne înșele. (S-a mai remarcat faptul că trucul impasibilității constituie un procedeu caracteristic pentru un sector larg al literaturii americane). Adevărul este că romanele lui Hammett sînt adevărate balade și intensitatea halucinantă a stilului (căci nu e deloc o blasfemie să se spună că Dashiell Hammett e un autor care scrie la fel de bine ca Hemingway — mai bine, de fapt, căci își divulgă mai rar manierismele) precum și prezența foarte vie a personajelor sale face ca cel puțin două sau trei dintre cărțile sale (în orice caz acea stranie *Cheie de sticlă*) să-și cîștige locul în istoria literaturii americane. (Într-o măsură atenuată, asemenea observații se pot face despre un scriitor mai prolific, și mai inegal, care, de altfel, nu a făcut altceva decît să urmeze școala lui Hammett și să-i continuie stilul : Raymond Chandler).

O asemenea schemă, chiar dacă invocă succesiuni istorice, nu poate pretinde de sigur să reprezinte o istorie a genului. (Lipsesc de altfel multe nume importante — poate mai importante ca unele dintre cele citate aici). Am încercat doar să răspundem la o întrebare care se formulează de obicei în legătură cu romanele polițiste — locul lor în raport cu creația literară și felul în care genul își poate justifica eventualele revendicări față de istoria literaturii și nu numai a moravurilor. Răspunsul nu-l pot da decît cărțile înseși, evoluția genului și interacțiunea diferitelor influențe și maniere neavînd în acest context decît rolul unor detalii. Importantă este permanența constantelor omenești — care se exprimă în orice creație literară — și care, în romanul polițist sînt tocmai cele de natură să facă « să ardă, asemenea ochilor unui motan » ochii unei metropole indiferente sau să-i însuflețească pe un om singuratec și obosit cînd știe că apără cîteva principii despre care nici nu vrea să vorbească.

...Și detectivul trebuie să fie poet

Thibaudet observase că avangarda poetică a anilor '20 pornise la atac sub faldurile desfășurate ale Aventurii. De aceea generația lui Apollinaire l-a întîmpinat pe Fantomas și pe camarazii lui de breaslă cu atîta fervoare, pentru că ea însăși trăia într-un climat de aventură desfășurată mental și nu putea decît s-o bucure — și s-o inspire — aventura proiectată în lumea fizică. Ei se recunoșteau unii pe alții și își delimitau terenurile de vînătoare cu același spirit exact cu care va fi împărțit mai tîrziu Chicago de către gang-urile clandestine ale negustorilor de bere. Poeții și umbrele ca niște lilieci de hîrtie din paginile foiletonului săptămînal fraternizau, sărbătoreau amintirea lui Villon împreună, revendicîndu-l fiecare.

Rimbaud, Apollinaire, Gide, Cocteau, suprarealiștii, dadaiștii, Marinetti, Maiakovski reprezintă prin operă ca și prin gestul cotidian mistificat superb, pe Fantomas, intangibilul evadat de pe terra, colindînd regiunile spiritului, sfidînd de acolo Legea și aruncînd de sus bravada libertății lui totale structurilor terestre.

Este adevărat că Lautréamont, marele Lautréamont vituperase în numele imortalității sufletului, a măreției vieții, a spiritului de ordine care se manifestă în univers, a frumuseții corporale și a mariajului pe Ponson du Terrail și Paul Féval, așezați în blamul său alături de ilustra companie a lui Flaubert, Baudelaire și Leconte de Lisle. Dar Lautréamont, el însuși, apariție spectrală și misterioasă, mai de grabă un presentiment lunar al speței decît o existență reală, se lasă furat de mirajul genului și compune cu o adevărată voluptate secretă portretul lui Maldoror ca pe flacăra unei luminări care-și schimbă mereu forma.

« Maldoror știa că poliția, acest scut al civilizației, îl caută cu perseverare de mulți ani și că o adevărată armată de agenți și spioni erau mereu pe urmele lui. Fără a reuși vreodată să-l întîlnească. El avea un talent special pentru a lua o formă de nerecunoscut chiar pentru ochii cei mai exersați. Prin această aptitudine a sa el era aproape un geniu. N-ați remarcat dumneavoastră gingășia unui frumos greiere cu mișcări ușoare în haznalele Parisului? Era Maldoror. Magnetizînd capitalele înfloritoare cu un fluid maladiv el le aducea într-o stare letargică fiind incapabile să se mai supravegheze așa cum ar fi trebuit. Stare cu atît mai periculoasă, cu cît mai puțin așteptată. Astăzi e la Madrid; mîine va fi la Petrograd; ieri se găsea la Pekin. Acest bandit . . . acest poetic Rocambole este, poate, la șapte sute de leghe de acest loc; poate că este la cîțiva pași de voi . . . »

Spirite insurgente ale epocii, poeții se vor revendica mai degrabă din lucifericul Fantomas, acest Maldoror al epocii, « renegatul cu fața ca funinginea » decît din proiecția pozitivă a genului, detectivul. Desnos îl celebrează pe Fantomas într-un poem memorabil:

Allongeant son ombre immense
Sur le monde et sur Paris
Quel est ce spectre aux yeux gris
Qui surgit dans le silence?

Queneau, Prévert şi Yves Tanguy ştiau pe de rost romanul, Bréton îl salută cu entuziasm. « Lirism absurd şi magnific » proclamă Cocteau, iar Aragon declară în « Anicet » : « Iată spectacolul care trebuie acestei epoci ». Apollinaire face o adevărată depoziţie poetică în marele proces intentat romanului poliţist de către spiritul filistin, golit de orice bucurie, al epocii : « Lectura romanelor fanteziste şi de aventuri este o ocupaţie poetică de cel mai mare interes. Eroii lor reprezintă adevărate elogii ale energiei împotriva cărora se ridică pe nedrept anumiţi moralişti . . . »

Şi poezia şi romanul poliţist se alimentează împreună din acelaşi îndepărtat şi ceţos izvor al elanurilor omeneşti, amîndouă solicită colaborarea misterului şi aventurii, se mişcă într-un climat nocturn asemănător, în care lucrurile participă la spectacolul lumii în originale travestiuri, rolul poetului, ca şi al detectivului, fiind aflarea adevăratei lor identităţi. Poetul este un fel de detectiv particular pus să citească urmele tainice cu care viaţa îl înconjoară în fiecare clipă. Le citeşte cu meşteşugul sigur al lui Sherlock Holmes, le compară, le cataloghează, le înregistrează. În orele libere cîntă la vioară în locuinţa sa din Baker Street, între o aventură şi alta, pînă cînd sună la uşă un nou vizitator misterios, un nou lucru, o nouă provocare, un nou fel de a asocia lumea. Şi el răspunde sfidării şi se cufundă încă o dată în noapte.

Dar şi detectivul trebuie să fie poet. În clipa cînd această « voce lirică a sîngelui » nu mai răsună în el, partida este pierdută. Bernanos deplînge pe magistratul — reprezentantul Legii, substitutul poliţistului în romanul său « Une crime » — pentru lipsa sa de curaj, pentru falsa lui pudoare de a nu apela mai des la inspiraţie, la libertatea de mişcare a spiritului în timpul visului, cînd inteligenţa se scutură de orice idee preconcepută şi e capabilă de orice temeritate. « Cine s-ar putea nelinişti de ajutorul adus în secret magistratului de către omul de imaginaţie, de către poet? »

Substanţa poetică a genului poliţist poate fi argumentată nu numai în zona inefabilului, a atmosferei. Mecanismele, tehnicile de construcţie şi aşezare a materialului în forme definitive, sînt aceleaşi. E meritul lui Edgar Poe de a fi observat că un poem e în definitiv pregătit ca şi relatarea unui asasinat — dacă nu chiar ca asasinatul însuşi. În cunoscutul său eseu, « Filozofia compoziţiei », Poe urmăreşte procesul de creaţie pe tot traseul lui, de la momentul îndepărtat cînd ideea operei viitoare (în exemplul lui concret « Corbul ») nu există decît ca o intenţie vagă, volatilă, gata de a se topi la cea mai uşoară atingere, pînă la structura finită a poemului, cînd totul a fost spus şi opera se liberează de autor, înfruntîndu-l. El consideră obligatorie definirea anticipată a tuturor elementelor poemului (dimensiunea, universalitatea, tonul, efectele artistice, natura şi caracterul acestora, versificarea, locul, forţa de sugestie). Poemul trebuie astfel, asemeni nuvelelor poliţiste, să pornească de la un plan prealabil trasat în cele mai uşoare amănunte şi în care fiecare element trebuie să descindă din precedentul său. Nici un detaliu al construcţiei poetice, spune Poe, nu poate fi explicat prin intervenţia hazardului sau intuiţiei. Opera trebuie să se desăvîrşească « pas cu pas, cu rigoarea logică şi poezia unei probleme matematice ». Pentru a-şi înzestra planul viitorului său poem cu această « indispensabilă atmosferă de logică şi cazualitate » poetul trebuie să-şi gîndească opera de la sfîrşit spre început. El trebuie « să-şi descopere » efectul-cheie, final (în cazul « Corbului » faimosul Nevermore) de cea mai intensă şi surprinzătoare strălucire din care vor genera cu necesitate celelalte elemente ale universului poetic, aşa cum în nuvelele poliţiste autorul porneşte de la identitatea criminalului. De altfel cu acest prilej Poe se referă la Dickens cu care iniţiase un dialog privind mecanismul romanului « Barnaby Rudge ». El citează cuvintele lui Dickens referitor la scriitorul englez Godwyn şi la opera sa « Caleb Williams » scrisă « à rebours ». « Godwyn, spune Dickens, şi-a început opera aruncîndu-şi eroul într-o întreagă plasă de dificultăţi care alcătuiesc substanţa

volumului al doilea. După aceea, pentru a compune primul volum a început să caute modalităţi de justificare a ceea ce făcuse pînă atunci. »

Cu aceste reflecţii de un ordin mai general am ajuns la locul crimei. Să intrăm înăuntru.

•

Romanul poliţist evoluează cu stricteţe aproape absolută în decorul grandios al marei metropole europene de la începutul secolului care se dovedeşte a fi la fel de misterioasă, la fel de capabilă de a provoca imaginaţia şi de a surprinde ca şi peisajul montan sau păduros în care se proiecta literatura de aventuri din care descinde în chip direct. (Şi căreia îi moşteneşte pentru o bună bucată de drum, eroii, habitudinile, un anume fel particular de a înnoda şi dezlega acţiunea, ticurile).

Lupta dintre bine şi rău, dintre virtutea persecutată de viciu şi damnatul etern, dintre erou şi criminal se desfăşoară în oraşul feeric şi tentacular, plin de miraje şi ispite, în foiletoanele lui Paul Féval, Eugéne Sue, Fréderic Soulié, Emile Souvestre. Dotaţi cu un fel de a doua vedere poetică, ei au ştiut să vadă în realitatea imediată, banală, o latură mirifică, surprinzătoare. Piaţetele, locantele gălăgioase, cartierele mărginaşe, atelierele meşteşugarilor, uliţele înguste prin care plutesc ca nişte umbre ale morţii solii crimei, pavilioane excentrice şi grădini silenţioase, taverne enigmatice cu trape şi ascunzători secrete, pregătesc decorul aproape fabulos al unei Şeherazade moderne. Şi în final metropola cu turbulenţa ei cotidiană şi inefabilul său lunar, care acoperă ca o mantie imaginea pură a inocenţei urmărită de renegatul cupid, se dezvăluie a fi grandiosul personaj anonim, dar omniprezent, stranie divinitate poliformă, obiect de adorare şi revoltă al literaturii de aventuri care se transformă aproape pe nesimţite în nuvela detectivă a lui Maurice Leblanc. De altminteri separarea literaturii de aventuri — în orice caz a spiritului său — de cea poliţistă nu se va produce definitiv nici chiar atunci cînd « Seria Neagră » va triumfa în zilele noastre, de vreme ce Sfîntul şi acum se proclamă el însuşi, cu sinceritate « un anacronism vivant ». « Eu sînt destul de nebun pentru a crede că viaţa trebuie să fie un roman. Sînt scîrbit să-mi duc zilele în acest secol mizerabil unde fiecare scriitor se crede purtătorul unui mesaj. Nu există alt mesaj decît mesajul vieţii. Viaţa de care s-au bucurat părinţii noştri, simplă, curată, eroică: luptele, moartea neaşteptată şi glorioasă. Dar aceasta nu corespunde realităţii, mi se va spune. Poate că nu corespunde realităţii, dar ar trebui să corespundă. »

Peisajul urban este brusc dimensionat de oraşul aerian, solar (cu clopotniţele bisericilor, acoperişurile locuinţelor, turnurile vechi) şi de oraşul subteran, nocturn (Gaston Leroux descoperă în « Fantoma de la Operă », un Paris necunoscut cu un întreg labirint de uliţe, rîuri negre şi insule-fortăreţe peste care pluteşte atotstăpînitor geniul răului).

Muntele sau marea ca prilejuri de desfătare estetică, nu prezintă pentru Holmes nici un interes real. Bucuria lui unică este de a simţi că face parte din acest polipier uman, din acest gigant de cinci milioane de suflete, care este oraşul şi că poate reacţiona imediat la orice zgomot care prevesteşte o crimă misterioasă. El priveşte Londra ca pe un spectacol grandios în sine, de la mare înălţime, acceptînd seniorial ca orice gest uman — de puritate sau de crimă — să fie ridicat la scara imensă a oraşului în care se petrece.

« Proşti trebuie să mai fie şi criminalii ăştia din Londra, făcu el cu amărăciune în glas, ca vînătorul care l-a scăpat vînatul. Ia uită-te pe fereastră, Watson. Să vezi şi tu cum abia de se zăresc oamenii, ca prin sită, şi cum se topesc pe urmă în negură. Într-o zi ca asta, tîlharii ar putea umbla prin Londra ca tigrii în junglă nevăzuţi pînă în clipa în care se năpustesc asupra prăzii, şi atunci tot numai prada lor i-ar putea vedea.

— Au fost multe furturi, am răspuns eu.

Holmes mormăi scîrbit:

— Scena asta uriașă și mohorîtă merită mai mult. »

Raven, « ucigașul cu plată » al lui Graham Greene, a fost hărăzit încă din naștere acelui trist sfîrșit « de a fi trădat de toți pînă ce toate porțile vieții îi vor fi închise. » În orașul feeric destinul, prezență anonimă, îl urmărește și îl absoarbe în invizibil; o forță nevăzută îl trage înapoi în odaia pe care o părăsise; o senzație se modelează singură într-o formă vagă, plutind într-o încăpere goală.

Bernanos, care nu scrie evident un roman polițist propriu zis, dizolvă mecanismul dramei sale într-un climat crepuscular. Elementele naturii participă la durerea umană printr-o mișcare lentă de descompunere: casa singuratecă, drumul măcinat de viscol, de ploaie, de soare, acțiunea erozivă a apelor subterane. Dar cea mai bună demonstrație despre spațiul poetic al romanului detectiv, aparține, bineînțeles, lui Chesterton. Romanul polițist este singurul domeniu — un fel de rezervație naturală — al literaturii populare din zilele noastre în care reverberează un sentiment poetic al vieții moderne. Poezia mediului în care trăiești este surprinsă întotdeauna de la distanță și cu întîrziere. Au trecut secole pînă ce locuitorii pădurilor și munților au putut să descopere aura poetică a acelor locuri. Vor trebui, poate, alte secole, pentru ca generația de mîine să iubească ceea ce noi astăzi nu știm a privi, să considere felinarul insignifiant tot atît de măreț de natural, de demn de a fi cîntat, ca și un arbore. Romanul polițist continuă, prelungește în marile orașe contemporane suflul eroic al Iliadei. În acest basm modern cetatea prin care eroul alunecă cu grația lui aeriană după un adversar invizibil, se transformă în harta unei taine adînci. Totul devine un semn, are un înțeles, face trecerea de la material la spiritual, este un mesaj uman « tot atît de precis ca o telegramă sau o carte poștală. Strada cea mai neînsemnată poartă în cele mai mici colțuri ale ei, sufletele celor care au construit-o. Fiecare cărămidă, asemeni cărămizilor babiloniene poartă un fel de hieroglifă umană. Chiar sub forma minuțioasă a analizelor lui Sherlock Holmes, romanul polițist descoperă latura romanescă a civilizației, caracterul profund uman al pietrelor și olanelor citadine. »

•

Printr-un mecanism ciudat ca și în enigmaticul joc de șah la care participă Alice în călătoria ei prin oglindă, detectivul și criminalul își schimbă locurile, ascultînd parcă o comandă nevăzută, în cursul partidei pe care o angajează amîndoi.

Criminalul încetează curînd de a fi o făptură reală, supus deci jurisdicției omenești și, ca și Maldoror, se transformă într-un principiu, într-o idee, într-un simbol. Răul îl transcede și el devine necesar și tern ca și binele pentru stabilirea echilibrului universal. Holmes vorbește cu respect de marele său adversar Moriarty ca despre « un Napoleon al crimei, un geniu, un gînditor al abstractului ». (Un inamic de anvergură a Sfîntului e Dr. Marus, al lui James Bond e Dr. No. Numele lor constituesc derivate onomastice descinse din ideea de moarte sau de negație, deci o primă alunecare către abstract). Balzac în romanul aproape detectiv « O afacere tenebroasă » întotdeauna întîmpinat cu gratitudine de critica genului, compune un portret flatant criminalului, în speță spionului. « Spionul este deci în același timp magnific și straniu căci el nu se supără niciodată. Are umilința creștină a preoților. Fruntea îi este ca un tun în fața injuriilor și înaintează spre țintă ca un animal a cărei solidă carapace nu poate fi străpunsă de nici un obuz; dar tot asemeni animalului este cu atît mai furios cînd este atins, cu cît și-a crezut cuirasa mai inexpugnabilă. »

Dacă acestea sînt petele de lumină, de fermitate, de caracter transcendent care transfigurează portretul criminalului — care, oricum, îi asigură o adîncime pe care nu i-o bănuia iconografia tradițională, partizană a unui maniheism elementar — iată și umbrele care coboară pe portretul eroului. De cele mai multe ori știm că detectivul nici nu-și urmărește adversarul dintr-o necesitate morală. El se angajează în luptă prea ades dintr-o voluptate transformată în viciu. În aceste cazuri, detectivul este un diletant, un gurmand superior, un rafinat. Crima este un drog, un excitant care-i dă senzații subtile. « Aveam realmente nevoie de o crimă pentru a mă distra, spune Holmes. Aceasta m-a salvat de plictiseală. Toată viața mea nu este decît un efort perpetuu pentru a mă salva de plictiseala fiecărei zile, monotonie care nu e împrăștiată decît de rezolvarea acestor mici probleme. » « Astăzi, Hercule Poirot, își spune cu evidentă satisfacție detectivul belgian, nu se ocupă decît cu crema crimelor. Nu de o crimă ordinară ne vom ocupa noi. Nu. Ne trebuie ceva deosebit. . . rar. . . o delicatesă. » Crima ca exercițiu matematic se înscrie astfel în repertoriul modern al omului de lume (Philo Vance, Lord Peter), între un concert, o expoziție numismatică și o lectură din Proust.

Soluția pe care o sugerează romanul polițist este subtilă și în nici un caz destrămarea termenilor și confuzionarea moralei. Detectivul, agent al luminii, pentru a cunoaște adevărul și a restabili echilibrul lezat de culpa criminală trebuie să treacă el însuși prin baia sîngelui — mentală evident — să devină el însuși criminal. Înțelegerea este altfel exclusă. Cunoaștem tehnica lui Maigret. La drept vorbind Maigret nici nu se consideră polițist, ci un medic dublat de un preot și din această ipostază, un reparator de destine. Capabil să intre în pielea tuturor oamenilor și cu precădere în pielea criminalului. Constatăm la el un adevărat proces de dezintegrare a personalității, el se lasă absorbit de climatul lumii în care a pătruns. Nu-și permite la început nici o reflecție, nici o analogie, nici o observație. Este încă un străin, un intrus. Se lasă dominat de senzații, e cuprins de reverie, semnalele lumii fizice, în deosebi cele de atmosferă, de indefinisabil, de vag poetic îl înconjoară, îl contopesc. Dar aceasta e încăodată o atitudine poetică. Numai după ce rădăcinile sensibilității lui se împlîntă în acest pămînt nou și încep să-și primească hrana, să comunice pe căi de atîtea ori obscure, care scapă inteligenții, cu mentalitatea unui mediu social care își slăbește garda, numai atunci soluția poate apare instinctualului Maigret. « Lumea e plină de lucruri limpezi pe care nimeni nu le observă », spusese Sherlock Holmes. « Da, dar numai dinăuntrul acestei lumi pot fi observate, pare să spună Simenon prin gura eroului său. Dar ceea ce nu spune Maigret, oprit la jumătatea drumului, mărturisește teribil Părintele Brown, desigur încarnarea cea mai pură a eroului : « Eu intru cu adevărat în pielea criminalului. Rămîn în el, mișcîndu-i brațele și picioarele, stăpîn al gîndurilor sale, luptînd împotriva pasiunilor lui. Mă adresez urei sale diforme care ia naștere pînă în momentul în care privesc lumea prin ochii săi nătîngi și injectați de sînge, pînă cînd, în sfîrșit, am devenit un criminal eu însumi. »

Acest ciudat Părinte Brown se deplasează lent, visător, aproape plutind, într-o realitate ireală. (Nu dedicase oare J. K. C. una din cărțile sale Părintelui O'Connor care « știa că realitatea e mai stranie decît însăși ficțiunea »?). Cu el intri într-o bizarerie totală, într-un univers halucinant, mobil, populat de himere, vise, amintiri și asiști la o nouă tentație a Sfîntului Anton, asaltat de viziuni luciferice.

Supus lor, drumul adevărului se pierde. « Faptele întunecă adevărul », spune Părintele Brown, faptele tind să răpească omul din cercul exact al certitudinilor lui și să-l risipească într-un joc de umbre halucinant. Părintele Brown rezistă acestui miraj. El caută acele legi, acele permanențe care dau continuitate vieții și împiedică lumea să se desfacă în elementele din care e compusă. Realitatea e complicată numai în exterior, în aparențe, în interior miezul ei e solid, concentrat.

Evident înclinația lui detectivă îl obligă uneori să cerceteze locul crimei, să studieze urmele de pași și celelalte semne pe care le descoperă. Toate acestea au însă o importanță secundară, și Părintele Brown va divulga pe criminal după detalii abia perceptibile, de ordin psihologic și moral. Esențiale sînt nu urmele concrete cît cele ale spiritului, nu locul culpei, ci privirea interlocutorului. Natura însăși presimte crima și o anunță printr-o aluzie, printr-o metaforă, printr-o asociație plastică. Atunci un palmier decupat vag pe lună seamănă cu falca unui crocodil întunecat. Pe cîmpul de zăpadă zace o formă vagă care seamănă cu un liliac enorm. Unul are ochii imenși și fața de broască, altul seamănă cu un polip gigant sau cu o meduză veninoasă agitîndu-și tentaculele sale într-o mare fosforescentă.

Aventura, pe orice drum s-ar angaja, își trădează caracterul său poetic chiar atunci cînd capătă caracterul unei probleme, unui joc de puzzle, a unei partide de șah. Poezia mai subțiată poate, mai cerebrală în mod sigur, nu poate dispare. Eroul refuză doar să accepte aparențele lumii și efortul lui de a interpreta totul, de a subsuma fiecare element unei structuri complexe nebănuite, de a solicita celui mai banal detaliu să-și dezvăluie importanța secretă (și Poirot vorbește de « limba lucrurilor », de « maniera personală a scaunelor și meselor de a se exprima » sau de o « justiție poetică ») de a obliga natura neanimată să renunțe la anonimat și să-și dezvăluie participarea la o dramă umană, radiază o certă grandoare artistică. Atmosfera care-l atrage pe analistul detectiv (Dupin, Holmes, Poirot) este « criptograma cea mai abstractă, analiza cea mai complexă ». Dar Holmes condamnă astfel, ca și poezia oricărei epoci, scufundarea în plictisitoarea rutină a existenții, procesul de uzură al spiritului. Descoperirea adevărului se realizează într-un moment de adevărată « exaltare mentală ». Și detectivul în fața spectacolului tragic la care este invitat mereu, regăsește în chipul cel mai paradoxal sentința definitivă a ermitului mistic, sau cuvintele filozofului, cînd proclamă ca Holmes: « Omul este o stranie enigmă ».

•

Influențele care s-au exercitat asupra romanului polițist sînt de naturi diferite, uneori greu de sesizat în edificiul original și autonom în care ni se prezintă în istoria sa. Poezia rămîne însă unul din izvoarele de alimentare cele mai de seamă fără de care, credem, genul — sau orice alt gen — ar fi fost supus ofilirii și morții. De aceea, poate, poeții și-au mărturisit în primul rînd respectul și de atîtea ori dragostea față de o operă în care recunoașteau intenții, un ton, și o atmosferă, familiare. Și cu curajul pe care Cocteau îl solicita fiecăruia de a declara în public ceea ce iubește acasă, Apollinaire făcea această mărturisire de credință: « Sînt poate singurele cărți pe care le-am citit cu plăcere vreodată. »

Și aceste rînduri ar trebui nu să închidă această covorbire, ci s-o deschidă cu mai multă franchețǎ din nou.

OV. S. CROHMĂLNICEANU

Nu Poe este adevăratul strămoş al romanului poliţist, ci Dostoievski...

M-am întrebat adeseori pentru ce romanul poliţist se bucură de un regim special în privinţa lecturii? Toată lumea ştie că el se citeşte pe nerăsuflate; o dată luat în mînă şi început, nu mai poate fi întrerupt decît după ce a fost dus pînă la capăt; oboseala, somnul nu reuşesc să învingă curioasa fascinaţie pe care un asemenea tip de literatură o exercită asupra noastră şi care, în ciuda naturii ei elementare prinde orice spirite. S-a spus că succesul romanului poliţist îl creiază prostul gust şi lipsa de răbdare a cititorului modern. Acestuia i se oferă un surogat de literatură: psihologii liniare şi schematice, cît mai multă acţiune şi cît mai puţine descrieri, o doză puternică de senzaţional, false mistere elucidabile facil la sfîrşit, etc. Camil Petrescu îi recunoaştea romanului poliţist doar o ieftină şiretenie: «prezentînd personaje imbecile drept model de deşteptăciune, dă fidelului său cititor iluzia, prin comparaţie, că şi el e deştept, că şi el ar putea face la fel.» Dar toate aceste însuşiri le are şi romanul de aventuri, de ce atunci nu-şi păstrează la lectură o egală forţă captivantă? El se citeşte în multe reprize şi, dacă place, dorinţa pe care o stîrneşte este de a nu se termina niciodată. Facultatea de a ne prinde şi a nu ne mai lăsa să ieşim din paginile lui, ca dintr-un cerc magic, îi lipseşte. Ea nu rezidă, deci, cum se vede, în particularităţile enumerate: reducţie psihică extremă, epică bogată, pseudoproblematică intelectuală.

S-a zis că romanul poliţist cucereşte atenţia prin caracterul său enigmistic. El ne invită ca un careu de cuvinte încrucişate să-l dezlegăm, e o recreaţie a spiritului care se complace după sleirea cotidiană într-o gimnastică voluntară. Dar nici explicaţia aceasta nu mi se pare mai mulţumitoare. Întîi, de ce atenţia obosită s-ar repauza încordîndu-se? Un roman poliţist nu se citeşte ca un basm. El reclamă o tensiune a minţii; amănuntele cele mai insignifiante trebuie reţinute pentru că pot avea o însemnătate capitală; cu fiecare fapt nou ne simţim îndemnaţi să recapitulăm datele problemei: lectura e activă, acaparantă; cine refuză să intre în acest joc nu citeşte romane poliţiste. Apoi, tipul pur enigmistic al genului Agatha Christie, S.S. van Dine, a căzut astăzi într-o completă desuetudine. Formula care s-a impus e a romanului de «serie neagră», «tough», cu nenumărate scene violente. Nu surpriza soluţiei nebănuite a unei probleme detectivistice constituie substanţa lui, ci vînătoarea brutală a victimii de către asasin şi a acestuia de către poliţie. Nu «micile celule cenuşii» ale subtilului Hercule Poirot sînt chemate aici să intre în acţiune, ci pumnii, pistoalele automate, cazierele, informatorii şi sistemele moderne de tortură. Formula enigmistică a rămas aventura intelectualistă şi sterilă a genului, Kamciatka lui îngheţată.

Convingerea mea e că secretul puterii fascinatorii, sub care romanul poliţist reuşeşte să-şi ţină pînă la ultima filă cititorii, rezidă în însăşi materia lui cu totul specială şi anume *crima*. Orice istorie de felul acesta cuprinde măcar un asasinat, dacă nu, îşi pierde imediat interesul. Acolo unde toate datele detectivistice sînt prezente, dar lipseşte cadavrul («Cărăbuşul de aur» sau «Scrisoarea furată», nuvelele lui Poe),

ceva artificial se infiltrează în narațiune, chiar atunci cînd arta autorului nu lasă nici o îndoială. Forma curiozității acute, aproape morbide, care apare ori de cîte ori mirosul sîngelui se ridică, nu se naște. Crima, cu aura ei neagră de act violator al celui mai sever tabu social, îi creează romanului polițist un cîmp magnetic aparte. Nimeni nu poate rămîne indiferent la o atît de flagrantă țîșnire afară din normele elementare ale viețuirii comune. Ceva în echilibrul existenței umane s-a rupt și aceasta nu-și poate relua cursul pînă cînd senzația de insecuritate n-a fost alungată. Crima trezește prin psihologia ei singulară oroare și atracție, pentru că implică săvîrșirea unui rău ireparabil; oroare, pentrucă dezlănțuie fiara din om; atracție, pentru că își asumă riscurile grave ale acestui act. Crima suspendă ritmul vieții cotidiene și instaurează în locul lui altul de tensiune insuportabilă. Nu se poate trăi știind că un asasin care umblă liber printre ceilalți oameni, îți dă, poate, bună ziua, dimineața, cînd intri să cumperi o sticlă cu lapte sau se așează lîngă tine în autobuz.

Romanul polițist îl introduce pe cititor într-o astfel de diviziune temporală neliniștitoare și-l ține prizonierul ei. Scăpare nu există pînă cînd cel care a provocat-o n-a fost doborît și scandalul existențial al actului său sfidător n-a încetat.

Paul Morand observase mai bine ca oricine despre ce este vorba, încă din 1934: « Nu știu dacă prețuim îndeajuns — arăta el — turul de forță pe care-l îndeplinește romanul polițist: a izbuti să-l înfricoșeze pe omul de azi; aceasta nu-i de loc ușor; în ordinea naturală, el a văzut prea multe; în ordinea supranaturală nu mai acordă credit nici unui lucru etc. . . Fiecare cititor nu se simte doar o victimă posibilă ci și un criminal virtual, căci romanul rus ne-a arătat abisurile sufletului nostru și psihanaliza ne-a revelat latența subconștientă a impulsurilor noastre ucigașe. Toată lumea poate fi astăzi bănuită. Gustul morții e în noi: războiul, crimele pasionale, accidentele de cale ferată, de avion și de automobil au adus primejdia la îndemîna oricui și sîntem familiarizați de acum cu ideea sfîrșitului violent la care părinții noștri nu se gîndeau, puteau să nu se gîndească. Cel mai frumos joc al epocii noastre e sîngele. Ca să respirăm mirosul lui fad, cumpărăm din librării romanele detective în ediții ieftine !. . .

«Astăzi, pe cei mari, nu-i mai amenință Bossuet ci Conan Doyle sau Edgar Wallace.» (Reflexions sur le Roman détective. Revue de Paris l-er Avril 1934).

O asemenea priză asupra mulțimilor n-a avut-o decît tragedia greacă, tot tratînd un act criminal. Dar el îl împingea pe om să înfrunte voința zeilor și dădea ororii gestului, fiorul sacrilegiului religios. În societatea noastră desacralizată, rolul acesta l-a preluat sub o formă derizorie romanul polițist. Participarea înfiorată la transgresarea umanului nu se mai face în comun și în teatru, altfel de templu, ci pe cont personal, acasă în fotoliu sau în pat.

Crima cu atmosfera ei de oroare fascinantă trebuie însă neapărat să existe. Timpul romanului polițist enigmistic s-a perimat fiindcă făcea din cadavru un simplu termen matematic și din asasin o necunoscută abstractă într-o ecuație. La Agatha Christie sau Ellery Queen, crima apărea aseptizată, învelită în celofan; redusă strict la datele ei de problemă intelectuală, « curată », își pierdea materialitatea oribilă, neliniștitoare. Romanul de serie neagră îl silește dimpotrivă pe cititor să calce în bălțile de sînge, să respire aerul acru al odăii în care zace victima căsăpită, să aștepte zorile împreună cu asasinul așa cum face prințul Mîșkin, după ce Rogojin i-a arătat corpul neînsuflețit al Nastasiei Filipovna.

Nu Poe este adevăratul strămoș al romanului polițist, ci Dostoievski, fiindcă în toate cărțile acestuia din urmă (« Idiotul », « Crimă și pedeapsă », « Frații Karamazov », « Posedații ») există un cadavru adevărat, care crește, crește mereu, înfricoșător, scoțîndu-și picioarele uriașe prin ușa camerei întunecate unde a fost abandonat, ca în piesa lui Eugen Ionescu, « Amédée, ou comment s'en débarasser ».

DINU PILLAT

Cum se deschide la noi gustul pentru romanul senzaţional

Romanul de aventuri nu face parte din categoria literaturii de cunoaştere. Cu el, sîntem aproape de ideea de basm, numai că elementele de acolo apar raportate aici la un alt cifru de convenţii, ca pentru nişte cititori care au trecut de vîrsta copilăriei. Cea mai elocventă manifestare a genului senzaţional o reprezintă romanul-foileton, a cărui reţetă este experimentată pentru prima oară în presa franceză de la mijlocul secolului al XIX-lea. Se răspunde cu lux de concesii dorinţei noului public burghez de a găsi iluzionări ieftine în nişte reprezentări fictive cît mai captivante. Arta romancierului foiletonist constă în tehnica de a ţine cititorul într-o stare de încordare, a senzaţiilor pînă la tăierea răsuflării şi bătăi de inimă.

Înainte de toate, se caută a se da acţiunii o mişcare cît mai neprevăztă. În acest scop, intriga nu urmează să se desfăşoare liniar ci are tendinţa să se ramifice la fiecare pas, cu lovitura de teatru a cîte unui nou factor de surpriză. Ansamblul lasă impresia unui dedal de complicaţii fortuite. Dacă regia presupune în principiu o mare capacitate de invenţie, de fapt se reiau la nesfîrşit aceleaşi scene « tari », cu efect sigur din oficiu: dueluri, otrăviri, înecuri, răpiri, spargeri, violuri ş.a.m.d. Cadrul acţiunii, locul în care poţi să te aştepţi la orice, îl oferă marele oraş, echivalent modern al Sodomei şi Gomorei. Deşi întîrzie cu precădere asupra tuturor abominaţiunilor imaginabile, romancierul foiletonist are totuşi grijă ca pînă la urmă virtutea să iasă triumfătoare.

În ceea ce priveşte personajele, trebuie spus că acestea sînt concepute totdeauna convenţional, simbolizînd « binele » sau « răul » într-un sens exclusiv. Deci, schematism psihologic, la care se adaugă într-o accepţiune nu mai puţin naivă concordanţa imaginei fizice. În această tipologie structurată antinomic, lumea se împarte în victime şi călăi. Calificarea socială a personajelor ne dă prilejul să observăm cel mai bine conformismul romancierului foiletonist la judecata « poporului ». Avem a face cu o imagine a societăţii tendenţios deformată, după prejudecăţi simpliste.

Stilul romanului-foileton se defineşte printr-un limbaj eminamente bombastic. Îl caracterizează o solemnitate afectată, care lasă parcă mereu să se subînţeleagă iminenţa unei catastrofe, apăsarea unei fatalităţi sinistre. Semnele de exclamare şi punctele de suspensie abundă ca o necesitate a formulei.

•

Romanele senzaţionale, care circulă în ţara noastră în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, pe perioade corespunzătoare de fiecare dată cîte unui nou val de traduceri, constituie prin excelenţă literatura de amuzament a publicului mai larg, în primul rînd a femeilor, contribuind ca pretutindeni la întreţinerea unei romanţiozităţi de prost gust. Meritul acestei literaturi de colportaj, de provenienţă străină, care vine să suplinească lipsa în materie a unor fabricate autohtone, stă în aceea că satisface cu prisosinţă pe toţi acei care nu caută în lectură decît un excitant imaginativ.

Între 1845 şi 1875, începe la noi importul autorilor de romane senzaţionale, cu o popularitate cîştigată prin publicarea în foiletoanele marilor ziare pariziene. Între aceştia, ajung la modă în Principatele Române, fiind citiţi cu aviditate, într-un mare număr de traduceri întreprinse din opera lor, Alexandre Dumas (de la « Trei muşchetari » la « Contele de Monte-Cristo »), Eugène Sue (de la « Misterele Parisului » la « Jidovul rătăcitor »), Frédéric Soulié (« Memoriile Diavolului »), Paul Féval (« Misterele Londrei »). Pentru a se vedea de ce prestigiu putea să se bucure la epoca de atunci un romancier foiletonist ca Eugène Sue, amintim că I. Heliade-Rădulescu, care este scriitorul nostru cu cea mai bogată cultură din prima jumătate a secolului al XIX-lea, atunci cînd elaborează planul unei biblioteci de traduceri din literatura universală, la rubrica « romanţuri franceze », îl propune printre primii pe autorul « Misterelor Parisului », înaintea chiar a lui Balzac. Începutul acţiunii de tipărire şi difuzare a romanelor senzaţionale se leagă de numele librarului editor George Ioanid. Este de subliniat că traducerile se datoresc unor scriitori adesea notabili ca I. Heliade-Rădulescu, G. Baronzi, Al. Pelimon.

Între 1875 şi 1900, numărul cititorilor crescînd considerabil, cu formarea unui public mic-burghez, editorii de la noi îşi dau seama de rentabilitatea lansării pe o scară mai mare a literaturii de romane-foileton. Recurgîndu-se la publicarea în fasciole, o întreagă maculatură de elucubraţii terifice, în versiunea unor traducători, care preferă în general să se păstreze anonimi, ajunge să aibă parte de cea mai largă difuzare. Printre campionii senzaţionalului, bătînd toate recordurile în materie de teribilităţi sinistre, găsim pe placul noului public pe Ponson du Terrail (« Dramele Parisului »), Xavier de Montépin (de la « Dramele adulterului » la « Fiica crimei sau Cărturăreasa »), G. F. Born (de la « Isabella regina isgonită a Spaniei sau misterele curţii din Madrid » la « Misterele Berlinului sau crima, viţiul, amorul şi virtutea »). În cazul unui roman-foileton ca « Dramele Parisului », trebuie spus că fascicolele apar mai întîi odată, apoi de două şi în cele din urmă chiar de cinci ori pe săptămînă, la cererea generală publicarea prelungindu-se pe un răstimp de aproape doi ani. Ziţa, eroina lui Caragiale din « O noapte furtunoasă », tînăra noastră mahalagioaică de la 1878, se ştie că citea cu pasiune « Dramele Parisului ». Dar, nu numai persoanele din categoria socială a Ziţei sunt amatoare de o asemenea lectură ci şi altele, după cum ne este dat să aflăm dintr-o relatare a lui N. Iorga: « Îmi aduc aminte din copilăriea mea ce se întîmpla cînd, la un unchi al mieu din Botoşani, Manole Iorga, soseau fascicolele din « Dramele Parisului» ale lui Ponson du Terrail şi eram chemat să citesc mătușii mele ce era în aceste pagini »[1]. Pe lîngă romanul negru, care îşi păstrează preponderenţa, se fac cunoscute spre sfîrşitul secolului trecut şi alte forme de literatură senzaţională. Cu traducerile din opera lui Emil Gaboriau (de la « Crima de la Orcival » la « Domnul Lecoq, vestitul agent al siguranței publice din Paris »), se introduce la noi romanul detectiv, care nu se bucură însă pe moment de un prea mare succes. Apoi, avem de înregistrat acţiunea editorială a librăriei N. Ciurcu din Braşov, cu o « bibliotecă a poporului », ale cărei numere se constituie în exclusivitate din povestiri de aventuri în cadru exotic, pe care le bănuim traduse din opera lui Friederich Gerstäcker, un antecesor al lui Karl May (« Secretul preeriei», « Bufalo-Bill în codrul secular», « Dracul de aur din California», « Prizonierul piraţilor», « Vînătoarea după carne de om», « Sceptrul piticilor Vambutte», « Ben Said, Spaima lacului Nyanza» etc.). Nu putem să trecem cu vederea contribuţia ziarelor la difuzarea literaturii senzaţionale. « Universul », din 1884 înainte, precum şi « Adeverul », după 1888, publică în medie trei şi chiar patru romane-foileton pe număr, pînă la începutul secolului

[1]. N. Iorga: « Traducerile din limba franceză în literatura românească ». Vălenii de Munte, 1936, pag. 11.

nostru. Urmînd o altă rețetă de profit comercial, după exemplul marilor cotidiane din străinătate, « Universul» ajunge să instituie premii în romane senzaționale, pentru sporirea numărului de abonați. De obicei, lansarea în cuprinsul ziarului a cîte unui nou roman-foileton este precedată de o reclamă extrem de revelatoare, atît pentru maniera genului pe de o parte cît și pentru mentalitatea publicului consumator pe de alta: « scene dintre cele mai romantice și extraordinare», « dramatic și mișcător», « mister de nepătruns care intrighează de la început», « de la primul pînă la ultimul capitol va captiva pe cetitor sub farmecul dezvăluirii celei mai palpitante povestiri», « ni se vor desvălui, în îngrozitoarea lor goliciune, infamiile ce se colportează în lumea mare, ducînd fatal la asasinate și sinucideri» și a.m.d.

•

Traducător al lui Alexandre Dumas și Eugène Sue, deci un scriitor în măsură să cunoască deajuns de bine patentele de fabricare a senzaționalului, G. Baronzi dă cu « Misterele Bucureștilor » (1862—1863) primul roman negru din literatura noastră. Se încearcă o « penelare» a moravurilor din București, la modul în care Eugène Sue înțelesese să reprezinte într-o frescă infernală dedesubturile vieții de societate din Paris. În cuprinsul unei intrigi complicate la exces, în sensul cel mai neverosimil, sînt utilizate toate artificiile de regie ale romanului-foileton: coincidența întîlnirilor cu urmări fatale, travestire, persecuție terifică și a.m.d. Personajele corespund șablonului cu mecanicitate: tipul malefic (maiorul Orosin), victima nevinovată a mașinațiunilor abominabile (văduva Oros Silvani, bătrîna cu familia distrusă), îngerul justițiar (Telma, fata cu mască de băiat). De regulă, privirile au « sarcasm »; se vorbește « urlînd»; rîsul este « satanic »; mișcările se fac « convulsiv»; împrejurările prezintă o « solemnitate feroasă».

Cu « Mistere din București » (1862), Ioan M. Bujoreanu se afirmă la noi ca cel mai calificat descendent al lui Eugène Sue. În atmosfera sinistră a romanului său de moravuri, cu crime și violuri la fiecare pas, acțiunea merge pe efecte de atrocitate. Gustul pentru macabru, culminînd în final (toți mor de otravă sau de sînge rău), este elocvent pentru spiritul cum sînt înscenate lucrurile. Eroul infam al celui mai întins episod din roman se întîmplă să fie de astă dată un boier, anume bătrînul Dăngescu, care își execută planurile infernale printr-un țigan, așa că ne găsim în consensul tradițional al imaginii scelerate în care apare« lumea înaltă » în romanul-foileton. Victimele, care monopolizează toate virtuțile, sînt recrutate din « popor »: familia de condiție modestă a cojocarului Sălceanu. Între cele două entități social-morale, pentru ca intriga să fie cît mai dramatic crispată, îl vedem figurînd pe Alexandru Dăngescu, fiul bun și cinstit al monstruosului boier, sortit să iubească pe fata cojocarului. Pe lîngă procedeele de roman-foileton, spre deosebire de G. Baronzi, se observă că Ioan M. Bujoreanu reține de la Eugène Sue și teza socială.

•

În ultimul sfert al secolului trecut, se desemnează în literatura noastră o nouă formă de povestire senzațională. Este vorba de romanul haiducesc, care prelucrează datele tradiției populare în legătură cu existența cîtorva căpetenii de haiduci din epoca domniilor fanariote. Avem a face cu un roman de aventuri, în toată puterea cuvîntului, pentru prima oară de un tip specific autohton. Deși considerate de G. Călinescu drept variante locale ale literaturii picarești, credem că povestirile noastre cu haiduci merg mai degrabă, într-un sens cu totul elementar, pe linia romanului istoric de tip foiletonist al lui Alexandre Dumas, recunoscut de altminteri ca autor de căpătîi de N. D. Popescu, promotorul « haiducăriei » în literatura română. Succesul

de public este dintre cele mai mari. Tirajele, în mii de exemplare, ating în medie cinci sau şase ediţii, socotind numai pînă la începutul secolului nostru. La oraş, ca şi la ţară unde îşi găsesc desfacerea pe la bîlciuri, romanele haiduceşti ajung să constituie una din lecturile predilecte ale tineretului şcolar. Adesea, cu prilejul reeditărilor, pentru a se îndestula curiozitatea publicului amator, acestea se prezintă « revăzute, corectate şi adăugate cu noi fapte inedite ». Mai mult, se întîmplă să avem şi cazuri de întregiri cu volume suplimentare, relatînd momente trecute cu vederea din biografia senzaţională a eroului în cauză (« tinereţea », « moartea » şi a.m.d.).

Toată « haiducăria » apare fabricată pe aceeaşi schemă epică. Eroul haiduc este de regulă un tînăr frumos sau cel puţin voinic, fiu de boier dar mai cu seamă de ţăran, silit să ducă o viaţă de luptător clandestin cu scopuri de justiţiar, din spirit de revoltă faţă de neajunsurile suferite de propria familie sau de comunitatea românească de pe urma regimului fanariot. Adăpostul i se află în codru, într-o subterană cu intrarea printr-o scorbură de copac. Înainte de toate, haiducul are spirit inventiv, găsind în orice împrejurare critică o soluţie de strategie naivă dar eficace, cu care să atragă în cursă pe oamenii poterei trimise în urmărire. Adesea, sub masca celor mai năstruşnice travestiri, ajunge să pătrundă pînă în palatul marilor dregători, cărora le joacă diferite feste. La luptă deschisă, totdeauna cu raportul de forţe de unu contra zece, se bate neînfricat, răpunîndu-şi toţi adversarii şi scăpînd teafăr din vîltoare. Cînd se întîmplă cumva să cadă în mîinile poterei, vîndut din răzbunare de vreun haiduc subaltern pedepsit pentru abuzuri, îndură cu sînge rece toate torturile călăului pus să îl facă să vorbească cu orice preţ. Mai de fiecare dată însă, ştie cu ce tertip să evadeze de sub escortă sau chiar din fundul temniţei, eroul haiduc putînd să fie prins de-a binelea numai mort.

Romanele lui N. D. Popescu (« Iancu Jianu, căpitan de haiduci », « Tunsu haiducu », « Bujor haiducu », « Codreanu haiducu » etc.), care păstrează o naivitate de basm popular, reprezintă forma cea mai onorabilă a industriei deschise cu literatura haiducească. Întorsătura neprevăzută, în spirit de farsă, dată adesea evenimentelor povestite, le face să aibă o oarecare savoare. Încolo, trebuie spus că personajele corespund celei mai plate convenţii, începînd cu tipul infailibil al căpeteniei de haiduci. Stilul este de o artificialitate teatrală, în tradiţia romanului-foileton. Panait Macri îl supralicitează pe N. D. Popescu cu produse dintre cele mai îndoielnice, coborînd romanul haiducesc la expresia cea mai joasă a literaturii de colportaj (« Ghiţă Cătănuţă, căpitan de haiduci », « Haiducul Ţandură », « Bostan, haiduc de peste Milcov » etc.). În specularea ieftină a unui senzaţional de melodramă, povestirea pune accentul pe scenele de cruzime iar pe de altă parte umflă datele de intrigă sentimentală.

După exploatarea la limită a minei cu haiduci de către N. D. Popescu şi toată pletora imitatorilor săi, se caută a se mulţumi mai departe gustul marelui public pentru formula genului, recurgîndu-se la prelucrarea unui material anecdotic legat de viaţa tîlharilor de drumul mare, cu cazier de pomină la poliţia noastră de atunci. Astfel, sînt puse în circulaţie nişte romane zise « criminale », care nu fac decît să prelungească povestirile haiduceşti din stadiul Panait Macri pe panta trivialităţii. Dintre autorii specializaţi în romanţarea biografiilor de tîlhari, capătă popularitate un oarecare Ilie Ighel, de profesie avocat (« Moartea banditului Simion Licinski », « Dragoş, hoţul Tecucilor », « Tîlharul Fulger » etc.). Reporter de scandal, îl vedem complăcîndu-se a relata lucrurile cu brutalitate. În romanele sale « criminale », abundă scenele « tari » în materie erotică, ceea ce duce la degenerarea în senzaţionalul pornografic.

•

Luînd act de cum se satisface gustul pentru senzaţional al marelui public de la noi, din decursul celei de a doua jumătăţi a secolului trecut, constatăm că materialul publi-

cistic cel mai bogat îl oferă traducerile. Fabricate autohtone abia dacă găsim cîteva. Este simptomatic că aceeaşi situaţie are să se menţină în bună parte şi mai tîrziu, în secolul nostru. Fără să mai intrăm de astă dată în amănunte, ca în cazul mai puţin cunoscutei epoci a începuturilor, ne rezumăm a observa că importul de literatură captivantă cunoaşte o extindere maximă între cele două războaie mondiale, prin intermediul a nenumărate colecţii de tip popular, care apar specializate pe sortimente de senzaţional (« Călătorii extra-ordinare », « Far-West », « Aventura », « Enigma », « Detectiv », « Excentric-Club » ş.a.m.d.). Pe lîngă traduceri din opera unor autori ca Pittigrili (de la « Atentatul la pudoare » la « Centura de castitate »), care duc romanul-foileton la limitele licenţiozităţii erotice, ne este dat să înregistrăm între altele traducerea a numeroase volume din opera lui Jules Verne, venind să deschidă cu întîrziere curiozitatea tinerilor noştri cititori pentru literatura ştiinţifico-fantastică. În materie de senzaţional, primatul succesului de public are să îl deţină însă, în deceniul premergător celui de al doilea război mondial, romanul poliţist, nu atît cu clasicii formulei, un Conan Doyle sau o Agatha Christie, cît cu Edgar Wallace (reprezentat printr-un număr enorm de titluri, aproape ca Alexandre Dumas la mijlocul secolului trecut), Sax Rohmer, Maurice Leblanc. Încercările de elaborare proprie a unui roman de aventuri nu se întîmplă să ducă nici în prima jumătate a secolului XX la o consolidare a genului în literatura noastră. Victor Eftimiu, cu « Kimonoul înstelat » (1932), şi Liviu Rebreanu, cu « Amîndoi » (1940), ne fac să avem un început de povestire detectivă, în forme lipsite însă de pregnanţă. « Baletul mecanic » (1932) de Cezar Petrescu, a cărui acţiune eminamente barocă începe în atmosfera cosmopolită a unui mediu de aventurieri de pe Coasta de Azur şi sfîrşeşte la Bucureşti în plin fantastic, chiar dacă se defineşte ca un roman-foileton în toată regula, cu incontestabile calităţi de inventivitate în gradarea efectelor de senzaţie, rămîne o excepţie ca operă de gratuitate epică. Modestul bilanţ se închide cu « Apărarea are cuvîntul » de Petre Bellu (tiraj record de 40.000 exemplare în « Colecţia celor 15 lei »), un tipic roman popular violent melodramatic, cu scene de un patetism ieftin, în bună parte legate de viaţa prostituatelor dintr-un bordel.

Meditînd în epocă asupra interesului, care se manifestă la noi, ca şi pretutindeni, pentru literatura senzaţională, M. D. Ralea subliniază că aceasta « este în creştere », în ciuda « tehnicităţii şi a scientismului timpului », datorită unei necesităţi de « contrast şi evadare ». După el, « profesionalismul asfixiant cheamă ca o reacţiune aventura extraordinară ». În lumea secolului XX, în care viaţa începe să se mecanizeze « după modelul industrialismului », gustul pentru călătorii « se accentuează » considerabil, favorizînd într-un fel şi consumarea romanelor de aventuri. « Căci nimic — crede M. D. Ralea — nu este mai propice pentru lectura în tren. . . În simfonia roţilor de fier, în caleidoscopul peisajului mereu mişcător, atenţia scapă şi fuge. Ca să se concentreze, îi trebuie doze violente şi concentrate: îi trebuie crime, mistere, răpiri. . . În călătorie, reapare în noi copilul setos de robinsonade.» Exasperat de faptul că scriitorii noştri rămîn mereu « lucizi, maliţioşi, critici, bătrîni », fără disponibilităţi la « stupiditatea » istorisirilor naiv recreative, criticul mărturiseşte că simte nevoia să le strige în faţă: « Daţi-ne poveşti »[1]. Încercînd să aducă un răspuns la întrebarea, de ce romanul de aventuri întîrzie să apară în forme mai spectaculoase în literatura română, Al. A. Philippide vede cauza în lipsa de la noi a « marelui oraş », adevărat « labirint inextricabil », care « oferă la fiecare pas lucruri neprevăzute, întîlniri neaşteptate, coincidenţe stranii, posibilităţi infinite de dispariţie, ascunzişuri de descoperit, personaje multe şi variate. » Se susţine ideea că este greu de conceput un roman de aventuri desfăşurîndu-şi acţiunea altundeva decît în « pădurea umană » a unei metropole

---

[1]. M. D. Ralea: « Literatura de senzaţie », în « Valori », Bucureşti 1935

ameţitoare. Într-un cadru mai restrîns (oraş de provincie, cartier sau o singură casă), « aventura riscă foarte uşor — după părerea autorului — să devină interioară iar romanul să devină roman obişnuit ». În cazul că nici chiar atunci, cînd Bucureştii vor sfîrşi prin a ajunge o capitală cu dimensiuni de mare oraş cosmopolit, nu vom izbuti să avem mult aşteptatul roman de aventuri, Al. A. Philippide crede că « pricina va trebui căutată într-o inaptitudine a firii naţionale pentru asemenea producţii literare »[1]. Este deosebit de semnificativ că G. Călinescu, abandonînd la un moment dat proiectul de a scrie « un roman cu aspect poliţienesc », în cuprinsul căruia « senzaţionalul ar fi evoluat spre mistic », ţine să se justifice cu argumentul că « un român nu-i născut să fie fantast »[2]. Din ceea ce ne lasă să deducem evoluţia literaturii noastre de pînă acum, rămîne să tragem concluzia că nu sîntem înclinaţi structural a ne manifesta în opere de inventivitate tenebroasă cu înscenări terifice.

---

[1]. Al. A. Philippide: « Romanul de aventuri şi societatea românească », în « Vremea », XIV (1942) nr. 679

[2]. G. Călinescu: « Fata răpită », în « Revista Fundaţiilor », XIII (1946), nr. 7.

La paginile 3, 6, 11, 24—25, 29, 55, 56, 60, 77, 101, 107, 143, grafică de GETA BRĂTESCU

ITALO
SVEVO

Romanul secolului 20

Romanul secolului 20

Teritorii redescoperite

roman (II)

SENILITATE

crezuse în fericire și la drept vorbind, nu o căutase niciodată. Dar cît de greu e să te sustragi durerii ! În viața lipsită de orice conținut serios, devenea serioasă și importantă chiar și Angiolina.

În acea primă seară, prietenia lui Balli îi fu foarte folositoare lui Emilio. Compătimirea pe care Brentani o simțea în prietenul lui, îl liniștea mult. Înainte de toate, putea fi sigur că, deocamdată, Stefano și Angiolina nu se vor întîlni ; apoi, el era o fire blîndă care avea nevoie de mîngîieri. Încă din seara trecută căutase zadarnic pe ce să se sprijine. Poate că lipsa de sprijin fusese pricina pentru care neliniștea îl stăpînise despotic atît de des. Ar fi putut să reziste dacă i s-ar fi dat prilejul să explice și să discute, și dacă ar fi fost obligat să asculte.

Se întoarse acasă mult mai liniștit decît cînd ieșise. Încolțise în el încăpățînarea cu care era dispus să se laude ca fiind o forță. Nu s-ar fi apropiat de Angiolina decît în cazul în care ea l-ar fi rugat. Putea să aștepte, și legătura aceea nu putea și nu trebuia fi reluată de el printr-un act de supunere.

Dar somnul nu voia să vină. În zadarnicile încercări de a adormi, neliniștea lui crescu ca în timpul goanei din seara precedentă. Imaginația sa agitată urzi, întreg, visul unei trădări a lui Balli. Da, Balli îl trăda. Stefano mărturisise cu puțin înainte că visa s-o determine pe Angiolina să-i pozeze pentru o schiță. Acum, surprins de Emilio în atelierul său cu ea, în timp ce o desena pe jumătate goală, se scuza, amintind de mărturisirea făcută, iar Emilio, pentru a-l pedepsi, găsea fraze înfierbîntate de ură și de dispreț. Erau cu totul diferite de acelea pe care le adresase Angiolinei, fiindcă aici avea toate drepturile: îndelungata prietenie, în primul rînd, apoi făgăduința solemnă ! Și cît erau de complexe frazele acelea ! Erau, în sfîrșit, adresate unei persoane care le putea înțelege ca și acela care le rostea.

Fu smuls din aceste visuri de vocea Amaliei care răsuna liniștită și sonoră în camera vecină. Încercă o ușurare fiind trezit din coșmar, și sări din pat. Începu să tragă cu urechea. Ascultă multă vreme cuvinte în care nu descoperea altă legătură decît o mare tandrețe ; nimic altceva ! Visînd, femeia voia din nou ceea ce voia altcineva. Lui Emilio i se păru că descoperă că Amalia voia chiar mai mult decît i se cerea : voia ca cineva să-i poruncească. Era un vis al supunerii. Poate același din prima noapte? Nefericita își construise o a doua viață; noaptea îi acorda acel dram de fericire pe care ziua i-l refuza.

Stefano ! Ea rostise numele de botez al lui Balli. — Și ea? — gîndi Brentano cu amărăciune. Cum de nu observase mai de mult? Amalia nu se însuflețea decît cînd venea Balli. Ba chiar își dădea seama că ea manifesta mereu față de sculptor aceeași supunere pe care i-o arăta acum în vis.

în ochii ei cenușii strălucea o nouă lumină cînd și-i îndrepta asupra sculptorului. Nu era nici o îndoială. Și Amalia îl iubea pe Balli.

Fu o nenorocire faptul că Emilio, culcîndu-se din nou, nu adormi. Își amintea cu amărăciune cum Balli se lăuda cu pasiunile pe care le stîrnea și cum cu un zîmbet de om satisfăcut, spunea că unicul succes care-i lipsise în viață era succesul artistic. Apoi, în îndelungata dormitare în care căzu, visă lucruri absurde. Balli abuza de supunerea Amaliei și refuza, rîzînd, orice reparație morală. Revenindu-și, Emilio nu rîse de el însuși pentru asemenea vise. Între un bărbat atît de corupt ca Balli și o femeie atît de naivă ca Amalia, totul era cu putință. Hotărî să o vindece pe Amalia. Avea să înceapă prin a-l îndepărta din casă pe sculptor, care, de la o vreme, deși fără vina lui, devenise aducător de nenorociri. Dacă n-ar fi existat el, legătura cu Angiolina ar fi fost mai dulce, nu complicată de o gelozie atît de amară. Și despărțirea ar fi fost acum mai ușoară.

Viața lui Emilio la birou era de-a dreptul chinuitoare. Cheltuia o mare energie spre a se concentra asupra lucrului. Orice pretext era bun pentru a-și părăsi masa și a dedica clipe întregi alintării, desmierdării propriei sale dureri. Mintea lui Emilio părea făcută pentru asemenea stări și cînd avea răgazul să întrerupă efortul de a se ocupa cu alte lucruri, ea se întorcea de la sine la ideile predilecte, se umplea de ele ca un vas gol, și el încerca sentimentul omului care izbutește să-și ia de pe umeri o povară insuportabilă. Mușchii își revin, se destind, se întorc la poziția lor naturală. Cînd, în sfîrșit, bătea ceasul la care se putea părăsi biroul, se simțea de-a dreptul fericit, deși pentru foarte puțin timp. Întîi se cufunda cu voluptate în regrete și dorințe, care deveneau tot mai evidente și mai meditate ; se bucura de ele pînă cînd nu dădea peste vreun gînd de gelozie care-l făcea să se freamăte dureros.

Balli îl aștepta pe stradă.

— Ei, cum merge?

— Așa și așa — răspunse Emilio, strîngînd din umeri. — Am petrecut o dimineață cumplit de plictisitoare.

Stefano îl văzu palid, abătut, și crezu că înțelege ce fel de plictiseală simțise Emilio. Hotărîse să fie foarte bun cu prietenul său. Se oferi să ia masa cu el. După amiază avea să iasă împreună la plimbare.

Cu o ezitare care lui Balli îi scăpă, Emilio acceptă. Pentru o clipă, cîntărise posibilitatea de a respinge propunerea lui Balli și de a-i spune numaidecît ceea ce el acum simțea că trebuie să-i spună. Ar fi fost într-adevăr o lașitate să nu-și salveze sora, de teama de a-și pierde prietenul ; în acțiunea pe care o medita el, nu mai vedea decît o încercare a curajului. Nu o făcu, numai din îndoiala de a se fi înșelat asupra sentimentelor Amaliei. — Da, da, vino ! — îi repetă lui Balli și în timp ce Stefano atribuia recunoștinței

această repetare a invitației, Emilio era conștient că o făcuse din plăcerea că i se oferea imediat prilejul de a risipi orice îndoială.

În timpul prînzului, într-adevăr, putu să dobîndească toată certitudinea de care avea nevoie. Cît de mult îi semăna Amalia ! I se păru că se vede pe el însuși la cină, cu Angiolina. Dorința de a plăcea o punea într-o încurcătură ce-i răpea orice naturalețe. O văzu chiar deschizînd gura să vorbească și apoi răsgîndindu-se și tăcînd. Cum se mai uita țintă la buzele lui Balli. Poate că nici nu auzea ce spunea el. Rîdea sau rămînea serioasă dintr-o involuntară supunere.

Emilio încercă s-o distragă ; dar nu fu ascultat. Nu-l auzi nici Balli! care, deși nu-și dăduse seama de sentimentul însuflat fetei, încerca un fel de atracție pentru ea, vădită prin excitarea cerebrală în care cădea de cîte ori se simțea cu desăvîrșire stăpînul cuiva. Cu o mare răceală, Emilio își studia și-și măsura prietenul. Balli uitase cu totul scopul pentru care venise. Povestea întîmplări pe care Emilio le știa deja ; era limpede că vorbea numai pentru Amalia. Erau întîmplări de un gen pe care-l mai încercase asupra nefericitei. Povestea despre acea tristă și *bohème* ale cărei dezorientată veselie și lipsă de griji îi plăceau atît de mult Amaliei.

Cînd Stefano și Emilio ieșiră împreună, în sufletul acestuia din urmă crescuse peste măsură, față de prietenul său, ura amară care dormea în adîncul lui de atîta timp ; o frază nesocotită a lui Balli îl făcu să izbucnească :

— Vezi că am petrecut o oră foarte plăcută?

Emilio ar fi vrut să-l repeadă : — O oră plăcută? Pentru el, cu siguranță nu. El și-ar fi amintit de ea cu aceeași scîrbă pe care o încerca pentru orele petrecute cu Balli și cu Angiolina. Simțise într-adevăr atunci la masă, aceeași cunoscută dureroasă gelozie. Îi reproșa prietenului, în primul rînd, de a nu-i fi băgat de seamă muțenia, de a-l fi ignorat într-atît, încît să creadă că el se distrează. Și apoi : cum nu observa că Amalia în prezența lui era cuprinsă de o tulburare bolnăvicioasă și de o neliniște care, uneori, o făceau să se bîlbîie? El era însă atît de lămurit în clipa aceea cu propriile sentimente, încît se temu ca Balli să nu-și dea seama că-i vorbea de Amalia pentru a răzbuna atitudinea luată față de Angiolina. Trebuie, înainte de toate, să nu trădeze un resentiment ; el trebuie să pară un bun tată de familie, îndemnat să acționeze numai în scopul de a-i ocroti pe cei dragi.

Începu prin a îndruga o minciună, cu aerul că spune un lucru oarecare. Spuse că în dimineața aceea, o rudă bătrînă îl oprise să-l întrebe dacă-i adevărat că Balli e logodnicul Amaliei. Nu era totul, dar Emilio simți o ușurare pentru că spusese și atît. Era decis să-i spună pe șleau lui Balli că nu era nici persoana superioară, nici cel mai bun dintre prieteni, așa cum se credea el.

— A, adevărat? — exclamă Balli foarte surprins și rîzînd cu toată sinceritatea.

— De fapt, spuse Emilio, făcînd o strîmbătură care voia să fie un zîmbet — lumea e atît de rea că te face chiar să rîzi. — Vorbise astfel, deoarece rîsul lui Balli era jignitor. — Ai să înțelegi însă că va trebui să fii puțin mai atent, fiindcă *nouă* nu ne convine să se spună asemenea lucruri despre biata Amalia. — Acest plural, *nouă*, reprezenta o încercare de a-și diminua propria răspundere pentru cuvintele pe care le rostise. Totodată își ridică glasul cu înflăcărare: nu putea îngădui ca Balli să ia atît de ușor un subiect care lui îi frigea buzele.

Stefano nu mai știu ce atitudine să ia. Nu i se întîmplase prea des în viață să fie acuzat pe nedrept. Se simțea nevinovat ca un nou născut. Respectul pe care-l purta și-l arătase întotdeauna familiei Brantani și urîțenia Amaliei, ar fi trebuit să-l salveze de orice bănuială. Îl cunoștea foarte bine pe Emilio și nu-l credea în stare să se supere din pricina vreunui cuvînt spus de o rudă bătrînă; dar simțise în glasul lui Emilio o violență și poate mai mult, o ură, un ton care-l făcuse să tresară. Ajunse numaidecît cu gîndul la adevăr. Își aminti cum de atîta vreme toate gîndurile, chiar toată viața lui Emilio se concentrase în jurul Angiolinei. Oare violența și ura aceea din glasul lui Emilio să fi fost de atribuit geloziei lui pentru Angiolina, deși nu vorbea decît de Amalia? — Nu credeam că la vîrsta noastră, la a mea adică, și la aceea a domnișoarei, s-ar putea să fim crezuți în stare de prostii. — Vorbea cu jenă. Subiectul îl ardea și pe el.

— Ce vrei? Așa e lumea...

Dar Balli, care nu credea în acea lume, strigă furios:

— Lasă, am înțeles despre ce-i vorba. Să discutăm despre altceva.

Tăcură un timp. Emilio ezita să vorbească, tocmai din teama de a se compromite. Ce înțelesese Balli? Taina, adică resentimentul lui, sau taina Amaliei? Își privi prietenul și-l văzu și mai iritat decît ar fi putut să bănuiască din cuvintele lui. Era roșu ca un rac, iar ochii lui albaștri priveau tulburi în gol. Părea că se încălzise dintr-o dată, simțind nevoia să-și desgolească fruntea înaltă și împingîndu-și pălăria spre ceafă. Evident că avea ceva cu el; dibăcia de a-și tăinui ura în spatele supremelor rațiuni de familie, nu era suficientă.

Atunci fu cuprins de o teamă copilăroasă de a-și pierde prietenul. Departe de Angiolina și de Balli, n-ar mai fi putut să-i supravegheze, iar ei, desigur s-ar fi întîlnit mai curînd sau mai tîrziu. Hotărît, se prinse cu afecțiune de brațul lui Balli: — Ascultă, Stefano, înțelege, dacă ți-am vorbit în felul acesta, trebuie că am fost împins de motive foarte puternice. Pentru mine e un mare sacrificiu să nu te văd mai des în casa mea. — Se emoționă de teama de-a nu izbuti să-și înduioșeze prietenul.

Balli se îmbună numaidecît: — Te cred — îi spuse — dar te rog să nu-mi mai pomeneşti niciodată de ruda aia bătrînă. Ciudat că, vorbindu-mi de lucruri atît de serioase, ai simţit nevoia să-mi spui minciuni. Vorbeşte acum deschis. — Recăpătîndu-şi calmul, îşi regăsi întreg interesul prietenesc pe care îl purtase întotdeauna treburilor lui Emilio. Ce i se întîmpla iar nenorocitului acestuia?

Cît de mult simţea Balli prietenia! Emilio roşi. Fusese nedrept, îndoindu-se. Vru să şteargă orice umbră pe care, cuvintele sale ar fi putut s-o arunce în sufletul prietenului, şi nu mai exista nici o salvare pentru taina Amaliei. — Sînt foarte nenorocit — zise răsfăţîndu-se, pentru a mări compătimirea pe care o şi percepuse în cuvintele lui Balli. Nu povesti că-şi descoperise sora în timp ce-l visa cu glas tare pe Stefano, ci vorbi doar de schimbările ce se petreceau în Amalia cînd Balli le călca pragul casei. Atunci cînd lipsea el, ea părea bolnavă, distrată. Trebuia luată o hotărîre care s-o vindece.

Lui Balli îi fu deajuns să audă din gura lui Emilio o astfel de mărturisire pentru ca s-o creadă întru totul. Bănui chiar că Amalia se destăinuise fratelui. Niciodată n-o văzuse atît de urîtă ca în clipa aceea. Dispărea farmecul aşternut pe faţa cenuşie a Amaliei de presupusa ei blîndeţe. Acum o vedea agresivă, uitîndu-şi înfăţişarea şi vîrsta. Cum trebuia să distoneze dragostea pe faţa aceasta! Era o a doua Angiolina care venea să-l deranjeze în tabieturile sale, dar o Angiolină care-i trezea scîrbă. Afectuoasa compătimire pe care o simţea pentru Emilio crescu, aşa cum dorise acesta din urmă. Nenorocitul! Mai avea de supraveghiat şi o soră isterică.

El fu cel care ceru iertare pentru pornirea de mînie pe care o avusese. Fu sincer ca întotdeauna: — Dacă n-ar fi existat o astfel de noutate, pe care eu nu o puteam bănui, asta ar fi fost ultima oară cînd ne-am fi văzut. Închipuieşte-ţi: credeam că în nebunia ta pentru Angiolina, nu erai în stare să-mi ierţi simpatia pe care i-am inspirat-o, şi căutai un pretext să te cerţi cu mine.

Emilio fu cuprins de o jenă profundă. Balli îi explicase mobilurile intime ale acţiunii sale nefericite. Protestă cu tărie, atît de mult încît Balli se văzu nevoit să-i ceară iertare pentru o asemenea bănuială, dar faţă de el însuşi această energie fu lipsită de eficacitate. Pentru o clipă, toate gîndurile îi alergară la Amalia: — Ciudat! Angiolina are un rol în destinul surorii mele. — Se linişti spunîndu-şi că va şti cu timpul să îndrepte lucrurile, făcîndu-l întîi pe Balli să înţeleagă ce fiinţă respectabilă era Amalia, şi dedicîndu-i apoi acesteia toată afecţiunea sa.

Dar cum să-i dovedească un asemenea sentiment în starea în care se afla? Şi în seara aceea rămase un timp nemişcat în faţa mesei pe care nădăj-

duise să găsească o scrisoare de la Angiolina. Se uită la masă de parcă ar fi vrut să facă să țîșnească din ea o scrisoare. Dorul de Angiolina crescuse în el. De ce, oare? Mai mult chiar decît în ajun simțea cît de zadarnic și de trist era jocul de a se ține departe de ea. Oh, veselă Angiolina! Ea nu dădea nimănui remușcări.

Apoi, cînd din odaia vecină auzi clară și sonoră vocea celeilalte visătoare, remușcarea lui fu nespus de dureroasă. Ce rău era să lase, în voia lor visele acestea nevinovate, în care se concentra toată viața Amaliei? Adevărul e că remușcarea sfîrși prin a se transforma într-o mare compătimire, față de sine însuși, care-l făcu să plîngă și să găsească astfel o nespusă alinare. În noaptea aceea, așadar, remușcarea îl făcu să-și găsească somnul.

IX

Cît de superioară îi era Amalia! Ea se miră în ziua următoare cînd nu-l mai văzu apărînd pe Balli, dar cu o asemenea nepăsare că ar fi fost greu să descoperi în ea cea mai mică părere de rău. — Nu se simte bine? — îl întrebă pe Emilio, și acesta își aminti că ea arătase întotdeauna o mare dezinvoltură vorbind despre Stefano.

El însă nu avu nici o îndoială că se înșelase. — Nu, răspunse și nu avu curajul să spună altceva. O intensă compătimire îl cuprinse la gîndul că pe această firavă făptură o amenința — de neînlăturat și fără ca ea să bănuiască — o suferință asemănătoare celei îndurate de el. Și chiar el era gata s-o lovească. Lovitura și plecase din mîna lui, dar stătea încă suspendată în aer și în curînd avea să se abată asupra acestui căpșor cenușiu, ca să-l doboare, iar chipul blînd și-ar fi pierdut seninătatea arătată cu cine știe ce eroică sforțare. Ar fi vrut să-și îmbrățișeze sora și s-o mîngîie înainte ca durerea să fi răzbătut pînă la ea. Dar nu era în stare. Fără să roșească, nu putea rosti în fața ei nici măcar numele prietenului. Între frate și soră exista acum o barieră: vina lui Emilio. Nu-și dădea seama de ea, și își făgăduia din nou să ajungă la inima surorii sale atunci cînd ea, desigur, ar fi căutat un sprijin apropiat. Atunci n-ar fi avut altceva de făcut decît să-și deschidă brațele. Era sigur de asta. Amalia era construită ca el, care, cînd suferea, se sprijinea pe toate persoanele ce se aflau lîngă el. De aceea el o lăsă să-l aștepte pe Balli.

Trebuia să fie o așteptare pe care Emilio n-ar fi suportat-o; e nevoie firește de un mare eroism ca să nu întrebi nimic, în afară de obișnuita propoziție: — Nu vine Balli? — Pe masă se afla un pahar în plus, pregătit pentru Balli; era așezat la loc, încet, într-un colțișor al dulapului ce-i servea Amaliei drept bufet. Paharul acela era urmat apoi de ceșcuța destinată lui Balli pentru cafea și, o dată așezat și aceasta cu grijă, Amalia închidea

dulapul cu cheia. Era calmă, foarte calmă, dar foarte înceată. Cînd se întorcea cu spatele, el îndrăznea s-o privească ţintă, şi închipuirea îl făcea să vadă urme de suferinţă în orice semn de slăbiciune fizică. Umerii aceştia căzuţi au fost totdeauna aşa? Gîtul acesta subţire n-a slăbit şi mai mult în ultimele zile?

Ea se întorcea la masă să se aşeze lîngă el, iar el se gîndea: — Poftim ! Cu înfăţişarea aceasta calmă, ea a hotărît să mai aştepte alte douăzeci şi patru de ore. — O admira ! El nu fusese în stare să aştepte nici măcar o noapte.

— De ce nu mai vine domnul Balli? — întrebă ea ziua următoare aşezînd paharul la loc. — Cred că nu se prea amuză la noi, zise Emilio după o scurtă ezitare, hotărît să spună ceva care s-o facă pe Amalia să înţeleagă starea sufletească a lui Balli. Ea nu păru să dea importanţă unei astfel de observaţii şi aşeză paharul cu mare atenţie, în colţişorul obişnuit.

Între timp, el hotărîse să n-o mai lase pradă îndoielilor. Cînd văzu pe tavă trei ceşti în loc de două, îi spuse: — Ai putea să-ţi cruţi osteneala de-a mai pregăti cafeaua pentru Stefano. S-ar putea să nu mai vină multă vreme.

— De ce? — întrebă ea cu ceaşca în mînă, foarte palidă.

Lui îi lipsi curajul să rostească cuvintele gata pregătite: — Pentru că nu vrea. — Nu era mai bine s-o ajute în închipuirea ei, şi să-i îngăduie să-şi domolească încet durerea, fără s-o oblige să se trădeze, printr-o mărturisire pentru care ea nu era încă pregătită? Îi spuse că nu credea că Balli mai poate veni la ora aceea fiindcă începuse să lucreze cu îndîrjire.

— Cu îndîrjire? — repetă ea, întorcîndu-se spre dulap. Ceaşca îi alunecă din mînă, dar nu se sparse. Ea o ridică, o şterse cu grijă şi o puse la locul ei. Apoi se aşeză lîngă Emilio. — Alte douzeci şi patru de ore, se gîndi el.

În ziua următoare, Emilio nu izbuti să-l împiedice pe Balli să-l însoţească pînă la uşa casei. Stefano privi o clipă distrat ferestrele de la primul etaj, dar lăsă repede ochii în jos. Cu siguranţă că la una din ferestre trebuie s-o fi zărit pe Amalia şi n-o salutase ! Puţin după aceea Emilio îndrăzni să se uite şi el, dar, dacă fusese adineaori acolo, ea se retrăsese imediat. Ar fi vrut să-i facă un reproş lui Stefano că n-a salutat, dar nu mai putea să verifice faptul.

Copleşit, urcă la Amalia. Trebuie că ea înţelesese.

Nu o găsi în sufragerie. Puţin mai tîrziu ea veni, cu paşi repezi; se opri făcîndu-şi de lucru în jurul uşii care nu voia să se închidă. Plînsese probabil. Avea pometţii roşii şi părul ud; desigur îşi udase faţa ca să şteargă orice urmă de lacrimi. Nu spuse nimic, deşi în timpul prînzului el se simţise continuu ameninţat de o întrebare. Vădit neliniştită, ea nu găsea curajul

să vorbească. Vru să-şi explice neliniştea, şi spuse că dormise puţin. Paharul şi ceaşca lui Balli nu apărură pe masă. Amalia nu mai aştepta.

Dar Emilio aştepta. Ar fi fost o mare uşurare pentru el s-o vadă plîngînd, să audă vreun geamăt de durere. Dar multă vreme nu avu o asemenea satisfacţie. Se întorcea în fiecare zi acasă pregătit pentru durerea de-a o vedea plîngînd, mărturisindu-şi disperarea, şi, dimpotrivă o găsea liniştită, abătută, mereu cu aceleaşi mişcări lente de om obosit. Ea îşi vedea cu obişnuita grijă aparentă de treburile casei şi-i vorbea din nou despre aceasta lui Emilio, ca în alte rînduri cînd cei doi tineri, rămaşi singuri, încercaseră să-şi înfrumuseţeze mica lor locuinţă.

Era un coşmar să simţi alături atîta tristeţe fără cuvinte. Şi cît de puternică trebuia să fie acea durere, înăsprită desigur de îndoielile cele mai diferite. Lui Emilio i se părea că ea se îndoieşte de adevăr şi simţea primejdia de-a fi nevoit să-i explice propria sa faptă, care i se părea de necrezut chiar şi lui însuşi. Uneori ea îşi aţintea asupra lui ochii cenuşii, bănuitori, cercetători. Oh, ochii aceştia nu scînteiau. Priveau lucrurile, gravi şi ficşi, pentru a căuta în ele cauza atîtor dureri. El nu mai putea să îndure.

Într-o seară în care Balli era ocupat — probabil cu o femeie — hotărî să rămînă cu sora lui. Dar apoi îi fu greu să-i stea alături în tăcerea ce domnea între ei atît de des, condamnaţi cum erau să nu dea glas gîndului care-i stăpînea. Îşi puse pălăria pentru a ieşi.

— Unde te duci? — întrebă ea care se juca lovind furculiţa de farfurie, cu capul lăsat pe o mînă. Fu destul pentru ca lui să-i piară curajul să plece. Era chemat. Dacă în doi, acele ore erau atît de chinuitoare, ce însemnau ele pentru Amalia singură?

Aruncă pălăria şi spuse: — Voiam să-mi duc la plimbare disperarea. — Coşmarul pieri. Nimerise bine. Dacă nu putea vorbi despre durerile ei, putea măcar s-o distreze cu povestirea durerilor lui. Ea încetă imediat să se joace cu furculiţa şi se întoarse spre el, spre a-l privi bine în faţă şi a vedea ce înfăţişare are la altul propria durere.

— Bietul de tine — murmură descoperindu-l palid, suferind, neliniştit, chiar din pricini pe care ea nu le putea şti. Apoi ceru mărturisiri: — Din ziua aceea n-ai mai revăzut-o?

Cu o expresie aproape veselă, el povesti. N-o mai văzuse niciodată. Cînd ieşea, fără să vrea să pară, adică fără să se oprească în locurile pe unde ştia că ea urma să treacă la anumite ore, nu făcea altceva decît s-o aştepte. Dar n-o văzuse niciodată. Părea chiar că, de cînd fusese părăsită de el, ea evita să se arate pe stradă.

— S-ar putea să fie aşa — zise Amalia, care era cu totul concentrată, plină de devotament — să cerceteze nenorocirea fratelui ei.

Emilio rîse din inimă. Spuse că Amalia nu-și putea închipui din ce aluat era făcută Angiolina. Trecuseră opt zile de cînd o părăsise, și trebuia să considere totul neapărat și cu desăvîrșire dat uitării. — Te rog să nu rîzi de mine — stărui, deși își dădea seama că ea era cu totul departe de a rîde de el. — Așa e ea. — Și aici urmă o biografie a Angiolinei. Vorbi despre ușurătatea, despre vanitatea ei, despre tot ce constituia propria lui nenorocire, și Amalia stătu să-l asculte în tăcere și fără să trădeze nici cea mai mică uimire. Emilio crezu că ea studia dragostea lui pentru a descoperi în ea asemănări cu a ei.

Petrecură astfel un sfert de oră încîntător. Se părea că tot ce îi despărțise, dispăruse sau chiar ajunsese să-i unească ; de altfel, vorbise despre Angiolina nu din nevoia de a se ușura de apăsarea dragostei și a dorinței care pînă atunci îl făcuse să flecărească într-una ci numai spre a-i face plăcere surorii sale. Simțea o mare duioșie pentru Amalia ; i se părea că ascultîndu-l ea de fapt îl și iertase.

Tocmai această duioșie îl împinse să spună cuvinte care făcură să se termine cu totul altfel seara aceea. Terminase de povestit și, fără nici o ezitare, întrebă : — Dar tu? — Nu ezitase și nici nu gîndise. După ce rezistase atîtea zile dorinței de a-i cere surorii sale, să se mărturisească, în ceasul acela de uitare de sine, cedă. Simțise o asemenea ușurare făcînd mărturisiri, încît i se părea cu totul firesc s-o îndemne și pe Amalia să se destăinuiască în același fel.

Dar Amalia nu înțelegea la fel. Îl privi cu ochii holbați de groază : — Eu? Nu te-nțeleg ! — Chiar dacă nu înțelesese cu adevărat, ar fi putut ghici totul după încurcătura în care fusese pus, văzînd-o atît de răscolită. — Mi se pare că tu ești nebun. — Înțelesese, dar nu reușea încă să-și explice cum de izbutise Emilio să-i ghicească taina păzită cu atîta strășnicie.

— Întrebam dacă tu. . . — bîigui Emilio, la fel de tulburat. Căuta o minciună, dar între timp Amalia găsise explicația cea mai evidentă și o spuse pe șleau : — Domnul Balli ți-a vorbit despre mine. — Striga. Durerea ei își găsise expresia. Fața îi era colorată de sîngele biciuit de o indignare cumplită și buzele i se arcuiau. Pentru o clipă ea devenea din nou puternică. În privința aceasta semăna perfect cu Emilio. Viața tresărea iar în ea, putîndu-i transforma durerea în mînie. Nu mai era o părăsită fără cuvinte ; era umilită. Dar tăria nu era făcută pentru ea și în curînd, Emilio se jură ; Balli nu-i vorbise niciodată despre Amalia astfel încît să dea de înțeles că se socotește iubit de ea. Ea nu-l crezu, dar foarte slaba îndoială pe care el i-o strecurase în suflet îi tăie rezistența, și începu să plîngă : — De ce nu mai vine în casa noastră?

— E o întîmplare, — zise Emilio. — Zilele astea o să vină sigur.

— N-o să vină ! — strigă Amalia şi redeveni violentă în discuţie. — Nici măcar nu mă salută. — Suspinele o împiedicau să rostească fraze mai lungi. Emilio alergă s-o îmbrăţişeze, dar compătimirea îi făcu rău. Ea se ridică violent, se smulse şi fugi în odaia ei să se liniştească. Suspinele deveniseră ţipete. Puţin mai tîrziu încetară de tot, ea se întoarse şi putu vorbi, întreruptă doar de cîte un oftat stăpînit. Se oprise la uşă: — Nu ştiu nici eu de ce plîng aşa. Orice fleac mă irită. Desigur, sînt bolnavă. N-am făcut nimic care să-i poată da domnului acestuia dreptul de a se purta aşa. Eşti convins de asta, nu? Ei bine, mi-ajunge ! De altfel ce puteam să spun sau să fac? — Se aşeză şi începu din nou să plîngă, mai domol.

Era limpede că înainte de toate Emilio trebuia să-şi dezvinovăţească prietenul şi o făcu, dar îi era imposibil să reuşească. Impotrivirea nu făcu altceva decît s-o stîrnească mai mult pe Amalia.

— Să vină ! — strigă ea. — Dacă doreşte, nici n-o să mă vadă, n-am să-l las să mă vadă.

Lui Emilio i se păru că găsise o idee bună:

— Ştii motivul schimbării atitudinii lui Balli? În faţa mea a fost întrebat dacă se logodeşte cu tine.

Ea îl privi căutînd să-şi dea seama dacă se poate încrede în el ; nici măcar nu înţelegea bine, şi pentru a analiza mai uşor cuvintele acelea, le repetă: — l-a spus cineva că se logodeşte cu mine? — Rîse tare, numai cu vocea. Îi era deci teamă că e compromis şi că trebuie s-o ia de nevastă? Dar cine vîrîse o asemenea idee în capul acela, care totuşi, de obicei, nu părea unul din cele mai proaste? Şi ea, era oare o fetiţă care să se îndrăgostească nebuneşte din două vorbe şi-o ochiadă? — Fireşte — admirabila ei putere de voinţă îi îngădui să găsească pînă şi un ton de adevărată nepăsare — fireşte, tovărăşia lui Balli nu-i fusese dezagreabilă, dar n-o ştiuse atît de primejdioasă. — Vru să rîdă iar, dar de data asta vocea ei se frînse în plîns.

— Nu văd nici un motiv de plîns — spuse Emilio cu timiditate. Ar fi vrut acum să pună capăt acestor mărturisiri, pe care le stîrnise cu atîta uşurinţă. Cuvîntul n-o lecuia pe Amalia ; îi înăsprea durerea. În această privinţă, ea nu-i semăna.

— N-am nici un motiv să plîng cînd sînt în felul ăsta? Fuge de mine de parcă eu m-aş fi agăţat de el. — Din nou striga, dar din pricina sforţării, obosi numaidecît. Cuvintele lui căzuseră cu totul pe neaşteptate, fiindcă, după atîta timp, ea nu-şi redobîndise cumpătul. Încercă încă o dată să atenueze impresia pe care toată scena o produsese asupra lui Emilio. — Slăbiciunea e prima cauză a neliniştii mele — spuse, rezemîndu-şi capul pe mîini. Nu m-ai văzut plîngînd pentru lucruri mult mai puţin importante?

Fără să şi-o spună, amîndoi alergară cu gîndul la seara în care ea izbucnise în plîns numai pentru că Angiolina îi răpea fratele. Se priviră cu seriozitate. Atunci, gîndi ea, plînsese într-adevăr pentru nimica toată şi tocmai pentru că nu cunoscuse deznădejdea fără leac în care se găsea acum. El, dimpotrivă, îşi aminti cît de mult semănase scena aceea cu cea de acum, şi simţi că o nouă povară îi apasă conştiinţa. Seara aceasta era vădit continuarea celeilalte.

Dar Amalia hotărîse. — Cred că ţie îţi revine datoria să mă sperii, nu-i aşa? Ei bine, nu mi se pare că mai poţi fi prieten cu un om care mă jigneşte fără nici un motiv.

— El nu te jigneşte — protestă Emilio.

— Crezi ce vrei ! Dar ori el trebuie să revină în casa asta, ori tu vei fi obligat să-i întorci spatele. În ceea ce mă priveşte, îţi promit că nu va găsi nimic schimbat în atitudinea mea ; am să fac un efort şi am să-l tratez altfel de cum merită.

Emilio trebui să-i dea dreptate şi spuse că, deşi nu acordă lucrului atîta importanţă încît să rupă legăturile cu Balli, avea să-l facă să înţeleagă că pretinde să-i frecventeze din nou casa.

Nici promisiunea aceasta nu-i fu deajuns blîndei Amalia. — Aşadar ţie ţi se pare un fleac insulta adusă surorii tale? Poartă-te atunci cum îţi place, dar şi eu am să fac cum mă taie capul. — Ameninţa, rece şi mîndră. — Mîine am să cer agenţiei de vizavi un post de guvernantă sau de femeie de serviciu. — Era atîta răceală în cuvintele acestea, încît ar fi făcut pe oricine să creadă în seriozitatea intenţiei sale.

— Am spus oare că nu vreau ce doreşti tu? — spuse Emilio înspăimîntat. — Mîine am să stau de vorbă cu Balli, şi dacă nu vine la noi chiar mîine, am s-o răresc cu el.

Acest răresc îi sună prost Amaliei. — S-o răreşti? Fă ce vrei. Se ridică şi, fără să-l salute, intră în camera unde ardea încă lumînarea pe care ea o dusese acolo dinainte.

Emilio crezu că ea continuă să se arate jignită fiindcă în felul acesta îi era mai uşor să se stăpînească : în clipa în care s-ar fi liniştit şi ar fi putut să rostească o vorbă de mulţumire sau măcar de înţelegere, ar fi fost din nou biruită de emoţie. Vru s-o urmeze, dar îşi dădu seama că ea se dezbrăca şi, de la uşă, îi ură noapte bună. Ea răspunse cu jumătate glas şi cu o indiferenţă aspră.

De altfel, Amalia avea dreptate. Balli trebuia să vină măcar din cînd în cînd în casa lui. Această întrerupere neaşteptată a vizitelor era jignitoare şi era limpede că pentru a o putea vindeca pe Amalia era necesar în primul rînd să înlăture jignirea. Ieşi în speranţa de a-l întîlni pe Balli.

Afară, chiar în poarta casei, gîndurile i se topiră pe neaşteptate. Printr-o întîmplare ciudată se pomeni faţă-n faţă cu Angiolina. Cît de fulgerător

uită de sora lui, de Balli și de propriile-i remușcări ! Fu o surpriză pentru el. În cele cîteva zile uitase culoarea părului care făcea atît de blondă întreaga ei ființă, ochii albaștri care acum priveau într-adevăr iscoditor. Îi adresă un salut scurt care, vrînd să fie rece, deveni violent. În același timp, holbase ochii la ea în așa fel încît, dacă ea însăși n-ar fi fost surprinsă și neliniștită, ar fi putut s-o înfricoşeze.

Da ! Ea era neliniștită. Răspunsese la salut stingherită și roşind. Era cu mama ei și, după cîțiva pași, se întorsese în așa fel spre aceasta, încît să se poată uita și în urma ei. Lui i se păru că înțelege din privirile Angiolinei că se aştepta ca el să se apropie și tocmai asta îi dădu tăria să treacă mai departe grăbind pasul.

Se plimbă un timp fără țintă, ca să se liniştească. Poate că Amalia văzuse bine, poate că părăsirea fusese pentru Angiolina cea mai puternică lecție. Poate că ea îl iubea acum ! Plimbîndu-se, visă un lucru încîntător. Ea îl iubea, se ținea după el, se agăța de el, și el continua să fugă de ea, s-o respingă. Ce satisfacție sentimentală !

Cînd își reveni, amintirea surorii sale îi împovără din nou inima. În cele cîteva zile, destinul lui devenise mai trist, încît gîndul Angiolinei, care pînă atunci fusese dureros pentru el, îi apărea ca un refugiu, deși nu cu totul plăcut, față de gîndul că înăsprise soarta Amaliei.

În seara aceea nu-l găsi pe Balli. Într-un tîrziu fu oprit de Sorniani care se întorcea de la teatru. După ce se salutară, acesta îi povesti că o văzuse la teatru, într-o lojă de rangul trei, pe Angiolina cu maică-sa ; foarte frumoasă într-adevăr, într-o rochie de mătase galbenă și cu o pălărioară de sub care nu se vedeau decît doi sau trei trandafiri mari în aurul părului. Se reprezenta pentru prima oară *Walkiria* și Sorniani se miră că Emilio, cunoscut odinioară ca unul care făcuse critică muzicală avangardistă — ce nu făcuse în viața lui? — nu fusese la teatru.

Tulburată și neliniștită cum o văzuse el, Angiolina se dusese la teatru și pe un loc destul de scump. Cine știe cine i-l plătise ! Așadar încă un vis cu totul zadarnic.

Îi spuse lui Sorniani că în seara următoare avea să meargă și el la Teatrul Comunal ; dar n-avea această intenție. Pierduse unica seară în care teatrul ar fi putut să-i placă. În seara următoare, Angiolina nu s-ar mai fi dus, chiar dacă i s-ar fi plătit din nou locul. Wagner și Angiolina ! Era de ajuns că se întîlniseră chiar și o singură dată.

Petrecu o noapte fără somn. Era neliniștit, și nu găsea în pat o poziție destul de comodă ca să stea nemișcat. Se sculă ca să se calmeze și își aduse aminte că uitarea putea să-i vină din odaia de alături. Dar Amalia nu mai visa ; ea își pierduse pînă și visele ei fericite. O simți răsucindu-se de mai multe ori în patul care, nici ei, nu i se părea moale.

Spre dimineață ea îl simți la ușă și-l întrebă ce vrea.

El se întorsese acolo cu speranța s-o audă vorbind, să afle că ea se bucură măcar o dată în cele douăzeci și patru de ore. — Nimic — răspunse, profund întristat că o aude trează — mi s-a părut că te miști și voiam să văd dacă ai nevoie de ceva.

— N-am nevoie de nimic — răspunse ea cu blîndețe. — Mulțumesc, Emilio.

Simți că fusese iertat și încercă o satisfacție vie și atît de caldă, că i se umeziră ochii. — Dar de ce nu dormi? — Clipa era atît de fericită, încît ținea s-o guste ; o prelungea și o făcea să devină mai intensă, transmițînd și surorii duiosul lui sentiment.

— M-am trezit adineaori ; dar tu?

— Eu dorm foarte puțin de la o vreme — răspunse el : credea că Amalia se simte ușurată aflînd ce chinuri îndura el. Apoi, amintindu-și cuvintele schimbate cu Sorniani, o anunță că se hotărîse să se ducă să se distreze la *Walkiria*. — Vii și tu?

— Cu multă plăcere — răspunse ea. Numai să nu te coste prea mult.

Emilio protestă. — Numai o dată. — Îi clănțăneau dinții de frig, dar în locul în care se afla simțise o duioșie atît de caldă, încît ezită să-l părăsească.

— Ești în cămașă? — întrebă ea și auzind că da, îi porunci să se ducă din nou la culcare.

El se apropie în silă de pat dar, o dată culcat, găsi numaidecît poziția pe care o căutase toată noaptea și dormi fără întrerupere cîteva ore.

Cu Balli nu fu de loc greu să se înțeleagă. Dimineața îl întîlni în timp ce acesta mergea în urma căruței hingherului, cu totul înduioșat de soarta bietelor animale. Era trist din cauza asta, dar căuta o asemenea emoție spre a se simți, spunea el, mai artist în sentimentul față de vietățile necuvîntătoare. Dădu puțină ascultare cuvintelor lui Emilio, avînd urechile asurzite de chelălăitul cîinilor, țipătul cel mai dureros din cîte există în natură, atunci cînd e provocat de o durere atît de neașteptată ca aceea a cumplitei gîtuiri neprevăzute. — Este în acest țipăt frica de moarte — spunea Balli — și în același timp o uriașă, neputincioasă răzvrătire.

Brentani își aminti cu amărăciune că și în tînguirea Amaliei se simțise o uluire și o uriașă indignare neputincioasă. Prezența hingherului îi înlesni de aceea misiunea. Balli îl asculta distrat, și spuse că n-avea nimic împotrivă să vină la el, chiar în ziua aceea.

Arătă o ușoară îndoială doar la amiază cînd veni să-l ia pe Emilio de la birou. Era convins că Amalia, îndrăgostită de el, făcuse mărturisiri fratelui ei și că acesta socotise nimerit să-l îndepărteze de casa lui ; acum, dimpotrivă, Emilio ținea să se întoarcă acolo fiindcă Amalia nu înțelegea

din ce pricini el nu se mai arăta. — O doresc din convenienţă — gîndi Balli cu obişnuita lui uşurinţă de a explica totul.

Erau în drum spre casă, cînd Stefano fu cuprins de altă îndoială: — Numai să nu-i poarte pică, domnişoara.

Emilio, stăpîn pe asigurarea dată de Amalia îl linişti. — Vei fi primit ca înainte.

Balli tăcu. Avea să aibă grijă să se arate altfel decît cel de altădată, pentru ca să nu-i dea iluzii şi să nu fie asaltat a doua oară de dragostea aceea puţin ispititoare.

Amalia era pregătită la orice în afară de asta. Îşi propuse să-l trateze politicos dar rece, şi iată că era Balli cel care dădea un astfel de ton raporturilor lor. Ei nu-i rămăsese altceva decît să accepte şi să urmeze pasiv modul impus de el şi nu putu nici măcar să trădeze vreun resentiment. El o trata exact ca pe o domnişoară pe care o cunoscuse de puţin timp, cu toate atenţiile şi cu cel mai indiferent respect. Nu mai existau flecărelile vesele în voia cărora Balli se lăsa cu totul, arătînd cît de superior se considera tuturor persoanelor din jurul lui, cu o lipsă de modestie atît de sfruntată, încît nu se putea manifesta decît faţă de oameni foarte devotaţi, fiindcă o ironie oarecare în clipele acelea i-ar fi tăiat glasul şi răsuflarea. În ziua aceea nu vorbi de loc despre el, ci, dimpotrivă, şi pe scurt, despre lucruri pe care Amalia nici măcar nu le asculta, uluită de atîta indiferenţă. Povesti că se plictisise mult la *Walkiria*, unde o jumătate din public era ocupată să dea de înţeles celeilate că se distrează ; apoi vorbi despre o altă plictiseală, aceea a carnavalului care mai avea o lună de agonie. De atîta plictiseală se văzu silit să caşte îndelung. Vai, aşa schimbat, era plictisitor şi el. Unde pierise vioiciunea atît de dragă Amaliei, pentru că i se părea născută ca să-i placă ei?

Emilio simţi că sora sa trebuia să sufere, şi încercă să provoace un semn de mai mare interes din partea lui Stefano. Vorbi despre înfăţişarea proastă a Amaliei şi-şi ameninţă sora că-l cheamă pe doctorul Carini, dacă ea n-o să arate mai bine. Doctorul Carini, prieten cu Balli, fusese pomenit tocmai ca să-l determine pe acesta din urmă să vorbească şi el despre sănătatea Amaliei. Dar Stefano, cu o încăpăţînare copilărească, se feri să ia parte la o asemenea discuţie şi Amalia răspunse cuvintelor afectuoase ale fratelui printr-o frază nepoliticoasă. Voia să fie aspră cu cineva, şi nu putea să fie cu Balli. De altfel, puţin mai tîrziu se retrase în odaia ei, şi-i lăsă singuri.

Pe stradă, Emilio reveni asupra acestor cuvinte nelalocul lor şi încercă să le explice şi s-o dezvinovăţească pe Amalia cu totul. Mărturisi că fusese uşuratic. Trebuie că se înşelase asupra sentimentului Amaliei, care (se jură solemn) nu-i suflase niciodată un cuvînt despre aşa ceva. Balli se prefăcu a-l crede. Spuse că era totuşi inutil să vorbească iar despre treaba aceea

pe care el, de multă vreme, o uitase. Ca totdeauna, era foarte mulţumit de sine însuşi. Se purtase cum se cuvine, pentru a-i reda liniştea Amaliei, şi pentru a-i evita neplăceri prietenului. Celălalt tăcu, dîndu-şi seama că-şi răceşte gura de pomană.

În aceeaşi seară, fratele şi sora se duseră la teatru şi Emilio nădăjdui că această distracţie neobişnuită va fi mai mare pentru Amalia.

Dar nu ! În timpul serii încîntarea nu-i însufleţi ochii nici măcar o dată. Abia dacă se uita la ceilalţi spectatori. Cu gîndul mereu la nedreptatea ce i se făcuse, ea nu se putea ocupa de nenumăratele femei mai fericite şi mai elegante decît ea, pe care în alte ocazii le urmărise cu un interes atît de viu, încît simţea plăcerea numai vorbind despre ele. Cu alte prilejuri, ascultase descrierea rochiilor la modă dar acum nici nu le băgă în seamă.

O oarecare Birlini, o doamnă bogată care fusese prietena mamei lor, o zări pa Amalia dintr-o lojă foarte apropiată şi o salută. În trecut, Amalia se mîndrea cu afecţiunea unor doamne bogate. Acum, însă, găsi cu greu un zîmbet spre a răspunde amabilităţii arătate, şi curînd nu o mai văzu pe blonda doamnă care, fireşte, se bucurase întîlnind-o şi pe Amalia la teatru.

Dar Amalia nu era de fapt acolo. Ea se lăsa legănată în gîndurile ei de muzica aceea stranie, căreia nu-i înţelegea detaliile, ci ansamblul îndrăzneţ şi granitic ce i se părea o ameninţare. Emilio o smulse pentru o clipă din gîndurile ei, ca s-o întrebe dacă-i place un motiv pe care orchestra continua să-l cînte. — Nu înţeleg — răspunse ea. De fapt ea nici nu-l auzise. Dar absorbită de muzică, marea ei durere se colora, căpăta mai multă semnificaţie, devenind totuşi simplă, pură, pentru că se curăţa de orice umilire. Mică şi slabă, Amalia fusese doborîtă ; cine ar fi putut pretinde ca ea să reacţioneze ? Niciodată nu se simţise atît de bună, eliberată de orice ură şi dispusă să plîngă îndelung, fără suspine. Nu putea s-o facă şi de aceea nu-şi găsea alinarea. Ea greşise afirmînd că nu înţelege muzica. Măreaţa undă sonoră reprezenta destinul tuturor. O vedea alunecînd în jos, pe povîrniş, călăuzită de inegala conformaţie a pămîntului. Cînd într-o singură cascadă, cînd împărţită în o mie de cascade mai mici, colorate toate de cea mai diferită lumină şi de răsfrîngerea lucrurilor. O armonie de culori şi de sunete în care zăcea destinul epic al Sieglindei, care, deşi îngrozitor, însemna sfîrşitul unei părţi din viaţă, ofilirea unei mlădiţe. Nici destinul ei nu cerea mai multe lacrimi decît al altora, ci numai aceleaşi, iar ridicolul ce o copleşise nu-şi găsea loc într-o expresie de artă care era totuşi atît de deplină.

Emilio cunoştea intim geneza acestor sunete, dar nu izbutea să se apropie de ele pe măsura Amaliei. El credea că dragostea şi durerea lui se vor preschimba repede în gîndirea geniului Nu. Pentru el se mişcau

pe scenă eroi şi zei şi-l tîrau cu ei departe de lumea în care suferise. În pauze el căuta zadarnic în amintire vreun accent care ar fi meritat o astfel de transformare. Îl vindeca oare arta?

Cînd după, terminarea spectacolului, părăsi teatrul, era atît de însufleţit de această speranţă încît nu observă că sora lui era mai abătută ca de obicei. Respirînd din plin aerul răcoros al nopţii, spuse că seara aceea îi făcuse foarte bine. Dar în timp ce, flecar ca întotdeauna, povestea de ce linişte ciudată se simţise cuprins, o mare tristeţe îi strînse inima. Arta nu-i dăduse decît un răgaz de pace, şi n-ar fi putut să i-l dea a doua oară, pentru că acum anumite amintiri trunchiate din muzică se potriveau de minune cu anumite sentimente ale lui, cel puţin compătimirii faţă de sine însuşi, de Angiolina şi de Amalia.

În starea de tulburare în care se afla, ar fi vrut să se liniştească, provocînd noi mărturisiri ale Amaliei. Fu nevoit să-şi dea seama că vorbise degeaba. Ea continua să sufere mută, neadmiţînd nici măcar că-l făcuse vreodată să înţeleagă ceva. Cu siguranţă că durerea lor, cu origine atît de asemănătoare, nu-i apropiase.

Într-o zi o surprinse pe Corso în timp ce se plimba agale în plină zi. Purta o rochie pe care, probabil n-o mai îmbrăcase de mult, fiindcă Emilio n-o văzuse niciodată. Culori albastre, deschise, pe o stofă grosolană care cădea ca vai de lume pe bietul ei trup slăbit.

Ea se tulbură văzîndu-l şi se arătă numaidecît gata să-l urmeze acasă. Cine ştie ce tristeţe o împinsese să se plimbe aşa, în căutare de alinare? El putea să o înţeleagă uşor, amintindu-şi cît de des dorinţele îl goniseră de acasă şi pe el. Dar ce speranţă nebună o făcuse să-şi pună rochia aceea? El crezu cu tărie, că, îmbrăcată astfel, sperase să-i placă lui Balli. O, cît de surprinzător era, la Amalia, un asemenea gînd ! De altfel, dacă într-adevăr ea l-a avut, a fost pentru prima şi ultima oară, deoarece se întoarse la rochia obişnuită, cenuşie ca figura şi ca destinul ei.

În româneşte de FLORIAN POTRA şi ŞTEFAN DELUREANU

(Sfîrşitul în numărul viitor)

SCRIITORI ROMÂNI ÎN PERSPECTIVĂ UNIVERSALĂ

EDGAR PAPU

Anthologie de la poésie roumaine

Considerăm drept un prețios dar adus culturii noastre și o însemnată mărturie a prestigiului ei internațional apariția la Paris (Editions du Seuil — 1968) a unei antologii de poezie românească *(Anthologie de la Poésie roumaine)*, sub direcția lui Alain Bosquet. Ea ne permite să ni-i reprezentăm pe poeții români — de la Miron Costin *(Viața lumii)* pînă la cei mai tineri — sub ochii unui înalt for spiritual, care nu o singură dată a sancționat și a consacrat valorile lumii.

Într-o scurtă *Prefață*, Alain Bosquet ne introduce în spiritul lucrării prin deslușiri cu privire la pregătirea ei și la natura activității depuse de toți colaboratorii, printre care se numără Claude Sernet, Jean Rousselot și Guillevic. Cuvintele poetului francez ne ating îndeosebi prin interesul și prin bunăvoința ce ne-o arată, atitudine confirmată materialmente de munca asiduă care stă la baza Antologiei. Era fatal, desigur ca unele din ideile și aprecierile sale să se mențină numai în limitele unei poziții impresioniste de rafinat, fiindcă Alain Bosquet, necunoscînd limba română, s-a văzut constrîns a confrunta sonoritățile și ritmurile originale cu diferitele traduceri brute, efectuate de interpreți neliterați.

Dificultatea enormă cu care a avut să lupte poetul ni se impune cu atît mai tangibil în adevăratele ei proporții, cu cît este vorba nu de alt gen, ci de cel liric, care reclamă, în chipul cel mai stăruitor, o inițiere, cît de aproximativă, la izvoarele lingvistice respective. În fața efortului său de a depăși această lipsă, nu putem decît aprecia cu recunoștință unele observații pe cît de juste pe atît de elogioase, ce le aduce el îndeosebi poeziei noastre noi, de la Arghezi încoace, observații ce culminează în admirația față de tinerii poeți români. « Afirmăm cu tărie, spune Bosquet, sînt puțini tineri poeți

I

DAN ER. GRIGORESCU

VALEA FRUMOASEI

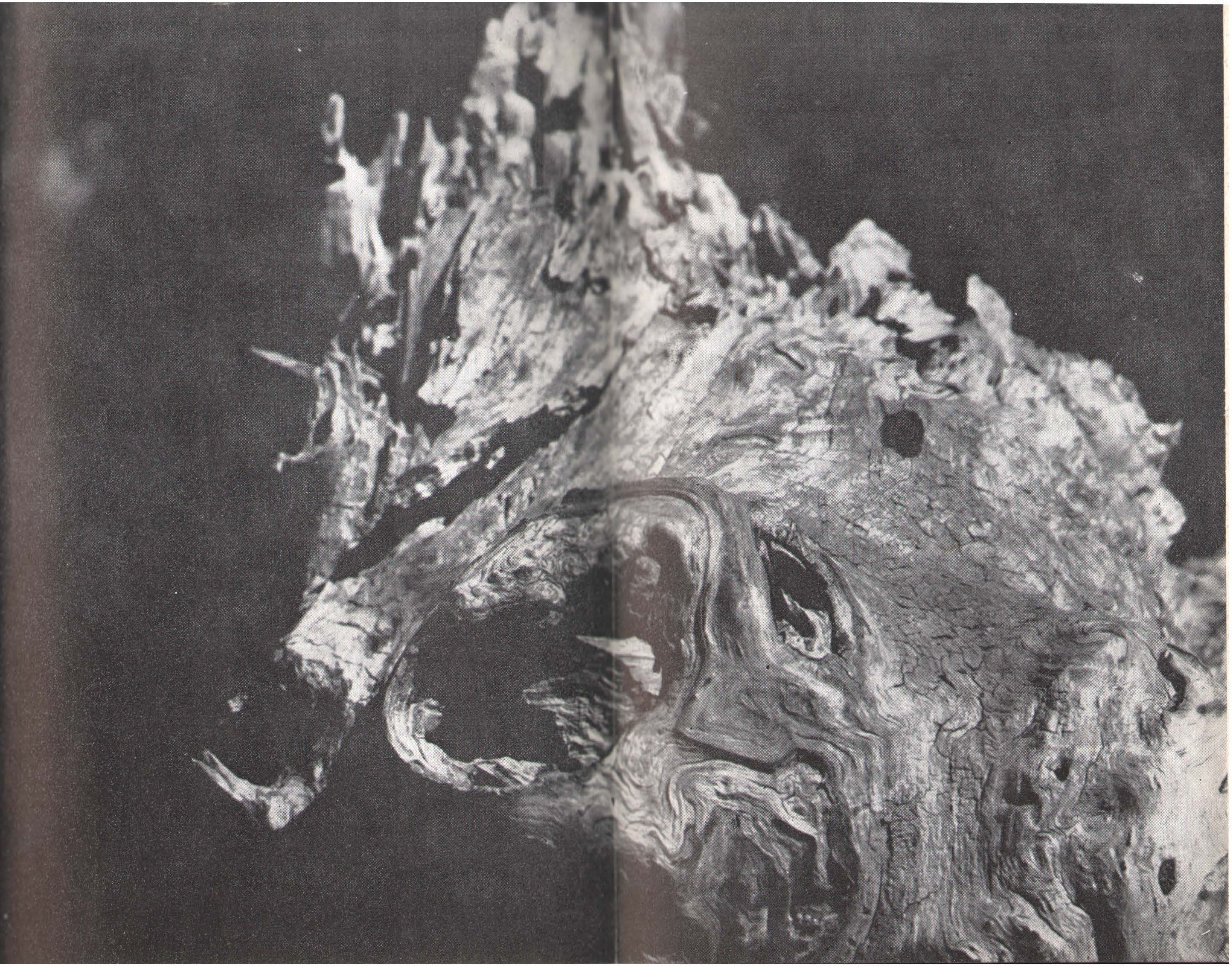

v

DAN ER. GRIGORESCU

VALEA FRUMOASEI

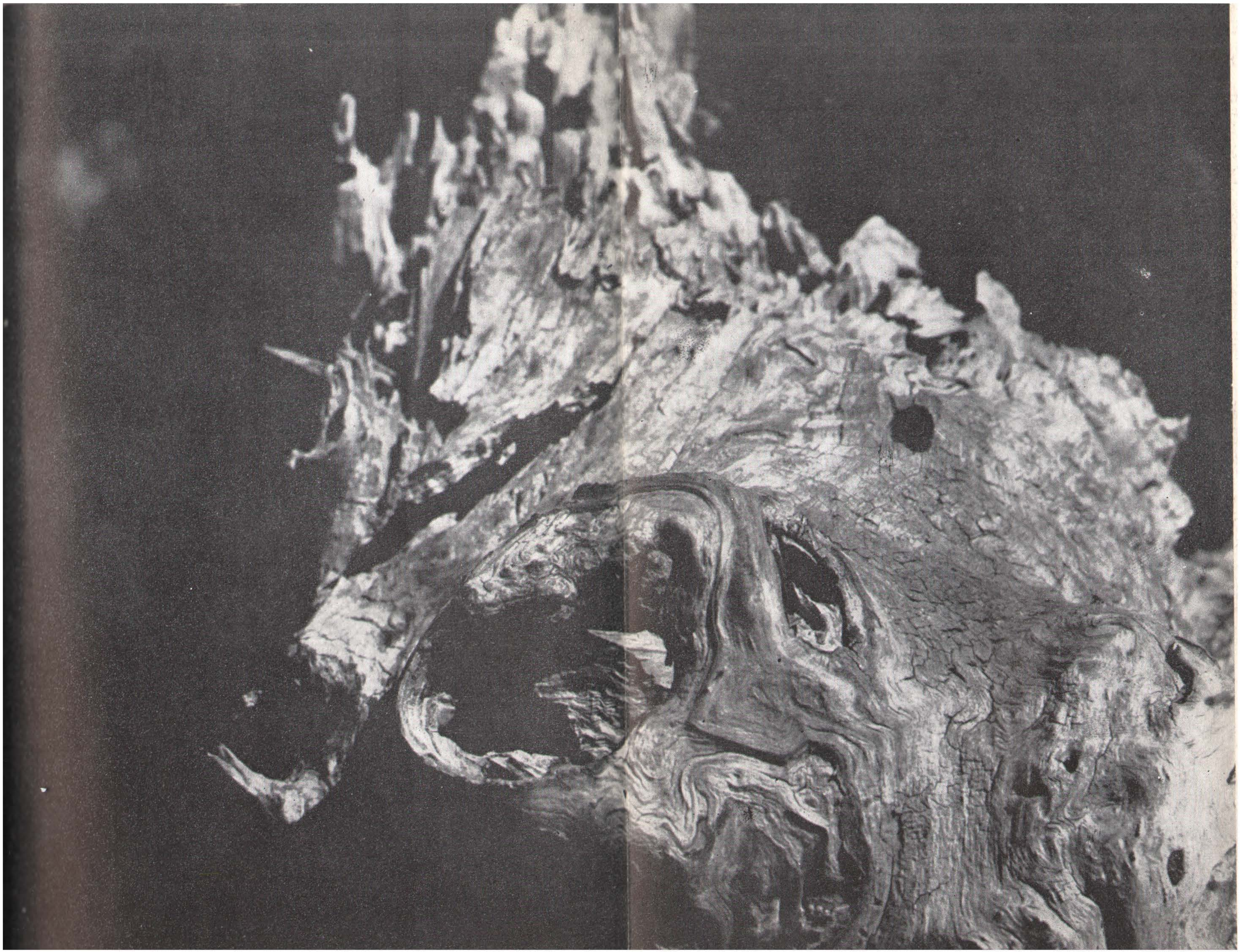

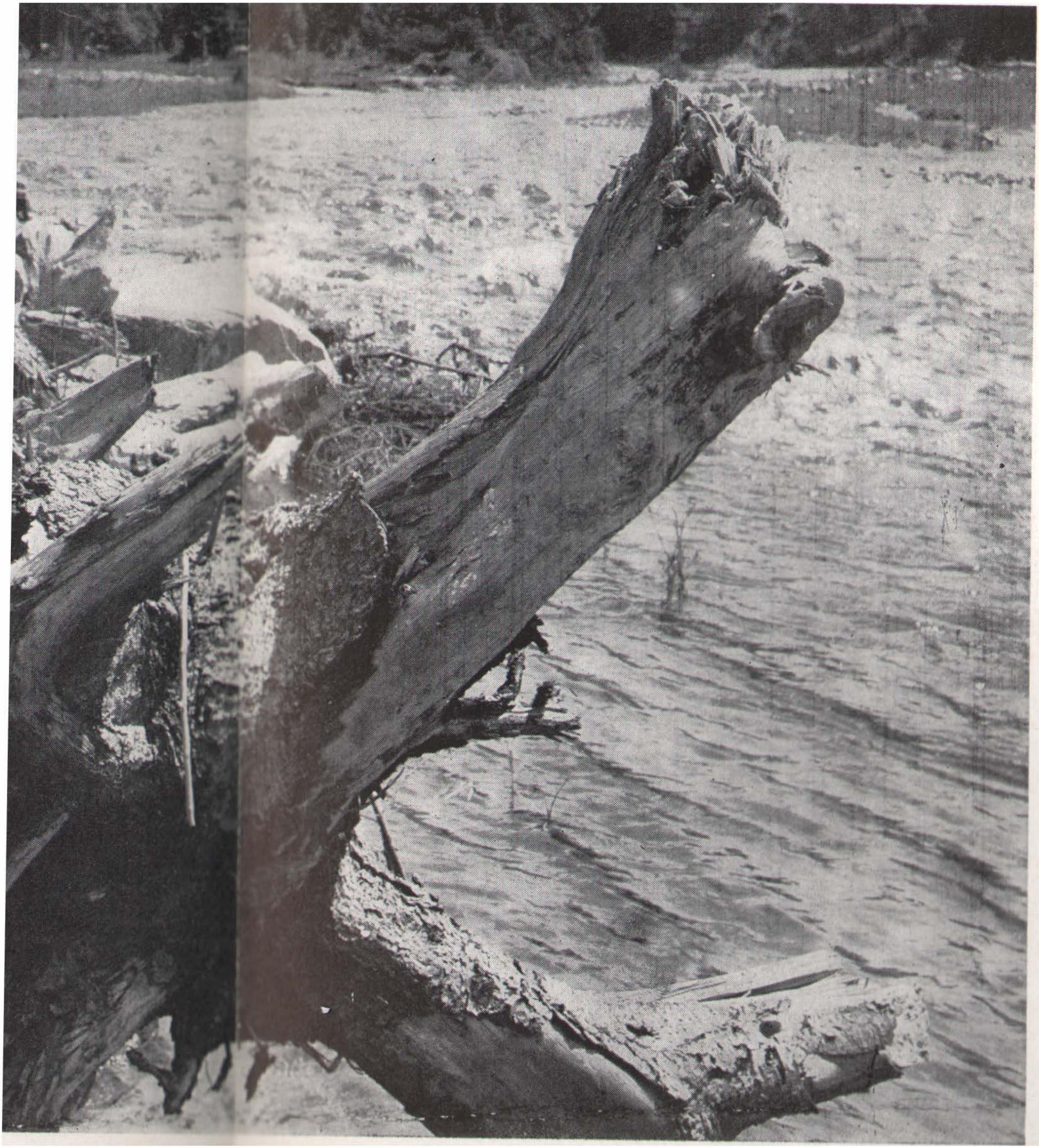

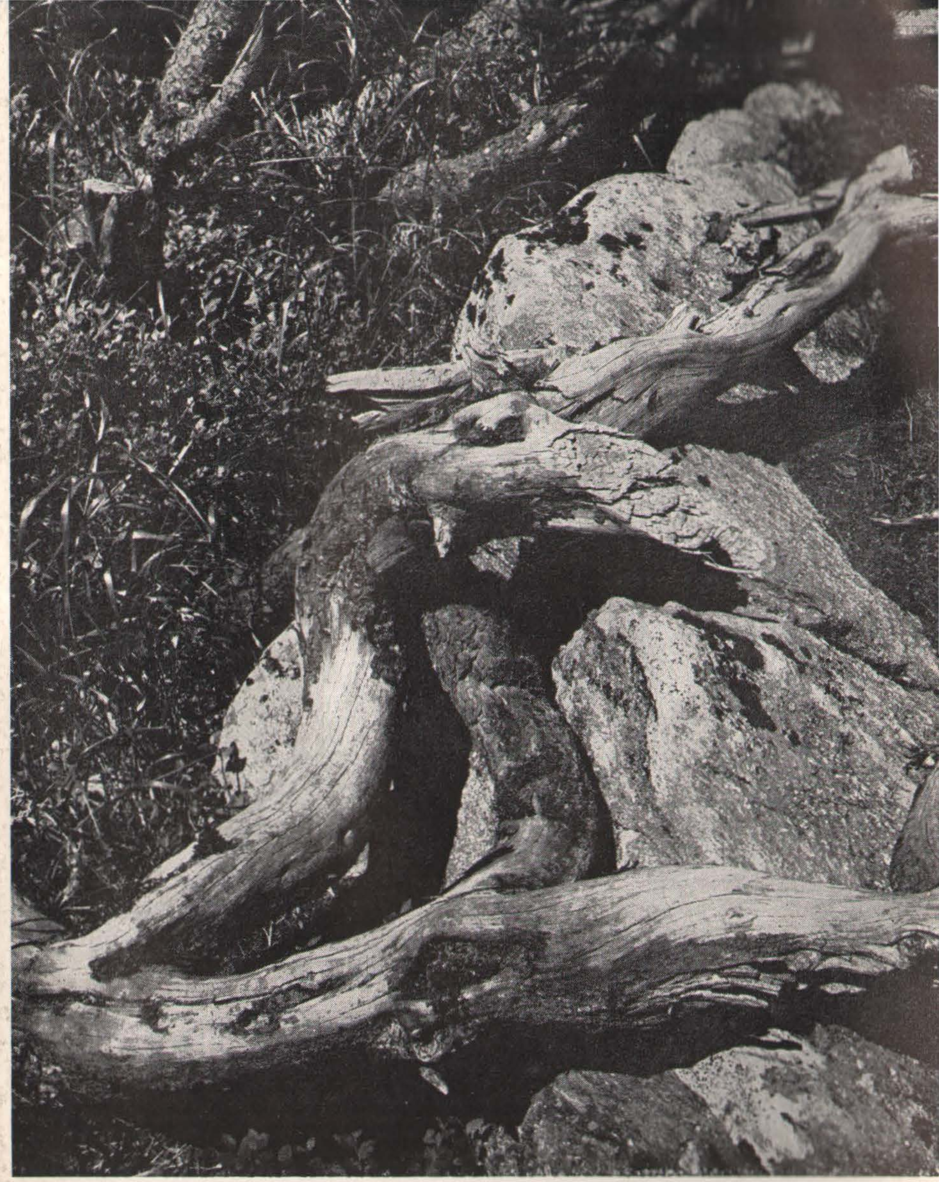

I

DAN ER. GRIGORESCU

VALEA FRUMOASEI

pe lume care să fi împins atît de departe ca Marin Sorescu sensul burlescului în întrebare; și sînt puține poete a căror grație somnambulă să o atingă pe aceea a Anei Blandiana ». Ne simțim cu atît mai măguliți de asemenea aprecieri cu cît desăvîrșita lor convingere și căldură ne oferă și mijloace precise de-a verifica autenticitatea acestei atitudini.

Faptul bunăoară, că ele nu exprimă simple cuvinte amabile se poate deduce din tot contextul prefaței, unde alteori Alain Bosquet se arată de o nedreaptă dar leală sinceritate. În această din urmă categorie, de observații negative, intră, printre altele, aprecierile asupra liricilor noștri clasici. Domnului Alain Bosquet îi dau mai toți impresia de simpli « epigoni » ai occidentalilor sau ai rușilor. De Eminescu însuși — cu toate că îl recunoaște genial — nu pare să fie cu desăvîrșire convins în adîncul conștiinței sale. Aci intervine, fără îndoială, succedaneul impresionist, menit să umple golul lăsat de necunoașterea limbii. Evident că liricii noștri clasici — ca, de altfel, și acela ai tuturor literaturilor naționale — fac parte din curente acum depășite. Și atunci, dacă programul nu mai e nou, mesajul nu mai e nou, dacă perspectivele poetice nu mai sînt noi, ce mai rămîne dintr-un mare liric decît gradul de intensitate al simțirii, sugerată de transfigurarea cuvîntului, pe care îl recunoști și, totuși este altul, este altceva, unic și ireductibil? Simpla traducere literală zmulge vocabulei aura de unicitate și o readuce în seria generală a unei categorii sau a unei clase lexicale, ceea ce dă falsa impresie că un clasic nu spune altceva decît lucruri știute și banale.

Aceste ultime considerații — ținem să precizăm — sînt valabile numai în mare, adică din unghiul unei priviri globale și nediferențiate. Adeseori, însă, *noul* ca *idee*, se ivește pe neașteptate chiar și din repertoriul creațiilor clasice — într-o formă, e drept, ceva mai înnegurată de diferite grevări ale trecutului. Și îndrăznim să spunem că acest element al *noului* nu lipsește nici din poezia clasicilor noștri anteriori lui Eminescu. Numai o asemenea trăsătură se cere descoperită printr-o aplicare mai atentă și, am spune, mai familiară asupra obiectului. Să luăm numai două exemple pre-eminesciene pentru a nu lăsa fără acoperire afirmația noastră de mai sus.

În primul sînt *Pastelurile* lui Alecsandri care anunță, în cîteva aspecte ale sale, însuși registrul poeziei moderne, de *notații* scurte și lucide, în cadrul unei structuri de atmosferă. Printre altele, în aria acestor accente cu totul personale, poetul român anticipă umorul intimist al unora din crepuscularii poet-simboliști. Pe de altă parte, în cele două pasteluri chineze, Alecsandri aplică, cu o vie intonație de originalitate, nota umoristică la poemul de factură exotică parnasiană. Ultima strofă (din *Pastelul chinez*) care, numai în cîteva trăsături, contopește într-o uimitoare unitate, pitorescul culorii, grotescul, umorul, pasiunea colerică și visul, dă una din mărturiile incontestabile despre genialitatea poetului. Un alt exemplu, care deși mai vechi decît *Pastelurile* lui Alecsandri, cuprinde, totuși, un conținut și mai nou decît ele, prezintă *Zburătorul* lui Eliade. Acea tendință a artei din veacul nostru, îndreptată să pătrundă și să dea expresie celor mai rafinate simțiri moderne prin coordonate stilistice ale lumii primitive, se va regăsi, cu deplină satisfacție, în vestita poemă românească. *Zburătorul*, scris în 1843, prezintă, cu mult *avant la lettre*, o adevărată confesiune psihanalitică, ieșită dintr-o conștiință stihială, mitică și fabuloasă. Negurile confuze ale eresului folcloric, cu rădăcini în supranatural și în vis, devin aci o splendidă proiectare a negurilor subconștientului, în faza de adolescentină trezire a sexualității feminine. Se produc, astfel, decantarea întregului fenomen într-un poem, care — în ciuda anumitor imperfecții — rămîne unic prin vraja sa tulbure și fascinantă. Ne oprim aci, la exemplele anunțate din faza pre-eminesciană, fără să mai analizăm și întreaga contribuție a lui Eminescu sub raportul *noutății*.

Cu acea admirabilă modestie a adevăratului om de cultură, Alain Bosquet ține să precizeze tocmai sensul obiectivelor care au determinat discuția de mai sus:

« Dacă am comis, în această privință, erori, edițiile viitoare le vor repara ». Încurajați de această frumoasă dispoziție perfectibilă, ne-am permis comunicarea considerațiilor amintite. Nu putem vorbi de « erori » în înțelesul grav al cuvîntului, dar — fie-mi îngăduită aceeași sinceritate pe care a folosit-o și dînsul față de noi — Alain Bosquet ne-a făcut o mică nedreptate. Faptul nu exclude, însă, nici în cazul de față, acea onestitate și bunăcredință, folosite de el în tot restul prefaței, care, privită integral, nu ne poate provoca decît gestul celei mai calde gratitudini.

Urmează apoi frumoasa sinteză a lui Șerban Cioculescu, intitulată *Poezia românească*. După ce prezintă o largă și documentată expunere asupra folclorului și datinelor noastre, care au influențat poezia populară, autorul marchează prin definiții substanțiale și concentrate, pe toți liricii noștri culți, de la primele începuturi și pînă astăzi. Este o prezentare ordonată, strînsă și vie, menită a lăsa o imagine precisă despre lirica noastră și despre imensa ei bogăție celor ce încă nu o cunosc.

O mențiune cu totul deosebită merită sectorul poeziei populare, cu care începe seria traducerilor, și care l-a atras probabil pe poeții francezi prin forța sa de absorbție într-o lume poetică necunoscută. Deși restrînsă numai la patru bucăți, această parte cuprinde una din contribuțiile dense ale *Antologiei*. Ne solicită, mai cu seamă, interesul avîntata traducere a *Mioriței*, datorită lui Jean Rousselot. Deși versiunea franceză este dată fără rimă, ea păstrează fidele versul și ritmul popular, precum și acel echilibru motrice — de curgere continuă și egală — ca a nisipului din clepsidra destinului. Într-o limbă de veche tradiție clasică, *Miorița* capătă ceva din noblețea statuară — lipsită de explozii emotive — a lui *Laokoon* în fața primejdiei morții. De o încercată finețe dă dovadă M. Holban în ultima bucată a acestui sector, care cuprinde cîteva « cîntece populare diverse ». Singura dificultate — care, desigur nu poate fi imputată traducătorului (sau traducătoarei ?) — este caracterul intraductibil al lui *dor*, interpretat prin *désir*; ori *ambiguitatea* nu poate alcătui, în nici un caz, un echivalent al *inefabilului*. Reținem, îndeobște, că, dintr-un material extrem de redus, autorii *Antologiei* au reușit să valorifice, în mod convingător, ceva din marile resurse lirice ale poporului nostru.

Urmează seria de traduceri din poezia cultă care relevă efortul conștiincios al tuturor colaboratorilor la această lucrare. Cu privire la prima parte, revenim, însă, la rezerva care a constituit obiectul discuției noastre de mai înainte. Aci tălmăcirile se prezintă încă inegale, atît sub raportul selecției, cît și al calității interpretative. Inconvenientul este iarăși cel amintit. Traducătorii, deși talentați, nu sînt totuși specialiști în literatura română și, mai cu seamă, nu cunosc limba, a cărei însușire constituie o condiție esențială pentru tratarea liricilor « clasici ».

Din Eminescu, bunăoară, s-au dat, printre altele, *Somnoroase păsărele* și *Dacă ramuri bat în geam* dar nu figurează, în schimb nici una dintre *Scrisori* — măcar în fragment — nici unul dintre sonete, și nici *Oda în metru antic*. Ținem, totuși să remarcăm apreciativ traducerea atît de dificilă a *Glosei*, ca și tot ceea ce a interpretat Annie Bentoiu din marele nostru poet. Inițierea temeinică în spiritul limbii și literaturii românești, conjugată cu mînuirea perfectă a limbii franceze, își arată aci efectele salutare. Regretăm. însă, că traducerea atît de conștiincioasă a lui Alain Bosquet dintr-un fragment al *Luceafărului*, traducere efectuată după o versiune franceză în proză, n-a reușit — cum de altfel, era și firesc — să realizeze a doua oară minunea eminesciană. Nu mai întîlnim nici pe departe, acele pale de muzică, incapabile să-și stingă acordurile — asemenea eternității — acele atingeri și iscări neîntrerupte de ecouri vaste, care-și propagă parcă imensa și continua armonie vocalică în undele infinitului cosmic. Este și foarte greu să-l interpretezi pe Eminescu dacă nu trăiești în prealabil revelația că este unul din cei mai mari lirici ai lumii.

În privința lui Macedonski, nu ne poate decît bucura alegerea *Nopții de Decembrie*, transpusă în limba franceză prin acțiunea unei « adaptări colective ». Totuși, și la

acest poet — mai cu seamă în cazul poemei traduse — esenţialul nu este *motivul* poetic, ci *obsesia* acelui motiv, realizată artistic prin încrucişările sale savante de sonorităţi repetate, în care cuvintele şi imaginile execută parcă mişcările unui dans somptuos de adoraţie. Or, deposedată de această esenţă, opera lui Macedonski — în mare parte — nu mai este poezie lirică, ci schemă lirică. Regretăm lipsa completă a *Rondelurilor*, care reprezintă culminaţia artei macedonskiene.

Trecînd, în sfîrşit, peste « clasici » — unde l-am fi dorit şi pe Coşbuc mai autentic reprezentat prin vreo schiţă lirică din viaţa satului, care neîndoios că s-ar fi adaptat cu mult farmec la spiritul unei franceze populare — reintrăm, ca să spunem astfel, în normal, o dată cu poezia de la Arghezi încoace. Am spus « reintrăm » fiindcă aci ni se dăruieşte iarăşi acea largă satisfacţie, pe care am încercat-o parcurgînd sectorul poeziei populare. Nu vrem să înţelegem că n-ar exista unele lacune şi în noul domeniu. Lipsesc Camil Petrescu, Perpesicius, G. Călinescu, Matei Caragiale, Vladimir Streinu, Barbu Solacolu, George Dumitrescu, Camil Baltazar sau, printre cei mai tineri de pe atunci lipseşte un poet atît de incandescent ca Emil Botta. Totuşi, aceste lipsuri se află acum compensate printr-o înţelegere mai plină, mai aderentă a poeziei româneşti din partea celor ce au organizat şi tradus *Antologia*. Acum abia îi simţim că vibrează autentic în faţa fenomenului poetic românesc.

Această atitudine de înţelegere şi simpatie capătă un caracter progresiv pe măsură ce colaboratorii *Antologiei* se apropie de zilele noastre şi de poeţii tineri, faţă de care interesul cu totul deosebit al lui Alain Bosquet se şi află mărturisit de el în *Prefaţă*. Şi într-adevăr, activitatea antologiştilor apare acum tot mai vie şi mai viguros aplicată la obiect. Efectul acestei apropieri se răsfrînge încă din primul moment în felul admirabil cum sînt reprezentaţi Nicolae Labiş, Marin Sorescu, Ana Blandiana. Ceva mai slab sau mai incomplet ilustraţi apar, însă, Nichita Stănescu, Cezar Baltag, Ilie Constantin, Ion Alexandru, Adrian Păunescu. Ne surprinde că, dintr-o documentare atît de pasionată asupra tinerei noastre poezii, lipseşte totuşi un poet de valoarea lui Grigore Hagiu. Tocmai fiindcă pe Alain Bosquet îl interesează în cel mai înalt grad tînăra noastră pleiadă poetică, credem că ea cuprinde şi sectorul pe care autorul l-ar şi extinde cel mai bucuros la o viitoare ediţie. Dar şi altminteri, această extindere va fi necesară, fiindcă, în anii noştri, surprizele noilor apariţii se ivesc din ce în ce mai frecvent.

După ce atîtea antologii ale liricii noastre — fie integrale, fie numai moderne — au văzut lumina în diverse meridiane, apariţia unei asemenea cărţi şi în limba franceză trebuie salutată cu satisfacţie. Printr-însa, legătura seculară dintre cele două culturi îşi reafirmă încăodată temeiul solid. De aceea, actul de prietenie venit din partea atît de inimosului Alain Bosquet şi a distinşilor săi colaboratori va fi şi pentru noi un îndemn de-a contribui efectiv la perpetuarea şi dezvoltarea acestei legături.

il bilico

galleria d'arte - roma, via angelo brunetti, 51 - tel. 684.559

ION NICODIM

inaugurazione sabato 1 giugno, ore 19

Expoziția lui Ion Nicodim la Roma

Pictorul Ion Nicodim inaugura nu demult, prima lui expoziție din Italia, într-o cunoscută galerie situată la doi pași de Piazza del Popolo, unul din policentrele Romei, unde grădinile Pincio coboară abrupt în vîrtejul de mașini și de lume. După un stagiu roman de mai mulți ani, realizat grație bursei obținută de la Academia Română, tînărul și talentatul pictor român înfățișa roadele muncii sale artistice publicului italian.

O draconică selecție, din scrupule neînduplecate de unitate de ton și etapă, prezidase la această « personală », care constituia — prin numeroasele relații profesionale și umane dobîndite de artistul român în timpul șederii sale la Roma — un eveniment mult așteptat. Nicodim lăsase în atelierul său pînze impresionante, pe care am avut prilejul să le văd și să le admir, și aceasta o făcuse spre a atinge la maximum nivelul de prezentare al unei esențe expresive.

Se știa că Giulio Carlo Argan elogiase fără nici un fel de complezență arta lui Nicodim, drept rezultat al unor căutări intratabile și fructuoase, în cadrul « momentului european » al plasticei.

Un public deosebit de ales era prezent la deschiderea expoziției în sala « Il Bilico ». Criticii de artă aveau în frunte pe Argan însuși, pe Lorenza Trucchi, pe profesorul universitar Rosario Assunto, pe profesorul de la Universitatea din Urbino Nicola Ciarletta.

Artişti ca Giuseppe Capogrossi, colecţionari de artă italieni şi străini, scriitori, intelectuali, publicişti, aproape toată colonia română din Roma, precum şi tineret, se aflau de faţă. Nu lipseau obişnuiţii snobi din lumea aristocraţiei şi alte straturi, care, în marile metropole occidentale, au măcar funcţia de a constitui un reflex imediat de propagare a succeselor de artă.

Fără îndoială, expoziţia lui Ion Nicodim marca un important moment de prezenţă artistică, în atmosfera, totuşi aşa de complexă, a manifestărilor romane de acest gen.

Animaţia de la vernisaj prevestea aprecierile pe care — după cîte am putut afla ulterior — le-au publicat ziarele şi revistele, în cronici sau articole, dintre care demn de semnalat îndată este comentariul dedicat de Lorenza Trucchi. Prezentarea, din catalog, a lui Giulio Carlo Argan dăduse tonul just. Criticul italian nota: « o pătrunzătoare şi atentă căutare de poezie » în opera lui Nicodim, căutare ce « decantează » textele cele mai sigure ale limbajului poetic din pictura europeană contemporană ». Obiectivul artei lui Nicodim, reţinea Argan, « este o ţesătură spaţială extrem de mobilă şi rară, o dimensiune comună care generează diversele ritmuri ale limbajului, ca un fond muzical urmărit pe sub sunetele mai multor limbi ». Rezultatul final al căutărilor pictorului român era identificat în « individualizarea a noi motive spaţiale şi temporale tipic europene ». Argan descoperă la Nicodim « o specifică substanţă de cunoaştere în care există şi o trecere continuă, fără denivelări, între semne şi între lucrurile semnificate, astfel că numeroase imagini foarte reperabile pot apărea în contexte informale ca semne picturale pure ». Pictura lui Ion Nicodim este definită ca « recuperarea unui limbaj în starea lui născîndă, de germinaţie ».

Expoziţia a revelat publicului italian un moment de vîrf al noii plastice româneşti, în contextul şi spiritul european.

DRAGOŞ VRÂNCEANU

Corectura: LIDA IGIROŞIANU

Tiparul executat la Întreprinderea Poligrafică « ARTA GRAFICĂ »

PREZENTAREA TEHNICĂ:
S. CIUBOTARU

Secolul 20

REDACȚIA: CALEA VICTORIEI, 115. TEL. 16.79.22
ADMINISTRAȚIA: ȘOSEAUA KISELEFF, 10—TEL. 18.33.99
BUCUREȘTI

Lei 10

43 804